(V)
103
27743

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP VIII

CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ IV

(1826 — 1827)

TAILIEU.VN

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC

https://tieulun.hopto.org

大南寔錄正編第二紀

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

1(V)
Đ 103

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP VIII

CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ IV

Minh-mệnh năm thứ 7 và thứ 8

(1826 – 1827)

THƯ VIỆN ĐƯỢC GIỮ GÌN

Tổ phiên dịch VIỆN SỬ HỌC

phiên dịch

9204/83

VN 2944 PHÂN HIỆU TRƯỜNG ĐẠI HỌC KINH TẾ T.P HỒ CHÍ MINH

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC

HÀ-NỘI — 1964

001518

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XXXVII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Binh tuất, năm Minh-mệnh thứ 7 [1826] (Thanh Đạo-quang năm thứ 6), mùa xuân, tháng giêng, Bình-thuận được mùa to, trấn thần đem việc tàu lên. Vua bảo quần thần rằng: « Năm mới khai xuân, bắt đầu có tin mừng được mùa, vương giả vui với thiên hạ thì vui gì bằng. Phàm mặc áo gấm, ăn thức ngon vẫn là vui vẻ, nhưng chợt có mất mùa, dân gian đói kém, thì vui với ai? Trẫm ngày đêm lo sợ, chỉ mong thóc lúa được mùa, người người no đủ mà thôi ».

Giảm thuế thân năm nay cho trong ngoài, Thừa-thiên và Tam trực thì 10 phần giảm 3, các thành dinh trấn thì 10 phần giảm 2.

Chế cấp ấn quan phòng bằng ngà cho thống chế Thủy quân.

Ngự giá đi thăm về phía đông Kinh thành, thưởng cho dân ở dọc đường 2.000 quan tiền.

Ngày canh dần, tế xuân hưởng.

Hoàng tử Miên Trạch 3 tuổi, tư chất thông minh. Hoàng thái hậu rất yêu, một hôm bị cảm gió, hoàng thái hậu tự mình bế ẵm, không khiến cung nữ, vua ngồi hầu bên cạnh xin bế thay cũng không cho.

https://tieulun.hopto.org

Vua ra coi chầu, bảo các thị thần rằng: « Cha con là nghĩa thân tự trời, chỉ lo có đau ốm tất không thể không quan tâm được; nhưng nghĩ Miên Trạch là trẻ con mà làm lo phiền cho thái hậu đến thế, lòng trẫm cũng chán lắm, mới biết người xưa chôn con để yên lòng cha mẹ, không phải là làm giả dối đâu ». Lại nói rằng: « Năm ngoái trẫm hơi khó ở, hoàng thái hậu đến thăm, bệnh đang nặng trẫm phải gượng dậy tâu là hơi đỡ. Hoàng thái hậu sai đưa cơm, trẫm lại gượng ăn, để yên lòng thánh ».

Cấp thêm tiền lương hàng tháng cho linh hai vệ Long thao và Hổ lược (mỗi người đều 1 quan). Hai vệ ở Kinh thao diễn đã lâu, vua nghĩ họ tiêu dùng thiếu thốn nên cấp thêm cho. Hễ ai ốm chết, quan thì cấp tiền tuất gấp hai, lính thì cấp thêm 3 quan tiền.

Lấy đô thống chế chưởng Thủy quân là Tống Phước Lương làm chưởng dinh, tạm giữ việc ấn Trung quân, thự Tiền quân đô thống chế là Trần Văn Năng làm chưởng dinh vẫn thự việc ấn Tiền quân, chưởng cơ quyền lãnh Thương bạc là Nguyễn Văn Hạnh thự thống chế Thủy quân, hiệp với Nguyễn Tài Năng để làm việc.

Triệu ký lục biện lý Hình tào Gia-định là Trần Bá Kiên về Kinh, lấy ký lục Phiên-an là Trịnh Xuân Trạm biện lý Hình tào Gia-định, thự ký lục Vĩnh-thanh là Nguyễn Duy Cần đổi đi thự ký lục Phiên-an.

Sai Gia-định đóng 3 chiếc thuyền lớn và 10 chiếc thuyền lê.

Đặt thêm lang trung, chủ sự, tư vụ và bát cửu phẩm thư lại ở ty bộ Hộ, mỗi chức hai người. Lệ trước thì lang trung, chủ sự và tư vụ đều 4 người, bát cửu phẩm thư lại đều 8 người. Sau lại thêm bát cửu phẩm thư lại đều 4 người nữa. Đến nay bộ thần thấy công việc ở bộ

https://tieulun.hopto.org

bận nhiều, thiếu người làm việc, xin đặt thêm. Vua y cho.

Triệu tham tri lãnh hiệp trấn Nghệ-an là Vũ Xuân Cẩn về Kinh để chọn dùng, lấy tham tri Nguyễn Khoa Hào thay. Hào vào bệ từ. Vua triệu hỏi rằng: « Nghệ-an có nhiều trộm cướp, làm thế nào yên được? ». Hào đáp rằng: « Dân Nghệ-an phần nhiều giả dối, rất là khó trị; nay muốn được yên, phải lấy việc bắt trộm cướp làm đầu ».

Vua bảo: « Người giỏi trị dân phân biệt kẻ thực, người dối, xét rõ kẻ hay người dở thì còn lo gì giả dối. Vả dẹp trộm cướp, trước phải yên dân, xử trí được đúng, dân đã yên thì trộm cướp tự hết; nếu chỉ chăm chăm bắt bớ thì kế cũng tồi ».

Hào lại tâu rằng: « Quan binh đi tuần bắt ở Nghệ-an đều lấy cơ đội khác phái đi, không thông thuộc với nhau nên tâm lực không nhất trí, không thành công được. Vua nói: « Tướng không biết quân, quân không biết tướng, nhà binh rất kỵ; nay muốn bắt trộm cướp, mà ý tướng tinh binh không am hiểu nhau, thì khiến người ta ra sức sao được »?

Hào lại tâu: « Binh lính ở Nghệ-an có thói quen nhút nhát cho nên đi tuần bắt không được việc ».

Vua nói: « Giữ mệnh ba quân, quan hệ ở một người tướng. Nếu biết kỷ luật cho nghiêm, hiệu lệnh cho tin thì quân lính phải mạnh, không đánh thì thôi mà đánh thì tất được. Ngươi nên nghĩ cho kỹ ».

Lại triệu Hào vào Thanh-phong đường dụ bảo về những việc nên làm ở Nghệ-an và cho 100 lạng bạc.

Quan Bắc thành tâu rằng 13 huyện trong hạt trấn Hải-dương (Đường-an, Đường-hào, Cẩm-giàng, Vĩnh-lại, Tứ-kỳ, Tiên-minh, Thanh-lâm, Kim-thành, Giáp-sơn,

https://tieulun.hopto.org

Nghi-dương, An-dương, Đông-triều, An-lão), nhân dân vì đói xiêu tán đến 108 xã thôn, ruộng bỏ hoang hơn 12.700 mẫu, thóc thuế vụ đông năm ngoái không lấy gì nộp được.

Vua hạ lệnh tha hết.

Ngày canh tý, duyệt binh.

Sai phó vệ úy vệ Ban trực tả quân Thần sách là Lê Văn Vị, phó vệ úy vệ Hổ oai hữu quân Thị nội là Trần Văn Hiến, phó vệ úy vệ Hùng cự nhị Tượng quân là Đặng Phúc Cần, đều đem vệ binh chia đi đóng thú ở Nghệ-an, Thanh-hoa và Bắc-thành.

Cho giám sinh Quốc tử giám tiền.

Vua thấy sắp đến kỳ thi Hội, gia ơn cho học trò, sai cấp cho mỗi người 10 quan tiền. Rồi sai giám thần xét hạch, ai dự trúng ưu bình thứ thì cho cùng với hương cống đi thi Hội, hạng liệt thì sung bổ thư lại vị nhập lưu ở các bộ viện và ở Tả Hữu thừa ty các dinh trấn.

Lấy vệ úy vệ Hổ oai tiền là Trần Văn Trí làm vệ úy Hữu vệ.

Trấn thủ Sơn-tây là Bùi Văn Thái chết; lấy thống quản thập cơ Chấn Định của Trung quân là Đỗ Văn Trà thay.

Chuẩn định cách thức làm triện vuông riêng cho các quan văn võ từ tứ phẩm trở lên, phân tấc bề dài bề ngang theo phẩm trật cao thấp mà khác nhau. Phàm trình lên trên bảo người dưới mà không quan hệ đến việc công và khi lãnh lương bổng thì dùng (triện nhất nhị phẩm bề dài 1 tấc 4 phân, bề ngang 1 tấc 3 phân, tam tứ phẩm bề dài 1 tấc 2 phân, bề ngang 1 tấc 1 phân, đều khắc mấy chữ triện « Họ tên mỗ tín ký » ; nhất phẩm đến tam phẩm thì đóng bằng son, tứ phẩm

https://tieulun.hopto.org

bằng màu đỏ, ngũ phẩm trở xuống vẫn theo kỳ triện cũ bằng mực).

Tham hiệp Thanh-hoa là Nguyễn Công Trứ tâu xin thân đem thủ hạ đi đánh bắt thổ phỉ. Vua y cho.

Trước đây vua nghe Thanh-hoa có tên tướng giặc là Lê Duy Nhiên chứa nuôi đứa con của nghịch phạm Lê Duy Hoán tên là Lê Duy Lương, họp đảng ở địa hạt Ngọc-sơn và Nông-cống mưu làm loạn, dụ trấn rằng: « Hạt ngươi có bọn tiểu nhân ấy lẩn lút mà ngươi điềm nhiên không biết, thì trách nhiệm giữ ngoài khồn ở đâu? Hiện nay bốn cõi vô sự, trong nước lặng yên, sao có thể dung cho chúng phiến động lừa dối làm hại dân ta? Phải nên tra bắt ngay, chớ để lan rộng ». Thế là Công Trứ xin đi. Bèn sai án trấn là Nguyễn Văn Hiến lượng phái biền binh lệ theo để sai khiến.

Trấn thủ Binh-hòa là Nguyễn Văn Quế, trấn thủ Phú-yên là Trương Văn Chính, trấn thủ Thuận-thành là Nguyễn Văn Vĩnh cùng chia ba đường tiến đánh giặc Man.

Vua sai Nguyễn Văn Quế truyền hịch trước để bảo về đường họa phúc, nhưng các man vẫn không chịu phục, mới sai đánh.

Dụ rằng: « Cất quân chuyến này nguyên là bất đắc dĩ, vì giặc Man Lão tự ra ngoài vòng đức hóa sinh thành, không thể không trị mà đi sâu vào cõi hoang vu, làm khó nhọc cho quân ta, trẫm rất là thương. Các biền binh đi trận mà nhát sợ rụt rè thì đành phải theo phép quân mà xử, còn người nào có chút công lao thì Nguyễn Văn Quế, Trương Văn Chính các ngươi cũng nên xét lượng khen thưởng để khuyến khích sĩ khí, cốt sao cho chóng thành công. Trẫm đêm khuya canh cánh trong lòng, trông mong thắng trận khôn xiết ».

https://tieulun.hopto.org

Bèn sai thị vệ mang cấp cho bọn Quế mỗi người một cái kinh thiên lý.

Lại dụ cho bọn Lê Văn Đức, Hồ Hựu và Nguyễn Hữu Thị chuẩn bị nhiều lương thực thuốc men để chở đến quân thứ.

Những quan viên từ ở trấn Bình-hòa xin tòng chinh có hơn 40 người, các dân buôn ở nguồn Đồng-xuân xin ra sức dẫn đường là 100 người. Hạ lệnh hàng tháng cấp cho mỗi người tiền 1 quan gạo 1 phương.

Lại sai vệ úy vệ Long thao là Vũ Đức Hựu và phó vệ úy là Trần Văn Hựu quản lãnh hơn 400 biền binh đóng giữ Bình-định.

Lấy phó vệ úy vệ Hậu nhất quân Thị trung là Phan Văn Tạo làm phó vệ úy vệ Trung nhị, phó vệ úy vệ Kỳ võ là Trần Văn Hiền làm phó vệ úy vệ Hậu nhất, phó vệ úy vệ Hổ oai tiền là Nguyễn Văn Khoa làm phó vệ úy vệ Tiền nhất, phó vệ úy vệ Ban trực hậu quân Thần sách là Nguyễn Văn Thận làm phó vệ úy vệ Tả nhị, chánh quản cơ Nguyễn Lương Huy làm phó vệ úy vệ Hổ oai tiền, Nguyễn Văn Đoài làm phó vệ úy vệ Long võ hữu, cai đội Nguyễn Đăng Thuật làm phó vệ úy vệ Ban trực hậu.

Xây thành trấn Định-tường. Sai thành thần Gia-định lượng bắt quân dân 11.000 người đến làm việc. Thành đắp xong, thưởng cho tổng trấn Lê Văn Duyệt một thứ kỷ lục, từ đồng lý tham biện trở xuống thì thưởng cho tiền bạc theo thứ bực khác nhau.

Các xã Kim-lung và Duyên-khánh (thuộc huyện Đăng-xương) dinh Quảng-trị, trước có đường kênh bị lấp không thông, dân xin nhờ biền binh quê ở đấy góp sức vét đào để lợi cho việc nông. Vua sai dinh thần khám thực, chuẩn y lời xin, lại cấp cho mỗi xã 300 quan tiền.

https://tieulun.hopto.org

Phủ Thừa-thiên có cướp, phủ phái biền binh đi bắt được 7 tên, tâu lên. Vua nói: « Ở ngay dưới xe kiệu mà còn dám tụ họp cướp bóc, tội không thể tha ». Đều chém cả. Thưởng cho phủ thần mỗi người một thứ kỷ lục và cho quan võ đi bắt 50 quan tiền.

Tham tri Hộ bộ lãnh Hộ tào Bắc-thành là Nguyễn Công Tiệp dâng mật sớ rằng: Nhân có sao chổi, ngu dân ở thành hạt bị những kẻ điên cuồng giảo quyệt mê hoặc xui giục, họp nhau làm giặc, xin sớm trừ đi.

Vua bảo bầy tôi rằng: « Trẫm từ khi lên ngôi đến giờ, chỉ lo còn một người dân đói rét, mỗi khi gặp tai thương đều để lòng vỗ về, năm nay được mùa mà giặc cướp lại nhiều, rất đáng than thở. Trước đây Lê Chất còn tại chức thì giặc hết dân yên, nay vừa có tang nghỉ việc mà giặc cướp đã sinh nhiều như thế, ý hẳn Nguyễn Hữu Thận và Trương Phúc Đặng làm việc còn ít ngày chưa thể thiếp phục lòng người mà như thế chăng? Vả lại tổng trấn bàn giao công việc thành tất phải cả hạt yên ổn mới là xong xuôi. Nay trẫm muốn lưu Chất, các khanh cho là thế nào »?

Chưởng dinh Tống Phước Lương tâu: « Lưu lại là phải ».

Đô thống chế Nguyễn Văn Trí tâu: « Hiện nay đánh giặc trong ngăn giặc ngoài, triều đình không thiếu gì người, Chất mới ốm khỏi, lại có tang mẹ, xin cứ theo chỉ trước ».

Vua nói: « Triều đình không phải là không có người sai khiến được; trẫm muốn lưu Chất là muốn cho Chất trọn vẹn danh vọng công lao. Chất nay tuổi đã suy yếu, há có thể thờ trẫm được mãi ư? ».

Đô thống chế Phan Văn Thúy và thống chế Tôn thất Bình tâu: « Sự thể ở Bắc-thành như thế, nay hễ có dụ chỉ ban xuống, Chất tất sẽ bớt lòng thương để làm việc, bất tất phải cưỡng lưu làm gì ».

https://tieulun.hopto.org

Vua cho là phải. Dụ Chất rằng: « Người nhận trách nhiệm trong trấn từ lâu, nên hơi thư được lòng lo về phía bắc của trẫm; mùa đông năm ngoái khanh vì tang mẹ xin nghỉ việc, trẫm không nỡ cướp tình, chọn người thay thế. Nay thành hạt giặc cướp thêm nhiều, trẫm sớm trưa lo nghĩ, khanh có thể không quan tâm được ư? Tưởng khanh nên vì triều đình ra sức cùng với bọn Nguyễn Hữu Thận và Trương Phúc Đặng bàn định xếp đặt, việc yên hãy về chịu tang, thì nghĩa công tình riêng hai bề đều được. Nếu lại gấp vì tình nhà thì cũng chạy tâu cho biết ».

Dụ tới, Chất xin lưu lại một tháng, và nói bệnh chưa khỏi hẳn, mong được một lần về an táng mẹ, ngõ hầu thư được lòng hiếu, hoặc có thể khỏi được bệnh chăng.

Vua xem biểu, y cho.

Tháng 2, định phẩm trật cho ty Tượng y: tượng y phó trật chánh cửu phẩm, tượng y sinh trật tùng cửu phẩm.

Hạ lệnh cho bộ Binh từ nay có thiếu chánh phó vệ úy và quản cơ thì cho lấy những người đã ghi tên mà dùng theo hàm phó vệ úy, và thành thủ úy thì kê khai danh sách dâng trình, đợi chỉ chọn bổ.

Đặt thành thủ úy ở các địa phương, trật tùng tứ phẩm, phàm khóa chìa cửa thành mở hay đóng đều do chức ấy. Lấy cai đội Nguyễn Thọ Lộc làm thành thủ úy Quảng-bình, Nguyễn Văn Hảo làm thành thủ úy Bình-hòa, Lê Văn Tiến làm thành thủ úy Nghệ-an, Nguyễn Văn Cáo làm thành thủ úy Thanh-hoa, Nguyễn Văn Phúc làm thành thủ úy Ninh-bình, Nguyễn Văn Ngoan làm thành thủ úy Nam-định, Trần Quang Dương làm thành thủ úy Sơn-nam, Phạm Văn Đồng làm thành thủ úy Sơn-tây, Nguyễn Văn Vân làm thành thủ úy Bắc-ninh, Trương Văn Thận làm thành thủ úy Hải-dương, Trần Văn Lễ

https://tieulun.hopto.org

làm thành thủ úy Hà-hoa, Nguyễn Văn Lục làm thành thủ úy Diễn-châu, Phan Văn Hứa làm thành thủ úy Tĩnh-gia. Sắc cho các thượng ty sở tại lượng phái biền binh thuộc hạt, hoặc một vệ, một cơ một đội, lấy bản chức mà kiêm quản; nếu có thể tự mình chiêu mộ thì cho hạn mỗi đội là 50 người lệ làm thuộc binh, hiệp đồng giữ gìn; sau có đặt thêm cứ chiếu lệ ấy mà làm.

Tiếp tục vét sông Ngự-hà, sai thự thống chế Nguyễn Đăng Huyên trông coi 6.000 người các quân làm việc; phàm gặp mộ cồ gò tàn mà có hài cốt thì cấp cho tiền vải đem chôn chỗ khác. Lại xây cửa cống ở phía sau hoàng thành. Chợt gặp giá gạo trong kinh kỳ hơi cao, hạ lệnh cho kinh doãn mộ dân chở đá núi, cứ mỗi đống đá cấp 15 hộc thóc.

Cho những đội trưởng thực thụ, suất thập, thư lại các đội Túc trực, Trường trực và Thường trực thuộc vệ Cẩm y được chiếu phẩm trật mà chi bổng, còn binh lính thì thưởng thêm tiền lương hàng tháng (mỗi tháng 1 quan 5 tiền).

Lấy chủ sự Lễ bộ là Trần Văn Lễ làm đốc học Vĩnh-thanh, tri huyện Lễ-dương là Phạm Đình Trọng làm phó đốc học Thanh-hoa.

Phường Tân-hợp thuộc Võng-nhi, phủ Điện-bàn, dinh Quảng-nam, đất ở các đảo, dân phường ngày đêm tuần phòng ở ngoài biển và ở đài hỏa phong, dinh thần xin tha binh dao cho họ. Vua y cho.

Chuẩn định từ nay phàm các thợ ở Bắc-thành và Nghệ-an có ai được triệu về Kinh công tác thì do bộ Công lập danh sách tâu lên, để miễn trừ thuế thân thuế điệu tiền đầu quan và tiền gạo nước.

Tổng Thủy-ba huyện Minh-linh dinh Quảng-trị, ruộng đất cao khô, mùa màng thu kém, tiền thóc thuế chính

https://tieulun.hopto.org

cung không lấy gì nộp được, dân đem tình trạng ấy kêu ở Kinh. Vua sai đình thần theo số chia làm ba năm mà thu. Nhân sắc cho các địa phương rằng tự nay phàm có tình trạng xóm làng đau khổ, thì cứ thực tâu lên ngay, để cho tình ẩn khuất của dân thấu đến bề trên; nếu cứ theo thói mà kiêng tránh để dân phải đến cửa khuyết mà kêu thì xử tội nặng.

Nghệ-an tâu rằng kỳ duyệt tuyển năm ngoái có người lão tật, trốn hay chết đã nộp thuế thân rồi mà hạng đinh tráng tục thêm chưa nộp được thì xin cho trừ với nhau. Vua bảo bộ Hộ rằng: « Thuế khóa của nhà nước đã có phép sẵn, nay lấy của người nọ trừ cho người kia, thể thống hành chính như thế được sao? Vả lại có thân thì có thuế thân là lẽ nhất định không thay đổi được. Nhưng nghĩ xứ ấy mới bắt đầu làm việc duyệt tuyển nên gia ân cách ngoại để thỏa lòng mong ước của dân. Vậy du cho trấn thần phàm người lão tật và chết đã nộp tiền gạo thuế thân thì theo số mà trả lại hết; phần người trốn thì để lại kho; còn đinh tráng mới tục thêm thì thu thuế như lệ. Thanh-hoa và Ninh-bình cũng cho làm theo lệ ấy ».

Sai thự thống chế Thủy quân là Nguyễn Văn Hạnh trông coi các quân Thị trung, Thị nội và Thần sách đóng 53 chiếc thuyền ô và thuyền lê.

Thổ phỉ ở Nam-định là Vũ Đức Cát nổi trộm ở đảo nhỏ ngoài biển Trà-lý (Tục gọi là Tiền-châu, nay là huyện Tiền-hải). Trấn thủ Lê Mậu Cúc đánh nhau với giặc bị thua chết.

Cát trước làm thủ ngự Ba-lạt, vì có con cường bạo giết người, bị cách chức, đến nay tụ họp với những tên phạm trốn là bọn Phan Bá Vành (có khi gọi họ Đỗ) và Nguyễn Hạnh âm mưu làm loạn, cướp hai thủ Trà-lý

https://tieulun.hopto.org

và Lân-hải, thủ ngự là Đặng Đình Miễn và Nguyễn Trung Diễn đều bị hại. Cát bèn sai bè đảng giả xin thú với trấn và xin dẫn đường. Cúc tin lời, thân đem 300 biền binh với hơn 10 chiếc thuyền đi bắt. Cát đặt phục binh trước chỗ cạn của bãi Lữ-chử rồi cho vài chiếc thuyền ra dón đánh, giả thua chạy. Cúc đuổi theo, đến Lữ-chử thì thuyền mắc cạn, phục binh giặc nổi dậy. Cúc cùng với phó quản cơ cơ Hiệu thuận ngũ là Nguyễn Văn Đĩnh đều cố sức đánh, bị chết; quan quân chết trận cũng tới hơn vài mươi người, còn thì đều tan chạy; súng ống, khi giới, thuyền bè đều bị giặc cướp.

Quan Bắc-thành nghe báo, lập tức sai thống chế quản lý biền binh là Trương Phúc Đặng thân đem binh thuyền thủy bộ đi đuổi bắt. Việc tâu lên. Vua bảo Trần Văn Năng và Tống Phước Lương rằng: «Ngày Lê Mậu Cúc bệ từ, trẫm đã dụ bảo về chức vụ giữ biên khẩu, phàm gặp việc quân không nên rụt rè. Cúc thề lấy thân báo quốc, nay quả làm được như lời mà hăng hái đánh giặc, sống chết một lòng, so với người xưa hết tiết ở cương trường tưởng cũng không thẹn». Nói xong chảy nước mắt. Bèn tặng thống chế, cho 3 cây gấm Tống, 500 quan tiền và ấm thụ cho con là Lê Mậu Đạo làm thiên hộ vệ Cẩm y. Nguyễn Văn Đĩnh thì tặng chánh quản cơ, thưởng tiền 100 quan. Các biền binh bị chết bị thương đều hậu cấp cho.

Lại dụ cho thành thần tra hỏi xem các biền binh đi trận ấy và tấn thủ sở tại, ai không biết cứu giúp chủ tướng để hỏng việc thì theo luật trị tội.

Lấy vệ úy vệ Phấn võ quân Thần sách là Đỗ Văn Thịnh làm trấn thủ Nam-định.

Quân của Trương Phúc Đặng đến Trà-lý, bọn giặc nghe tin tan vỡ. Vũ Đức Cát trốn đến phần biển U-nang ở

https://tieulun.hopto.org

Quảng-yên. Đặng bèn đem quân về, ủy cho thống quản thập cơ Tiền quân là Phạm Văn Lý quản lãnh binh thuyền đi tuần bắt. Chưa được bao lâu, Cát cùng con là Vũ Đình Đinh và đồ đảng mười mấy người lẻn về, bị dân xã Đông-hào (thuộc huyện Giao-thủy) bắt được đem nộp. Việc tâu lên. Vua nói: « Cát năm trước từng nhận quan chức của triều đình, lại dám họp đảng quấy rối, giết hại quan quân, hung ác hơn loài cưu cánh (1) ». Dụ cho thành thần đóng cũi đưa về Kinh sư, hết pháp luật mà xử tội. Thưởng cho Phạm Văn Lý thăng một cấp và một khẩu súng điểu thương hoa vàng của Tây-dương. Thưởng cho dân xã Đông-hào 100 lạng bạc, cho lý trưởng Trương Văn Từ làm đội trưởng.

Dụ chưa tới, Cát nhân bị thương nặng, sắp chết, thành thần đem chém trước. Tờ tâu vào. Vua không bằng lòng; truyền chỉ trách mắng. Hiệp tổng trấn Nguyễn Hữu Thận và Hình tào Vũ Đức Thông đều bị giáng chức.

Ngày đinh mão, tế Trời Đất ở Nam-giao. Khi về cho các xã thôn đón rước thuộc ba huyện (2) mỗi xã thôn 5 lạng bạc, lý trưởng mỗi người một cái mũ thái bình, một cái áo lạc nghiệp và hia tất để sẵn mà mang.

Lại thấy từ trước trong lễ tế Giao các đình thần tam trực (3) và các phủ huyện ở tam trực đều họp ở đàn sở để bồi tế, sợ nhưthế có bỏ thiếu chức vụ, nên sắc tự nay phàm có chỉ triệu thì mới được đến Kinh.

Đạo binh của trấn thủ Bình-hòa là Nguyễn Văn Quế từ đồn Bình-nguyên tiến đến sách Ỷ-tuân. Giặc Man tụ

---

(1) Cưu là con chim dữ, cánh là loài thú dữ.

(2) Ba huyện: Phong-điền, Hương-thủy, Phú-lộc thuộc phủ Thừa-thiên.

(3) Tam trực: ba đình trực lệ là Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam.

https://tieulun.hopto.org

họp hơn 500 người và hàng trăm voi ngựa xông lại đón đánh. Quế chia quân thẳng tiến. Quân Man trông bóng bỏ chạy. Quế cho quân đốt vài mươi trại sách, vét hết thóc gạo để cấp cho quân. Rồi tù trưởng hai sách Chế-trang và Làng-lồ đem thuộc hạ đến cửa quân xin ra sức làm việc. Quế cho khăn áo, sai họp thêm nhiều người để đi theo.

Đạo binh của trấn thủ Phú-yên là Trương Văn Chính từ nguồn Thạch-thành tiến lên, cũng đốt phá vài nơi làng xóm dân Man, đến hội với Quế. Việc thắng trận tâu lên.

Vua sai thưởng trước cho Quế một cái áo mồ giữa bằng đoạn gấm thượng hạng màu quan lục hoa rồng tròn thuần kim tuyến, cúc bằng ngọc trai, và truyền chỉ khen ngợi. Lại dụ rằng: « Quân ta đã được trận, cũng đủ có tiếng báo trước; nhưng trẫm xem chưa được mừng hẳn, vì ta dẫu thắng liên tiếp, nhưng nó chưa có một phen thua đau. Giặc Man chưa chịu sợ uy thế quân ta, tất sẽ trở lại để mưu báo thù; mà quân ta nhân thắng tiến vào sâu, có lòng khinh giặc, đó lại là điều phép binh phải răn. Huống hồ giặc Man rất giỏi lối nhân chỗ sơ hở đặt quân mai phục, đó lại là việc trước khi hành binh cần phải đề phòng. Vậy bọn ngươi chớ lấy thắng trận nhỏ mà đã mừng, chớ cho nó là sâu kiến mà khinh. Người xưa nói « Con ong con bọ có độc », há không cẩn thận được sao? Nay trong khi hành binh gặp có rừng rú rậm kín, giặc có thể đặt quân phục được thì trước nên sai vài mươi du binh, cầm khí giới tiến thẳng đến, làm ra cách muốn đánh nhau, rồi đại binh kế tiếp đến, tất giặc cho là ta biết trước, không đánh cũng tự vỡ. Hoặc sợ giặc giữ chỗ hiểm bắn tên độc, thì lấy những miếng gỗ hơn một thước tra vào súng quá sơn, cứ chỗ bụi rậm mà bắn

VN 24143
PHÂN HIỆU TRƯỜNG QUẢN
https://tieulun.hopto.org

vào gỗ nhân hơi lửa, xông pha ngang dọc, giặc cũng khó có chỗ đứng được, Vả lại đánh vào sào huyệt của giặc ngày càng sâu thì đường chở lương ngày càng xa, nên lượng bắt những thiên tướng tì tướng chia binh ra đóng đồn dọc đường ở phía trên phía dưới cách một ngày tiếp tế lương thực đỡ lo về mặt sau. Bọn ngươi đi trận đã lâu, vẫn có tiếng là quen thạo, phải nên để ý, trẫm vẫn trông ngóng tin thắng trận sớm. Hễ tướng sĩ các ngươi một ngày được nghỉ vai thì trẫm cũng được yên gối một ngày.

Thành thần Gia-định tâu rằng những dân xiêu giạt của man ba phủ thuộc đạo Quang-hóa, năm trước trở về, chưởng cơ Sơn Cố xin vay 500 quan tiền công để chia cấp cho bộ lạc làm sinh kế, đến nay hết hạn mà không thể nộp trả được. Vua nghĩ dân mán mới về, của cải chưa được đầy đủ, đặc cách tha cho.

Cai bạ Bình-định là Nguyễn Bá Uông có đại tang, xin nghỉ việc. Vua y cho.

Hữu tham tri Hình bộ là Nguyễn Hựu Nghi và Thượng bảo khanh là Hoàng Quỳnh có tội bị miễn chức. Mùa thu năm trước bọn Nghi sung việc trường thi Nghệ-an lúc mới đến họp, đốc học và các phủ huyện thuộc trấn ở công quán, sai cử những học trò họ biết, ghi lấy họ tên, và khi điểm duyệt nhận những mảnh giấy ghi tên, đưa biên hiệu vào Nội trường, phê lấy đỗ những người hỏng. (Kỳ đệ nhất đã hỏng mà lại lấy đỗ là 36 người, nhân đó mà đỗ sinh đồ 6 người. Kỳ đệ nhị, đã hỏng mà lại lấy đỗ là 21 người, nhân đó mà đỗ hương cống 10 người). Lại ngày ra trường hát xướng uống rượu lan man, họp các hương cống mới đỗ đánh bạc chơi bời. Sau khi phục mệnh vài tháng, trấn thần Vũ Xuân Cẩn đem việc tham hặc tâu lên. Vua giao

https://tieulun.hopto.org

xuống đình thần bàn. Đến đây bàn xong, văn ban thì xin theo tắc lệ xử phân và bàn cách chức, võ ban thì xin theo điều lệ cống cử người bậy và bàn chém, mỗi bên giữ một thuyết. Vua bảo thị thần rằng: « Luật như án sắt, không thể xê xích được; nay văn võ bàn luận mỗi bên một khác mà cũng đều dựa vào luật cả. Song hình luật đặt ra để cho người biết sợ, duy lời trong án không chỉ rõ tang, bởi đâu mà làm bậy như thế »? Thống chế Nguyễn Văn Trì đối rằng: « Thần là võ biền, không có học, kiến thức hẹp hòi, tưởng rằng Nghi, Quỳnh tất có tư túi, nhưng vì lấy người ta đỗ nên người ta không nỡ phát giác ». Thượng thư Binh bộ Đoàn Viết Nguyên nói rằng: « Lời tâu đầu nói Nghi Quỳnh chắc không có tư túi, nhưng việc làm coi như là tư túi; nếu có tư túi thì người đỗ không phát giác đã đành, còn người hỏng há chịu im lặng ư? »

Vua nói: « Đúng như lời khanh nói, nhưng không rõ Nghi Quỳnh sao lại càn bậy quá như thế ».

Tham tri Lễ bộ Nguyễn Đăng Tuân đối rằng: « Nghi Quỳnh làm việc chuyên lấy quyền thế đè người, làm trái điển lệ, trị tội là phải; song xét lòng họ cũng muốn được nhiều chân tài mà quên hình tích. Còn như có hối lộ hay không thì biết bề tôi không ai bằng vua, thần không dám nói vào đấy ».

Vua nói: « Việc khoa cử đã có cách thức, nếu bảo muốn được chân tài mà không kể đến văn lý dở hay thì có phải là ý của nhà nước thì lấy học trò như thế đâu! Đến như trấn thần Vũ Xuân Cẩn lấy tư cách quan địa phương ứng biện việc trường thi mà Nghi Quỳnh hành động như thế đều dự biết cả, đến việc hát xướng rượu chè cũng có dự cuộc, sao không lập tức tham hặc, lại để chậm đến năm ba tháng mới tâu, chẳng qua là mưu việc báo oán riêng đó thôi, có thể để không hỏi tội được ư? »

https://tieulun.hopto.org

Bèn xuống dụ rằng: « Nguyễn Hựu Nghi và Hoàng Quỳnh quen tính làm càn, việc sai trái, dành là có tội; nhưng việc ăn hối lộ không có một chút hình ảnh gì, nếu ghép vào cực hình thì giống như quá nặng. Vũ Xuân Cẩn hặc tâu như thế thực có lòng báo oán, nếu lấy cớ đã phát giác mà tha tội thì là nhân việc công báo thù riêng, chẳng là làm cho những kẻ bất tiếu bắt chước hay sao? Vậy Nguyễn Hựu Nghi đổi giáng chánh bát phẩm thư lại, Hoàng Quỳnh thì sớm tối hầu hạ bên cạnh, trẫm đã từng nghe vào tai bảo trước mặt, dạy dỗ rõ ràng, nay lại cuồng bậy như thế thì cách chức, đều phát vãng đi Quảng-bình cho gắng sức chuộc tội. Vũ Xuân Cẩn thì giáng làm thiêm sự. Các khảo quan nội trường và học quan cùng các phủ huyện vì chịu theo sai khiến, đều giáng hay phạt khác nhau. Các hương cống và sinh đồ đã hỏng lại lấy đỗ đều bị truất cả. (Hương cống bị truất 10 người là Vũ Ngọc Giá, Lê Khắc Hài, Lê Luyện, Vương Thái Đăng, Lê Văn Vỹ, Hồ Xuân Huyên, Trần Xán, Nguyễn Hoằng Nghĩa, Hà Học Hải, và Phan Trừng Thanh ».

Sai đề đốc Kinh thành là Đoàn Văn Trường kiêm quản vệ Võng thành.

Giáng bổ thượng thư Binh bộ là Đoàn Viết Nguyên làm cai bạ Bình-thuận, ký lục biện lý Binh bộ là Vũ Huy Đạt làm lang trung Công bộ thự thiêm sự hiệp lý việc trấn Phú-yên. Trước đây việc binh ở Bình-hòa có người bệnh người trốn trong vệ Long võ hậu phái đi theo đạo binh Phú-yên, bộ Binh nhờ tiểu sai là Phạm Văn Tôn dặn bảo miệng với hiệp lý là Nguyễn Hữu Thị về việc đổi bắt và cấp lương. Sau Hữu Thị đem việc ấy tâu vào. Vua xem sớ cả giận, bảo thị thần rằng: « Từ trước đến nay làm việc tất phải đợi tâu được chỉ rồi chép ra dưa thi hành, hoặc do bộ phải làm thì làm tờ

https://tieulun.hopto.org

tư có lưu chiếu; huống chi việc quan hệ đến binh cơ lương tiền mà lại khinh suất dặn miệng được à! Nếu người sai đi quên bẵng, tự ý nói phỏng chừng thì không đến lỡ việc lớn hay sao? Tội của Đoàn Viết Nguyên và Vũ Huy Đạt không thể nói xiết». Tức thì sai bộ Lại nghiêm bàn. Hai người đều bị giáng 4 cấp đổi đi; Phạm Văn Tôn thì bị đóng gông ba tháng, khi hết hạn, đánh 100 côn rồi cách tuột, không cho được sai phái nữa; Nguyễn Hữu Thị cũng vì nhẹ dạ nghe lời dặn miệng mà bị giáng 3 cấp đổi đi, sau can vụ án tù bị lưu vượt ngục bèn bị cách chức.

Sai thự thượng thư Hình bộ là Nguyễn Khoa Minh kiêm quản việc Binh bộ.

Lấy Hữu tham tri Công bộ là Hoàng Kim Xán làm hữu tham tri Hình bộ.

Núi Na ở Quảng-ngãi lở. (Núi Na thuộc huyện Mộ-đức).

Trấn thủ Biên-hòa là Nguyễn Khả Bằng, ký lục là Trương Quang Hải, cai bạ là Lê Đạt Đức có tội bị miễn chức. Dân hạt Biên-hòa có người xiêu tán, bọn Bằng khinh suất ủy cho thuộc ty khám báo không đúng; Lại thóc ở kho để lẫn lộn, không phân biệt mới cũ, đến nỗi mốc hỏng nhiều. Tổng trấn Gia-định là Lê Văn Duyệt đem các việc ấy tham hặc tâu lên. Vua hạ lệnh đều giải chức đợi xét. Khi án thành, đều bị cách chức.

Sai cải chính ngạch lính mộ ở Bắc-thành. Trước đây thành thần Lê Chất mộ dân ngoại tịch đặt làm 24 cơ Hiệu trung và Bắc thuận, ngạch binh mới thành mà trốn quá nửa. Tới khi đưa trát đăng vào sổ, dân sở tại thường thường dùng lời dối trá mập mờ. Chất đem việc tâu lên. Vua giao cho bộ Hộ bàn. Bộ thần xin phàm người tại ngũ thì cứ theo lời khai mà ghi sổ, những người trốn thì cho là hạng không có ông cha như lệ từ

https://tieulun.hopto.org

Quảng-bình trở vào Nam. Lại sai đình thần bàn lại. Đến đây lời bàn tâu lên, cho rằng ở Bắc-thành lâm thời chiêu mộ mà được ngay đến số 24 cơ, trong đó người ứng mộ hoặc bách vì mất mùa mà mạo sổ để đầu quân, người đứng mộ hoặc mong được thực thụ mà cẩu thả cầu cho đủ số, sở dĩ nhiều người trốn là vì thế. Những người đã trốn mà dân cho là trá mạo thì không còn xét vào đâu được, xin theo lời bàn của bộ mà đem vào hạng không có ông cha. Còn người tại ngũ thì cho phép do Binh tào đòi hỏi, cứ thực mà cải chính. Nhưng phải xét giả dối bởi đâu mà chiếu luật trừng trị. Tự nay về sau mộ nữa mà còn có tệ ấy thì cứ người đứng mộ mà hỏi tội.

Vua cho y lời bàn mà làm.

Lấy thiêm sự Hộ bộ là Phạm Phúc Thiệu hiệp lý việc trấn Vĩnh-thanh.

Chuẩn định từ nay phàm miếu Lịch đại đế vương, đàn Xã Tắc và Văn miếu mà gặp ngày khánh điển phải tế thì vua thân đến làm lễ. Hai kỳ tế xuân thu hàng năm thì chia sai các hoàng tử tước công cùng văn võ đại thần đến tế.

Xây đắp cửa Hải-vân ở đỉnh núi Hải-vân, phía trước phía sau đều đặt một cửa quan (Ngạch trước viết ba chữ Hải-vân quan, ngạch sau viết sáu chữ « Thiên hạ đệ nhất hùng quan » (1). Cửa trước bề cao và bề dài đều 15 thước, bề ngang 17 thước 1 tấc; cửa sau bề cao 15 thước, bề dài 11 thước, bề ngang 18 thước 1 tấc; cửa tò vò đều cao 10 thước 8 tấc, bề ngang 8 thước 1 tấc; hai bên tả hữu cửa quan xếp đá làm tường, trước sau liền nhau). Sai Thừa-thiên và Quảng-nam thuê dân làm, vài tháng

(1) Thiên hạ đệ nhất hùng quan: Cửa ải hùng mạnh thứ nhất thiên hạ.

https://tieulun.hopto.org

làm xong. Phái biền binh 4 đội Hữu sai và 2 đội Ứng sai chở súng ống đến để đấy (súng quá sơn bằng đồng 5 cỗ, ống phun lửa 200 ống, pháo thăng thiên 100 cây và thuốc đạn theo súng) theo viên tấn thủ đóng giữ. Chuẩn định từ Hải-vân trở ra Bắc thuộc quản hạt Thừa-thiên, từ ngoài Hải-vân trở vào Nam thuộc quản hạt Quảng-nam.

Quan Bắc-thành tâu rằng: « Chức cai tổng là thuộc viên của phủ huyện, phàm những việc đốc thúc lương tiền, tuần phòng trộm cướp đều là chuyên trách mà trước đây theo lệ tổng chỉ đặt một cai tổng thì làm việc không được hết, xin cho ở Hoài-đức cùng các trấn Sơn-nam, Nam-định, Sơn-tây, Bắc-ninh và Hải-dương thuộc thành hạt mỗi tổng đều đặt thêm một người ngoại ủy phó tổng, do thành lựa chọn ai là người làm được thì cấp bằng cho làm ».

Vua y lời tâu.

Trấn thần Bình-định cũng xin trong trấn hạt ở hai thuộc Nhân-ân và An-nghĩa huyện Tuy-viễn và ở hạ tổng huyện Phù-ly mỗi chỗ đặt thêm cho một ngoại ủy phó tổng. Vua y cho. Lại sắc cho các địa phương từ nay phàm thí sai cai tổng đều chuẩn cho vào hạng ngoại tiêu sai, miễn cho thuế thân.

Ngày mậu dần, tiết Thanh minh.

Vua thân rước thái hậu đi yết lăng Thiên thụ.

Sai khâm sai cai cơ phó thống Trung dõn Hậu quản là Nguyễn Văn Tam kiêm quản vệ Hậu bảo nhị, cai đội Cẩm y là Nguyễn Văn Sơn làm phó vệ úy Hữu bảo nhị.

Lấy Hàn lâm viện thừa chỉ sung hành tẩu Văn thư phòng là Phan Đình Sĩ và Phan Khắc Kỷ làm Thượng bảo thiếu khanh, thừa chỉ sung giảng tập Dưỡng chính đường là Thân Văn Quyền làm Hàn lâm viện thị độc, đều quản lý Văn thư phòng.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Lấy quản cơ Lê văn Chinh quản ba đạo Tân-châu, Chiến-sai và Hùng-ngự.

Tướng giặc ở Thanh Nghệ nguỵ xưng Tiền bộ là Ninh Đăng Tạo tụ họp đồ đảng ở miền thượng đạo Diễn-châu cướp bóc giữ hiểm ở núi Cửa, thường quấy nhiễu cướp bóc các hạt Đông-thành, Quỳnh-lưu (thuộc Nghệ-an), Ngọc-sơn Nông-cống (thuộc Thanh-hoa), dân không được ở yên. Trấn thủ Nghệ-an là Trương Văn Minh dâng sớ xin thân đem quân lớn đánh thẳng vào sào huyệt. Vua sai truyền dụ cho án trấn Thanh-hoa là Nguyễn Văn Hiếu cùng đi đánh dẹp. Quân của Minh đóng ở đồn Quán-cháo, quân của Hiếu đóng ở đồn Đồng-loan, hẹn kỳ đều tiến. Tham hiệp Nghệ-an là Nguyễn Đức Nhuận, tham hiệp Thanh-hoa là Nguyễn Công Trứ cũng đều đem binh chia đường chận bắt.

Định lệ đại thần vào trực. Hàng ngày đại thần văn võ đều một người thay phiên nhau trực ở tả hữu vu điện Cần-chánh, cấp cho cơm nước và màn nằm, văn thì lấy một viên ty thuộc, võ thì lấy một viên suất đội đi theo, đều cấp cho bài ngà để chiếu nghiệm khi đi lại qua cửa. Thự thống chế Nguyễn Đăng Huyên, Nguyễn Tài Năng, Nguyễn Văn Hạnh, Phạm Văn Điển, Lê Văn Hoan thì làm một ban riêng thay nhau vào trực.

Cho Trần Lợi Trinh làm thượng thư Lại bộ, Nguyễn Khoa Minh làm Thượng thư Hình bộ, Trần Văn Tính làm thượng thư Công bộ, Lê Nguyên Hy và Lê Quang làm thiêm sự Lại bộ, Hà Quyền làm thiêm sự Lễ bộ, Vũ Đức Khuê làm thiêm sự Hình bộ, Đặng Chương làm thiêm sự Vũ khố.

Triệu ký lục Quảng-trị là Nguyễn Công Đàm về Kinh.

Dồn bổ tù sung quân và tù lưu ở Bắc-thành làm đội Tòng thiện thứ 5. Trước đây những tù sung quân và tù

https://tieulun.hopto.org

lưu ở Gia-định và Quảng-ngãi phát đi Bắc-thành hơn 50 người, hơn một năm chăm chỉ làm việc không có người nào trốn, thành thần bèn xin dồn bổ làm lính, cấp cho lương tiền để sai khiến việc binh.

Vua y cho, sai may cấp áo quần một lần. Nhân sắc cho Quảng-bình, Quảng-ngãi, Thanh-hoa, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận và các thuộc hạt ở Gia-định, Bắc-thành, phàm từ trước tới nay các tù phạm tội sung quân và tội lưu mà chịu yên phận giữ phép thì tha hết xiềng khóa mà bổ làm lính; nếu dám bỏ trốn thì giết không tha.

Trong kinh kỳ không mưa, đảo ở miếu Hội-đồng, miếu Long-vương và đền Thai-dương, đều chưa thấy ứng.

Vua lấy việc dân làm lo, một hôm bày đàn ở trước điện Trung-hòa, trai giới thành kính, chính mình cầu đảo, hôm sau thì mưa. Vua ở trong cung cúi đầu lễ tạ, lại sai quan sắm sửa lễ vật chia ra đến các đền miếu lễ tạ.

Từ Quảng-bình vào Nam đến Phú-yên, trước đây cũng ít mưa, các dinh trấn đều có sớ báo, duy trấn Phú-yên đến nay mới đem phần số lúa ruộng bị tổn hại tâu vào. Vua nói: « Hàng năm được mùa hay mất, quan hệ đến tính mạng của dân. Trẫm từ khi lên ngôi đến nay, cái việc trọng nghề nông thức ngủ không quên. Làm chức chăn dân nếu gặp trời nắng lâu đề răn bảo, thì phải vì dân mà cầu đảo ngay và đem việc tâu lên trước. Thế mà ở Phú-yên từ đông đến xuân không mưa, có cầu đảo hay không, không thấy tâu rõ, nay chợt báo tai thương, sao mà sơ suất đến như thế? ». Trấn thần là bọn Trương Văn Chính đều bị giáng chức.

Lấy vệ úy vệ Ban trực trung quân Thần sách là Nguyễn Văn Cận làm vệ úy vệ Tiền phong quân Thị nội, phó

https://tieulun.hopto.org

vệ úy vệ Ban trực tả là Lê Văn Giai làm vệ úy vệ Phấn võ, cai đội quân Thần sách là Nguyễn Văn Tự làm phó vệ úy vệ Ban trực trung, cai đội quân Thị nội là Hồ Văn Lân làm phó vệ úy vệ Ban trực tả.

Đổi định danh hiệu các thuyền vận tải.

Quản Tào chính là Trần Lợi Trinh tâu rằng: « Qui chế tào chính đầu đời Gia-long đã định điều lệ, thực có thể noi theo lâu dài, duy lúc mới đầu gây dựng, tiết mục chưa được rõ ràng. Nay xin châm chước điển cũ, tùy nghi sửa định lại. Trường dà thì gọi là tào thuyền, chia làm hai đạo, đạo có bang, bang có quản, để thống thuộc với nhau. Từ Thừa-thiên trở vào Nam thì gọi là đạo Hải-vận nam, từ Quảng-trị trở ra Bắc thì gọi là đạo Hải-vận bắc. Mỗi đạo đặt chánh phó tổng tào đều một người, bát phẩm thư lại một người. Các đội lạch đổi làm bang, bang đặt đốc vận, lãnh vận và thiên tổng đều một người, lấy người nguyên bổ cai đội đội trưởng mà sung bổ. Các thuyền vận tải nam bắc đều chia làm 9 bang, mỗi bang trên dưới 20 chiếc (Từ Thừa-thiên vào Nam đến Phiên-an 177 chiếc; từ Quảng-trị ra Bắc, duy có Quảng-bình là 178 thuyền). Lấy tên đội dương gọi hay gọi cũ mà gọi: Thừa-thiên và Quảng-nam có một bang gọi là bang Thừa-nam; Quảng-ngãi có 2 bang gọi là bang Nghĩa-sơn nhất, bang Nghĩa-sơn-nhị; Bình-định có 3 bang gọi là bang Định-hải nhất, Định-hải nhị, Định-hải tam; Phú-yên có 1 bang gọi là bang Yên-hải; Bình-hòa có một bang gọi là bang Hòa-thủy; Bình-thuận và Phiên-an có một bang gọi là bang Thuận-an; Quảng-bình có 9 bang gọi là bang Duyên-trường (trước là đội Duyên-trường), bang Tân-bình (trước là đội Tân-bình lạch Cử-hà), bang Vĩnh-bình (trước là đội Vĩnh-bình), bang Vĩnh-thuận, bang Thanh-hải (trước là ba đội Hòa-hải, Vĩnh-thuận, Thanh-hải lạch Lý-hòa), bang

https://tieulun.hopto.org

Thuận-hải (trước là hai đội Thuận-hải, Trường-khánh, lạch An-náu), bang Trường-thuận (trước là đội Trường-thuận, lạch Linh-giang), bang Bình-hải (trước là hai đội Trường-thuận, Bình-hải, lạch Linh-giang), bang Dương-hòa (trước là hai đội Dương-hòa, Thanh-hải, lạch Ròn). Có thuyền ghe riêng chở việc công thì gọi là thuyền ứng ban, thuyền nộp thuế cảng thì gọi là thuyền đại dịch, nộp tiền chuyên thì gọi là thuyền miễn dịch, nộp tiền thuế thì gọi là thuyền chính. Người lái chính của thuyền đổi gọi là thuyền hộ, người lái phụ (người đã thực thụ mà đóng thuyền giao cho người ngồi quản gọi là lái phụ) đổi gọi là phó thuyền hộ, các phu bạn đổi gọi là vận quân. Sổ lính kỳ tháng 4 thì đều do Tào chính họp làm danh sách đưa lên bộ (Lệ trước từ Thừa-thiên vào Nam đều tự làm danh sách riêng ; từ Quảng-trị ra Bắc thì do Tào chính họp làm danh sách chung tâu lên) ».

Vua sai đổi đạo Hải-vận nam làm Nam tào, đạo Hải-vận bắc làm Bắc tào ; tổng tào làm quản lãnh, trật chánh ngũ phẩm, phó tổng tào làm phó quản lãnh, trật tùng ngũ phẩm, bát phẩm thư lại làm tùng cửu phẩm thư lại, lãnh vận và thiên tổng trật tùng thất phẩm, phó thuyền hộ làm đà công, vận quân làm thủy thủ, bang Nghĩa-sơn làm bang Nghĩa-lợi, bang Thuận-an làm bang Bình-phiên ; còn thì theo như lời bàn mà làm.

Đắp hai sở đê mới ở Sơn-tây thuộc Bắc-thành (một sở ở huyện Tiên-phong, dài 481 trượng, một sở ở huyện Yên-lãng, dài 1.105 trượng).

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

Quyển XXXVIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Bính tuất, năm Minh-mệnh thứ 7 [1826], mùa xuân, tháng 3, thi Hội. Sai thượng thư Lễ bộ là Nguyễn Xuân Thục sung chủ khảo, thượng thư Lại bộ là Trần Lợi Trinh sung phó chủ khảo, hữu tham tri Lễ bộ là Phan Huy Thực và thông chánh sứ biện lý Lại bộ là Lê Đăng Doanh sung tri công cử. Lấy đỗ 10 người là Đặng Văn Khải, Nguyễn Huy Hựu, Vũ Đức Mẫn, Vũ Phan, Nguy Khắc Tuần, Hoàng Tế Mỹ, Nguyễn Văn Thắng, Chu Văn Nghị, Tô Trân và Phan Thanh Giản. Lúc đầu quan trường lấy đỗ 9 người, quyển dâng lên đều là hạng thứ. Vua bảo bộ Lễ rằng: « Trẫm từ khi lên ngôi đến giờ, để ý việc văn trị, làm nhà học, thêm sinh viên, sai quan giữ việc giáo dục, bồi dưỡng nhân tài không phải là mới một ngày. Nay thi Hội hơn 200 người mà không được một người nào hạng ưu, khiến ta không được vui lòng lắm. Hữu ty cân nhắc, câu nệ điểm duyệt quá khắc mà như thế chăng? ». Sai tiến tên họ những người đỗ để xem, nhân bảo thị thần là Lương Tiến Tường và Hoàng Kim Xán rằng: « Nay thiên hạ một nhà, Nam Bắc đều là tôi con của trẫm, cho nên Nam hiền thì dùng Nam, Bắc hiền thì dùng Bắc, không phải có thiên

https://tieulun.hopto.org

tư. Vả lại học trò Nam Bắc đều là người ở trong giáo dục, học lực tưởng cũng không hơn kém nhau, thế mà nay 9 quyển đỗ đều là người Bắc là sao thế? Nên lựa lấy 1, 2 người từ Thừa-thiên vào Nam để cổ lệ sĩ phong mới phải ». Thế là quan trường lấy thêm Phan Thanh Giản cho đủ số 10 người. Vua y cho.

Khoa thi Hội trước, ngày vào trường có lệ cấp 600 biền binh và 20 thớt voi đi tuần. Khoa này bãi voi mà binh thì bớt một nửa; ngày thường canh giữ chỉ cấp biền binh 50 người thôi. Tự nay ghi làm lệnh.

Định thêm điều lệ thi Hương và thi Hội.

Trước đây thi Hội, kỳ đệ tam có giám sinh Đặng Tế Mỹ mang văn tự vào trường, bị võ sĩ bắt được, Tế Mỹ bị đóng gông một tháng, hết hạn đánh 100 trượng và cách bỏ sổ giám sinh. Thưởng cho võ sĩ 3 lạng bạc. Bộ Lễ nhân tâu rằng: « Lệ trước hoài hiệp văn tự [mang văn tự vào trường] chỉ đuổi ra thì phép nhẹ mà người dễ phạm, sợ không đủ để trừ hết kẻ gian. Xin từ nay thi Hội mà cử nhân giám sinh có phạm thì chiếu theo án ấy mà làm; học trò thi Hương mà phạm thì đóng gông đánh trượng rồi tha; người xét ra cũng theo lệ khen thưởng ». Lời tâu dâng lên. Vua sai ghi vào điều lệ để làm theo.

Định rõ điều lệ xét công và mãn bổng cùng giảm bớt văn thư. Bộ Lại tâu rằng: « Lý lịch và nhật ký công vụ của thủ ngự ở ngoài, cùng là sổ công khóa của phủ huyện và sổ mãn bổng để đợi thăng đợi bổ của quan viên, từ trước đến nay theo lệ nộp về bộ mà không đợi chỉ xin xét định ». Vua dụ rằng: « Chính thể qui ở đơn giản gọn gàng. Như lý lịch của thủ ngự thì đã có sổ quan kỳ tháng tư, việc công ở các địa phương như các loại tiền thóc quân lính thì cũng đã tùy việc báo về bộ

https://tieulun.hopto.org

mà lại còn làm sách riêng, chỉ thêm phiền nhũng, có thể bãi đi. Duy có hai khoản xét công và mãn bổng và đợi thăng đợi bổ, thì khoảng năm Gia-long đã định điều lệ mà năm Minh-mệnh thứ 1 lại định rõ thêm, chính là muốn xét hơn kém để định thăng giáng, thực là việc đầu tiên của phép chính trị. Thế mà từ trước đến nay, bổ khuyết chỉ bằng cử vào đại thần bảo cử, mà xét công và mãn bổng được dự lựa chọn thì chỉ có 1, 2 người, thế là phép tốt ý hay dùng người của nhà nước chưa được làm đến nơi. Huống chi phép cử tri cùng với phép xét công và mãn bổng để thăng bổ, hai việc đều làm, vốn không có hại. Vậy hạ lệnh cho đình thần bàn định cho ổn rồi tâu lên ».

Đình thần bàn cho rằng: « Nhà Ngu có phép nêu rõ người có đức mà xét công thăng giáng, rất cẩn thận về sự dùng người; nhà Chu có phép suy cử người hiền tài mà tính toán xét công, rất kỹ càng đối với quan lại. Phép xét công và mãn bổng để thăng bổ của nhà nước đều có chương trình mà lại còn công đồng tuyển cử, thực là đạo dùng người không hạn ở một cách. Nhưng chiếu theo lệ trước, xét công các phủ huyện chỉ lấy việc xử hình có đúng hay không. Nay xin gồm cả việc bắt linh thu thuế, nuôi vỗ nhân dân, và những điểm gia cấp, kỷ lục, bị giáng, bị phạt, chia ra làm thượng khảo, trung khảo, hạ khảo và hạng kém, cứ 3 năm địa phương hội tâu một lần, 6 năm là một khóa mà bàn định thăng giáng, không nên làm sách mãn bổng riêng. Lại lệ trước thì các quan trong ngoài mãn bổng đều lấy 6 năm làm hạn. Nay xin cho quan trong thì lấy 3 năm làm một khóa, quan ở ngoài thì lấy 6 năm làm một khóa, đều do thượng ty xét lý lịch sự trạng, làm danh sách gởi về bộ để chia hạng tâu lên, hạng ưu bình thì thăng bổ, hạng hèn kém thì truất giáng. (Sự trạng tốt đặc biệt

https://tieulun.hopto.org

là ưu ; dẫu không mẫn cán nhưng không có lỗi là bình). Đến như triều đình lựa chọn để bổ khuyết, xét xem niên hạn đã đủ mà nên thăng thì xin cho cất bổ trước, rồi đến người không dự lệ khảo mà biết đích xác là làm nổi việc. Bổ thì quan kinh bổ làm quan ngoài, quan ngoài bổ làm quan kinh, để cho ra vào được đều nhau ».

Vua y lời bàn.

Trấn thủ Bình-hòa là Nguyễn Văn Quế và trấn thủ Phú-yên là Trương Văn Chính đóng quân ở sách Ỷ-tuân, chuyên ý chiêu dụ vỗ về, dân Man ở Ỷ-tuân lục tục đến đầu thú. Tù trưởng ba sách : Lục-vân, La-vạn và A-nhân cũng ủy cho thuộc hạ đến quân thứ xin hàng. Bọn Quế đem việc tâu lên và nói các Man nay đã sợ hãi, hiện đương sai chiêu dụ nhau.

Vua dụ rằng : « Xem lời tâu đã biết hết ý kiến bọn người, toan muốn lấy đó để tắc trách cho xong việc sao? Trước đây binh lính đã sắp hành trang, trẫm còn nghĩ bọn ấy dẫu là Man Lão, nhưng thuộc vào bản đồ đã lâu, cùng với người Hán không có khác gì, nếu biết hối tội thì cũng nên cho đầu hàng, mới xuống chỉ sai bọn người bảo rõ con đường họa phúc. Nhưng giặc Lão dựa nơi hiểm cố, không chịu qui phục, nói những điều khinh mạn làm nhục người sai phái, lại tụ họp bè đảng, sắm sửa dao nỏ, quyết ý chống lại. Thế là tội ác của giặc Lão ngày càng quá, khiến phép nhà vua tất phải giết, cho nên mới giục tiến binh. Bọn người nhiều lần báo thắng trận, nhưng chưa thấy bắt được tướng giặc, chém được đầu giặc và đánh một phen nào dữ dội, thì lấy gì mà thấy rõ tù trưởng Lão đã sợ phục?. Nay những người chúng sai đến đó chẳng qua là bọn thân thuộc nhỏ mà bọn tù trưởng là bọn Ma Trập thì vẫn chưa thấy bóng dáng, biết đâu chẳng phải là kế hoãn binh để mưu bầy kế khác? Lại nghe quan quân

https://tieulun.hopto.org

vào núi kiếm củi bị giặc Lão giết hại mất 2 người, đánh bị thương 1 người, đã bảo là bọn nó sợ hãi thì sao lại có việc ấy? Nay trong tập tâu tuyệt không nói đến, chẳng phải là có điều kiêng tránh hay sao? Người xưa nói « Dấy quân ngày tiêu phí nghìn vàng », thế mà bọn người đóng binh đã vài tuần nay, ăn hại lương thực, trách nhiệm toan đổ cho ai? Vậy nay nên một mặt sai người tới bảo bọn Ma Trập đến ngay trước quân mà đầu hàng, một mặt chia đường chọn đất tiến binh đến; nếu chúng bó tay đợi tội thì gông trói kẻ yếu phạm đưa về trấn để đợi chỉ; hoặc chúng lần khân không ra thú thì treo giải thưởng hậu để đồng đảng nó tự bắt nhau, hay chém đầu đem nộp; còn dân man bị ức hiếp phải theo thì cho ra thú là miễn tội. Lại trù liệu công việc về sau để cho uy vua truyền xa, biên giới yên lặng, đó là trách nhiệm của bọn người».

Lại sai Hồ Hựu kíp đến trong quân giúp đỡ công việc.

Dụ chưa tới, bọn Quế đã rút quân, theo đất biên giới đóng đồn để đợi giặc hàng. (Quế đóng đồn ở đồng Thị-cai, Chính đóng đồn ở nguồn Thạch-thành). Việc tâu lên, vua xuống dụ khiển trách rằng: « Trận này binh khí không vấy máu, đến đâu không ai ngăn, chính tưởng quét sạch sào huyệt, bắt lấy tướng giặc, để làm kế khó nhọc một lần mà yên rỗi lâu dài. Huống chi công đã sắp thành mà người vội rút binh, bỏ mất cơ hội, thế là quá lắm. Nếu bọn Ma Trập lòng còn giảo quyệt cố làm kế hoãn binh, không đem thân đến đầu hàng, thì bọn người làm thế nào cho xong việc để phục mệnh? Chẳng khỏi lại phải chỉnh đốn binh sĩ, mưu cử lần nữa, thì giặc kia đã phòng bị được, đặt kế cầm cự, tất phải kéo dài hàng tháng, đến mùa hạ trời mưa lam chướng càng nhiều thì quân ta có thể chịu được nơi rừng rậm mà không lo

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ngại chăng? Vừa rồi không ngờ bọn ngươi mờ tối đến thế. Trẫm đã xuống dụ giục tiến binh nhanh, và tất cả công việc sự cơ đã bảo rõ ràng, tưởng chỉ ấy tất đã đến trước, không ngờ lại chợt có sự thay đổi như thế, không rõ bọn ngươi tính toán ra sao? Vả công việc ở ngoài nghìn dặm, lẽ khó theo mà kéo lại, vậy sai thị vệ đến gấp tuyên bảo: « Nay đại binh đóng ở địa phương nào? Bàn tính mưu kế gì? Bọn thủ phạm Ma Trập đã đến đầu hàng hay chưa? Tình trạng gần đây ở trong quân có tốt hay không? Nếu tới kỳ hạn mà bọn kia cố ý không đến, hoặc có mưu toan kế khác, thì bọn ngươi định làm cách khôn khéo thế nào mà bắt bọn Ma Trập đóng cũi đưa về Kinh, hoặc chém đầu bỏ vào hòm đem dâng? Thế mới là thành công; thế mới là xong việc. Nên đem hai tờ chỉ trước sau ấy mà đọc kỹ hai ba lượt, lường tính mà làm, không cần câu nệ, để xem tài năng bọn ngươi thi thố ra sao, cũng là hay. Nếu cứ đóng binh để ăn hại lương, mà không được công gì, thì sẽ tính suốt cả lại, truy xét nguyên do, sợ bọn ngươi không thể chịu nổi tội nặng ấy. Phải nên nghĩ đi nghĩ lại, chớ để lo cho mình »

Lại sai chế cấp cho Nguyễn Văn Quế một cái ấn « Bình man quan phòng », và cho Trương Văn Chính một cái ấn « Định man quan phòng » (đều bằng ngà), phàm có quan hệ đến việc quân thì dùng. Lại phái Văn thư phòng Nguyễn Đăng Uẩn đến quân thứ để làm giúp công việc giấy tờ.

Đạo binh của trấn thủ Thuận-thành là Nguyễn Văn Vĩnh tiến đến núi Bà-Văn, bị bọn Man hoang ở hai sách Dạ-bố và Lang-khái ngăn trở, không tiến được, chợt gặp mưa, quân mắc bệnh nhiều. Vua nghe biết, xuống dụ sai rút về, do đường lớn đi nhanh đến Bình-hòa để theo Nguyễn Văn Quế điều độ.

https://tieulun.hopto.org

Sai Khâm thiên giám suy tính khí tiết và thời khắc ở các địa phương, để ghi thêm vào lịch hiệp kỷ. Bọn giám chính Hoàng Công Dương lường tính tâu lên.

Vua cho là việc mới bắt đầu mà xét nghiệm tinh tường, rất khen. Hoàng Công Dương hiện đương bị cách lưu, đổi làm giáng 2 cấp lưu. Từ chức chiêm hậu trở xuống đều thưởng theo thứ bực.

Sửa sông Vĩnh-định ở Quảng-trị. Vua nghe dòng sông nhiều chỗ bồi nông, sai dinh thần thuê dân vét đào, chi cấp tiền lương, cho theo lệ đào sông lần trước.

Sai thự thống chế Thủy quân là Nguyễn Tài Năng coi đóng thuyền Kim-hoa, đặt ở hồ Hải-tĩnh, và dựng đình Hồ-tâm.

Bọn giặc ở huyện Tiên-lữ trấn Sơn-nam hơn 400 người cướp phá xã Phí-xá. Tri huyện là Trịnh Đường nghe báo, lập tức thân đem quân và dân đuổi bắt, cùng giặc kháng chiến. Đường giả lấy thuyền thúng làm con voi, sai dân đội tự đằng xa lại, phao tin là quân thành đến, đánh trống reo hò tiến lên. Giặc nghe thấy sợ chạy tan. Đuổi chém được vài mươi đầu, bắt sống được vài đứa. Thành thần đem việc tâu lên.

Vua xuống dụ khen ngợi và thưởng cho Đường gia 1 cấp, dùng theo hàm đồng tri phủ; quân dân đi trận thì thưởng cho hơn 40 lạng bạc và hơn 500 quan tiền.

Bắt đầu đặt ty Hộ thành binh mã, lấy hai vệ Võng thành và Giám thành lệ thuộc (Võng thành trước lệ vào quân Thị nội, thứ bực ở sau quân Thị nội. Đến đây bỏ bớt danh hiệu Thị nội, đổi xếp ở sau quân Thần sách), theo quản hạt của đề đốc Kinh thành. Ty đặt chủ sự và tư vụ đều 2 người, tùng bát tùng cửu phẩm thư lại đều 3 người, thư lại vị nhập lưu 10 người. Phàm dân nội ngoại tịch ở 8 xã trong Kinh thành có ai muốn sung làm

https://tieulun.hopto.org

lại dịch ở ty Hộ thành binh mã và làm lính ở vệ Giám thành đều cho.

Lấy Giám thành phó sứ là Đỗ Phúc Thịnh làm binh mã phó sứ ty Hộ thành binh mã, trật chánh tứ phẩm.

Chế ấn quan phòng bằng ngà cấp cho thự thống chế quân Thị tượng, ấn quan phòng bằng đồng cấp cho đề đốc Kinh thành và ấn đồ ký bằng đồng cấp cho ty Hộ thành binh mã.

Đổi bổ thiêm sự Vũ Xuân Cẩn làm tuyên phủ sứ phủ Hoài-đức.

Lấy nguyên tham hiệp Thanh-hoa là Đặng Văn Thiêm làm thự cai bạ biện lý Binh bộ, cai bạ Quảng-bình là Nguyễn Đức Hội làm biện lý Hộ bộ, ký lục Quảng-nam là Trần Thiên Tải làm cai bạ Quảng-bình, thiêm sự hiệp lý dinh vụ Quảng-nam là Trần Đăng Nghi làm ký lục Quảng-nam, thiêm sự hiệp lý dinh vụ Quảng-ngãi là Lý Văn Phức làm hiệp lý dinh vụ Quảng-nam.

Tế tửu Quốc tử giám là Phan Bảo Đĩnh chết. Đĩnh đỗ tiến sĩ đời Tiền Lê, học hạnh ai cũng kính trọng, tuổi già theo lệnh vua vời, gắng gượng lên đường. Khi sung học chính có nhiều sáng kiến. Đến nay chết. Vua thương tiếc, cho 2 cây gấm Tống, 200 quan tiền.

Định lệnh cấm mua bán chì. Phàm các chợ phố và người buôn ngoại quốc không được mua bán tư với nhau; duy dân gian có ai muốn mua để làm sinh kế thì cho mỗi người được mua 100 cân; nếu mua quá thì ghép vào tội vi chế.

Quan phủ Thừa-thiên tâu rằng đường quan từ sông Hương trở về Nam có 86 sở cầu, một nửa đã làm xong, còn 12 chỗ thế nước chảy mạnh thì nên bắc bằng gỗ, và 31 chỗ thế nước chảy nhẹ thì nên xây đá.

Vua sai thuê dân lần lượt mà làm.

https://tieulun.hopto.org

Truy tặng cho công thần Vọng-các khâm sai thuộc nội chưởng cơ vệ úy vệ Tả nhất Thị trung là Hồ Văn Bôi làm thống chế.

Truy tặng cựu thần tiềm đề là cai cơ Vũ Văn Diệu làm vệ úy quản Thị nội, làm chánh tam phẩm, Nguyễn Văn Trúc làm vệ úy chư quân, hàm tùng tam phẩm.

Thổ phỉ ở Nam-định là Phan Bá Vành nổi loạn. Vành từ khi Vũ Đức Cát bị bắt, lén họp đồ đảng hơn 2.000 người. Chúng đều suy tôn Vành làm minh chủ, quấy nhiễu cướp bóc các hạt Vũ-tiên và Chân-định. Thành thần sai phó vệ úy vệ Hậu bảo nhị là Nguyễn Văn Truyền, quản cơ cơ Hậu dũng là Nguyên Văn Lân, hội với quản phủ Trần Văn Thạc đem quân đi tuần bắt, cùng giặc đánh nhau ở xã Phú-cốc (thuộc huyện Vũ-tiên). Lân bị thương rút lui chạy; Truyền và Thạc đều cố sức đánh, bị chết. Giặc bèn bao vây huyện Kiến-xương. Vừa gặp những quan võ bắt giặc ở Thiên-trường là phó quản cơ cơ Vũ lực Phan Văn Khuê, phó quản cơ năm cơ Hiệu thuận Nguyễn Đăng Khánh, cùng với phó quản cơ cơ Hậu định giữ bảo Vỵ-lại là Trịnh Văn Nối đem 500 quân chia đi ba đường lại cứu viện, bắt được và chém được vài mươi tên giặc. Giặc bỏ vây rút đi.

Thành thần lại sai thống quản thập cơ Uy Thắng Hậu quân là Ngô Văn Vĩnh, thống quản thập cơ Kinh Tiệp Tiền quân là Phan Văn Lý đem linh và voi đi lùng bắt, và làm sớ tâu lên.

Vua sai bắt thêm 70 chiếc thuyền và 200 người thủy thủ ở Hoài-đức và Quảng-yên theo quan quân chia phái đi tuần phòng mặt biển.

Truy tặng Trần Văn Thạc và Nguyễn Văn Truyền làm vệ úy chư quân, hàm tùng tam phẩm, cấp thêm cho

https://tieulun.hopto.org

mỗi người 100 quan tiền ; Nguyễn Văn Lân bị cách chức, gắng sức chuộc tội ở trước quân ; bọn Phan Văn Khuê thì thưởng kỷ lục và áo quần ; biền binh thì thưởng bạc tiền theo thứ bực.

Dựng Đông-các (ở đằng sau tả vu), sai vệ úy Lê Văn Hiếu coi công việc.

Vua đi tuần ở cửa biển Thuận-an, thưởng cho biền binh đóng giữ đài Trấn-hải và dân thủ hộ (ba xã Thai-dương hạ, Hòa-duân và An-dương) đều 100 quan tiền. Sắc rằng tự nay hễ vua đi tuần ở địa phương nào gặp có thành đài có đặt súng ống khí giới và có quan quân đóng giữ, thì ngày xa giá đến, thị vệ đại thần phải lượng phái biền binh thị vệ vào trước đóng giữ, để tâm xem xét, không được sơ suất. Rồi xa giá trở về.

Bắt đầu đúc ấn tướng quân.

Vua dụ bộ Lễ rằng : « Kính nghĩ đức Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta, trời sức thần võ, dẹp yên họa loạn ; khoảng vài mươi năm, mặc áo giáp đội mũ trụ, trải qua hàng trận, đến đâu sấm động gió bay ; ai chống chọi lại, đều bị tan nát. Gián hoặc có chia đi các ngả, đều hết thảy trông nhờ sự quyết đoán sáng suốt của ngài. Từ khi đại định đến nay, trong ngoài trị yên, muôn phương êm lặng, cho nên điển sai tướng chuyên chinh chưa từng cử hành, mà ấn tướng quân lãnh binh cũng chưa đúc được. Đời xưa có câu rằng « Việc binh có thể trăm năm không dùng, nhưng không thể một ngày không sẵn », người có nước nhà có thể không đọc đi đọc lại lời nói ấy sao ? Nhà nước ta, cả chịu mệnh trời, nhân ơn rộng khắp, ai là người có răng có tóc đều biết tôn thân ; dẫu có một hai tên giặc nhỏ mọn tự đứng ra ngoài vòng sinh thành, cũng đến tiêu diệt, thật không đủ khiến ta phải khó nhọc thân hành đi đánh. Duy việc

https://tieulun.hopto.org

quân quốc là trọng, há có thể cuối cùng không xếp đặt ư? Vậy sai hữu ty chọn ngày tốt đúc ấn « Thảo nghịch đại tướng quân », ấn « Thảo nghịch tả tướng quân », ấn « Thảo nghịch hữu tướng quân », ấn « Bình man tướng quân », ấn « Định biên tướng quân », ấn « Bình khấu tướng quân », đều dùng thuần bạc, dây thao lia, đóng son đỏ, ngày nào đúc xong, tâu lên để vào kho để tỏ không quên việc võ bị, giữ lâu muôn năm ».

Bắt đầu đặt binh Giáo dưỡng. Trước thự thượng thư Binh bộ là Nguyễn Khoa Minh tâu: Xin cho con các quan võ từ suất đội trở lên có ai tình nguyện làm việc thì đặt làm binh Giáo dưỡng, cấp cho lương tháng, chọn sai quan đại thần nhất nhị phẩm chuyên coi để cho học tập nghề võ, ba năm một lần thi, ai thi dự hạng nhất, thì đưa lên bộ dẫn vào ra mắt vua, đợi chỉ lựa dùng, hạng nhì thì được ăn lương thêm, vẫn ở lại học tập, hạng ba cấp lương theo lệ, cũng ở lại học tập, trong ba năm thi lại, nếu quả không được thành tựu thì trước ngạch đi. Đình thần bàn lại, cho là có thể làm. Còn phép dạy và lệ lương, thì xin giao cho bộ Binh bàn kỹ. Đến nay lời bàn tâu lên. Vua lại sai đình thần tâu. Văn ban bàn xin phàm ai muốn vào binh Giáo dưỡng thì từ 15 tuổi trở lên, 40 tuổi trở xuống, xét qua thân thể đầy đà, sức lực khỏe mạnh mới cho cấp lương tháng, mỗi người tiền 2 quan, gạo 1 phương, sách vở khi nghệ nhà nước cấp cho. Lập ra diễn trường, đặt hai quan tuyên giáo (đều cho hàm tứ ngũ phẩm), một viên giảng sách võ kinh, một viên giảng về võ nghệ, 4 quan phân giáo (đều cho hàm lục thất phẩm, theo quan tuyên giáo, tùy từng nghệ mà chia dạy), đều do viên chuyên quản đại thần suất lãnh. Hàng tháng lấy những ngày mồng 2, 12, 22 dạy tập bắn cung, đánh côn, đánh quyền, đấu gươm, đỡ mộc, đấu dao, đấu giáo (dao gươm đều làm bằng

https://tieulun.hopto.org

gồ); những ngày mồng 4, 14, 24 diễn tập bắn súng tay; những ngày mồng 6, 16, 26, tập nhấc vật nặng (dùng hai khối chì, mỗi khối nặng 100 cân); những ngày mồng 8, 18, 28 giảng đọc võ kinh và tứ tử thư (1). Mỗi năm lấy tháng trọng xuân và tháng trọng thu làm khóa, mỗi khóa có 4 kỳ, sai quan nhị tam phẩm ở võ ban và quan ngũ lục phẩm ở Binh bộ và Văn thư phòng, mỗi hạng 1 người, sung làm giám thị. Kỳ đệ nhất xét về các nghệ như bắn cung, đánh côn, đánh quyền, đấu gươm, đỡ mộc, đấu dao, đấu giáo. Kỳ đệ nhị xét về bắn súng tay. Kỳ đệ tam xét về nhấc vật nặng. Kỳ đệ tứ hỏi về võ kinh. Chia làm bốn hạng ưu, bình, thứ, liệt, đều tiêu đề vào danh sách. (Kỳ đệ nhất, bắn cung lấy trúng đích làm thượng, trúng vào vòng tròn là thứ, trúng vào hộc lại là thứ. Về côn, quyền, gươm, mộc, dao, giáo, lấy kỹ thuật sức lực thắng được là thượng. Hễ hai nghề hợp cách, các nghề khác hơi khá là ưu; một nghề hợp cách, các nghề khác hơi khá là bình; ba nghề đều hơi khá là thứ; các nghề đều không hợp cách là liệt. Kỳ đệ nhị bắn súng tay hạn bắn 3 phát, hễ trúng đích 2 phát trúng vòng 1 phát, cùng trúng vòng 2 phát trúng đích 1 phát là ưu; trúng vòng cả 3 phát, cùng trúng đích 1 phát trúng vòng 1 phát và 1 phát vào ụ là bình; trúng vòng 2 phát vào ụ 1 phát, cùng trúng đích 1 phát vào ụ 2 phát, trúng vòng 1 phát vào ụ 2 phát là thứ, chỉ vào ụ bia và lạc ra ngoài ụ là liệt. Kỳ đệ tam nhấc vật nặng, hai tay cất khối chì mỗi bên một khối, xách lên và đi được 15 trượng trở lên là ưu; 10 trượng trở lên là bình; 5 trượng trở lên là thứ; không được 5 trượng là liệt. Kỳ đệ tứ hỏi 10 câu ý chỉ của kinh hỏi về binh pháp trận lý, hỏi

---

(1) Tứ tử thư: Tức tứ thư là Đại học, Trung dung, Luận ngữ và Mạnh tử.

00154[illegible]

https://tieulun.hopto.org

đâu trả lời đấy đều thông hiểu cả là ưu; trả lời được 6, 7, 8 câu là bình; 5 câu trở xuống là thứ; không thông hiểu câu nào là liệt). Xét xong, cộng cả bốn kỳ mà tính, chia định thứ bực, yết bảng cho biết. (Bốn kỳ đều ưu cả, hoặc 3 ưu 1 bình, 3 ưu 1 thứ, 2 ưu 2 bình, 2 ưu 1 bình 1 thứ, 1 ưu 3 bình là ưu hạng; 4 bình, hoặc 2 bình 1 ưu 1 thứ, 2 ưu thứ, 3 ưu 1 liệt, 2 thứ 1 ưu 1 bình, 3 thứ 1 ưu, 3 bình 1 thứ là bình hạng; 1 ưu 2 bình 1 liệt, 1 ưu 1 bình 1 thứ 1 liệt, 1 bình 2 ưu 1 liệt, 1 bình 3 thứ, 3 bình 1 liệt, 2 thứ 2 bình, 4 thứ là thứ hạng; 1 ưu 3 liệt, 1 bình 2 thứ 1 liệt, 1 thứ 2 bình 1 liệt, 1 thứ 1 bình 2 liệt, 3 thứ 1 liệt, 2 thứ 1 bình 1 liệt, 1 bình 3 liệt, 1 thứ 3 liệt, 2 bình 2 liệt, 2 thứ 2 liệt, 4 liệt là liệt hạng). Rồi làm danh sách đề cả lên, đợi định thưởng phạt. (Ưu hạng, mỗi tháng thưởng thêm tiền 2 quan gạo 1 phương; bình hạng thưởng thêm tiền 1 quan gạo 1 phương; thứ hạng, theo lệ thường mà cấp, liệt hạng, giảm bớt lệ thưởng 1 quan tiền). Trong 3 năm 6 khóa đều được ưu cả, cho chỉ tên tâu xin lựa dùng; liệt cả thì đuổi về ngạch cũ. Đến như phép thi võ khoa thì xin định lấy 4 năm dần tỵ thân hợi làm kỳ thi.

Võ ban thì bàn rằng: « Tài nghệ của người, không ai vẹn đủ, hoặc giỏi nghề này mà kém nghề kia, nếu cứ nệ phép nhất định sợ kẻ học khó thành được. Vậy xin phàm vào Giáo dưỡng thì chia làm 2 chi, đặt 2 quản quan, mỗi người giữ một chi, cho tự chọn mời thầy dạy, mỗi chi 3 người, theo sở trường của mình mà diễn tập các nghề côn, quyền, gươm, mộc, súng tay. Đến như chỉ bảo nghĩa kinh thì xin đặt mỗi chi 1 viên. Kỳ khóa hạch, cũng đều theo tài nghệ cao thấp mà chia hạng thưởng phạt. Về phép thi võ khoa, thì đợi sau 3 năm học tập thành tài, và các hạng quân dân có tài nghệ, đều cho vào thi. Xin định lấy 4 năm tý mão ngọ dậu mở khoa

https://tieulun.hopto.org

thi Hương, 4 năm sửu thìn mùi tuất mở khoa thi Hội, đều theo như phép thi Hương thi Hội về Văn khoa ».

Lời bàn dâng lên. Vua dụ rằng : « Phàm việc dành sẵn nhân tài, nghiêm chỉnh võ bị, là để giữ nước, nhưng việc mới bắt đầu, chưa tiện mọi điều làm cả. Đợi sau binh sĩ ngày một nhiều, kỹ nghệ dần được khá, sẽ lại xuống chỉ cho chước định để làm ». Bèn chuẩn định ở Kinh thì từ suất đội trở lên, ở ngoài từ cai đội trở lên, cho đến chánh phó quản cơ, các con có ai tình nguyện vào binh Giáo dưỡng, thì ở Kinh do quản quan, ở ngoài do quan địa phương, làm danh sách đưa về bộ ; lại cấp dẫn về Kinh do bộ điểm duyệt, lấy mồng 1 tháng 6 hội các danh sách để lên để cấp lương. (Con của người tùng ngũ phẩm trở lên, mỗi tháng cấp 2 quan tiền 2 phương gạo ; con của người chánh tùng lục phẩm 1 quan 5 tiền 1 phương gạo ; con của người chánh tùng thất phẩm 1 quan tiền 1 phương gạo) và sai quan quản lãnh.

Thuyền vận tải của Quảng-bình, gặp bão bị vỡ ở bờ biển Quảng-trị, các xã Bàn-hà, Hà-lợi ở ven biển (thuộc huyện Minh-linh) họp hơn 200 người mò lấy tiền công, thuyền hộ bắt được vài người, dân ấy lại cướp lấy. Việc tâu lên. Vua giận là không sợ phép, sai đình thần tra bắt thủ phạm là Phan Văn Xú đem chém, còn các tên khác đánh trượng rồi tha.

Sai hai bộ Lại Lễ chọn cử người có học hạnh để sung vào chức tán thiện và bạn đọc ở Tập thiện đường, mỗi chức một người. Lấy chủ sự Hộ bộ sung bạn đọc là Trương Đăng Quế làm thự Hàn lâm viện thị độc sung chức tán thiện và tri huyện Bình-sơn là Tào Quang Lệ làm Hàn lâm viện tu soạn sung chức bạn đọc.

Sai bọn thiêm sự Hộ bộ là Thân Văn Duy, chủ sự Công bộ là Nguyễn Thiện Trường thanh tra sở Nội tạo, chế ấn

https://tieulun.hopto.org

« Thanh tra quan phòng » cấp cho (ấn bằng ngà, khắc 7 chữ triện « Thanh tra Nội tạo sở quan phòng »).

Cho thự thống chế Tượng quân là Phạm Văn Điển và Lê Văn Hoan được dự đình nghị.

Lấy các đội Tráng nhất, Tráng nhị, Tráng tam, Cường súng đinh Quảng-nam để luân ban sung bổ vào việc canh giữ kho Nội tàng, mỗi ban 50 người, mỗi năm một lần thay đổi, bắt đầu tự mồng 1 tháng 4 năm nay.

Sai vệ úy vệ Phấn dực Nội thủy là Nguyễn Văn Phong quản lãnh hơn 20 chiếc binh thuyền để chở vật hạng ở kho Bắc-thành về Kinh, lại chở 60.000 đồng tiền kẽm để chứa ở Thanh-hoa và 100.000 đồng để chứa ở Quảng-bình.

Sứ bộ sang nước Thanh là bọn Hoàng Kim Hoán, Hoàng Văn Quyền, Phan Huy Chú, Nguyễn Trọng Vũ, Trần Chấn và Nguyễn Hựu Nhân về, đem sách *Đại qui* dâng lên.

Vua xem, bảo thị thần rằng : « Sách này đều là điều lệ đặt cho gián quan, trong đó như giám sát ngự sử các đạo và cấp sự trung sáu khoa đều có nhân viên nhất định. Nhân nghĩ vua phải có bầy tôi can ngăn, cha phải có con cái can ngăn, để sửa chỗ sai, lặt cái sót. Đức Thế tổ Cao hoàng đế ta khi mới đại định, việc đặt gián quan chưa kịp làm, nay trẫm nối theo chí trước, phàm các phép tắc giường mối nghĩ muốn tùy nghi dựng đặt để làm phép cho muôn đời, các khanh nên xét rõ sách này, chước lượng mà làm ».

Tham tri Lễ bộ là Phan Huy Thực tâu rằng khó có người làm được.

Vua nói: « Như thế thì sáu bộ đặt ra để làm hư vị đấy ư? » Rồi thưởng cho bọn Hoán mỗi người gia 1 cấp.

https://tieulun.hopto.org

Trong Kinh kỳ giá gạo cao, sai 2 bộ Hộ và Công và Vũ khố hội tinh các vật hạng cần dùng như song mây, gỗ lạt, định giá phải chăng, mộ dân có ai muốn chở nộp cho nhà nước thi chiếu giá cấp thóc cho.

Ở Bình-định có Vũ Văn Nguyên là con của nguyên án phủ Hoài-đức Vũ Văn Phượng, trước vì mắc tội giao cho Phượng quản thúc, Phượng chết, Nguyên lẫn trốn vào ấp An-tây, cùng với con thái sư ngụy Tây Bùi Đắc Tuyên là Đắc Khuông và Đắc Trị chơi với nhau, ngày ngày tập võ nghệ. Vua nghe biết, nói rằng: « Bọn ấy là đồ vô lại, nếu để yên không hỏi tội thì ngày khác lại như ngụy Tây, khi ấy còn hỏi tội được nữa sao? » Sai trấn thần bắt, đều xử tội chết.

Chưởng Hậu quân Lê Chất từ Bắc-thành về Kinh, vào yết kiến. Vua yên ủi, cho về Bình-định sửa việc tang; cho 500 binh thuộc hạ đi theo để sai khiến, lại ban ơn cho khi ở quê cứ theo phẩm trật chi lương (Lệ trước hễ về đình ưu thì đình cấp lương).

Mùa hạ, tháng 4, ngày 1, tế hạ hưởng.

Lấy tả tham tri Lễ bộ là Hoàng Kim Hoán làm hữu tham tri Lại bộ, Hàn lâm viện trực học sĩ là Hoàng Văn Quyền quyền biện lý Binh bộ.

Chế thước may và thước đo gỗ cấp cho các nha môn ở Kinh và ở ngoại (đều bằng đồng). Vua thấy từ trước đến nay thước may bằng đồng nhà nước cấp chưa được thống nhất, mà thước đo gỗ bằng đồng cũng chưa ban hành, sai bộ Hộ bộ Công hội đồng với Vũ khố theo cách thức mà làm để cấp.

Sai vệ úy lãnh viện sứ viện Thượng trà là Nguyễn Văn Lộc chọn ở hai ty Lý thiện mà bổ vào đội Thượng thiện. Lại sai trích linh đội Tín nhất ở Nội tàng sung bổ vào đội thứ 3 vệ Giám thành.

https://tieulun.hopto.org

Vua sắp đi tuần Quảng-bình, sắc cho hữu ty chế hành ấn cho năm bộ Lại, Hộ, Lễ, Hình, Công, theo thức của hành ấn bộ Binh mà làm. Phàm xa giá đi tuần, các bộ thần được dự đi theo thì ban cấp cho ấn ấy để dùng trong khi đi; sau khi hồi loan lại cất ở Văn thư phòng. Lại cho việc ấy mới bắt đầu làm, sợ khó phân biệt thực giả, sai bộ Lại in hành ấn của sáu bộ mỗi bộ một tờ để ban bảo cho các thành dinh trấn chiếu đấy làm bằng.

Sai hoàng tử Miên Định, tả thống chế Thị trung là Tôn thất Binh, thượng thư Lễ bộ là Nguyễn Xuân Thục ở lại Kinh coi giữ, cấp cho ấn triện lưu Kinh; tham tri Hình bộ là Hoàng Kim Xán, biện lý Binh bộ là Đặng Văn Thiêm đều sung chức hộ ấn.

Dụ rằng: «Trẫm nối cơ nghiệp xưa, chăm lo việc nước, thấy Quảng-bình là đất phụ thuộc Kinh kỳ, sai rước xa giá đi tuần để xem xét thành trì và nhân tiện đi qua Quảng-trị xem xét việc đào sông Vĩnh-định. Nghĩ Kinh sư là chỗ căn bản, bọn hoàng tử và đại thần lưu Kinh các ngươi và các văn viên không phải theo giá, sau khi xa giá ra đi, hằng ngày cứ giờ mão đều tới nhà Tả vu điện Cần-chánh để hội đồng làm việc, giờ tỵ thì bãi, duy Tôn thất Binh phải túc trực ban đêm ở Tả vu; còn từ vệ úy trở lên thì đều theo chỗ đóng của mình mà ngày đêm tuần xét. Đến như tình hình bình an ở trong Kinh thì mỗi ngày tâu báo một lần. Việc báo tin về trong cung thì cách một ngày một lần, do hoàng tử lưu Kinh cứ để nguyên phong tờ trình của nội giám làm tập riêng mà chạy đệ. Từ nay về sau cứ theo lệ ấy mà làm. Lại cấp cho hoàng tử Miên Định một cái ấn đồ ký bằng ngà, phàm có tập tâu về việc trong cung thì dùng.

Sai đô thống chế Tiền dinh quản Thần sách là Nguyễn Văn Trí sung Tiền bộ đại thần, thống chế dinh Thần cơ

https://tieulun.hopto.org

quản Thị nội là Đoàn Đức Luận sung Hậu đội đại thần, quản lãnh binh và voi, khi tiến khi dừng đều theo kỷ luật.

Ngày tân dậu, xa giá khởi hành từ Kinh sư.

Đầu vua định lấy ngày ất mão khởi hành, nhân nghĩ lúa chiêm ở các địa phương đang chín, khắp đồng như mây vàng, sợ xe ngựa hàng nghìn hàng vạn, hoặc có hại đến ruộng nương chăng, nên hoãn đến ngày nay. Ngày quý hợi, xa giá đến hành cung Quảng-trị, dinh thần đem sản vật địa phương tiến dâng. Thưởng cho 10 lạng bạc.

Ngày bính dần, xa giá đến Quảng-bình, vua lên thành xem, bảo thị thần rằng: « Một giải trường thành làm giới hạn Nam Bắc, xưa các vua thánh ta thấy họ Trịnh chuyên quyền càn bậy nên đặt thành ấy để giữ nước thôi, không phải để chống nhà Lê. Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta trung hưng mà có cả đất Việt, vẫn muốn sửa sang mà chưa kịp. Trẫm mới lên ngôi, khởi công sửa đắp cũng là một việc nối chí theo việc của hoàng khảo ta ».

Lại nói : « Thành này là then khóa ở cửa Bắc, nên sai trọng thần trấn giữ, kinh binh đóng thú ; lại nên chước định lệ 3 năm một lần hoặc 5 năm một lần tuần thú để truyền cho lâu dài thì phải ».

Sai trung sứ đem dưa hấu Quảng-bình, do trạm đệ về Kinh dâng cung Từ thọ. Vua tự tay viết biểu thỉnh an [thăm sức khỏe].

Thưởng cho kỳ lão Quảng-trị và Quảng-bình 3.500 quan tiền (Quảng-trị 2.000 quan, Quảng-bình 1.500 quan), lại giảm cho dân thuế thân năm nay 3 phần 10. Lại thấy hai hạt ấy lúa ruộng nhiều lần bị tai, đặc biệt sai miễn khám và giảm thuế ruộng cho tất cả là 5 phần 10. Quảng-trị mất mùa nhiều, thuế ruộng phải nộp và

https://tieulun.hopto.org

thóc vay năm ngoái đều cho giảm giá mà nộp thay bằng tiền.

Cho tế hai đàn tướng sĩ Nam Bắc ở Trường-thành.

Ngày mậu thìn, xa giá về Kinh. Thưởng tiền cho các quan và quân hỗ tòng theo thứ bực.

Lại giảm 2 phần 10 thuế thân năm nay cho dân Thừa-thiên.

Trước là dân hạt Quảng-bình và Quảng-trị, nhiều người đón giá bày tỏ kêu ca, bộ Lễ đem việc tâu lên, vua nói rằng: « Tuần hành lần này, về tình dân và thói tệ của quan lại không ai nói đến; đứng bên cạnh đường bày tỏ kêu ca chỉ là kẻ cuồng bậy thôi. Ngày xưa người Bắc vào lấn, đến Quảng-trị có người đón đường dâng thơ để nịnh hót, có câu: « Bát thế yếm khan Tần chế độ, Nhất triêu hỷ kiến Hán y quan ». [Tám đời chán xem chế độ nhà Tần; một sớm mừng thấy áo mũ nhà Hán]. Hạt ấy đội ơn các vua thánh ta cũng đã nhiều mà nhân tình như thế, thật là đáng ghét ».

Lại có Hồ Công Quang là tú tài ở Quảng-bình dâng nói 13 điều, đều là cuồng bậy, như điều thứ nhất nói Nguyễn Hữu Thận là thế thần có thể làm được sư phó, không nên để ở nơi biên giới xa. Vua sai đường quan lục bộ hỗ tòng xét bàn. Đều xin chiếu theo luật « dâng thư nói đức chính của đại thần » mà xử tội trảm giam hậu, duy có tả tham tri Lễ bộ là Nguyễn Đăng Tuân tâu: « Khi xưa Đoàn Chí Xung dâng thư xin nhường ngôi cho thái tử, bầy tôi nhà Đường đều tâu nên giết mà Văn hoàng lại tha ». Vua nói: « Văn hoàng là vua hiếu danh không dù bắt chước; bốn trăm tù tội chết mà còn tha cả, huống chi một mình Chí Xung. Vả lại a phụ đại thần, thói ấy không thể để lớn dần được. Khi xưa lại dân nhà Hán dâng thư ca tụng công đức của Vương Mãng đến hơn 40 vạn mà nhà Hán vì đó mà suy, đấy

https://tieulun.hopto.org

đủ làm điều răn rõ ràng. Tội Công Quang không thể tha được ». Bèn y theo lời bàn của các quan.

Quan Bắc-thành tâu rằng : Kho tàng ở Hưng-hóa chi tiêu không đủ, xin trích tô thuế ở huyện Thanh-ba trấn Sơn-tây đem nộp ở Hưng-hóa. Vua y cho.

Phó đô thống chế Trung dinh quân Thần sách là Nguyễn Văn Soạn chết. Soạn có công ở buổi đầu trung hưng, vua nghĩ thương, cho thêm 2 cây gấm Tống và 500 quan tiền.

Thổ phỉ ở Lâm-thao trấn Sơn-tây tụ họp bè đảng hơn 600 người, cướp xã Tiên-cương (thuộc huyện Sơn-vi) ; quản phủ là Chu Văn Tĩnh đem quân của phủ đi đánh dẹp, bắt và chém được vài mươi người, giặc tan vỡ. Việc tâu lên. Vua khen, thưởng cho Tĩnh một thứ quân công kỷ lục ; biền binh thì hậu cấp cho bạc lạng. Còn nhà cửa của dân bị giặc đốt phá thì mỗi hộ cấp cho tiền 2 quan thóc 1 hộc.

Sửa miếu Hội đồng.

Sửa đền Thai-dương.

Dẹp xong ác man ở Bình-hòa.

Trước đây bọn Nguyễn Văn Quế và Trương Văn Chính đã rút binh về, giặc Lão ở Ỷ-tuân là Ma Kiền và Ma Bi lại tụ họp dân chúng, chặt cây chặn đường để ngăn trở các Man qui thuận. Vừa dụ tới, Quế sợ hãi, bèn đem binh tiến lên, đến chỗ cầu thứ hai, bọn giặc nấp bắn ra, Quế tung quân giáp đánh, giặc tan vỡ. Chính ở Thạch-thành bắt được mưu chủ của giặc Lão là Phó Đâu (Đâu trước đến man Đồng-hương đặt lời yêu quái để lừa dân chúng và xui làm phản ; tên giặc ra thú là Ma Học tố cáo với Chính, nên bắt được), rồi đem quân cùng hội với Quế. Bèn chia đóng quân sáu nơi, bày cách dụ dỗ. Rồi bắt được Ma Kiền, Ma Bi,

https://tieulun.hopto.org

cùng bọn đã hàng lại phản là Ma Quan, Ma Hấp cùng dân Man hơn 170 người, voi ngựa hơn 50 con. Bọn Quế đem Ma Quan và Ma Hấp chém trước cho mọi người biết. Sớ tâu vào. Vua rất vui lòng dụ rằng: « Giặc Lão các sách duy có Ma Trập còn lọt lưới, cũng chẳng qua là một tên tù trưởng ngoan ngạnh, ngoài mặt thuận trong bụng phản, đứng bên xui giục mà thôi, không đủ để làm khó nhọc quân ta. Vậy đều rút binh về trấn. Mưu chủ là Phó Đâu và bọn yếu phạm là Ma Kiền, Ma Bi thì đem tới địa phương mà xử lăng trì, rồi treo đầu lên sào cao mà bêu để cho người Man Lão trông thấy mà sợ; bọn thứ phạm thì chém; còn những người bị bắt hiếp phải theo đều tha cả. Các biền binh đi trận đều thưởng tiền lương, người chết thì cấp cho tiền tuất gấp đôi ».

Nguyễn Văn Quế tâu xin đem sáp ong bắt được của người Man, nộp vào nhà nước.

Vua dụ rằng: « Triều đình dấy quân vốn để đánh kẻ phản giết kẻ nghịch, không phải nhằm lợi ở đất đai, lấy của nhân dân, huống là vật nhỏ nhặt ấy! » Sai trả lại cả.

Vua lại bảo bộ Binh rằng: « Bọn Quế vâng mệnh đi đánh dẹp, dẫu xếp đặt trái phương, công không đủ trừ với lỗi, nhưng dùng binh ở nơi rừng rậm, không vi như nơi đồng bằng dễ làm được việc. Nay kẻ có tội đã bắt được, cũng nên lượng ban ơn cho ». Bèn cho Quế làm chưởng cơ, vẫn lãnh trấn thủ, và thưởng cho thêm một cấp quân công.

Rút biền binh vệ Long thao đóng giữ Bình-định về Kinh.

Tiết Vạn thọ. Dụ cho hai bộ Lại Binh hội làm danh sách quan chức văn võ trong ngoài vì việc công bị

https://tieulun.hopto.org

giáng từ năm Minh-mệnh thứ 6 trở về trước, cho khai phục một cấp, phạt bổng thì đều được miễn.

Thưởng cho tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt một cái chén ngọc liệu ngũ sắc tráng vàng và bịt vàng của Nội tạo, một cái quả hộp mạ vàng bắt chỉ bạc, một cái đĩa hình vuông dài mài khuyết góc bằng thủy tinh, một cái chén pha lê có nắp, 8 cái bát đĩa bằng sứ vẽ hoa của Tây dương.

Chuẩn cho suất thập thực thụ ở các vệ Thị nội được chiếu phẩm chi lương (Dinh Thần cơ 3 vệ, Trung Tiền Hậu, dinh Tiền phong, dinh Long võ, dinh Hổ oai mỗi dinh 5 vệ, 3 vệ Nội hầu, Kỳ võ, Thành võ cộng 21 vệ).

Miễn 5 phần 10 tiền thuế cho ruộng bị hạn của trại Quảng-lăng (thuộc huyện Diên-phúc) dinh Quảng-nam. Ruộng ấy có lệ nộp thay bằng tiền, không được báo tai, dinh thần tâu lẫn với ruộng khác, bị bộ Hộ trich ra. Vua cho là gặp tiết mừng Vạn thọ, đặc biệt gia ơn tha giảm cho mà phạt bổng dinh thần.

Sai thự Trung quân Tống Phước Lương kiêm quản ty Thương bạc, vệ úy lãnh viện sứ viện Thượng trà là Nguyễn Văn Lộc kiêm quản đội Việt tường.

Thuộc man ba động ở Lạc-hoàn sai sứ đến cống.

Thi Điện. Sai thự Tiền quân Trần Văn Năng sung chức giám thi đại thần, thượng thư Lại bộ là Trần Lợi Trinh, tham tri Lại bộ là Hoàng Kim Hoán, tham tri Lễ bộ là Phan Huy Thực, thông chánh sứ biện lý Lại bộ là Lê Đăng Doanh sung đọc quyển quan, thiêm sự Lễ bộ là Hà Quyền, tư nghiệp Quốc tử giám là Phan Bá Đạt sung thụ quyển kiêm duyệt quyển quan.

Cho Hoàng Tế Mỹ và Nguyễn Huy Hựu đỗ đệ nhị giáp tiến sĩ xuất thân, Phan Thanh Giản, Chu Văn Nghị, Vũ Phan, Tô Trân, Ngụy Khắc Tuần, Đặng Văn Khải,

https://tieulun.hopto.org

Vũ Đức Mẫn, Nguyễn Văn Thắng đều đỗ đệ tam giáp đồng tiến sĩ xuất thân.

Chuẩn định từ nay ngày truyền lô (1) thi Điện về việc tàu xin treo bảng thi quan truyền chế lãnh chỉ tuyên đọc xong, bộ thần lại tâu, lễ xong, đợi xa giá về cung mới cho viên hộ bảng do con đường giữa sân đệ ra treo lên. Ghi làm lệnh.

Sai quan trường thi Hội là bọn Nguyễn Xuân Thục lựa chọn 10 người hương cống các khoa đưa lên bộ để dẫn yết kiến, cho sung chức hành tẩu Văn thư phòng.

Thưởng các quan hưu trí thọ 80 tuổi (Thừa-thiên 2 người, Quảng-bình 1 người, Quảng-ngãi 3 người, Phú-yên 1 người). Lưu thủ Quảng-bình là Nguyễn Văn Toản được thưởng 30 lạng bạc, đoạn may ngoài và lót mỗi thứ 2 tấm, còn cai cơ, cai đội trở xuống thì thưởng bạc và quần áo theo thứ bực.

Nếu thưởng dân thọ 100 tuổi ở các địa phương. (Thừa-thiên 1 người đàn ông 2 người đàn bà; Quảng-nam 1 đàn ông, 7 đàn bà; Thanh-hoa 1 đàn ông, 3 đàn bà; Ninh-bình 4 đàn ông, 2 đàn bà; Nghệ-an 2 đàn ông 1 đàn bà; ở Bắc-thành thì Sơn-tây đàn ông đàn bà đều 1 người, Hải-dương 2 đàn bà thọ; ở Gia-định thì Vĩnh-thanh 1 đàn ông 3 đàn bà). Chuẩn lời bàn định của bộ Lễ từ nay hễ có dân thọ 100 tuổi sau khi có chỉ nếu thưởng đưa tới mà bị chết, thì sở tại theo lệ chiếu cấp bạc lụa, còn biền ngạch thì thôi; nếu chết trước khi có chỉ, thì đem việc tâu rõ, không được nhất khái cấp cho.

---

(1) Truyền lô: gọi loa xướng danh.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XXXIX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Bính tuất, năm Minh-mệnh thứ 7 [1826], mùa hạ, tháng 5. Vua sai các quan xây đắp ba sở cầu đá Thủy-quan, Vĩnh-lợi (ở phố dài chính nam), Hoằng-tế (ở đầu quách), và hai bờ nam bắc sông Ngự-hà (từ cầu Khánh-ninh đến bờ sông Hộ-thành, dài hơn 580 trượng).

Vua bàn muốn đi tuần Quảng-nam, gặp mùa hạ nắng quá lại thôi.

Lấy thượng thư Hình bộ là Nguyễn Khoa Minh làm thượng thư Binh bộ, tham tri Hộ bộ là Lương Tiến Tường làm thự thượng thư Hộ bộ, tham tri Hình bộ là Hoàng Kim Xán làm thự thượng thư Hình bộ, cai bạ biện lý Công bộ là Trần Đình Trưng làm cai bạ Phú-yên, thiêm sự hiệp lý dinh vụ Quảng-trị là Lê Vạn Công làm hiệp lý dinh vụ Quảng-ngãi, phủ thừa Thừa-thiên là Đặng Văn Nguyên làm thiêm sự Lại bộ, Hồng lô tự khanh là Phan Huy Chú làm phủ thừa Thừa-thiên, Hàn lâm viện thị độc học sĩ là Nguyễn Trọng Vũ làm thiêm sự Công bộ.

Đổi bổ lưu thủ Quảng-bình là Lê Văn Hiếu làm vệ úy vệ Tiền nhất quân Thị trung; lấy vệ úy Hồ Văn Trương làm chưởng cơ lãnh lưu thủ Quảng-bình. Hiếu

https://tieulun.hopto.org

chất phác thô lỗ, không có học, từ khi ra trấn tới nay, công việc phần nhiều cố gắng vất vả. Vua nghĩ Hiếu sung túc vệ lâu ngày, còn có thể theo xe đi hầu, bèn rút về, đổi bổ chức ấy mà cho Trương thay.

Lấy vệ úy vệ Thị tượng nhất là Đào Công Các làm vệ úy Thị nội, chuyên quản các tượng cơ Dũng tượng tiền, tả, hữu.

Dựng lương tạ [nhà nghỉ mát]. Vua thấy nhà nghỉ mát mỗi năm một lần dựng, đến thu lại dỡ đi, chuẩn định hàng năm cấp cho tiền tu bổ 100 quan, phên rào bốn mặt cũng tinh trượng cấp tiền (mỗi trượng cấp 1 quan 5 tiền). Ghi làm lệnh.

Sai thêm người giám tu làm tôn phả. Lấy tham tri Lại bộ Hoàng Kim Hoán sung hiệp tổng tài, Hàn lâm viện thị độc Thân Văn Quyền sung toản tu. Trước đây sai quan soạn ngọc điệp và tôn phả, ngọc điệp đã làm xong trước, duy phả hệ nhiều lắm, biên chép chưa xong, lại thiếu viên tổng tài và toản tu. Phó tổng tài Tôn thất Bỉnh xin phái thêm nên có mệnh lệnh này. Bọn Bỉnh nghĩ để thỉnh các điều hợp hành tâu lên.

Vua sai đình thần duyệt lại. Chuẩn định phàm thế thứ các họ con dòng đích thì gọi đích trưởng tử và đích thứ tử, con dòng thứ thì gọi thứ trưởng tử và thứ tử; anh em gọi nhau thì lấy tuổi lớn bé làm thứ bực. (Nếu con thứ mà lớn tuổi, thì gọi là thứ huynh, ngoài ra cứ lệ mà suy). Đến như nối giữ việc thờ tự thì lấy ngành đích làm chủ để trọng tôn thống. Chữ tên trong bằng trong sổ nếu có sai lầm thì chữa lại. Tôn phả định 3 năm một lần biên, bắt đầu từ năm nay. Lại sai đúc ấn triện cấp cho Tôn nhân phủ. Khi tôn phả làm xong thì một bản chính cất ở tầng dưới rương vàng ngọc điệp điện Trung-hòa, còn hai bản phó thì một bản để

https://tieulun.hopto.org

ở Quốc sử quán, một bản để ở Tôn nhân phủ. Thưởng cho phó tổng tài và hiệp tổng tài cho mỗi người 3 tấm sa 20 lạng bạc, cho toản tu 2 tấm sa 10 lạng bạc, các viên đẳng lục đều 10 lạng bạc.

Dòng dõi Khai quốc công thần thiếu úy Tôn thất Hiệp là ấm thụ đội trưởng Tôn thất Lộc trước đây vì giả mạo sổ, bị cách chức, vua bảo bộ Lễ rằng: « Tôn thất Hiệp giúp triều trước, công lao rõ rệt, Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta nhớ người cũ có công, cho liệt vào hàng công thần bực trên, tòng tự ở miếu đình, lại cấp cho ruộng thờ, cho dòng dõi tập ấm. Nay Lộc có tội, há lại không có người chủ trị! Vậy cho Lộc tuy bị cách vẫn được giám thủ như trước, đợi sau khi Lộc chết sẽ lựa chọn người khác cho tập ấm ».

Bọn thiêm sự Nội vụ phủ Lê Bá Tú và lang trung Nguyễn Hữu Thu, Nguyễn Văn Biền trễ nải chức vụ, nhiều việc sai sót. Vua gọi mắng rằng: « Trẫm nghe triều chính xong, phàm chương sớ trong ngoài thường ở dưới đèn, miệng đọc tay viết, hoặc đến trống canh 2, canh 3 mới đi nằm. Người xưa có câu rằng « Vua nhàn rỗi mà tôi khó nhọc » là thế nào? Nay trẫm khó nhọc như thế, mà bọn ngươi nhàn rỗi như thế kia à? Bọn ngươi là bầy tôi cũ ở Tiềm để, ngày nay áo ấm cơm no, vợ con sung sướng, đều là ơn vua lộc nước, sao không nghĩ báo đáp lại một chút mà cứ lười biếng như thế, thực là phụ ơn trẫm nhiều lắm. Phàm phụ ơn trẫm thì mắc tội nặng là lẽ tất nhiên, không phải là trẫm đối đãi nghiêm khắc với tôi tớ cũ đâu. Bọn ngươi lương tâm chưa mất hết, nên sớm xét lỗi, sao lại để phải nhắc nhở lắm thế? ». Bèn sai vệ Cẩm y đóng gông nặng trong 10 ngày ở cửa Nội vụ phủ, và cắt bổng một năm.

Nước Chân-lạp sai sứ đến chầu. Sứ đến Gia-định, vua dụ cho miễn tới Kinh, sai phát bạc lụa thưởng cấp cho

https://tieulun.hopto.org

vua Phiên và sứ giả rồi bảo về. Gặp khi thành Gia-định đóng thuyền, vua Phiên cho quân dân trong nước lấy giúp gỗ. Vua khen là kính thuận, ban sắc thư khen ngợi và thưởng cho rất hậu.

Quan Bắc-thành tâu rằng bạc đỉnh có sáu hạng là để dùng cho tiện mang cho nhẹ; nhưng từ 1 đồng cân đến 5 đồng cân, dân gian ít người muốn đúc. Xin cho tự nay nhân dân mang bạc đến cục Bảo tuyền để đúc, thì đại ước cứ mỗi suất 500 lạng thì 350 lạng cho đúc đỉnh 10 lạng, 100 lạng cho đúc đỉnh 1 lạng và 50 lạng cho đúc đỉnh từ 1 đồng cân đến 5 đồng cân.

Vua y lời tâu, rồi lại nghĩ số bạc hạn hàng trăm thì người tài sản bực trung không thể đủ được, lại hạ lệnh rằng dân có muốn đúc thì cho được tùy tiện, không phải viện lệ bắt theo.

Đóng 11 chiếc thuyền lớn bọc đồng năm cột buồm. Thưởng cho giám tu là thự thống chế Nguyễn Tài Năng và từ suất đội chuyên biện trở lên được gia cấp kỷ lục và sa đoạn; lính và thợ thì thưởng tiền 1.000 quan.

Tham tri Hình bộ sung hoàng tử giáo đạo là Ngô Đình Giới tuổi già xin về hưu. Vua y cho.

Chế cấp ấn quan phòng bằng ngà cho chức biện lý năm bộ Lại, Hộ, Lễ, Hình, Công.

Đổi định lệ xử phân lính trốn ở các quân dinh. Bộ Binh tâu dâng danh sách lính trốn từ năm Minh-mệnh thứ 6 [1825], các quân dinh vệ cơ đội có hơn 1.390 người trốn, các quản suất đáng bị xử phân theo lệ là hơn 860 người. Vua nói: « Lệ lính trốn có xử phân là muốn quân lệnh cho nghiêm, hàng ngũ khuôn phép. Nay lính trốn nhiều đến thế, ý hẳn vì lính mới điều cấp không chịu được khó nhọc, hoặc vì nhà nghèo thiếu không đủ chu cấp,

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

chửa chắc đều là lỗi của người cai quản vỗ về thất nghi. Nếu cứ số mà nghĩ xử thì mắc lỗi rất nhiều, không phải là chính sách rộng rãi thể tất thương xót ». Bèn đổi định lệ mới mà ban hành. (Theo lệ trước, trong 1 năm mà mỗi một thập có 1 linh trốn thì suất thập bị 30 roi, cứ thêm 1 người lại thêm một bực; mỗi đội Thị trung trốn đến 8 người thì chánh phó suất đội đều phải 30 roi, cứ 4 người lại thêm một bực; vệ cơ các quân Cẩm y, Thị nội và Thần sách, mỗi đội trốn đến 4 người thì suất đội bị 30 roi, cứ 2 người lại thêm một bực; mỗi vệ cơ trốn đến 40 người thì chánh phó quản quan đều bị 30 roi, cứ 20 người lại thêm một bực, tội chỉ đến 100 trượng thôi. Đến đây đổi định lại, mỗi thập mà trốn 2 người thì suất thập bị 30 roi, cứ thêm 1 người lại thêm một bực; mỗi đội Thị trung trốn đến 12 người thì chánh phó suất đội đều bị 30 roi, cứ 6 người lại thêm một bực; vệ cơ các quân Cẩm y, Thị nội và Thần sách, mỗi đội trốn đến 6 người thì suất đội bị 30 roi, cứ 3 người lại thêm một bực; mỗi vệ cơ trốn đến 60 người, thì chánh phó quản quan đều bị 30 roi, cứ mỗi 30 người lại thêm một bực, tội chỉ đến 100 trượng thôi. Từ suất đội trở lên thì chiếu lệ phạm tội công mà giáng phạt. Suất thập nguyên đã được thăng đổi thì cứ theo nguyên chức hàm mà đổi làm giáng phạt). Lại chuẩn lời tâu bàn của bộ Binh, từ nay binh lính các địa phương mới cấp thì kể bắt đầu từ ngày có giấy ghi vào hàng ngũ : đã chi lương tháng mà trốn thì chiếu lệ bắt tội, nếu chưa chi lương thì cho để đến cuối năm nghĩ định tính toán mà giảm tội.

Ấm thụ cho dòng dõi khai quốc công thần Luân quận công Tống Phước Trị là Tống Phước Minh làm thứ đội trưởng để coi giữ việc thờ cúng.

Đề đốc Kinh thành là Đoàn Văn Trường thấy mùa hạ nắng quá tâu xin dỡ nhà dân để phòng nạn cháy. Vua

https://tieulun.hopto.org

nói: « Phòng hỏa không gì bằng chứa nước. Cứ sai dân để ý gìn giữ thì lửa không thể hại được, hà tất phải dỡ nhà làm gì ».

Cấp tiền gạo (mỗi tháng tiền 2 quan gạo 1 phương) cho con thuộc nội chưởng cơ lãnh Quảng-nam trấn thủ Nguyễn Văn Thanh là Nguyễn Văn Mân. Vua nghĩ đến Thanh là người cũ có công nên đặc biệt cấp cho con.

Vua thấy sang năm gặp tiết lục tuần đại khánh của Hoàng thái hậu, gọi dưởng quan lục bộ bảo rằng: « Lễ mừng không gì hơn việc giảm thuế tha tù. Như các việc ban ơn cho thần dân, gia ơn cho học trò, thưởng cấp cho quân sĩ, đều là việc hay cách ngoại, dẫu có tốn đến hàng nghìn hàng vạn trẫm cũng không tiếc; duy việc tha tù trẫm không thích làm, vì tha kẻ có tội thì hại cho dân lành, có khác gì nuôi cỏ để làm hại lúa, các khanh nên thể tất ý ấy của trẫm, hết lòng bàn bạc, việc gì nên làm thì liệt thành điều khoản tâu lên ».

Sửa đắp đê công ở Thuận-trực (thuộc xã Hà-trung huyện Phú-lộc) và đê riêng ở xã An-truyền (thuộc huyện Hương-trà) ở Thừa-thiên. Hai đê ấy trước vì mưa lụt bị sạt lở, phủ thần xin nhân lúc rỗi việc làm ruộng, thuê dân sửa đắp để lợi cho nghề nông. Vua y cho.

Vua đi tuần cửa biển Thuận-an, ngày hôm sau trở về.

Định lệ cho con các quan võ đăng sách Hoa danh: Con quan chánh tùng nhất phẩm đều 3 người; con quan chánh nhị phẩm thì 2 người; con quan tùng nhị phẩm đến tùng tam phẩm và chánh phó quản cơ cơ Ngũ thủy thuộc Thủy quân thì đều 1 người. Nếu thiếu ngạch thì theo lệ mà sung bổ. Lại định lệ lương: con quan nhất phẩm mỗi tháng cấp tiền 3 quan gạo 2 phương; con quan nhị phẩm tam phẩm, tiền 2 quan gạo 2 phương; con quan tứ phẩm, tiền 2 quan gạo 1 phương 15 bát. Bắt đầu từ mồng 1 tháng 7 năm nay.

https://tieulun.hopto.org

Ở các trấn Bắc-thành trộm cướp nổi nhiều. Thành thần chia phái Tả quân phó thống thập cơ là Vũ Văn Thân, Hậu quân phó thống thập cơ là Phan Bá Hùng, đem quân và voi đi tuần bắt. Quân của Vũ Văn Thân đến huyện Thiên-thi (thuộc tỉnh Hưng-yên), gặp tri huyện Phù-dung là Đặng Văn Đồng báo có bọn giặc hơn 100 người tụ họp ở xã Tam-muội, mưu phá huyện lỵ. Thân sai ngay phó quản cơ Lê Văn Bằng đem 200 binh tới, giặc xông ra chống cự, quan quân vỡ chạy; Bằng cùng với con và 4 người thuộc hạ đều chết trận. Việc tâu lên. Vua nói: « Đi trận này, quân ta nhiều, quân giặc ít, đã không đánh giết được lại bị thua, đủ thấy không có hăng hái xung phong, đều là do Vũ Văn Thân quân luật không nghiêm, điều độ không đúng, mới đến nỗi thế. Vậy Thân phải giáng một cấp trước, các biền binh hỏng việc thì giao cho thành thần nghiêm nghĩ tâu lên. Cha con Lê Văn Bằng chết cả ở mặt trận, khí khái đáng khen, cho truy tặng ngay Bằng làm chánh quản cơ, thưởng thêm tiền 100 quan; con Bằng và các thuộc hạ đều tặng tuất theo thứ bực.

Định ban thứ cho các đại thần văn võ: chưởng dinh Trần Văn Năng đứng đầu võ ban, Tống Phước Lương là thứ; thượng thư Nguyễn Xuân Thục đứng ở đầu văn ban, Trần Lợi Trinh là thứ, Nguyễn Khoa Minh, Trần Văn Tính, Lương Tiến Tường, Hoàng Kim Xán lại là thứ nữa.

Lấy tham hiệp Hải-dương là Đào Đức Lung làm thự hiệp trấn Lạng-sơn, tham hiệp Quảng-yên là Lưu Đình Luyện làm thự hiệp trấn Cao-bằng, thiêm sự Binh bộ là Vũ Du làm hiệp lý trấn vụ Biên-hòa, lang trung Hộ bộ là Nguyễn Thẩn làm thiêm sự sung Hộ tào thành Gia-định.

https://tieulun.hopto.org

Vua xem lý lịch tri bạ các quân, có người ăn lương đến hơn 10 năm, bảo bộ Lại rằng : « Nếu bọn ấy là người hèn kém, làm không nổi việc, thì sao lại để cho tham lộc mà ăn không thế? Mà nếu chúng có sở trường gì đáng dùng thì cũng không nên hãm ở hàng tạp chức, để dấm đuối mãi ở bực dưới. Nay phải chiếu sổ đòi đến mà xét kỹ, nếu ai hiểu biết sự lý thì cho dẫn vào yết kiến, còn ai già yếu hèn kém thì bắt về hưu ».

Định lệ thưởng cho biền binh các địa phương đi vận chở đường biển. Phàm vận chở đường biển từ địa phương đến Kinh mà lại lãnh của ở kho Kinh chở về địa phương hay giao cho hạt khác, nếu đều được ổn thỏa, quan thì cấp cho một tháng tiền lương, lính thì cấp cho 1 quan tiền, trở về không thì cấp một nửa.

Đổi cấp mũ áo cho giám sinh Quốc tử giám (một cái mũ tứ tài bằng the nam, dâng trước đính một cái hoa bạc, một cái áo tràng vạt the nam màu xanh lót lụa trắng, một cái xiêm lụa màu lam, khăn màng lưới và hia tất đủ cả). Sắc rằng từ nay hễ cống sinh vào tả giám thì theo thức mà cấp cho, 5 năm một lần đổi.

Lấy biện lý Binh bộ là Hoàng Văn Quyền làm thự hữu tham tri Binh bộ, biện lý Hình bộ là Ngô Bá Nhân làm thự hữu tham tri Hình bộ, ký lục Bình-thuận là Bùi Đức Mân làm thự tả tham tri Công bộ, biện lý Hộ bộ là Hoàng Văn Diễn làm thự hữu tham tri Hộ bộ, hiệp trấn Hải-dương là Nguyễn Kim Bảng, biện lý Hình bộ là Đặng Văn Thiêm đều được thực thụ cai bạ, vẫn làm biện lý Binh bộ.

Lấy vệ úy Nguyễn Văn Lộc làm chưởng cơ vẫn lãnh viện sứ viện Thượng trà, kiêm quản vệ Tả hộ, đội Tiểu sai, ty Hành nhân, đội Việt tường và yến hộ Quảng-nam, vệ úy vệ Long võ trung là Nguyễn Tăng Minh làm vệ úy vệ Cẩm y, kiêm quản hai đội Nội hầu và Ngân sủng.

https://tieulun.hopto.org

Lấy cai cơ Tôn thất Bằng làm phó vệ úy vệ Nội hầu, cai đội Tôn thất Chiếu làm cai cơ lãnh tử tế sử Từ tế ty để giữ việc thờ tự ở Nguyên miếu, lại lãnh quản phủ Hà-trung, kiêm quản các chi công tinh.

Bắt đầu đặt viện Thượng tứ. Lấy các đội Nội mã (hai đội nhất nhị gồm làm một đội), Tả mã và Hữu mã cho lệ vào, sai chưởng cơ Nguyễn Văn Lộc kiêm quản việc viện.

Lấy thự hiệp trấn Tuyên-quang là Trần Văn Toản làm hiệp trấn Hải-dương.

Hạ lệnh các nhà trạm ở các trấn Phú-yên, Bình-hòa và Bình-thuận cứ theo cách thức của bộ Công gởi đến (nhà ngói, tường gạch), mà dựng mỗi năm 1 sở hay 2 sở, tùy theo công trình khó dễ trả giá phải chăng mà thuê làm.

Lấy phó vệ úy vệ Hữu nhị quản Thị trung là Lê Phúc Bảo làm vệ úy vệ Hổ oai hậu quản Thị nội, phó vệ úy vệ Hổ oai hậu là Nguyễn Văn Tòng làm phó vệ úy vệ Hữu nhị, vệ úy vệ Nội hầu là Nguyễn Hữu Khâm làm vệ úy vệ Hậu nhị, phó vệ úy vệ Hậu nhị là Hoàng Phúc Tài làm vệ úy vệ Chấn uy, phó vệ úy vệ Long võ hậu là Ngô Văn Thành làm phó vệ úy vệ Hậu nhị, phó vệ úy vệ Tả nhị là Nguyễn Văn Thận làm vệ úy vệ Long võ hậu, phó vệ úy vệ Tiền phong trung là Trần Văn Vân làm phó vệ úy vệ Tả nhị, cai đội Cẩm y là Hoàng Văn Lý làm phó vệ úy vệ Tiền phong trung.

Đặt chi Kiên hùng ở Hà-tiên. Hà-tiên có hơn 500 người dân Chân-lạp biệt nạp, thành thần Gia-định tâu xin cho dồn làm 10 đội, gọi là chi Kiên hùng, đặt chánh phó trưởng chi đều một người; đội thì đặt một người đội trưởng suất đội và 4 người thập trưởng, y theo lệ đồn Uy-viễn; tên họ và tên đất ở là tiếng man thì đổi theo chữ Hán. Vua y lời tâu.

https://tieulun.hopto.org

Sai văn võ đình thần đi xem ngôi đất « Vạn niên đại cát địa » (1), và ngôi đất « Vạn niên cát địa » (2). Vua dụ rằng: « Các thánh đế minh vương đời xưa muốn cầu nhiều phúc đều có dự định đất tốt vạn niên để mong trời cho cơ đồ dài lâu. Kể từ đức Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta khôi phục miếu xã, xây dựng các lăng, lại dự kế cất đề nghìn muôn năm, năm Gia-long đã từng hạ sắc cho bầy tôi tìm kiếm ngôi Vạn niên cát địa. Nay trẫm kính lo đường kế thuật, may gặp buổi thái bình, việc phần mộ không thể không dự tính trước. Vậy hạ lệnh cho đình thần cùng với Khâm thiên giám đi đến miền núi thuộc các xã Kim-ngọc Định-môn, lựa trước ngôi « Vạn niên đại cát địa » và ngôi « Vạn niên cát địa », cho được gần chốn khí thiêng mà để lại phúc ấm về sau. Các khanh đều nên hết lòng nhận kỹ, cốt cho thỏa hợp, rồi vẽ địa đồ dâng trình, đợi trẫm thân đến lựa chọn ».

Đến khi đình thần về tâu, đều có ý kiến khác nhau.

Bọn Nguyễn Văn Bảng, Nguyễn Huy Tá, Nguyễn Đăng Sở, Nguyễn Đạt và Phan Cử đều khen ngôi đất xứ Cổ-dụng xã Kim-ngọc, phỏng mượn kho thiên lộc tọa mùi, hướng sửu, kiêm hướng quí ba phân, đáng làm ngôi « Vạn niên đại cát địa », và ngôi đất xứ Gia-phúc, xã Định-môn, phỏng tọa bính, hướng nhâm, kiêm hướng hợi, đáng làm ngôi « Vạn niên cát địa ». Bọn Khâm thiên giám Nguyễn Danh Giáp và Trần Văn Hân thì cho là ngôi đất ở xứ Gia-phúc, không có chỗ nước tụ, minh đường chật hẹp, nước sông chảy lệch nên còn ngờ. Bọn Nguyễn Xuân Thục và Trần Văn Tinh cũng theo lời của các quan Khâm thiên giám. Lại Lê Công Tường chỉ dẫn một ngôi đất ở xứ Nhự-mai, phường

---

(1) (2) Vạn niên đại cát địa là đất mộ của mẹ vua; Vạn niên cát địa là đất mộ của vua.

https://tieulun.hopto.org

An-bình thì quan Khâm thiên giám Nguyễn Danh Giáp và Hoàng Công Dương đều khen là tọa tuất, hướng thìn, kiêm hướng tân ất, là ngôi đất tốt. Trần Văn Năng, Nguyễn Văn Xuân, Nguyễn Xuân Thục và Trần Văn Tính, đều khen như lời các quan Khâm thiên giám. Bọn Nguyễn Văn Bảng, Nguyễn Huy Tá và Phan Cử thì còn ngờ ngôi đất ở xứ Nhự-mai, vì không thấy chỗ mạch khí dồn thất. Bọn Tống Phước Lương, Trần Đăng Long, Trần Lợi Trinh, Phạm Văn Điển, Lê Văn Quyền, Đoàn Văn Trường, Ngô Văn Vĩnh, Hoàng Kim Xán, Bùi Đức Minh, Hoàng Kim Hoán, Nguyễn Đăng Tuân, Phan Huy Thực, Trần Quang Tĩnh, Hoàng Văn Quyền và Hoàng Văn Diễn đều cùng ý kiến với Nguyễn Văn Bảng, Nguyễn Huy Tá và Phan Cử).

Vua lại sai Kiến-an công Đài, Định-viễn công Bính cùng với bọn đại thần là Trần Văn Năng, Phan Văn Thúy và Lương Tiến Tường, đi phúc duyệt lại lần nữa. Khi về họ đều nói: « Trải xem các kiểu đất, chỉ có xứ Lẫm-sơn đáng là ngôi « Vạn niên đại cát địa» và xứ Kiều-long đáng là ngôi « Vạn niên cát địa », ý kiến đều giống nhau.

Vua nói: « Trẫm vì kế ức muôn năm của nhà nước từng đã sắc dụ các quan tìm chọn đất tốt, nay đã bàn kỹ trình xem. Lại nghĩ Dao cung (1) yên vui, tuổi thọ còn dài, cái lòng tôn thân đều mong được lên tiếng chúc thọ mãi mãi; vậy ngôi « Vạn niên đại cát địa », lòng trẫm chưa yên, không nên bàn vội. Duy ngôi « Vạn niên cát địa » thì cũng nên bắt chước đời xưa, dần dần xây dựng, đợi sau này lần lượt xuống chỉ thi hành cũng là phải ».

---

(1) Dao cung: cảnh Tiên; đây chỉ chỗ thái hậu ở.

https://tieulun.hopto.org

Vệ úy vệ Tuyển phong tả quân Thần sách là Vũ Văn Chí chết. Chí đóng thú ở Nghệ-an, có công bắt giặc. Vua thương, đặc biệt cấp cho 200 quan tiền.

Sai đề đốc Kinh thành là Đoàn Văn Trường quyền thự phó đô thống chế Trung dinh quân Thần sách.

Lấy thiêm sự Lại bộ là Lê Nguyên Hy làm thiêm sự Hộ bộ, thiếu Thiêm sự Thiêm sự phủ là Nguyễn Hựu Nhân làm tham hiệp Hải-dương, Thái thường thiếu khanh là Trần Chấn làm tham hiệp Quảng-yên. Sắc cho bộ Lại lấy ngày 26 tháng này viết điền lời chỉ. Vua nhân bảo bầy tôi rằng: «Trẫm mỗi khi xuống chỉ về việc cất đặt quan lại đều chọn ngày tốt là muốn cho thần hạ giữ được khỏi lỗi».

Thanh Nghệ và Ninh-bình được mùa to, giá gạo rất rẻ. Vua sai các quan trấn và đạo chiếu lương bổng tháng 6 tháng 7 phải chi trong hạt thì cứ gạo 1 phương chiết cấp 1 quan tiền.

Nêu thưởng thọ dân ngũ đại đồng đường (1). Trước dây vua sai bộ Lễ tư đi các địa phương xét hỏi trong dân gian có ai được năm đời cùng ở một nhà thì tâu lên. Bắc-thành và Nghệ-an tâu lên được 6 người (Trần Công Yến người huyện Mỹ-lộc trấn Nam-định thuộc Bắc-thành, 98 tuổi, có 11 người con, 35 người cháu, 15 người chắt và 1 người chút; Nguyễn Trọng Bỉnh người huyện Sơn-minh trấn Sơn-nam, 88 tuổi và Đoàn Phú Thứ người huyện Tiên-lữ, 99 tuổi có con, cháu, chắt, chút, đều một người; Nguyễn Ngọc Huy người huyện Siêu-loại trấn Bắc-ninh, 70 tuổi có 2 con, 2 cháu, 3 chắt, và 1 chút; Nguyễn Thị Quân, dàn bà trinh tiết ở phủ Hoài-đức, 95 tuổi có con, cháu, chắt, chút, đều 2 người.

(1) Năm đời cùng ở một nhà.

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Duy Phiên người huyện Thạch-hà trấn Nghệ-an, 100 tuổi, có 2 con, 1 cháu, 3 chắt và 1 chút). Vua cho là điềm tốt thái bình, gia thưởng cho bạc đoạn vải lụa. (Nguyễn Duy Phiên, bạc 10 lạng, đoạn 1 tấm, lụa màu 10 tấm, vải màu 20 tấm; bọn Trần Công Yến 4 người, mỗi người bạc 10 lạng, đoạn 1 tấm, lụa 5 tấm, vải 10 tấm. Nguyễn Thị Quân, bạc 5 lạng, đoạn 1 tấm, lụa 3 tấm, vải 5 tấm). Cho mỗi người một cái biển ngạch có bốn chữ « Dịch diệp diễn tường » (1), nhà nước dựng nhà nhỏ để treo biển nêu khen. Sai bộ thần vẽ tranh « nhân thụy » (2) dâng lên.

Vua thấy một nhà Trần Công Yến đoàn tụ đến 60 người, đặc biệt miễn phú dịch cho 1 người con để hầu nuôi.

Bộ Hộ dâng sổ thu mua hóa hạng ở thành Gia-định, bộ ty không kiểm trình lắm, vua vời bọn thiêm sự lang trung trách mắng rằng: « Phàm người ta có một tài năng, một nghề nghiệp gì, cũng nên nghĩ vì triều đình mà ra sức để trên báo đáp ơn nước, dưới vẻ vang cha mẹ. Trẫm cho bọn ngươi quan chức tứ ngũ phẩm mà làm việc như thế, nếu buộc vào pháp luật thì tất phải làm nhục, bọn ngươi há chẳng là trên phụ ơn nước, dưới nhục cha mẹ hay sao? Nay tạm tha tội, sau này lại như thế thì khó khoan thứ được ».

Tháng 6, dẹp xong thổ phỉ ở Thanh — Nghệ. Trước đây trấn thần Thanh-hoa là Nguyễn Văn Hiếu và Nguyễn Công Trứ và trấn thần Nghệ-an là Trương Văn Minh và Nguyễn Đức Nhuận hội nhau đánh tướng giặc là Ninh Đăng Tạo ở núi Cura, giặc nghe tin tan vỡ, sào huyệt đã hết, lương thực lại không, quan quân chia đi

---

(1) Đời đời phúc lành.

(2) Nhân thụy: Điềm tốt về người, tức là người thọ.

https://tieulun.hopto.org

lùng bắt, trước sau săn bắt được dầu mục, và đầu thú đến hơn nghìn người. Tạo trốn đi xa, địa phương yên lặng. Quan hai trấn đem sự trạng tâu lên.

Vua sai rút binh về, ban thư khen ngợi. Trước tiên phát thẻ trừu và quạt trúc vàn, khăn tay đem đến cấp cho; biền binh đi trận thì giao cho hai bộ Lại Binh xét công trạng lập danh sách, bàn khen thưởng; nhân dân thì giao cho bộ Hình bàn thưởng. Lại thấy số kẻ phạm bắt được rất nhiều, sợ hoặc có lạm đến người vô tội, dụ sai kịp xét ngay, nếu có dân lương thiện bị giặc đã lụy thì tha ngay.

Cho quế hộ ở Thanh-hoa là Lê Phi Ba làm cai đội, trật chánh lục phẩm, vẫn làm quế hộ mà theo trấn sai phái.

Định lệ đặt các chưởng cơ, quản vệ, quản cơ ở trong và ngoài. Phàm hai vệ Cẩm y ở Kinh thì mỗi vệ đặt một chưởng cơ, hoặc một vệ úy hay phó vệ úy, hai vệ Trung nhất, Trung nhị quân Thị trung thì mỗi vệ đặt một phó vệ úy; còn 8 vệ cùng vệ Phấn dực Nội thủy và các cơ Ngũ thủy thì vệ đặt chánh phó vệ úy đều một người, cơ đặt chánh phó quản cơ đều một người. Các vệ Thị nội các vệ Ban trực, các vệ Bảo của các quân, các vệ Hùng cự, vệ nào hiện đi đóng thú thì cho chánh phó vệ úy được đặt đủ, ngoài ra đều đặt một vệ úy hoặc một phó vệ úy. Các vệ quân Thần sách ở ngoài thì mỗi vệ đặt chánh phó vệ úy đều một người. Có khuyết thì do đại viên quản lãnh làm danh sách gởi cho bộ đợi chỉ bổ thụ. Các cơ của các quân phàm là tinh binh chính ngạch thì cơ đặt chánh phó quản cơ đều một người; các vệ cơ ở thành dinh trấn và cơ Kiên chu ở Kinh thì vệ đặt vệ úy hoặc phó vệ úy một người, cơ đặt quản cơ hoặc phó quản cơ một người. Có khuyết thì cho

https://tieulun.hopto.org

thượng ty địa phương hoặc viên quản lãnh lựa chọn người tài giỏi và người lâu năm làm được việc cử ra, và trình bày cả lời xét mà tâu xin cấp bằng thi sai; nếu không có ai thì khai là khuyết, đưa về bộ đợi chỉ sung bổ. Lại chuẩn định phàm suất đội có khuyết, ở Kinh thì do viên quản lãnh báo lên bộ, bộ theo kỳ lập danh sách tâu lên đợi chỉ; như các vệ đội Cẩm y, Thị trung, Thị nội, Phấn dực, Ban trực thì đều cho thực thụ, còn thì đều là thí sai. Ở ngoài thì do thượng ty địa phương hội đồng với viên quản lãnh lựa chọn cử tâu xin cho thí sai; nếu không có ai cũng theo kỳ khai khuyết gửi về bộ đợi chỉ sung bổ. Đội trưởng suất thập có khuyết, cho quản quan chọn trong đội người nào làm được thì cấp cho bằng thí sai để đợi kỳ xét công, không cứ cùng hay khác thập, nếu có người không làm nổi thì bắt tội viên cai quản.

Dựng miếu Phong bá, miếu Vũ sư (1) (Miếu Phong bá ở bên tả miếu Nam-hải Long vương; miếu Vũ sư ở xã Dương-xuân). Vua bảo bộ Lễ « Gió hay cổ động mọi vật, mưa hay thấm nhuần mọi vật, có công cho nước rất lớn, mà từ trước đến giờ cầu đảo chỉ dựng dàn tế, chưa có đền thờ riêng. Vậy sai hữu ty đều dựng miếu thờ ». Lại thấy sấm mây cởi mở, một khi hợp nhau, bèn sai đặt thêm hai vị Vân sư và Lôi sư (2) ở miếu Vũ sư để hợp tự.

Dựng miếu thần Hỏa pháo (ở xã Phú-xuân). Vua cho là Hỏa pháo đúc thành là có thần chủ trì, nên liệt vào tự điển, vì thế sai dựng miếu để thờ.

Lấy thiêm sự Lễ bộ là Nguyễn Minh Châu làm ký lục trấn Biên-hòa.

---

(1) Phong bá: Thần gió — Vũ sư: Thần mưa.
(2) Vân sư: Thần mây — Lôi sư: Thần sấm.

https://tieulun.hopto.org

Sai bọn cai đội Nguyễn Đắc Súy và tư vụ Đỗ Xuân Trị chia nhau đi việc công ở Quảng-đông và Tô-châu, Hàng-châu.

Đổi Hai đội Nội hầu Ngân sùng làm đội Kim sang và đội Hoàng kiếm làm đội Kim đao. Sai vệ úy vệ Cẩm y là Nguyễn Tăng Minh kiêm quản đội Kim sang, đô thống chế dinh Long võ là Phan Văn Thúy kiêm quản đội Kim đao.

Lấy ký lục lãnh tuyên phủ sứ Lạc-hóa là Bùi Đức Minh làm tả tham tri Binh bộ.

Lấy cai đội Nội hầu là Bùi Công Huyên làm phó vệ úy vệ Hổ lược, cai đội Thị trung là Lê Văn Thảo làm phó vệ úy vệ Hổ oai trung.

Thống chế án thủ đồn Châu-đốc là Nguyễn Văn Thụy tự xuất của nhà ra xây dựng Hành cung và kho tàng ở đồn, làm xong mới báo. Thành thần Gia-định đem việc tâu lên. Vua tha cho tội làm tự tiện, lại cấp cho 1.000 quan tiền.

Chánh tuần hải đô dinh là phi kỵ úy Hoàng Trung Đông chết; cho 100 quan tiền.

Phủ thần Thừa-thiên là bọn Đoàn Văn Trường tâu rằng: « Các cửa biển Chu-mãi và Cảnh-dương thuộc hạt phủ trước thuộc thủ ngự Hải-vân quan kiêm quản; vả lại một dải ven biển thì Vân-quan, Chu-mãi và Cảnh-dương đều là nơi thuyền ghe thường đậu, khi cớ thuyền vận tải đường thủy qua lại ngoài biển thì thường do những chỗ ấy nhìn thăm, thế mà phần đất cách nhau đều vài mươi dặm, chợt có việc khẩn cấp phải báo thì bao lần núi non cách trở, chưa dễ thông ngay được, vậy xin ở Chu-mãi đặt riêng thủ ngự và hiệp thủ kiêm lãnh cả cửa biển Cảnh-dương, để việc tuần phòng cửa biển không thiếu sót ».

https://tieulun.hopto.org

Vua cho là phải, sai chọn đất đổi đặt thú sở ở Chu-mãi.

Sai chưởng cơ Nguyễn Văn Lộc tuyển lính đội Tiểu sai ở viện Thượng trà, ai siêng năng cần thận thì cho sung thị vệ Nha bài, mỗi tháng cấp lương (tiền 1 quan 5 tiền, gạo 1 phương 15 bát); lại tuyển linh vệ Thành võ bổ vào đội Việt tường.

Tham hiệp Thanh-hoa là Nguyễn Công Trứ có tang mẹ, xin đưa tang về quê chôn cất. Vua y cho, ban cho 100 lạng bạc.

Người Quảng-trị là Lê Phúc Bảo dâng sách *Nam-việt diễn chí* 5 quyển. Vua thưởng cho 20 lạng bạc.

Vua cho là bảo cử mà được người thì phải có thưởng, sai bộ Lại bàn định điều lệ riêng. Bộ thần xem xét điển nhà Thanh, đặt làm bốn cách « chính, thủ, tài, niên », chia làm nhất nhị tam ba bực, liệt đủ điều mục xứng chức (1), cần chức (2) và cung chức (3), nếu cử được người làm nổi công việc và đủ niên lệ hai khoa thì cho bàn cách thưởng. Lại sai đình thần bàn kỹ. Đình thần xin định làm thượng trung hạ ba bực mà người nào được cử sau khi thăng bổ, trải qua 6 năm hai lần xét công mà được là siêng năng, tài cán, thanh liêm, cần thận, không bị tham tang trách phạt và có chính tích lỗi lạc khác thường là bực thượng. Viên bảo cử trước kia đã mãn bổng mà cử được một người thì bàn thưởng kỷ lục 3 thứ, hễ thêm 2 người thì lại thêm 1 bực, nhưng thưởng chỉ đến gia 3 cấp thôi. Viên bảo cử trước đã làm nổi việc mà cử được một người, thì bàn thưởng gia 1 cấp, hễ thêm 2 người

---

(1) Xứng chức : xứng đáng chức vụ
(2) Cần chức : chăm chỉ chức vụ
(3) Cung chức : mãn bổng 6 năm.

https://tieulun.hopto.org

thì lại thêm 1 bực, nhưng thưởng chỉ đến gia 4 cấp thôi. Người được cử mà trải 6 năm hai lần xét công đều là siêng năng, tài cán, thanh liêm, cẩn thận, thì dẫu có phạm sai lầm hay bị phạt nhẹ, mà lại có tiếng là lỗi lạc khác thường thì là bực trung. Viên bảo cử trước kia đã mãn bổng mà cử được một người thì bàn thưởng kỷ lục 1 thứ, hễ thêm 3 người thì lại thêm 1 bực, nhưng thưởng chỉ đến gia 1 cấp thôi. Viên bảo cử trước đã làm nổi việc mà cử được một người thì bàn thưởng kỷ lục 2 thứ, hễ thêm 3 người thì lại thêm 1 bực, nhưng chỉ gia đến 2 cấp thôi. Người được cử trải 6 năm hai lần xét công mà đều là siêng năng, tài cán, thanh liêm, cẩn thận, không có công gì khác thường, chỉ là tầm thường làm xong việc là bực hạ. Viên bảo cử không được thưởng».

TIMSACH.COM.VN

Lời bàn dâng lên. Vua dụ rằng: «Trẫm nghĩ tiến người hiền mà được thưởng là để khuyến khích bề tôi, mà khảo quan lại, xét công trạng cũng không nên nhất khái hạn định; tức như người được đề cử gián hoặc có giỏi về chính trị học thức, nhưng lý hạt nhiều việc khó khăn, thì trong vòng hai kỳ xét công há lại không hề nhân việc công mà sai lầm sao? Người dẫu tài cán bình thường, nhưng may được sung chỗ ít việc, ít phải xử phân cho nên không bị liên can trách phạt, cứ lấy đó mà định hay dở thì có đúng không? Bảo rằng có tiếng lỗi lạc khác thường thì thực khó có thực trạng mà chỉ ra. Nay nhân viên tại chức đã bảo là siêng năng, tài cán, thanh liêm, cẩn thận, mà lại cho là không có chính tích lỗi lạc khác thường, rồi kể làm tầm thường xong việc, như thế cũng chưa phải là lời bình phẩm đúng đắn. Vậy lời bàn ấy tạm đình lại, đợi sau này lại xuống chỉ thi hành».

https://tieulun.hopto.org

Xây hai bảo Hưng-bình và Du-mộc. (Bốn mặt bảo mỗi mặt dài 9 trượng 2 thước, ở giữa 7 trượng, dựng một cái nhà vuông và hai nhà lính ở phía đông phía tây, trước sau đều một cửa, bốn chung quanh đắp lũy bằng đất, cao 5 thước; ngoài lũy đào hào, rộng 1 trượng, sâu 4 thước). Phần núi thượng đạo phia tây-nam hạt Thừa-thiên giáp giới với đất Man. Vua nghĩ muốn cho kinh kỳ được mạnh mẽ, sai phủ thần xem chỗ hiểm yếu vẽ địa đồ dâng lên, bàn đặt bảo ở hai nơi ấy, thuê dân xây đắp. Khi bảo làm xong, lấy 100 người dân phu cận lập làm hai đội, mỗi đội đặt một viên chánh đội trưởng suất đội, một viên thư lại; binh chia làm ba ban, thay nhau canh giữ; súng ống khí giới đều nhà nước cấp. (Mỗi bảo đều có giáo dài 20 cái, đao ngắn 5 con, súng tay 10 khẩu, súng thần công, súng quá sơn đều 2 cỗ, thanh la và trống đều 1 cái).

Mua gỗ ở các dinh trấn Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định và Phú-yên. Vua dụ khiến trả giá hậu cho lợi dân.

Lấy tham hiệp Sơn-tây là Hoàng Văn Tú làm tham hiệp Thanh-hoa.

Phó quản cơ cơ Hữu tiệp Tiền quân ở Bắc-thành là Nguyễn Văn Hoa bắt giặc ở xã Hòa-lạc (thuộc huyện Gia-lâm), bọn giặc là 500 người mà quân của Hoa chỉ có 50 người, cố sức đánh không nổi, bị giặc hại. Việc tâu lên. Vua nói: «Hoa chống chọi với giặc, bên nhiều bên ít thế khác hẳn nhau, thế mà biết phấn đấu không nghĩ đến thân, thực là đáng khen». Tặng chức quản cơ, cấp tiền 100 quan. Lại truyền dụ cho thành thần rằng: «Năm trước ở Nghệ-an cũng nhiều thổ phỉ quấy rối, mới sai Trương Văn Minh và Nguyễn Đức Nhuận đi trấn, họ biết cảm kích hăng hái, gần đây miền ấy giặc hết dân yên, hơi thư được lòng lo sớm trưa của trẫm.

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Hữu Thận là trẫm đặc biệt chọn cho chuyên trách ngoài khỏn, Trương Phúc Đặng cũng giao cho biên binh cả hạt, mà ngày nay những kẻ sai phái đi tuần bắt giặc lại phần nhiều hèn nhát vô năng, động làm là hỏng việc hao binh, mất thanh uy, tiêu nhuệ khí, đó không những không làm cho trẫm được thư lòng chút nào mà lại thêm phần lo vì miền Bắc. Dùng người khó thế, trẫm chỉ thêm mang lòng hổ thẹn, chứ trách người làm gì lắm. Hoặc giả nhận chức chưa được lâu, nhân dân và địa hạt chưa thuộc kỹ lắm, nên biền binh sai phái còn có bụng trông ngóng hay chăng? Tưởng bọn khanh cũng trách nhiều làm gì. Pháp luật triều đình rất nghiêm, trẫm sao có thể che chở được? Nhưng vì thử buổi sớm hỏng việc mà buổi tối lại thành công thì cũng có thể che đậy lỗi trước một chút. Nên cố gắng lên, chớ nên đuối chí ».

Nguyễn Hữu Thận và Trương Phúc Đặng dâng sớ xin nhận tội.

Vua phê bảo: « Phải thấy sự trạng tốt mới biết là cảm kích gắng sức, chớ dùng miệng lưỡi nói không làm gì! »

Chuẩn định tự nay phàm lính trong Kinh thuộc cơ Ngũ thủy của Thủy quân đi thú ở trấn Nam-định chỉ phái suất đội 3 người và lính 150 người thôi; lính vệ Thần cơ trung quân Thị nội đi thú ở Bắc-thành thì đội trưởng 1 người, lính 19 người; cứ mỗi năm một lần thay đổi. Ghi làm lệ.

Cho con trưởng của Phúc-long Công Tôn thất Vĩnh được tập phong tước Phúc-long hầu, cho sách phong và ấn (đều bằng thuần bạc) cùng triều phục nhị phẩm, áo dùng sắc tía, thứ bậc ở hàng dưới nhị phẩm, mỗi năm cấp bổng 600 quan tiền, 500 phương gạo.

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Dinh thần Quảng-bình tâu rằng: « Dinh lỵ là cánh che của Kinh sư và là cổ họng giữa Nam Bắc; nay thành lũy đã sửa mới, non sông thêm vững vàng, mà khí giới hỏa khí, nhiều thứ không đủ dùng ».

Vua sai bộ Binh hội đồng với các nha Vũ khố, Thương pháo, Hỏa dược để cấp đủ cho. (Súng đại bác và các hạng súng quá sơn 230 cỗ, vẫn như số trước; ngoài ra nên cấp cờ đuôi nheo 12 lá, giáo cờ 34 cây, giáo dài 200, súng tay có máy đá 200 cây, đá lửa 1.000 phiến, thuốc súng 4.000 cân và các vật kiện phụ thuộc theo súng.

Ấp Đông-tri tiền thuộc Thừa-thiên bị cháy, cháy lan hơn 170 nhà, có người bị thương, bị chết. Sai phát tiền gạo cấp cho (mỗi hộ cấp tiền 2 quan gạo 1 phương, người bị chết cấp tiền 5 quan, bị thương cấp tiền 3 quan).

Vua thấy xã dân phụ cận đạo Cam-lộ dinh Quảng-trị bổ làm cơ Định man, từ chỗ dân ở đến chỗ thú sở Ai-lao có chỗ gần có chỗ xa, sai dinh thần hỏi rõ đường đi mà kê rõ dâng lên, giao xuống cho hai bộ Hộ Binh bàn để xử trí cho thích đáng. Bộ thần bàn xin trích hơn 130 người trong 11 xã thôn phường ở xa nhất cho rút về dân tịch, còn người nguyên trước đã chịu kén lính thì lấy sung bổ binh ngũ; trước là đội làm công biệt nạp thì đổi đặt làm mộc hộ để cung nộp thuế gỗ, như thế binh dân đều được đúng nơi đúng chốn ». Vua nghe theo.

Chở tiền kẽm ở kho Kinh 200.000 quan đến Gia-định.

Lấy vệ úy vệ Phấn dực Nội thủy là Nguyễn Văn Phong lãnh cơ Tứ dực của Thủy quân Bắc-thành.

Kén trong binh hai vệ Long thao, Hổ lược ai có sức vóc khỏe mạnh thì lấy sung bổ vào đội Thường trực thứ 6 vệ Cẩm y.

https://tieulun.hopto.org

Thự hiệp trấn Quảng-yên là Dương Công Trang chết; tặng hiệp trấn, cho chiếu theo lặng hàm mà cấp tiền tuất.

Phái biền binh cơ Hiệu trung nhất ở Bắc-thành đi thú ở Gia-định. Trước đây vua nghe binh các cơ Hiệu trung và Bắc thuận nhiều người trốn, sai thành thần cứ sổ hiện tại là hơn 1.600 người dồn làm ba cơ Hiệu trung; mới được hơn tháng, lại tiếp nhau trốn, chỉ còn hơn 200 người; bèn dồn làm bốn đội của cơ Hiệu trung nhất, phối hợp với thuyền vận tải để đưa về Kinh; tới nơi, sai đi thú. Thành thần Nguyễn Hữu Thận và quản lý biền binh là Trương Phúc Đặng vì kiểm thúc không nghiêm, đều bị phạt.

Dựng nhà Duyệt thị (ở phía đông điện Văn-minh, một tòa 4 gian 2 chái, dời nhà Thanh phong để làm) và sở Thượng thiện (một tòa 7 gian).

Cấp cho Bắc-thành thuyền kim hải dạo 3 chiếc, thuyền hiệu 5 chiếc, thuyền ô 3 chiếc, thuyền lê 10 chiếc.

Lấy vệ úy vệ hậu nhị quân Thị trung là Ngô Văn Thành làm vệ úy vệ Hùng cự nhị, sai đi theo việc thú ở Bắc-thành.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XL

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Bính tuất, năm Minh-mệnh thứ 7 [1826], mùa thu, tháng 7, ngày mồng 1, tế thu hưởng.

Chuẩn định từ nay phàm các vệ cơ đội kinh binh được chia ban, hạng chia làm hai ban, nếu quê ở Thừa-thiên và Tam trực thì mỗi tháng đổi một lần, quê ở Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, Thanh-hoa thì 3 tháng đổi một lần, hạng chia làm ba ban nếu quê ở Thừa-thiên và Tam trực cũng mỗi tháng đổi một lần, quê ở Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên thì 2 tháng đổi một lần.

Sai thự lý ấn vụ Tiền quân là Trần Văn Năng quản lãnh binh Giáo dưỡng.

Lấy cai đội Trần Văn Thành làm cai cơ quản lý các hiệu thuyền bọc đồng, theo viên quan lãnh Thủy quân phân phái.

Sửa chùa Thiệu-long giáo chủ.

Ở Gia-định có bệnh dịch lớn, quân dân chết hơn 18.000 người, thành thần tâu lên. Từ Bình-thuận ra Bắc đến Quảng-bình cũng có báo nạn dịch.

Vua hạ lệnh cho các xứ ấy đều đặt đàn trừ tai. Ở Kinh cho đặt đàn ở ngoài thành, sai quan đến tế để cầu đảo cho trăm họ. Lại sai thái y chia đi các trại quân

https://tieulun.hopto.org

điều trị những linh bị ốm. Linh có trốn hay chết đều hoãn đòi bắt. Khi bệnh dịch lui, sai bộ Hộ xét những y sinh nào điều trị giỏi thì khen thưởng. Lại miễn thuế thân năm nay cho dân bị dịch ở Gia-định.

Điện-bàn công Phổ đặt bày quan chức và đúc ấn tín riêng, việc phát giác, Phổ vào cung xin chịu tội.

Vua sai phạt bổng thân công 3 năm, rút hết thuộc binh, không cho theo ban triều hạ, và dụ rằng: « Ngươi vốn tính ngu tối đến nỗi bị giặc mê hoặc, mọi việc đều làm bậy, xuýt hãm vào tội lớn, nghĩ đến khiến người ta buồn giận không nguôi. Sau này nếu biết gắng lo làm điều phải, trẫm cũng lượng thứ gia ơn cho; nếu thói cũ không chừa tất phải xử theo nghĩa lớn chứ không thể vì ngươi mà sai phép được. Ngươi nên đêm ngày xét giữ, sớm hôm hối hận đổi lỗi ». Phó trưởng sử thuộc phủ là Nguyễn Văn Bảo thì giao xuống bộ Hình trị tội.

An-khánh công Quang cho tôi tớ trong phủ đi mua rẻ hàng ở chợ, bị phạt bổng 1 năm.

Vua nhân dụ bộ Hình rằng: « Nơi kinh kỳ pháp lệnh rất nghiêm, thế mà từ trước tới nay nhiều bọn cậy thế áp bức bình dân, uy hiếp mua bán. Trước đã từng bảo trước mặt cho kinh doãn phải bắt trị tội. Nếu không nêu rõ lệnh cấm thì sao tỏ rõ pháp luật của nước để cho dân tin? Tự nay phàm nhà bếp ở sở Thượng thiện và các nha, cùng những bọn côn đồ vô lại mà dám mua rẻ hàng hóa ở chợ phố, thì không cứ tang số nhiều ít, đều tâu rõ ngay, đem chém ngay tại địa phương cho mọi người biết. Ghi làm lệnh ».

Giáng kiêu kỵ đô úy Võ Khánh làm đội trưởng. Khánh từ sau khi có tội được lấy ấm chức để trông coi việc thờ cha là Quốc công Võ Tánh, lại sách nhiễu tự dân ở

https://tieulun.hopto.org

xã Văn-quỹ (thuộc huyện Hải-lăng Quảng-trị), bị kiện, bộ Hình bàn cách chức. Vua nói: « Võ Tánh đối với nước có công lao to lớn, lại liều chết với thành, thực là trung thần, nay gặp dứa con bất tiếu làm điếm nhục gia phong, trẫm rất thương ». Bèn sai bộ Hình và vệ Cẩm y dem Khánh ra đánh trượng ở trước đền Quốc công, giáng làm đội trưởng, vẫn cho trông coi việc thờ, và gia ơn hàng tháng cấp cho tiền gạo theo lương chánh tứ phẩm.

Triệu biền binh ở các cơ đội Vĩnh bảo, Biên hùng, Phiên binh, Phiên võ, Định uy, Định tin ở Gia-định về Kinh. Đến Kinh, sai chọn ra 20 suất đội và 1.200 binh lính dồi bổ vào hai vệ Long thao và Hổ lược, ở lại Kinh để thao diễn, còn thì cho về.

Cho biền binh hạ ban [ban nghỉ] của hai vệ Long thao và Hổ lược về Gia-định, có hơn 100 người xin ở lại, bộ Binh tâu lên. Vua rất khen, đều thưởng cho bài bạc có chữ « Luyến khuyết tinh ân » (1). Lại hậu cấp tiền bạc cho về thăm nhà, hẹn đủ ba tháng thì trở lại sung vào các vệ ở Kinh; còn thì đều cấp cho các bài bạc nhỏ có chữ « Kinh thao hạ ban » (2) và 1 quan tiền. Người nào chết thì cho thuyền đưa về, cai đội thì cho tuất 20 quan, binh lính thì 5 quan.

Sai Vũ khố đóng thủy sương xa, bắt chước kiểu xe của Tây dương. Dụ rằng: « Vương giả lấy điều hay của thiên hạ làm điều hay của mình; xe ấy dẫu là người ngoại Di chế ra, nhưng khéo lạ có thể dùng được, bắt chước mà làm cũng không hại gì; nếu bảo là không cần học của họ thì là thô lậu thôi.

---

(1) Tình đậm đà quyến luyến vua.
(2) Thao diễn ở Kinh về nghỉ.

https://tieulun.hopto.org

Thái-bình công Mỹ Thủy mất. Công là con Anh duệ hoàng thái tử.

Khi vua mới được tin công mắc chứng hoắc loạn cấp tính, tức thì sai đại thần đem ngự y tới thăm, đến nơi thì công đã chết rồi. Vua thương khóc, bãi triều 3 ngày, cho thụy là Mẫn khác, sai Tống Phước Lương và Tôn thất Dịch trông coi việc tang, phát của kho cấp cho. Ngày táng, lại bãi triều 1 ngày, xa giá đến nhà, vua thân rót rượu cúng. Con gái của công mới sinh, sai trưởng công chúa nuôi nấng, chiều theo bổng công nữ mà cấp bội cho.

Sai bộ Hình truyền dụ cho các địa phương rằng phàm các nhân viên có tội mà phải phát vãng để ra sức chuộc tội, thì đều theo thực trạng siêng năng hay lười biếng, mỗi năm một lần tâu lên.

Đổi trưởng đúc tiền ở Kinh làm cục Bảo hóa, sai Vũ khố kiêm quản.

Đặt tử phu cho hai đền Dục-đức và Dụ-khánh. Sai giám thủ là cai đội Tôn thất Diệu mộ dân ngoại tịch 30 người sung bổ.

Tướng giặc ở Sơn-tây là Quản Trọng Tế họp đảng ở xã Dương-liễu (thuộc huyện Đan-phượng), làm ấn ngụy, đặt chức ngụy, mưu làm phản. Quan Bắc-thành sai phó thống thập cơ Uy Thắng thuộc Hậu quân là Phan Bá Hùng đi bắt được, đem giết. Vua thưởng cho người tố cáo 30 lạng bạc và 100 quan tiền.

Lấy vệ úy vệ Tráng võ quân Thần sách là Nguyễn Văn Lợi làm thống quản thập cơ Kiên Nhuệ thuộc Tả quân. Lợi sau chết, cho 300 quan tiền.

Lấy vệ úy vệ Long thao là Vũ Đức Hựu làm vệ úy vệ Tuyển phong tả quân Thần sách. Sai chưởng cơ Nguyễn Văn Lộc kiêm quản vệ Long thao.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Đặt chức viện sứ viện Thượng tứ, trật tùng tam phẩm; lấy phó trưởng sử Lê Thuận Tĩnh cho thăng thự chức ấy.

Giáng thượng thư Hình bộ là Nguyễn Khoa Minh làm Hàn lâm viện tu soạn, thự tham tri Ngô Bá Nhân làm kiểm thảo, đều sung hành tẩu Văn thư phòng. Trước đây ở Nghệ-an có vụ án xử tử Nguyễn Thế Điển về tội oa trữ. Con Điển đem việc ấy kiện ở Kinh, kêu là bị kẻ phạm thù hiềm xưng bậy. Vua giao cho bộ Hình xét, bàn rằng bọn Khoa Minh chỉ nghe một bên kẻ phạm phản cung, nghĩ tha tội cho Điển mà xử trấn thần trượng và đồ. Lời bàn dâng lên. Vua cho là tình trạng của án chưa được xác đáng, lại sai đình thần xét hỏi lại cho hết tình trạng. Đình thần bàn xin chiếu luật cố ý tha buộc tội người, xin xử bọn Khoa Minh trượng và lưu. Vua nói: « Đấy là mờ tối, không phải là cố ý, gia ơn giáng bổ chức ấy; tả lãnh thiêm sự là Đoàn Khiêm Quang, thự thiêm sự là Trương Vân Loan và Trần Lâm, nguyên lang trung hiện bổ tham hiệp ở Thái-nguyên là Trương Hảo Hợp, đều giáng làm cửu phẩm thư lại, phát đi Quảng-nam và Quảng-trị để ra sức chuộc tội.

Trước ở ty Vũ khố có mất trộm con voi bằng vàng, giám lâm Hoàng Văn Tâm ngờ cho khố lại là Trương Văn Tùng, xin giao cho bộ Hình tra hỏi. Tùng đành nhận liều. Chợt có người tố cáo kẻ trộm là Bùi Hữu Tuấn và Nguyễn Văn Thực. Tuấn đã trốn trước, bắt được Thực đem đến xét. Vua đặc sai bọn Lương Tiến Tường, Hoàng Kim Xán, Lê Văn Hoan, Nguyễn Văn Lộc tra hỏi, quả nhiên như thế. Khi án dâng lên, lại cho là Tuấn còn trốn, xin sai người bảo lãnh Tùng để đợi hỏi. Vua nói: « Án này nếu không có người tố cáo thì hóa người không tội bị oan, kẻ chính phạm lọt lưới. Nay Thực đã thú thực thì Tùng là người bị vu oan, đáng nên rửa oan

https://tieulun.hopto.org

ngay, sao lại lấy cớ một tên phạm chưa đến mà có lời lẽ hình như còn ngờ, gọi là giải oan xét uổng có như thế sao?». Sai đình thần bàn lại. Bọn giám lâm Hoàng Văn Tâm đều bị giáng 2 cấp, bọn khâm phái Lương Tiến Tường, đều phạt bổng 1 năm. Hình bộ Nguyễn Khoa Minh và Ngô Bá Nhân đã phạm án khác bị giáng chức rồi, nên được miễn nghị. Nguyễn Văn Thực xử giảo giam hậu. Nguyễn Văn Tùng chịu đau đớn oan, đòi ở Hình bộ và Vũ khố 10 lạng bạc cấp cho.

Phó sứ Thương bạc là Nguyễn Văn Thai có tội bị cách chức.

Trước đây có chỉ tha giảm thuế lệ cho thuyền buôn 4 phần 10, lại có chỉ giảm 4 phần nữa, hợp làm 8 phần, chỉ thu 2 phần. Thai làm trái lại, đem số thuế 6 phần đáng thu lần trước tính chia làm 10 phần mà giảm 4 thu 6. Việc phát giác, giao xuống bộ Hình bàn. Bộ thần bàn xử tội cố ý vi chế thư, xin phạt trượng và cách chức; bọn thiêm sự là Đoàn Khiêm Quang, Trương Văn Loan, Nguyễn Công Hoán, Hà Thúc Đông lại bàn khác, cho là Thai hiểu lầm lời chỉ, không phải cố ý làm trái, xin xử trượng 70.

Vua xem lời tâu, cả giận nói rằng: « Thai là kẻ bề tôi chăm vơ vét, trẫm muốn xử cực hình để khuyên răn những kẻ sâu mọt, nay bàn xử trượng và cách, còn hiềm là nhẹ; bọn Khiêm Quang như muốn thân oan cho người, sao không hết sức công bằng xét rõ những án bọn Nguyễn Tử Bộc và Trương Văn Tùng mà để đến nỗi người bình dân phải nuốt nước mắt? » Lại giao xuống đình thần xét bàn. Đến đây lời bàn dâng lên. Nguyễn Văn Thai rốt cuộc bị trượng cách, phát đi hiệu lực ở cục Bảo hòa, tiền thuế lạm thu thì trả lại cho thuyền hộ; Đoàn Khiêm Quang và Trương Văn Loan

https://tieulun.hopto.org

đã bị thực giáng được miễn xử; Nguyễn Công Hoán và Hà Thúc Đông đều giáng 2 cấp.

Sai đô thống chế Tôn thất Dịch kiêm quản các đội Dực Hùng.

Thanh Nghệ tâu báo rằng về cuối hạ địa phương được yên ổn. Vua nói: « Hai trấn ấy trước đây giặc cướp quấy nhiễu, nay được yên lặng, năng lực vỗ về đánh dẹp của trấn thần thấy kết quả tốt. Hạ lệnh cho hai bộ Lại Binh bàn thưởng để khuyến khích.

Sai hiệp tổng trấn Bắc-thành là Nguyễn Hữu Thận kiêm lãnh cục Bảo tuyền.

Phó đô thống chế lãnh trấn thủ Nghệ-an là Trương Văn Minh thấy việc bắt giặc đã hơi thư thả, dâng biểu xin vào chầu. Vua y cho. Đến nơi vua gọi vào ra mắt, thăm hỏi, nhân bảo rằng: « Nguyễn Khoa Hào là người cẩn thận, trẫm vốn biết nên giao cho trọng trách địa phương. Nay muốn triệu về thì thế nào? » Minh thưa: « Ở Nghệ-an không có người ấy không được, xin gia hạn cho ở lại một năm nữa. » Vua y cho.

Chưởng Hậu quân quận công Lê Chất chết. Chất từ khi về Bình-định, bệnh cũ lại phát, đến nay chết. Trấn thần tâu lên. Vua thương xót, bãi triều 3 ngày, tặng Thiếu phó, thụy Dũng nghị, cấp cho gấm sa và đoạn lông mỗi thứ 6 tấm, tiền 3.000 quan; sai quan đến tế; cấp cho 3 người mộ phu.

Hoàng thái hậu nghe tin cũng cho 300 lạng bạc.

Nước Xiêm-la sai sứ thần là Sá-a-nỗ Lạc-phu-thôn đến tạ ơn và báo nước ấy có tang tổ mẫu [vua Xiêm]. Sứ đến Gia-định, tổng trấn Lê Văn Duyệt tâu lên, lại dâng mật sớ xin vâng từ chỉ của Hoàng thái hậu gửi đồ sang phúng. Vua bảo bộ Lễ: « Việc trong cung vi, theo lễ không có báo ra nước ngoài, người Xiêm báo thế là

https://tieulun.hopto.org

không phải. Hoàng thái hậu thể thống tôn nghiêm, bề tôi ở ngoài há có lý nào mượn lời chỉ của Thái hậu để viếng nước ngoài. Lời xin của Duyệt cũng không phải. Việc giao lân có đạo của nó, hãy đợi sứ đến sẽ xử tri riêng ». Lại bảo thị thần rằng: « Trước ta cho sang mừng và viếng, nay họ đến tạ ơn mà ta lại sai sứ đáp lại thì việc đi lại không bao giờ xong, nên làm thế nào là phải? » Trần Lợi Trinh và Nguyễn Đăng Tuân thưa: « Đôi bên đi lại đều một lần, đối với lễ đã hợp rồi. Lễ không nên nhàm quá, xin chớ sai sứ nữa ». Vua bảo phải.

Khi sứ Xiêm tới Kinh, vào yết kiến. Vua thung dung hỏi: « Nghe tin nước Hồng-mao gây sự với nước Diến-điện, nước ngươi muốn ai thắng? » Sứ thưa: « Nước Hồng-mao nhiều cơ mưu dối trá, nước tôi muốn cho Diến-điện thắng ». Vua nói: « Cứ như trẫm xem, chi bằng hai nước cầm cự nhau, nước ngươi có thể do đó tự mưu cho mình được; nếu một nước thắng thì nước ngươi có thể giữ được vô sự không? » Vua lại hỏi: « Nghe tin nước ngươi từng làm việc cầu phúc có không? » Sứ thưa: « Có ». Vua nói: « Nước ta làm phúc khác hẳn, sửa sang thành trì, nuôi luyện binh sĩ, năm nào mất mùa thì giảm thuế cho nhẹ để hậu đời sống cho dân, việc làm phúc đều như thế ». Sứ giả thán phục. Vua lại bảo rằng: Nhà ngươi sang sứ chuyến này, có một việc hợp lễ, một việc không hợp lễ, việc tạ ơn là lễ, việc báo tang không phải lễ, trẫm lấy tình lân hiếu không muốn cự rõ, ngươi nên về nói cho quốc vương biết ».

Khi sứ về, thưởng cho rất hậu, nhân đó phát phẩm vật tặng cấp và phúng viếng gửi về. Lại sai bộ Lễ viết thư nói cái y báo phó không phải lễ để trả lời. (Tặng phật vương các thứ sa lương hoa nam, sa là trơn nam,

https://tieulun.hopto.org

sa là hoa nam, the là nam, mỗi thứ 100 tấm. Cho nhị vương các thứ sa lương hoa nam, sa là trơn nam,. sa là hoa nam, the là nam, mỗi thứ 60 tấm. Phúng quốc tổ mẫu vải lụa mầu mỗi thứ 100 tấm, đường cát 2.000 cân, đường phổi và đường phèn đều 300 cân).

Sắc cho từ nay hễ sứ Xiêm tới Kinh thì ty Hộ thành binh mã trước tiên bắt một người cai đội và 100 biền binh tới đầu địa giới Vân-quan đón tiếp; ngày sứ trở về, hộ tống cũng như thế. Ghi làm lệnh.

Vua mở địa đồ, trỏ bảo bầy tôi rằng: «Trẫm nghe nước Xiêm-la cùng nước Hồng-mao có hiềm khích, chợt có dùng binh thì Hà-tiên là chỗ hai nước xung đột nhau, ta nên tính toán ra sao để phòng việc không ngờ. Huống hồ nước Xiêm với nước ta là láng diềng giao hiếu, nếu có cấp nạn thì có nên cứu hay không? Thực là khó xử».

Tên nghịch Man là Ma Trập ở sách Lục-vân trấn Bình-hòa sai người đem cống 2 thớt voi xin chuộc tội.

Vua bảo đình thần rằng: «Ma Trập trái mệnh, chưa chịu thân đến, chỉ sai con em đem lễ đến dâng, nếu nhận thì chưa tỏ được phép nước, mà cự thì lại gây mối binh đao. Vả người mọi rợ cũng ví như giống cầm thú, có lấy được đất cũng không ở được, có thu được dân cũng không thể sai khiến. Nay xua quân linh tới chỗ nước độc để ra oai với kẻ tiểu nhân xấu xa thì thực là vì kẻ không yêu mà làm khổ đến người mình yêu, người có nhân không làm như thế. Các khanh cho là thế nào?».

Nguyễn Đăng Tuân nói: «Đấng vương giả đối với mọi rợ, không cự khi họ tới, không theo khi họ đi. Tên nghịch Man kia, lúc thần phục lúc làm phản, cũng là thói thường của man di. Vừa rồi binh địa phương mới phát thì nó đã chạy trốn, như thế cũng đủ tỏ uy

https://tieulun.hopto.org

lệnh ngoài nghìn trăm dặm rồi. Nay nó sai người đến cống để tỏ lòng thành, thế là đã biết qui thuận; còn hắn đến hay không đến cũng không nên so tính. Ngu thần cho nhận là phải ». Trương Văn Minh nói: « Ma Trập không đến là nó sợ bị giết, nay cứ nhận đồ cống mà sai trấn thần phái người đến dụ đức ý của triều đình thì hắn sẽ tự thân đến, mà đã đến thì phải theo mệnh trên ». Vua nói: « Phải đấy ». Bèn xuống dụ rằng: « Ma Trập là một tên Man già ngu xuẩn không biết gì, năm ngoái trong ngạnh tự gây mối họa, đại binh tiến đánh thì hắn trốn tránh, trải mấy tuần chưa chịu ra hàng. Tự khi rút binh mới được 2 tháng thì sai thuộc hạ đến trấn kêu van, lòng sợ hãi biết tội cũng đã thấy được. Nhưng nay vội tha lỗi trước thì tù trưởng Man không biết đau đớn về sự trừng phạt, mà các sách man khác lại trông ngóng ở đó, sao cho tỏ được uy đức của triều đình? Vậy hạ lệnh cho trấn thần tạm lưu những voi cống, chọn ủy người thạo việc và am hiểu tiếng Man đến Lục-vân dỗ bảo tận mặt Ma Trập, khiến cùng với các tù trưởng man La-Vạn, A-nhân và Ỷ-đống đem mình thú tội. Phải cứ tình hình chạy tâu ngay ».

Sau đó Ma Trập vẫn một mực nói là giả ốm không dám ra.

Lấy thiêm sự Hộ bộ là Thân Văn Duy làm thiêm sự Hình bộ.

Vua bảo Duy rằng: « Người ta nói « Kẻ sĩ không may mới làm Hình quan », tin theo lời ấy thì bộ Hình có thể không phải đặt, mà bề tôi cứ chọn việc mà làm cũng là trung ư? Đó là lời nói vô căn cứ thôi. Tự trẫm xem thì nhà giam tù là nhà làm phúc đó. Làm hình quan nếu biết giữ lòng công bằng khoan thứ, người có oan uổng mà tỏ được lẽ oan, thì phúc cứu sống người còn hơn xa sự

https://tieulun.hopto.org

xây dựng bảy cấp phù đồ (1). Gần đây hình quan phần nhiều mắc lỗi, tội nghiệp ấy là tự mình làm, còn đổ cho ai? Ngươi ở bộ Hộ đã được tiếng là mẫn cán, trẫm biết đã lâu, nay ở pháp ty nên vì trẫm chia lo, chớ thấy người trước bị tội mà mang lòng thắc mắc nhé ».

Dinh Quảng-bình tâu xin tha giảm thuế cho dân xiêu giạt.

Vua xem sớ cho lời lẽ hợp lý, khen ngợi mãi, nhân hỏi Nguyễn Đăng Tuân : « Ngươi có biết bản sớ này ai làm không? » Tuân thưa : « Không biết ». Vua nói : « Hẳn là Nguyễn Hựu Nghi và Hoàng Quỳnh làm, không phải là liêu thuốc xứ ấy làm được đâu. Trẫm vốn biết bọn ấy đều có tài, nhưng khi cùng quẫn bó buộc mới chịu cố gắng hăng hái, hễ hơi đắc chí thì lại làm bừa nên mắc lỗi, rất là tiếc cho họ ».

TIMSACH.COM.VN

Bộ Hộ tâu nói: « Đặt hiểm để giữ vững, đó là việc trước tiên để trị nước; cất chứa đầy đủ, đó là việc cốt yếu để đề phòng. Vì là có sẵn thì tự nhiên không lo, mà lo xa thì mới có thể thường yên được. Trộm nghĩ đài Trấn-hải và cửa Hải-vân ở Thừa-thiên, đài Điện-hải và pháo đài Định-hải ở Quảng-nam, đều là nơi hiểm yếu, nên dự trữ tiền gạo và muối để phòng khi xảy ra sự không ngờ. (Đài Trấn-hải, tiền 300 quan, gạo 200 phương, muối 3 phương; cửa Hải-vân, tiền 50 quan, gạo 50 phương, muối 2 phương; đài Điện-hải, tiền 500 quan, gạo 500 phương, muối 10 phương; pháo đài Định-hải, tiền 200 quan, gạo 200 phương, muối 5 phương).

Vua cho lời tâu là phải.

---

(1) *Quan âm thị Kính* có câu: Dẫu xây chín cấp phù đồ, không bằng làm phúc cứu cho một người.

https://tieulun.hopto.org

Trong Kinh kỳ lâu không mưa. Dựng đàn Tam thần ở phía tây Nam đài, sai Nguyễn Đăng Tuân và Hoàng Văn Quyền cầu đảo.

Vua bảo thị thần rằng: « Từ xưa hạn hán phần nhiều về xuân hạ, mà gần đây thường thấy về thu, đông, chẳng biết có phải vì khí trời không thuận mà đến như thế không! Vả nay mấy tuần không mưa, khí nóng như đốt ruột, huống là cỏ cây lúa ruộng thì tươi tốt sao được. Trẫm ở trong cung chưa từng một đêm nào ngủ yên. Đêm qua trẫm ngồi ở sân điện, ngửa xem tượng trời, thấy một đám mây đen nghịt, chợt gặp gió đông nam lại tan ngay, sao mà khó mưa đến thế! ». Vua quay bảo Phan Huy Thực rằng: « Trẫm muốn thi nghiệm các thần kỳ trong nước có thần nào làm mưa được thì khen tặng, không làm được thì đình việc thờ cúng, đó cũng là ý xét công thần kỳ của người xưa. Nhưng lại nghĩ sao Cơ thì gió, sao Tất thì mưa là do tự nhiên (1), không phải sức thần làm được. Huống nữa vua tôi ta cố gắng hoặc có chỗ chưa hết đạo, việc thổ mộc công dịch hoặc có chỗ vất vả dân, trăm quan trong ngoài hoặc có chỗ chưa xứng chức, không nghĩ đến những cái ấy mà lại lấy việc vô lý trách bị ở thần, thần mà có biết cũng phải bật cười. Xưa đời Thành Thang nhà Thương có hạn hán đến bảy năm, sau lấy sáu việc (2) tự trách mình thì liền mưa xuống, không biết trước đấy có cầu đảo

---

(1) Cơ phong, Tất vũ: Sao Cơ thì gió, sao Tất thì mưa (*Kinh Thư*, thiên Hồng phạm). Chu tử diễn giải: Mặt trăng đi về đông bắc vào địa phận sao Cơ thì có gió nhiều, đi vào địa phận sao Tất thì có mưa nhiều.

(2) Sáu việc: 1/ Chính lệnh không nhất định, 2/ Dân bị sai dịch mất cả làm ăn, 3/ Cung điện trang hoàng quá, 4/ Cung nữ nhiều, 5/ Quan lại ăn hối lộ, 6/ Nghe người gièm pha.

https://tieulun.hopto.org

không mà cảm động đến trời chóng như thế?» Thực thưa: «Đó là việc ngẫu nhiên thôi.». Vua nói: «Xưa Lưu Côn làm thái thú Hoàng-nông thi hổ qua sông sang phía Bắc, đó là bởi đức chính mà được như thế, lấy ngẫu nhiên mà đáp Hán Quang-vũ là lời tự khiêm của người bề tôi đó thôi. Nay lại bảo việc đời Thành Thang cũng là ngẫu nhiên, chẳng hóa ra chính sự của người không cần phải sửa chữa mà cứ ngồi đợi ngẫu nhiên sao? Trẫm cho rằng Thành Thang là vua thánh, ngày thường biết tự xét mình gắng làm, việc gì cũng rất kỹ càng, lòng tinh thành vốn thông với trời, cho nên nhất đán phát lời nói ấy thì trời ứng ngay, như bóng ứng với hình, vang ứng với tiếng vậy. Vả lại kẻ làm vua nên lấy thiên hạ làm việc lo cho mình. Sách *Thượng thư* nói: «Trăm họ có lỗi, tại một mình ta». Cổ thi có câu: «Ở trong triều người tôn sùng thứ nhất lại là người khó nhọc thứ nhất». Đều là nói làm vua là khó. Trẫm từ khi lên ngôi đến giờ, tai họa thường xảy, dân chúng ít thỏa, phàm trăm điều lo ấy, trẫm vẫn để bụng không quên, há chẳng phải số mệnh khiến như thế sao? Song đã là vua thì không nên nói số mệnh; cũng bởi việc người có lầm lỗi thế nào đó thôi».

Ở Bắc-thành và Nghệ-an cũng ít mưa. Vua dụ bảo các sở tại đều hết lòng thành cầu đảo.

Sai thự Tiền quân Trần Văn Năng lựa chọn trong sổ Hoa danh lấy 30 người mẫn cán đợi chỉ bổ dùng.

Định lệ mộ lập thuộc binh cho quan Văn ban tam phẩm ở Kinh (Chánh tam phẩm mộ 10 người, tùng tam phẩm 7 người).

Chuẩn định từ Thừa-thiên vào Nam đến Bình-thuận, ra Bắc đến Bắc-thành, từ nay phàm những tháng quan hệ nghề nông thi trong tập tâu báo giá gạo phải lấy cả tình hình mưa nắng những ngày ấy để tâu lên.

https://tieulun.hopto.org

Chủ thuyền người Phú-lãng-sa là Cốt-tu-mi đến buôn ở Đà-nẵng, đem những hóa hạng của chưởng cơ Nguyễn Văn Chấn gửi dâng lên, có nhiều cái gãy vỡ mà giá cao quá, hữu ty xin trả lại.

Vua nói: « Chấn là tôi tớ nay nghỉ việc về nước mà còn nghĩ đến ơn nuôi nấng mấy chục năm của triều đình, nay cách xa muôn dặm dâng lòng thành, hiến lao vẫn như thuở trước. Còn cái vật vài nghìn vàng nhỏ nhặt kia thì sao đủ khinh trọng? ». Bèn sai cất hết vào kho mà trả tiền cho theo giá (7.680 lạng bạc). Lại giảm cho thuyền ấy 5 phần 10 số thuế cảng. Khi chủ thuyền trở về, lại lấy phẩm vật ở Nội thảng gửi cho Chấn và Thắng và sắc dụ hỏi thăm.

Lấy thiêm sự Binh bộ là Vũ Hành làm hiệp lý trấn Phiên-an.

Nguyễn Văn Uẩn ở cơ Vĩnh bảo hậu thuộc Gia-định coi chở 3 chiếc thuyền lớn mới đóng và vật hạng nhà nước đến Kinh. Vua thấy đã đến cuối thu mà đi đường biển được yên ổn, rất khen, thưởng cho Uẩn 2 tấm sa và một thứ kỷ lục.

Đổi định lệ thuế cho xã Minh-hương biệt nạp ở các địa phương, Bộ Hộ bàn tâu rằng: « Từ trước đến nay lệ thuế người Minh-hương ở các địa phương nộp không nhất trí, nhẹ nặng khác nhau. (Ở Thừa-thiên, Quảng-nam, Phú-yên, mỗi người mỗi năm nộp 2 lạng bạc; ở Bình-định, Quảng-ngãi, mỗi người mỗi năm nộp 2 tấm vải thuế thân và 1 quan 5 tiền đầu quan; ở Hoài-đức thuộc Bắc-thành số người hơn 100 người, mỗi năm nộp 200 lạng bạc; ở Nghệ-an số người hơn 200 người, mỗi năm nộp 100 lạng bạc và 10 lạng bạc phụ; ở Sơn-nam số người hơn 70 người, mỗi năm nộp 60 lạng bạc; ở Thanh-hoa không rõ số người, mỗi năm nộp 30 lạng bạc

TVMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thuộc thành Gia-định mỗi người mỗi năm nộp thuế thân và tiền đầu quan là 1 quan 5 tiền ; ở Vĩnh-thanh, Hà-tiên, Long-xuyên, Kiên-giang, tráng hạng mỗi năm nộp thuế thân và tiền đầu quan là 1 quan 5 tiền, dân đinh và lão hạng nộp một nửa). Vả họ là người nước Thanh đến nương tựa lâu năm, đã liệt vào sổ hộ thì thuế lệ cũng nên có phép nhất định. Xin từ nay ở Nam thì đến Gia-định, ở Bắc thì đến Bắc-thành, phàm người ở sổ Minh-hương đều định mỗi năm mỗi người nộp 2 lạng bạc, dân đinh và lão tật thì nộp một nửa, thuế thân và dao dịch đều miễn. Còn như người Minh-hương ở Thanh-hoa chưa có số người thì xin sai trấn thần tra rõ ghi vào sổ, chiếu lệ đánh thuế ». Vua theo lời. Duy có 6 người Minh-hương ở Thừa-thiên phụng thờ hai đền Quan-công và Thiên-phi, hơn 300 người Minh-hương thuộc thành Gia-định vì năm xưa có nộp đồng, lòng tốt đáng ghi (năm mậu thân tiến nộp hơn 10.000 cân tạp đồng để dùng vào việc binh) thì cho đều nộp thuế thân như lệ.

Định lệ thuế người Đường [người Trung-hoa] ở Gia-định. Thành thần tâu rằng : « Người Đường biệt nạp ở các trấn thuộc thành hoặc nộp thuế thân, hoặc nộp thóc sưu, hoặc nộp thoi sắt, lệ thuế không giống nhau. Lại có hơn 3.000 người mới phụ đều không đánh thuế. Vả ở hạt thành ruộng đất mầu mỡ, đầm núi lợi nhiều, cho nên người Mân Quảng đến ở ngày càng nhiều, khắp chợ đầy đồng, kẻ đi buôn người làm ruộng, có nhà giàu đến cự vạn mà suốt năm không nộp một sợi tơ một hạt thóc nào, so với dân ta ngoài thuế thân và tiền đầu quan còn việc binh dao, nhẹ nặng khác xa. Xin phàm người Đường biệt nạp và mới phụ mỗi năm phải nộp tiền dung dịch là 6 quan 5 tiền, còn người mới phụ mà chưa có sản nghiệp thì đem vào hạng cùng cố mà miễn

https://tieulun.hopto.org

đánh thuế ». Vua dụ rằng: « Những người Đường đã ghi sổ có lệ thuế nhất định là phải. Còn người mới phụ chưa có chỗ căn cứ mà nhất khái đánh thuế thì bất lý trưởng sở tại hay thành trấn phủ huyện tự thu thuế sao? Huống chi người mới phụ cũng có người tay không, cố nhiên nên đem vào hạng cùng cố, nhưng đã đến ở đất nước ta há có nhẽ nghèo túng mãi mà miễn thuế suốt đời hay sao? Vậy nên hết lòng bàn cho ổn thỏa tâu lên ». Thành thần tâu rằng: « Trước đây người Đường đến ở dân gian chợ phố trong hạt thành thì đã khiến trấn thần sở tại cứ người ở các xứ Phúc-kiến, Quảng-đông, Triều-châu, Hải-nam mà tra xét ghi vào sổ riêng, đặt bang trưởng trông coi. Người có sản nghiệp thì xin đánh thuế theo lệ, đến như người cùng cố thì thường năm xét xem ai đã có tư cơ thì đánh thuế ». Vua y lời tâu.

Bộ Hình tâu dâng sách việc hình ở các địa phương về cuối năm Minh-mệnh thứ 6, đương xét hơn 490 án, hiện còn giam 930 người. Vua xem, dụ bầy tôi rằng: « Thanh lý việc hình ngục là việc chính trị lớn của nhà nước. Trẫm từ khi lên ngôi đến nay, việc thương kẻ bị hình chưa từng quên nhãng, nhiều lần xuống dụ răn sức hữu ty, muốn cho ở tào không có việc đọng lâu, trong ngục không có tù giam mãi, cho thỏa lòng hiếu sinh của trẫm. Thế mà nay hình án bề bộn đến như thế, trong đó giam cầm hoặc lụy đến người không tội, trẫm rất thương xót. Vậy hạ lệnh cho thượng ty các địa phương chuyển sức cho các nha môn xét hình, phàm có án đình trệ thì phải kết thúc ngay đi. Làm trái thì có tội ».

Trong hạt Hải-dương 9 huyện Vĩnh-lại, Giáp-sơn, Đường-hào, An-lão, Cẩm-giàng, Đông-triều, Kim-thành, Tiên-minh, Tứ-kỳ, liền năm mất mùa đói kém, trộm cướp quấy rối, nhân dân ngày xiêu tán dần, quan địa phương cho là ruộng chưa bỏ hết dân chưa đi hết nên

https://tieulun.hopto.org

không tâu. Vua nghe biết, dụ thành thần Nguyễn Hữu Thận rằng: « Dân địa phương ấy ví như người ốm lâu trơ xương, chẳng cho uống thuốc mà cứ yên lặng đứng xem, thì có khác gì trông thấy đứa bé đương bò vào giếng mà không động lòng thương xót, như thế thì còn dùng nhiều mục lệnh thay trẫm nuôi dân làm gì? Khanh là lão thành thông thạo nên tinh kỹ xem, hoặc vỗ về thăm hỏi, hoặc tha giảm hoãn thuế, cho đến đặt đồn bảo ngăn trộm cướp, phàm làm thế nào có thể yên dân thì làm sớ tâu ngay mới là không phụ trách nhiệm được giao ». Hữu Thận bèn hỏi kỹ các địa phương, trích ra 37 xã thôn bị khổ tâu lên. Vua dụ rằng những thuế phải thu năm nay và tiền thóc còn thiếu về các năm trước đều tha hết; lính trốn thì hoãn bắt một năm. Thận lại tâu rằng: « Ngoài các xã thôn ấy ra cũng có làng ấp có vẻ tiêu điều, nhưng đồng ruộng thì đã khẩn hết, những dân ấy cũng đều kêu là cùng quẫn để mong giảm thuế, nếu một mực tâu xin, thì chúng bắt chước nhau bịa đặt để cầu ơn, như thế thuế khóa sẽ ngày hụt, đinh số sẽ ngày ít, người làm việc không khỏi nhân dấy mà đeo lụy. Còn như việc đặt đồn ngăn cướp thì xin đợi xét kỹ địa thế và bàn sau tâu lên ».

Vua dụ rằng: « Dân bịa đặt mà báo để cầu may, cố nhiên là có, song có phải đều là không thực cả ư? Chỉnh sợ bóng mặt trời không soi đến dưới chậu úp thôi. Nay nhân một người nói dối mà ngờ rằng mọi người đều thế, há chẳng phải như người nhân nghẹn mà bỏ ăn ư? Trẫm là cha mẹ dân quyết không vì một vài kẻ kiêu bạc mà nhất khái bỏ ra ngoài cả. Khanh là người trẫm tự kén để làm tai mắt, nên thể tất ý trẫm, hết lòng tìm hỏi, phàm dân sở tại có một người khốn đốn đau khổ thì liệu chữa và tâu lên, cốt sao ở dưới làng xóm cũng như ngay ở điện đình, ở xa muôn dặm

https://tieulun.hopto.org

cũng như ở gần nửa bước, ngõ hầu những kẻ giảo hoạt không thể lừa dối, mà kẻ ốm lâu nhờ đấy tỉnh lại, thế là được ».

Nhân bảo tham tri Lễ bộ là Phan Huy Thực rằng : « Các trấn ở Bắc-thành dân đói trộm nhiều mà Hải-dương lại quá lắm, trẫm nghĩ mà thương. Phàm ở dải bờ biển thường khổ về trộm cướp, có của cải thì bị lấn, có súc sản thì bị cướp, ngày tháng hao mòn dần, thành ra cùng túng, vì thế mà có nhiều người xiêu tán. Nay án khám chưa xong mà thuế tô dung trẫm tha giảm hết là ý muốn cho người còn ở lại khỏi phải chịu đậy, kẻ xiêu tán lại quay trở về. Hiện nay việc cần kíp là bắt trộm cướp, đợi sau khi yên việc thì cách nuôi dân dạy dân mới có thể theo thứ tự mà làm. Trẫm nghĩ đạo trị dân chẳng ngoài điều ấy ». Thực thưa rằng : « Thánh thượng nghĩ đến thế thực là phúc cho sinh linh Hải-dương ».

Cho lính hai vệ Thần uy Chấn uy về đóng thú. Lại lấy quản viên vệ Thần uy ở Kinh ứng trực, sai trích lấy lính vệ 15 người quê ở Quảng-nam và 5 người quê ở Bình-định cho lệ theo và theo ban mà thay đổi.

Cấm thuyền buôn nước ngoài mua tơ. Ai phạm cấm thì bị tội 100 trượng, tang vật sung công. Người bán cũng bị tội như thế. Thương bạc, tấn thủ và quan địa phương đều xử tội thất sát.

Trong kinh kỳ mưa. Tam trực cũng báo tin có mưa. Vua mừng lắm, bảo phủ thần Thừa-thiên rằng : « Nắng lâu được mưa là việc vui mừng, dân có bệnh dịch lại là việc sợ hãi ; mừng sợ cùng đến thì trẫm biết làm thế nào ? » Ngoảnh lại bảo Phan Huy Thực rằng : « Dịch lệ phát, người thường thì bảo rằng do khí hóa gây nên, người làm vua có thể nghĩ như thế mà tự ủy được không ?

https://tieulun.hopto.org

Kể ra giữa trời và người có cảm ứng, thực là không sai. Xưa kia có người đàn bà nước Tề ngậm oan mà ba năm không mưa(1), chỉ một người đàn bà nhỏ mọn mà còn cảm động đến trời đất. Nay lệ khi lưu hành há chẳng phải vì việc hình có thiếu sót mà đến thế chăng? Dân kia có tội gì, trẫm không thể chối trách nhiệm được. Những lời trẫm nói thực không phải là hư sức. Phàm nói câu gì làm việc gì sử tất chép, nếu sử thần kiêng mà không chép, còn dã sử thì sao? Xưa kia đời Đế Nghiêu và Thành Thang cũng có nạn lụt hạn mà người ta chẳng đổ lỗi cho vua, là bởi Nghiêu Thang đều là thánh nhân, chẳng may có tai biến ấy, cho nên người ta cho là khí số phi thường, nếu không phải là Nghiêu Thang thì khó mà khỏi được người ta chê là chính sự thiếu sót ».

Chia đặt 19 cỗ đại bác bằng đồng ở bốn dài đông tây nam bắc của Hoàng thành (súng đồng hỏa xa 16 cỗ, súng đồng thủy xa 3 cỗ, mỗi cỗ súng đều có 6 bao đạn kết và 100 cân hòn chì).

Tháng 8, bắt đầu đặt chức tả hữu thị lang ở sáu bộ, trật chánh tam phẩm. Đổi bổ biện lý Lại bộ là Lê Đăng Doanh làm thị lang Lại bộ, thự hữu tham tri Lại bộ là Hoàng Văn Diễn làm tả thị lang Hộ bộ, biện lý Hộ bộ là Nguyễn Đức Hội làm hữu thị lang Hộ bộ, biện lý Binh bộ là Đặng Văn Thiêm làm hữu thị lang Binh bộ,

---

(1) Thời Tuyên đế nhà Hán, ở quận Đông-hải có người đàn bà họ Đậu, rất hiếu, nuôi mẹ chồng cẩn thận, chồng chết không lấy chồng khác, mẹ chồng bảo rằng: « Ta sống mãi chỉ lụy đến tuổi trẻ của con », rồi tự thắt cổ chết. Bị con gái bà ấy vu cáo là giết mẹ, Đậu thị bị quận thú xử tội giết oan. Trời ra tai ba năm không mưa. Vu công là ngục lại bảo cho quận thú biết. Quận thú sai tế Đậu thị và nêu mộ lên, trời mưa ngay. (Xem *Cổ sự tầm nguyên*, mục « Thiên văn »).

https://tieulun.hopto.org

biện lý Hình bộ là Nguyễn Kim Bảng làm tả thị lang Hình bộ. Sai chế sáu cái ấn quan phòng tả hữu thị lang sáu bộ bằng ngà cấp cho.

Vua từng bảo Lại bộ Trần Lợi Trinh rằng: « Quan chế đời xưa và đời sau không giống nhau, như chức tham tri ở đời Tống là á tướng mà nay chỉ coi việc bộ thôi. Các khanh nên xem châm chước phép cũ, định rõ chức chưởng để làm chế độ hay của đời thịnh ». Lại nói: « Nước Việt ta quan chế các đời duy có chế độ đời Lê Thánh tông, so với Bắc triều còn kỹ càng hơn, thế mà con cháu nhà Lê không biết giữ theo để đến nỗi mất hết, đến nay không được thấy nhiều, rất là đáng tiếc ».

Triệu tham tri Hình bộ lãnh Hình tào Bắc-thành là Vũ Đức Thông về Kinh. Lấy tuyên phủ sứ Hoài-đức là Vũ Xuân Cẩn làm thự tả thị lang Hình bộ lãnh Hình tào Bắc-thành, thự thiêm sự Lại bộ là Hoàng Quốc Điều làm tuyên phủ sứ Hoài-đức.

Cai bạ Bình-định là Nguyễn Bá Uông trước vì có tang về nghỉ, đến nay hết hạn nghỉ, sai lại đến lỵ sở cung chức.

Triệu phó tướng Tiền quân lãnh ấn trấn Thanh-hoa là Nguyễn Văn Hiếu về Kinh. Đến nơi, vào yết kiến. Vua hỏi: « Trấn hạt có yên không? » Thưa rằng yên. Lại hỏi: « Ngươi trước ở Nam-định, xem nhân vật phong tục so với Thanh-hoa thế nào? » Thưa rằng: « Thần tưởng dân Nam-định nhiều người dối trá, không được thuần hậu chất phác như dân Thanh-hoa ».

Lấy Đô thống chế Hữu dinh quân Thần sách là Tôn thất Dịch lãnh ấn trấn Thanh-hoa. Dịch vào bệ từ, vua dụ rằng: « Thanh hoa là nơi ấp thang mộc, dân dễ dạy, nay ngươi đến đấy chỉ cần nêu rõ đức hóa để dân được

https://tieulun.hopto.org

ở yên, chớ để cho lại dịch nhiễu dân mà thôi». Bèn cho 300 lạng bạc, phái 150 kinh binh đưa đi.

Lấy đề đốc Kinh thành là Đoàn Văn Trường làm thự phó đô thống chế Trung dinh quân Thần sách, vệ úy vệ Tiền nhị quân Thị trung là Nguyễn Văn Phượng làm đề đốc Kinh thành, kiêm việc phủ Thừa-thiên.

Triệu trấn thủ Sơn-tây là Đỗ Văn Trà về Kinh; lấy trấn thủ Hải-dương là Lê Văn Tiến thay.

Lấy chưởng cơ Nguyễn Đăng Huyên lãnh trấn thủ Hải-dương. Vua triệu vào ra mắt ở Đông-các, lấy đạo chăn dân mà dụ bảo và cho 200 lạng bạc, sai 100 biền binh vệ Hổ oai tiền lệ theo làm việc quân.

Lấy vệ úy vệ Thần cơ tiền là Mai Văn Châu làm trấn thủ Biên-hòa.

Chánh quản cơ quyền thự trấn thủ Cao-bằng là Hoàng Tiến Trọng chết. Truy tặng trấn thủ Cao-bằng, thưởng cho 200 quan tiền. Lấy vệ úy vệ Minh võ quân Thần sách là Vũ Văn Tinh quyền thự trấn thủ Cao-bằng.

Lấy chưởng cơ thống quản thập cơ Uy thắng là Ngô Văn Vĩnh làm thự phó tướng Hậu quân, vệ úy vệ Hậu bảo nhất là Phạm Tiến Thụy làm thự thống quản thập cơ Uy Thắng của Hậu quân kiêm lý Đô chỉnh Bắc-thành.

Lấy phó vệ úy vệ Long võ trung quân Thị nội là Hồ Văn Khuê làm phó vệ úy vệ Hậu nhất quân Thị trung, vẫn kiêm quản các đội Dực võ, cai đội Cẩm y là Hoàng Văn Đàm làm phó vệ úy vệ Long võ trung, phó vệ úy vệ Chấn uy là Nguyễn Hữu Thuyên làm phó vệ úy vệ Hậu nhị, phó vệ úy vệ Quảng võ quân Thần sách là Tống Văn Trị làm vệ úy vệ Hậu bảo tam, phó vệ úy vệ Hộ lăng tiền là Nguyễn Văn Quế làm phó vệ úy vệ Quảng võ, cai đội Tôn thất Tường làm phó vệ úy vệ

https://tieulun.hopto.org

Hộ lăng, tiền vệ úy vệ Hữu bảo nhị là Hồ Văn Vân làm vệ úy vệ Tráng võ quân Thần sách.

Sửa lại nhà Hương-cầm.

Sai tham tri Hộ bộ lãnh Hộ tào Bắc-thành là Nguyễn Công Tiệp mộ lấy 50 người dân ngoại tịch từ Quảng-bình trở vào Nam đặt làm đội Kiên phú thuộc tào, cấp cho lương tháng như lệ binh kiên thuộc hai tào Binh Hình.

Chức quản phủ các phủ ở Bắc-thành và Thanh Nghệ từ trước đến nay phần nhiều lấy hàm quản vệ quản cơ kiêm lãnh. Vua cho rằng quản vệ quản cơ đều có trách nhiệm cầm quân, sắc rằng phàm chánh phó quản vệ chánh phó quản cơ được cử đi lãnh chức quản phủ thì chức quản vệ quản cơ khuyết đó phải tâu xin mà bổ, không được kiêm quản, duy có ba phủ Tĩnh-gia, Diễn-châu, Hà-hoa nguyên lấy hàm vệ úy lãnh án thành kiêm quản việc phủ thì vẫn để như cũ không đổi.

Cấp cho Khâm thiên giám hai thước phong vũ và hàn thử. (Thước phong vũ chuyên xem mưa gió thuận nghịch lớn nhỏ, xét nghiệm ghi chép hàng ngày, thủy ngân nấu với thuốc đựng ở trong ống pha lê ở độ nào phân nào, ví như ở 28 độ 4 phân, bỗng lên cao 1 phân, về mùa xuân mùa hạ thì có gió đông nam, về mùa thu mùa đông thì có gió đông, hay đông bắc, đều là gió nhỏ hoặc mưa nhỏ, khí hậu ôn hòa, thế là thuận. Như lên 2 phân, thì gió mưa hơi to, hoặc nắng to nóng dữ. Bỗng thụt xuống 1 phân, về xuân hạ thì có gió tây bắc hay gió bắc, về thu đông thì có gió tây nam hay gió tây, hoặc mưa to gió lớn, khí hậu rét lạnh, hoặc oi bức khó chịu, thế là nghịch. Như sụt xuống 2, 3 phân thì có bão. Nếu bỗng sụt xuống lại lên ngay thì khí nhẹ dễ tan, phỏng có gió mưa cũng không to lắm. Bỗng lên rồi lại xuống ngay là

https://tieulun.hopto.org

khí bất chính xông tới, tất ngày hôm ấy hoặc 2, 3 ngày sau có gió mưa, nếu không gió mưa thì khí hậu không hòa, nhưng chỉ qua loa thôi. Nếu bỗng sụt xuống 1, 2 phân mà trời đã mưa gió to, thấy thủy ngân dần dần lên, thì gió mưa trong một ngày hay vài giờ thôi, như lên chóng thì mưa gió chóng tạnh. Thước hàn thử thì lấy mực nước ở trong ống (pha lê) lên xuống cao thấp mấy độ mà xét nghiệm. Trên thước có nét gạch ngang là chỗ bắt đầu xem nóng lạnh, như ở Kinh sư, theo thường mà nói, ngày hạ chí thì nước ở trong ống từ chỗ gạch ngang tính ngược lên khoảng trên dưới 27, 28 độ; đến ba tiết phục là lúc rất nóng cũng chỉ dưới 29 độ thôi; ngày đông chí thì trên dưới 15 độ, 16 độ; trước sau tiết đại hàn vài ngày, hoặc cuối đông đầu xuân, nếu gặp gió bấc mưa dầm mấy ngày liền, cũng chỉ 14 độ thôi. Từ trước đến nay không bao giờ cực nóng đến trên 35 độ và cực rét đến dưới 10 độ. Phàm các nước ở dưới đường xích đạo cùng ở phía nam, có chỗ mùa hạ nóng hơn 40 độ; nếu đến 50 độ trở lên thì nóng dữ lạ thường. Các nước từ vài chục độ trở lên ở phía bắc xích đạo thì mùa đông rét xuống đến gạch ngang thì nước đóng băng; lại xuống dưới 5 độ thì nước sông lớn đóng thành băng chắc xe sắt có thể đi qua được; nếu xuống hơn 10 độ thì rách da rụng ngón tay). Vua từng bảo bộ Lễ rằng: « Thước hàn thử vốn có độ thường, như khi trời tạnh sáng thì khí dâng lên, âm u thì khí sụt xuống, biết trước khi hậu cái ấy rất nghiệm. Nếu ấm áp mà khí xuống, âm u mà khí lên thì là khí bất chính, nhân dân dễ sinh bệnh tật. Lấy thước ấy để đo lường khí hậu thực là phép diệu. Biết xem xét kỹ thì suy tính không sai ».

Lại sai cấp cho Gia-định và Bắc-thành hai thước phong vũ và hàn thử và cho Tuyên-quang Lạng-sơn ở

https://tieulun.hopto.org

cực bắc và Hà-tiên ở cực nam, ba trấn ấy mỗi trấn một cái thước hàn thử để xét nghiệm, đến cuối năm thì biên gộp đưa về bộ để tâu lên. Dụ rằng: « Đấy là một điểm trong việc trẫm thiết tha nghĩ đến đời sống của dân mà xét nghiệm mưa nắng ».

Đổi ty Hành nhân ở Bắc-thành cho lệ theo ngạch kinh, sai chưởng cơ Nguyễn Văn Lộc kiêm quản.

Lính vệ Cẩm y có kẻ ăn trộm bị lính tuần bắt được. Vua nói rằng: « Cẩm y là quân túc vệ, trẫm đãi rất hậu, mà còn dám trộm cắp như thế, chẳng những là phụ ơn nuôi nấng mà còn không coi pháp luật vào đâu, nên theo quân luật mà xử ». Bèn sai chém ở chợ Đông. Quản quan là chưởng cơ Nguyễn Văn Quyền phải giáng 1 cấp.

Bắt đầu đặt phủ An-biên ở Hà-tiên, phủ Trùng-khánh ở Cao-bằng. Phủ An-biên lấy ba huyện Hà-tiên, Long-xuyên, Kiên-giang lệ vào, phủ Trùng-khánh lấy bốn châu Thượng-lang, Hạ-lang, Thạch-lâm, Quảng-nyên lệ vào. Vua cho rằng hai phủ ấy công việc còn ít, dụ sai trấn thần kiêm lý, đợi nhân khẩu ngày nhiều, đất đai ngày mở sẽ đặt tri phủ.

Ác man ở nguồn Chiên-đàn, dinh Quảng-nam họp nhau vài mươi người lẻn xuống cướp đốt nhà dân rồi đi. Thủ ngự là Nguyễn Văn Phú hoảng hốt báo là quân Man hơn nghìn người. Dinh thần là Trần Đăng Nghi và Lý Văn Phức liền sai biền binh đi tuần xét, làm sớ tâu lên. Vua sai thị vệ đến dò, biết được tình trạng. Phú phải tội cách chức phát đi làm lính ở cơ Định man đạo Cam-lộ; bọn Nghi đều phải giáng 1 cấp. Sai rút quân về.

Trấn thần Nghệ-an tâu rằng ngạch thuế gỗ lim năm nay xin y lệ định mà trưng thu, số còn thiếu từ trước truy thu thì phải dài 15 thước trở lên mới cho nộp. Vua dụ rằng: « Lời xin của bọn ngươi là biết trọng thuế khóa

https://tieulun.hopto.org

phà nước, song đầu trc khúc gỗ cũng còn có thể dùng được, huống chi gỗ ấy cần dùng rất nhiều, sao cứ phải lấy theo hạn ấy? Nay mộc hộ dem nộp không cứ số chính cung, hay số thiếu trước, phàm gỗ ngang 6 tấc, dài 10 thước trở lên đều cho chiết trừ, để tiện cho dân ». Nhân bảo bộ Công rằng: « Trẫm tự lên ngôi đến nay, dùng gỗ rất là dè dặt, nhà ngang, nhà bếp có khi làm bằng gỗ nối, tuy lợi không bao lăm, nhưng để lại mà dùng mãi mãi về sau cũng không nên bỏ qua. Từ nay phàm cây gỗ đã dùng làm mà rỡ đi thì phải chọn gỗ nào còn có thể dùng được thì trữ lại ».

Cho Lệ Chung tập phong tước Ứng-hòa hầu, ban cho sách và ấn, khiến giữ việc thờ Anh duệ hoàng thái tử. Lệ Chung là con trai Mỹ Đường, cháu Anh duệ hoàng thái tử, tuổi mới lên 6, lệ chưa đáng phong. Nhưng vua nghĩ Mỹ Đường đã phải tội, Thái-bình công là Mỹ Thủy lại mất, việc thờ cúng Anh duệ hoàng thái tử chưa có người làm chủ, nên đặc cách phong cho, mà cho miễn việc chầu hầu, cho lương hàng năm 600 quan tiền, 500 phương gạo và cấp cho một đội Dực tráng lệ theo để sai khiến. Lại sai bộ Lại chọn lấy một người có học hạnh cho hàm thất phẩm để sung làm giáo tập, kiêm hộ lý ấn triện.

Thuyền buôn Anh-cát-lợi bị nạn đậu ở Bình-thuận. Vua sai trấn thần tính đầu người cấp cho tiền gạo. Dụ rằng: « Nước ấy vốn có tiếng là quỉ quyệt, gian trá trăm khoanh, đến đâu cũng hay sinh chuyện, nên khéo xử trí, chớ để cho đi lại tự do ». Bọn chúng 7 người, sau tự tiện đi Gia-định. Vua nghe tin phạt bổng trấn thần, sai đưa hết cả về Gia-định để ở đấy, đợi khi thuận tiện thì thả về.

Sai dẫn con voi ngự đến sân điện cho ăn. Vua bảo thị thần rằng: « Giống vật này rất lành. Người xưa chỉ

https://tieulun.hopto.org

nói sức chó, ngựa, chưa từng nói đến voi, ý giả người xưa chưa nuôi voi nên không biết tính nó thuần ». Lại ngoảnh lại bảo Phan Huy Thực rằng: « Ngươi có biết việc cũ đời Khai-nguyên nhà Đường không? Vua Minh hoàng có con voi mắt biếc, từng sai ngậm chén rượu dâng thọ, có yến tiệc thi dùng nó. Đến khi Lộc-sơn vào Trường-an, cũng sai con voi ấy ngậm chén. Nó giận dương mắt nhìn không chịu làm. Nó tuy là vật ngu xuẩn còn biết rằng chăn nuôi một ngày cương thường nghìn thủa. Tính rất tốt như thế, hơn chó ngựa nhiều. Tiền triều ta có một con voi dực tên là Tế. Khi quân Trịnh vào lấn, sai tướng cưỡi nó đi cự chiến. Quan quân nhiều người chết, voi lội qua sông Gianh về đến bờ nam, lấy vòi thăm biết là không có tướng mục, lại qua sông xông vào trận, tìm thấy được tướng mục đem về. Tiền triều nghe biết rất mừng, ra sân điện để xem. Voi rống lên một tiếng rồi ngã lăn xuống đất. Đến nay còn thờ. Đó đều là bằng chứng rõ ràng về tính tốt của giống voi ».

Lấy bốn bảo Thạch-lĩnh, Kỳ-lộ, Vân-trúc, Phúc-sơn ở Phú-yên, làm nơi phát phối người bị tội sung quân và tội lưu. (Thạch-lĩnh, Kỳ-lộ, Vân-trúc thuộc nguồn Hà-duy, Phúc-sơn thuộc nguồn Thạch-thành). Vua thấy ven biên giới Phú-yên nhiều đất hoang rộng có thể làm ăn, mà từ trước đến nay những tù phát phối chưa có chỗ nhất định, bèn sai trấn thần bàn cách xếp đặt. Trấn thần xin lấy bốn bảo ấy làm phối sở, nhà nước cấp cho cày bừa để khai khẩn, rồi phái linh trấn cùng dân thủ bảo coi giữ. (Linh trấn mỗi bảo 5 người, dân thủ bảo mỗi bảo 20 người). Lại xin chọn bảo trưởng người nào làm nổi việc thi cho chức để có thống thuộc. Vua y lời tâu. Cho bảo trưởng làm bát cửu phẩm bá hộ, mỗi bảo 2 người, cho theo phẩm mà cấp bổng; dân thi chia ban mà

https://tieulun.hopto.org

cấp lương. Lại hạ lệnh cho trấn Bình-hòa lấy bảo Bình-nguyên làm phối sở, liệu lấy lính trấn coi giữ những người bị phát phối; đồ làm ruộng cũng do nhà nước cấp.

Thượng thư Lễ bộ là Nguyễn Xuân Thục ốm xin nghỉ một tuần, mới hơi đỡ đã gượng vào chầu. Vua yên ủi dụ rằng: « Chính thể của nhà nước tất nhờ bầy tôi cùng lòng cung kính thì mới nên việc. Nay bầy tôi công lao cũ còn lại có ít, trẫm từng lấy làm lo. Nay thấy khanh bệnh khỏi rất lấy làm mừng. Nhưng sau khi ốm nặng càng nên bồi bổ giữ gìn cho khéo, hãy cho làm việc ở bộ, không cần vào chầu làm gì cho mệt ».

Vua ra coi chầu, triệu phủ thần Thừa-thiên hỏi về tình trạng nông dân. Thưa rằng: « Nhà nông đều nói nắng lâu rồi mưa, nay lại tạnh ráo, thế là có hy vọng được mùa ».

Vua nói: « Trẫm từng xem nông thư, thấy nói một ngày mưa vài ngày tạnh thì khí đất ấm áp, lúa ruộng tốt xanh. Vậy nhà nông mong được mùa chắc cũng có lý ». Lại cùng bầy tôi bàn luận nghĩa sách. Bảo quản Văn thư phòng là Thân Văn Quyền rằng: « Sách *Luận ngữ* có câu rằng: « Ta không thể đi chân không để lấy xe làm quách ». Như thế thì nhà Khổng tử không có vật gì khác nên phải xin xe ấy để làm quách à? » Quyền lấy nghĩa chú thích là mua xe để đáp. Vua nói: « Cổ chú vẫn như thế, trẫm tưởng thỉnh xa là xin gỗ ở xe để làm quách, nhưng lời cổ chú không có ý ấy cho nên ngờ ». Lại nói: « Xưa nay đều nói rằng trời tròn đất vuông. Phàm đất vuông thì hẳn không thể theo trời mà chuyển vận được, cho nên sách *Hồn thiên nghi* nói rằng trời hình như quả trứng, trời bao ngoài đất, thì đủ biết đất tròn. Nhưng lời nói đời xưa đã thành, không nên bày ra thuyết lạ nữa ».

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Khởi phục Đào Quang Lý làm hiệu úy vệ Cẩm y. Trước kia Lý làm trấn thủ Phiên-an xén bớt tiền công, hữu ty xử tội chết. Vua nghĩ Lý có công Vọng-các không nỡ giết, bèn phát phối đi Gia-định để gắng sức làm việc khổ sai. Lý theo thành làm việc ba năm không ngại khó nhọc. Thành thần vì Lý tâu lên. Hạ lệnh đưa về bộ dẫn vào yết kiến. Khởi phục cho chức ấy. Sau vì già yếu cho hưu trí.

Định lệ lương đi đường cho quân lính ở Kinh và ở ngoài (Phàm kinh binh phái đi các địa phương, như đi đổi thú, đi việc công về, không kể số quân nhiều ít, ngoại binh có chỉ triệu về Kinh, hay phái đi hạt khác, số quân từ 100 người trở lên, đi bộ từ Kinh và đi qua các thành dinh trấn đều lấy ngày lên đường và xét thực số người đi mà cấp cho lương ăn đi đường hàng ngày, khi đến nơi mới thôi).

Lấy chánh quản cơ cơ Thịnh tượng là Hồ Văn Đa làm phó vệ úy quản Thị nội, theo chưởng cơ Nguyễn Văn Toán để quản lý năm cơ An tượng, Định tượng, Kiên tượng, Bình tượng, Trung tượng.

Sai lang trung Nội vụ phủ là Nguyễn Văn Biểu hiệp cùng thiêm sự là Lê Bá Tú, lang trung là Nguyễn Hữu Thu để hộ lý ấn quan phòng phủ Nội vụ, lang trung Vũ khố là Nguyễn Đăng Uẩn hiệp cùng cai cơ Hoàng Văn Tâm, thiêm sự Trần Văn Hoằng, Đặng Chương, lang trung Đoàn Nguyên Kiệt để hộ lý ấn quan phòng Vũ khố.

Sai quản đạo Cam-lộ là Tống Văn Uyển đón những tù phạm tội sung quân và tội lưu bổ làm lính cơ Định man. Vua bảo bộ Binh rằng: « Những người phạm tội sung quân và tội lưu vẫn là đáng tội, mà giam giữ lâu ngày, lòng trẫm không nỡ, nay ở thú sở Ai-lao có đến 115 người bị tội sung quân và tội lưu, nên sai cởi mở xiềng

https://tieulun.hopto.org

khóa, dồn làm ba đội 6, 7, 8 của cơ Định man, cho được tự tân. Còn 8 đội cũ thì dồn làm 5 đội từ 1 đến 5.

Cai đội Tuần bạc là Trần Văn Toản cùng Thương bạc ty Vũ Hữu Tần đến tấn Đà-nẵng chọn mua hàng hóa của người buôn Phú-lãng-sa, có nhiều sự tham lam, bị người buôn khinh rẻ. Việc đến tai vua. Vua giận vì làm mất quốc thể. Bọn Toản bị cách chức, phát làm lính vệ Tả hộ làm việc khổ sai. Sai thị lang Lại bộ là Lê Đăng Doanh kiêm lãnh chức Thương bạc sứ, cai đội Thị nội là Ngô Văn Quyền quản đội Tuần bạc.

Sai Quảng-oai công Quân mộ người lập hai đội Dực tiệp nhất nhị; còn ba đội Dực tiệp nhất nhị tam cũ thì đổi làm các đội Ứng sai, vẫn chia cho lệ theo như cũ.

Bắc-thành có nhiều trộm cướp. Các quản phủ và thủ bảo ở các trấn và các biên viên của thành phải đi, lúc mới nghe báo thì dùng dằng trông ngóng, giặc đi rồi mới đến nơi hỏi vặn để sách nhiễu, dân càng khổ thêm, đến nỗi có câu nói thà chịu trộm cướp còn hơn báo quan. Vua biết rõ tệ ấy, bèn sai truyền dụ cho thành thần nghiêm bảo từ nay về sau lúc không có việc thì theo đất mà đóng đồn, thường ngày tuần xét, khi có việc thì đem quân đến mau để đánh bắt, làm sao quét sạch sào huyệt, bắt được tướng giặc, để cho trong hạt được yên. Người có công trạng, từ suất đội trở lên thì cất nhắc trước hết, quân lính thì khen thưởng; nếu còn dám quấy nhiễu dân thì chém ngay ở địa phương để mọi người biết ».

Cho Phan Văn Cửu là con đô thống chế Phan Văn Thúy làm hiệu úy vệ Cẩm y, cho chiếu phẩm chi bổng.

Vua thấy từ trước đến nay biền binh lưu ngạch ở các vệ đội thuộc trấn ở Bắc-thành, người quê từ Quảng-bình trở vào Nam lẻ tẻ không thành vệ đội (mỗi vệ có 3, 4 đội, mỗi đội có 30, 40 người), bèn sai thành thần chiếu

https://tieulun.hopto.org

theo người nào quen biết chỗ nào thì lượng bổ làm linh cơ, ở năm nội trấn thì mỗi cơ 10 đội, ở sáu ngoại trấn thì mỗi cơ 5 đội, mỗi đội 50 người, đều lấy tên trấn mà đặt tên, còn thừa thì để lại ngạch, thiếu thì mộ thêm sung vào, vẫn theo trấn sai phái việc quân.

Đổi tên các cơ thổ binh ở sáu ngoại trấn Bắc-thành: Cơ Thái nguyên ở Thái-nguyên làm cơ Thái hùng, cơ Hùng dũng ở Cao-bằng làm cơ Cao hùng, cơ Lạng-sơn ở Lạng-sơn làm cơ Lạng hùng, hiệu Hùng nhất ở Tuyên-quang làm cơ Tuyên hùng, hiệu Tiền dũng ở Quảng-yên làm cơ Quảng hùng, hiệu Phấn hưng ở Hưng-hóa làm cơ Hưng hùng.

Lại sai hai vệ Tráng võ, Cường võ Hậu dinh quân Thần sách ở lại đóng thú ở thành phủ Diễn-châu. Trước đây hai phủ Tĩnh-gia và Diễn-châu ở Thanh Nghệ chỉ lấy các vệ của Hậu dinh quân Thần sách đóng thú dài hạn. Nay vua muốn cho chia lao dật đều nhau nên sai đổi phái dinh khác vệ khác lần lượt thay nhau. Đến nay có người nói linh thú Thanh-hoa đổi đi thì tiện, còn hai vệ Tráng võ, Cường-võ thuộc Nghệ-an thì đều quê ở Diễn-châu, cứ cho ở lại vì người đất quen nhau, nếu đổi người nơi khác đến thì đi lại khiêng vác thêm phiền phí. Vua bèn sai trấn thần bàn định, cũng cho để lại là tiện. Vua y cho.

Hiệp trấn Hà-tiên là Nguyễn Kim Truy chết; lấy thiêm sự Binh bộ hiệp lý trấn vụ Biên-hòa là Vũ Du làm thự hiệp trấn Hà-tiên.

Chức dịch ở kho Kinh có tệ tham nhũng, việc phát giác. Vua nhân bảo bộ Hộ rằng: «Ở Kinh sư mà còn như thế, huống chi ở thành trấn xa thì thói tệ nói sao cho xiết. Gia-định và Bắc-thành hàng năm chi thu càng nhiều, từ trước đến nay người giữ kho chưa từng thay

https://tieulun.hopto.org

đổi, cho nên lâu ngày dễ dựa nhau mà làm gian, mỗi khi thanh tra thường xét ra thừa thiếu, trong ấy chẳng khỏi có tệ đổi chác bớt xén. Phàm kho tàng là nơi chứa thuế nhà nước, há lại dung cho bọn gian giảo nhờ để lợi mình. Nên nghĩ cách sửa đổi. Vậy hạ lệnh cho quan hai thành hết lòng trù tính. Kho tàng ở thành và các trấn từ sau cứ đến khóa thanh tra, ba năm thì hoặc nên phái binh dân nơi khác đổi bổ làm lính kho mà giám thủ, hoặc nên cứ cho làm việc thường xuyên như cũ mà quản thúc nghiêm ngặt, cốt sao không sinh tệ, bàn cho ổn thỏa để tâu lên ». Rồi chuẩn y lời nghị định rằng ở Bắc-thành và các trấn thì chủ thủ và lính kho cứ đến khóa thanh tra ba năm thì thay đổi một lần. Còn lãnh kho ở thành trấn Gia-định nguyên là lính mộ thì cho lấy dân phụ cận sung bổ mỗi kho 2 đội (duy kho ở Đốc-tín ở Châu-đốc thì 1 đội), mỗi đội 50 người, miễn cho thuế thân, đặt chức đội trưởng và ngoại ủy đội trưởng để đốc suất, lính thì chia làm ba ban, gặp có thu phát đong lường thì họp đến hết. Còn chủ thủ, cai đội, đội trưởng hoặc để lãnh cũ thì đợi sau khi thanh tra xét không có tình trạng xén bớt thì vẫn để ở lại giám thủ.

Triệu ký lục Bình-hòa là Lê Văn Đức về Kinh. Đức vào yết kiến. Vua hỏi đến tên giặc Man Ma Trập. Đức đem sự trạng tâu lên. Vua bảo rằng: « Ngươi bảo nó hẳn đã không có ý khác à? » Thưa rằng: « Trập là người xảo quyệt, không như tù trưởng khác, nhưng quân nhà vua đánh một trận nó đã sợ rồi. Nay nó già lại ốm, tưởng cũng không thể làm gì được ». Vua nói: « Trập chẳng qua là tên giặc nhỏ, nếu biết gắng sức quy thuận cũng nên vỗ về, không thế thì đem quân đánh, chứ lại cứ bỏ đấy không hỏi đến hay sao? ». Rồi Đức được đổi bổ hữu thị lang Công bộ.

https://tieulun.hopto.org

Giáng thự tả tham tri Công bộ là Bùi Đức Mân làm ký lục Bình-hòa. Mân trước ở Bình-thuận cùng nguyên thiêm sự hiệp lý trấn vụ là Thái Bá Hạc vi có yếu chứng án mạng kêu oan mà không chịu xét, đến nay việc phát giác, phải tội giáng, Bá Hạc cũng bị giáng làm lang trung Hình bộ.

Lấy Hàn lâm viện thị độc học sĩ là Nguyễn Đăng Sỹ làm hiệp trấn Quảng-yên, tham hiệp Nam-định là Phạm Gia Tử làm thự hiệp trấn Tuyên-quang, thiêm sự Lại bộ hiệp lý dinh vụ Quảng-trị là Đặng Văn Nguyên làm tham hiệp Sơn-tây.

Lấy tu soạn Nguyễn Khoa Minh làm thiêm sự Nội vụ phủ.

Nhà người ở thôn Mậu-lương (thuộc huyện Thanh-oai) trấn Sơn-nam bị cháy, cháy lan hơn 80 hộ, chết mất hàng chục người, binh dân vì thế trốn tan đi. Quan Bắc-thành lấy cớ bị cháy không dầy 100 hộ không tâu lên. Dân ấy kêu đến Kinh. Vua nói rằng dân bị tai hại đau khổ như thế mà nhất khái câu nệ lệ thường, thì tình ẩn của dân sao có thể thấu đến trên được? Lập tức sai thành thần xét cấp cho mỗi hộ 2 quan tiền 1 hộc thóc, người chết mỗi người 3 quan tiền; những lính trốn nên bắt thì tạm hoãn. Lại truyền dụ cho các địa phương từ sau có việc như thế cứ thực tâu lên, không kể lệ 100 hộ.

Cho tri huyện Nguyễn Thế Kiệt làm cai đội, trật tùng ngũ phẩm, theo Bắc-thành sai phái việc bắt giặc. Kiệt trước làm tri huyện Việt-yên, có tang xin về, đến khi hết hạn nói với thành thần xin đem thuộc hạ bắt giặc. Thành thần vì Kiệt tâu lên. Vua sai cấp thêm cho 100 binh của thành đi theo, đến nay bắt được giặc đem nộp nên có mệnh ấy.

Trấn thần Bình-định tâu rằng: «Các nơi xung yếu những đầu nguồn cửa biển trong hạt, trước đặt đồn thủ

https://tieulun.hopto.org

là 28 sở, (nguồn Trà-vân 5 sở, từ nguồn Trà-bình đến bến Đốc-chính bến Trường-tân 16 sở, nguồn Ô-liêm 2 sở, nguồn Thạch-bàn, nguồn Phương-kiệu, nguồn Lộc-động, nguồn An-tượng, cửa biển Thi-nại đều 2 sở) nay xin đặt thêm ở Ly-kiệu thuộc sở Trường-tân, ở Hương-thủy thuộc nguồn Phương-kiệu, ở Thị-dã thuộc nguồn Hà-thanh và ở đỉnh núi Hồ-ky thuộc cửa Thi-nại, mỗi nơi một bảo nữa ». Vua theo lời xin. Hạ lệnh đợi xong nông vụ sẽ thuê dân làm. Còn nguồn Trà-vân thì lại chọn đất mở đồn bảo rộng thêm để tiện phòng giữ. Trấn thần lại xin ở nơi xung yếu tại hai nguồn Trà-vân và Trà-bình đặt thêm 4 bảo (Trà-vân thì 2 sở Bàn-chấn và Cát-khuê, Trà-bình thì 2 sở Cối-bản và Thạch-tượng) và dời 12 sở bảo cũ đến chân núi. Vua đều y cho.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XLI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Bính tuất, năm Minh-mệnh thứ 7 [1826], mùa thu tháng 9. Triệu tú tài ở Bắc-thành là Phạm Đình Hổ về Kinh. Vua từng bảo Phan Huy Thực rằng: « Trẫm thức khuya dậy sớm chỉ nghĩ về việc cầu người hiền mà những người hiền lương phương chính từ trước đến nay chưa thấy cử được người nào, hay là người hiền bị bỏ sót ở nơi thôn quê mà chưa biết chăng? Ngươi là người Bắc-hà, có ai là người học rộng nết tốt được người ta tôn phục như Phạm [Qui] Thích, ngươi đã biết thì đề cử, trẫm sẽ bổ dùng ». Thực thưa rằng: « Những bực túc nho lão sử ở Bắc-hà thì rơi rụng hầu hết. Hoặc có người mới tiến thì thần đi làm quan lâu ngày cũng không biết được ». Vua nói: « Trước kia trẫm đi Bắc tuần nghe tiếng Phạm Đình Hổ cho triệu vào yết kiến, nhưng Hổ nói có bệnh xin về, chẳng biết y học hạnh ngày thường như thế nào? » Thực thưa rằng: « Hổ là người cứng rắn, giặc Tây-sơn mấy lần gọi không chịu ra, thần lúc bé có cùng học chỉ biết qua như thế, ngoài ra không được biết rõ ». Vua nói: « Người ấy tiết tháo đáng khen, nên triệu vào để dùng, đấy cũng là ý lấy năm

https://tieulun.hopto.org

trăm cân vàng mà mua bộ xương ngựa » (1). Liền sắc cho quan Bắc-thành tuyên chỉ triệu vào, cấp cho 20 lạng bạc làm tiền đi đường. Khi Hồ đến, cho yết kiến ở điện Cần-chánh, thung dung hỏi rằng: « Ngươi bao nhiêu tuổi? » Hồ thưa rằng: « Thần gần sáu chục mà sức vóc đã kém, mới nghe có lệnh triều sợ hãi khôn xiết, chỉ sợ không đủ sức làm việc ». Vua hỏi: « Thấy ngươi là danh sĩ cho nên triệu đến để phòng lúc hỏi han thôi! » Bèn cho làm Hàn lâm viện biên tu, rồi thăng thừa chỉ và ban cho mũ áo đại triều.

Vua bảo bộ Lễ rằng: « Hồ có tính cương trực, không xu nịnh kẻ quyền quý, nên đặc biệt hậu đãi để khuyên người khác sau này ».

Lấy lang trung Hộ bộ là Nguyễn Chương Đạt làm tham hiệp Thái-nguyên.

Thự tham tri Binh bộ lãnh Binh tào Gia-định là Lê Hy bị ốm về nghỉ. Lấy thiêm sự Binh bộ là Bùi Phổ làm thự Hữu thị lang Binh bộ, vẫn biện lý Binh tào Gia-định.

Đồn bổ hơn 200 người lính Giáo dưỡng làm đội nhất nhị tam tứ; lấy hiệu úy vệ Cẩm y là bọn Nguyễn Văn Lược, Phạm Văn Cửu, Nguyễn Văn Hòa, Trần Văn Thọ trông coi.

Thả cho biền binh đồn Uy-viễn về Gia-định. Trước đồn Uy-viễn chia ban về chầu. Vua nghĩ đường đi xa phải lặn lội, ốm thì chữa cho, lại cấp cho tiền lương tháng, đến nay cho về. Bộ Hộ cho rằng lính không đủ 100 người không cho lương ăn đi đường hàng ngày. Giữa đường thiếu ăn. Vua nghe tin, tức thì sai truyền

---

(1) *Chiến quốc sách* chép: « Quách Ngỗi nói rằng: Đời xưa có người lấy nghìn vàng tìm mua ngựa thiên lý, sai người mua xương ngựa chết 500 vàng. Người ta đồn với nhau rằng ngựa chết còn mua 500 vàng huống là ngựa sống ».

https://tieulun.hopto.org

chỉ rằng trên đường phải theo phi tốn linh đi mà cấp. Những linh đã đến thành rồi, thì dụ cho thành thần cấp cho 500 quan tiền. Bộ thần vì câu nệ lệ thường không để tâu rõ bị xử phạt.

Vua từng bảo Hộ bộ Lương Tiến Tường rằng: « Làm chính trị qui biết đại thể, đại thể đã rõ thì việc gì chẳng xong!» Lại nói: « Gần đây đặt phép thuê người làm là ý muốn cho dân vui đến làm việc, thế mà hữu ty vâng làm cũng còn không khỏi bắt ép người ta, thế là chỉ có danh là thuê mà không có sự thực. Trẫm nghe nói rất không bằng lòng. Ngươi nên thể ý trẫm, răn bảo hữu ty chớ làm khổ dân ».

Trong Kinh kỳ có bão, nước lụt lên mạnh. Sắc cho phủ thừa là Phan Huy Chú lấy tiền kho phát chẩn cho dân ngoài quách và dân ba huyện thuộc Thừa-thiên. Chú phát chẩn ít. Vua triệu đến trách rằng: « Trẫm gia ơn hậu cho dân kinh kỳ vốn không kể phí; nay ngươi làm thế là không biết quốc thể quá lắm. Phàm nhà giàu chu cấp cho làng xóm còn chẳng tiếc gì, huống chi nhà nước phát chẩn cho dân mà còn tiếc ư? » Lại cấp thêm cho. Quảng-nam Quảng-ngãi cũng báo tai nạn. Sai đều xuất tiền gạo chẩn cấp.

Vua xem bản đồ cửa biển Tư-dung, bảo thị thần rằng: « Trước kia trẫm đi tuần Quảng-nam, khi thuyền ra cửa Thuận-an, sóng gió khá dữ, không yên ổn bằng cửa Tư-dung. Trẫm đã nhiều lần sai đào vét mà lại bị phù sa lấp tắc, ý giả trời vì nhà nước mà đặt chỗ hiểm chăng?.

Lấy thiêm sự Hình bộ là Nguyễn Văn Đống làm thiêm sự Binh bộ sung biện Binh tào Bắc-thành, lang trung Hộ bộ là Trần Công Chiếu làm thiêm sự Hộ bộ sung biện Hộ tào Bắc-thành.

Trấn thần Bình-định tâu rằng hơn bảy chục phường ấp trong hạt trước vì xiêu giạt, ngạch binh thiếu đã lâu,

https://tieulun.hopto.org

nay dân dần dần trở về mà nhà cửa vẫn còn tiêu điều, xin hãy hoãn bắt. Vua nói: « Binh vốn không thể thiếu được, mà bệnh của dân cũng nên phải chữa. Nay dân mới về chưa có sản nghiệp, mà vội bắt điền linh thì chịu sao nổi? Vậy cho hoãn một năm. Lại thấy đương mùa làm ruộng, dụ cho trấn thần xét hỏi dân gian có muốn vay tiền thóc để làm ăn thì lượng cấp cho.

Chuẩn cho các vệ cơ đội ở Bắc-thành từ chánh đội trưởng đến quân lính mỗi năm được cấp quần áo một lần, bắt đầu từ năm nay.

Đô thống chế Tiền dinh quân Thần sách là Nguyễn Văn Trí ốm, cho ba chỉ nhân sâm.

Triệu cai bạ Vĩnh-thanh là Lê Đại Cương về Kinh. Lấy lang trung Công bộ thự thiêm sự hiệp lý trấn vụ Phú-yên là Vũ Huy Đạt làm thiêm sự Công bộ thự cai bạ Vĩnh-thanh. Tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt tâu xin cho Cương ở lại làm tuyên phủ sứ phủ Lạc-hóa. Vua không cho, dụ rằng: « Đặt quan chia chức là việc lớn của triều đình; tùy tài bổ dụng là phép công của vương giả. Cương đã có mệnh lệnh rồi mà còn xin lưu lại là sao? Nếu bảo rằng người ấy hợp với đất ấy thì sao không tâu xin từ trước khi chưa có lệnh triệu? » Duyệt sợ hãi, dâng biểu xin nhận tội. Vua tha cho. Bèn đổi bổ tham hiệp Quảng-yên là Trần Chấn làm thiêm sự Binh bộ, gia hàm ký lục, lãnh tuyên phủ sứ phủ Lạc-hóa, kiêm quản biền binh đồn Uy-viễn.

Lấy tham quân Thị nội là Nguyễn Văn Bằng làm thiêm sự Binh bộ hiệp lý trấn vụ Biên-hòa.

Đình thần dâng biểu cử 14 người cai bạ, tham hiệp, tri phủ, tri huyện. Vua chỉ cho 6 người. Ngoảnh lại bảo thượng thư Lại bộ là Trần Lợi Trinh rằng: « Phủ huyện phẩm trật thấp dùng thử thì có thể được, đến như quan

https://tieulun.hopto.org

địa phương vâng lệnh tuyên bố đức hóa để giúp đỡ trẫm thi nên kén những người trẫm đã biết, không nên cử bừa bãi ». Lại bảo bọn thị lang Binh bộ là Đặng Văn Thiêm rằng: « Đạo làm vua ở chỗ biết người, nhưng nhân tài có cao thấp lớn nhỏ khác nhau, nếu không xem xét dần dần cho kỹ thì ít khi khỏi dùng lầm. Về việc dùng người, trẫm vẫn luôn luôn để ý, mỗi khi có cất nhắc một người tất phải xét lời nói việc làm, xem những cử chỉ, thế mà cũng không thể biết hết mọi người. Chỉ mong bọn khanh làm tai mắt trẫm, có biết ai nên đem tâu lên, trẫm sẽ tùy tài khí mà dùng, nhất thiết đừng có chút ý riêng vào đấy »!

Đình thần dâng sách thu thẩm. Vua mặc áo trắng ngự ở Tiện điện, triệu bầy tôi chầu hai ba lần để xét hỏi lại những tù nặng hoãn bắt hơn 150 người. Đến khi bộ Hình đem tập án tù xử quyết tâu lại, vua nói: « Đặt ra hình là mong không phải dùng hình, thực là thánh nhân bất đắc dĩ mà đặt. Nhưng xem đến thì người ta không thể không động lòng thương xót ». Rồi sai bộ Hình truyền dụ cho Bắc-thành rằng từ sau phàm những án quan trọng như án trộm cướp và án mạng, có người liên can bị giam để đợi xét thì kỳ thu thẩm cũng gồm vào sách tâu. Lại nghiêm sức các quan địa phương định hạn tìm bắt cho được những phạm nhân trốn đem đến tra xét, không được để dà luỵ kéo dài.

Ở Thanh-hoa có giặc biển đón cướp thuyền buôn ở đảo ngoài cửa Y-bích. Chủ thuyền là bọn Nguyễn Ba đốc suất những thợ lái thủy thủ hết sức đánh nhau với giặc. Giặc nhiều đứa nhảy xuống biển chết. Bắt được 2 chiếc thuyền và súng ống khí giới đưa nộp tại trấn. Việc đến tai vua. Thưởng cho 100 quan tiền.

https://tieulun.hopto.org

Lấy tư nghiệp Quốc tử giám là Phan Bá Đạt làm thiêm sự Lại bộ, đốc học Nam-định là Nguyễn Đăng Sở làm tư nghiệp Quốc tử giám.

Đặt thêm chức huyện thừa ở hai huyện Vĩnh-định và Hoằng-an và chức hiệp thủ ở ba đạo Tân-châu Chiến-sai và Hùng-ngự ở Vĩnh-thanh, vì hai huyện ấy đất rộng việc nhiều, ba đạo ấy ở địa đầu biên giới là đường các thuộc quốc đi lại phải qua, đều là nơi xung yếu, lệ trước huyện có một tri huyện, đạo có một quản đạo, quan thành Gia-định tâu xin đặt thêm.

Lấy lang trung Lễ bộ là Nguyễn Đạt làm đốc học Bình-định.

Quản đạo Ninh-bình là Nguyễn Tiến Nghĩa, tham hiệp là Phạm Đình Tích phải tội cách chức. Trước đây dân man ở Thiên-quan và Lạc-thổ là Quách Phúc Thành và Bùi Văn Giám gây hiềm khích với nhau, cướp đốt lẫn nhau, bọn Tiến Nghĩa quá tin lời một bên, phái binh linh nã bắt, dân kinh động đến kêu ở trấn Thanh-hoa. Trấn thần đem việc tham tâu. Vua ra lệnh giải chức đợi xét, sau lại vì án dung túng kẻ côn đồ ẩn lậu đều bị cách chức.

Sai kinh binh diễn bắn súng tay chia làm ưu, bình, thứ ba bực để thưởng. (Phàm bắn trúng đích một phát thì coi như trúng khuyên 2 phát, mỗi người bắn 12 phát, nếu trúng khuyên được 8, 9, 10 phát thì là hạng ưu, thưởng tiền 3 quan; 6, 7 phát là bình, thưởng tiền 2 quan; 4, 5 phát là thứ, thưởng tiền 1 quan).

Sai bộ Hộ tư đi các thành dinh trấn đạo Gia-định, Bắc-thành, Bình-định, Quảng-ngãi, Nghệ-an, Thanh-hoa, Ninh-bình, đến sang năm đều chở bạc nộp ở Kinh.

https://tieulun.hopto.org

(Gia-định và Bắc-thành đều 10.000 lạng, Nghệ-an 5.000 lạng, Thanh-hoa 3.000 lạng, Bình-định 1.500 lạng, Quảng-ngãi và Ninh-bình đều 1.000 lạng. Gia-định thì chở đường biển, các nơi khác đều chỉ tải đường bộ).

Mùa đông, tháng 10 mồng 1, lễ đông hưởng.

Lấy Hàn lâm viện thị độc là Thân Văn Quyền làm Thượng bảo thiếu khanh, vẫn quản lý Văn thư phòng.

Triệu hữu tham tri Binh bộ lãnh binh tào Bắc-thành là Trần Quang Tĩnh về Kinh. Tĩnh vào yết kiến. Vua hỏi: « Gần đây việc trộm cướp ở Bắc-thành thế nào? » Thưa rằng: « Nay tuy chưa yên lặng, nhưng không đến quá như ngày trước ». Vua nói: « Người ta ai chẳng muốn yên, há lại thích làm trộm cướp hay sao? Chỉ vì nỗi khốn bức không có chỗ kêu cho nên họp nhau làm trộm cướp. Trẫm trước xem tập án bộ Hình tâu lên, có việc dân đến báo cướp mà quan đi bắt giặc lại cho là hoang báo, đến nỗi đòi ăn tiền, những tật ấy không thể nói hết. Dân không yên nghiệp làm ăn mà đến phải làm trộm cướp cũng bởi cớ ấy ».

Vua lại nghe tin những thuộc biền ở Bắc-thành đem binh đi bắt trộm, có nhiều người cáo ốm, dụ thành thần rằng phàm chánh phó thống thập cơ đến quản cơ có người nào ốm yếu khó đương nổi việc quân ngũ, thì cứ thực tham tâu. Lại sai sát hạch các suất đội, quản cơ, ai trước đã gắng sức khó nhọc mà nay già yếu, ai là người theo bực tiến lên mà hèn kém không tài, thì phân biệt tâu xin đổi đi hay bắt về hưu, không được vị nể.

Tha thuế cửa quan bến đò về sang năm cho các địa phương. Vua dụ bộ Hộ rằng: « Nhà nước ta nhờ trời giúp đức thấm sâu phúc lành, sang năm là tiết lục tuần đại khánh của Hoàng mẫu hoàng thái hậu, trẫm nên gia ơn cho tôi dân trong ngoài đều được thấm nhuần, để

https://tieulun.hopto.org

ban phúc rộng. Vậy những việc nên làm đợi đến đầu xuân sẽ cử hành, duy có việc thuế cửa quan và bến đò, trừ thuế những nơi Trúc-bạch, Hữu-bằng, Tây-hồ, Hàng-dào, Tả-vọng, Ngũ-hồ thuộc phủ Hoài-đức đã cho lãnh trưng trước, còn các chỗ khác lệ đến mùa đông năm nay cho đấu giá cùng phái người đi biên thu, thì trước hết miễn cho hết số thuế phải thu về năm Minh-mệnh thứ 8. Duy có ở Gia-định các sở thủy lợi ở thượng hạ lưu cùng Tiền-giang, Hậu-giang, đầm Hải-dông, các sở cước tổ ong và đồn tuần, mối lợi rất nhiều, hạt khác không thể ví được, nếu nhất khái miễn thu thì hoặc sinh ra tranh nhau. Vậy hạ lệnh cho tổng trấn Lê Văn Duyệt hết lòng lượng tính, phàm có thể ngăn được thói tệ của cường hào để sự sinh sống của dân ta được dồi dào thì tâu lên cho biết ». Duyệt bàn xin nên đánh thuế 38 sở, nên tha thuế 12 sở. Vua theo lời xin.

Với hiệp trấn Nam-định là Trần Chính Đức, tham hiệp Sơn-nam là Vũ Tiến Huân về Kinh. Lấy hiệp trấn Thái-nguyên là Lê Đình Khuê làm hiệp trấn Nam-định, tham hiệp Sơn-tây là Đặng Văn Nguyên làm tham hiệp Sơn-nam, thiêm sự Công bộ là Nguyễn Trọng Vũ làm tham hiệp Sơn-tây. Rồi Tiến Huân can vụ án đề điều huyện Duy-tiên không hợp thức, phải cách chức phát làm binh cơ Định man dạo Cam-lộ.

Lấy tham hiệp Hưng-hóa là Tô Danh Hoang làm thự hiệp trấn Thái-nguyên, tham hiệp Bắc-ninh là Nguyễn Văn Tuấn làm tham hiệp Hưng-hóa, tham hiệp Thanh-hoa là Hoàng Văn Tú làm tham hiệp Bắc-ninh, thiêm sự Hình bộ là Vũ Đức Khuê làm tham hiệp Nam-định.

Bổ Nguyễn Tú làm thiêm sự Binh bộ. Trước đây vua hỏi thị lang Đặng Văn Thiêm rằng: « Tú là người thế nào? » Thưa rằng: « Tú đã từng thử dùng coi việc dân,

https://tieulun.hopto.org

trông suốt chính sự, từ khi theo việc ở Kinh đường đến nay, rất là nhanh nhẹn ». Bèn cho mệnh này.

Với lưu thủ Quảng-trị là Phạm Văn Tín, trấn thủ Bình-định là Nguyễn Văn Trọng vào chầu. Lấy lang trung Công bộ là Phan Quý Đạt sung bổ trưởng sử ở phủ hoàng trưởng tử công. Vua từng bảo tả thị lang Lại bộ là Lê Đăng Doanh rằng: « Giúp đỡ hoàng tử tất phải là người ngay thẳng mới nên được đức tốt. Việc chọn chức trưởng sử không thể không cẩn thận ».

Đến đây bộ thần đề cử Quý Đạt. Vua y cho.

Người làm việc ở kho kinh là Trần Công Trung đòi ăn tiền làm khó dễ, việc phát giác. Vua giao cho bộ Hình tra xét. Án xong, vua nói: « Vụ án Đặng Văn Khuê năm Minh-mệnh thứ 3 đã theo luật nghiêm trị, thế mà bọn Trung còn dám công nhiên làm bậy, không kiêng sợ gì; tuy tang vật không quá 10 lạng, nhưng luật qui ở chỗ làm cho lòng người sợ hãi, nếu nhu nhơ để sống một mạng ấy thì e sau này những kẻ khinh nhờn pháp luật sẽ nhiều ra, không thể giết hết được ». Bèn sai chém Trung ở chợ Đông. Tòng phạm thì phát đi sung quân; giám lâm, chủ thủ đều bị giáng cách.

Vua dụ bộ Hình rằng: « Người xưa lập pháp, làm tội để cho khỏi tội. Như vụ án Đặng Văn Khuê, Trần Công Trung, dẫu có quá nghiêm, nhưng cũng là theo ý của người xưa. Nên truyền dụ cho các thành dinh trấn đều biết.

Sai tả thống chế quản Thị trung là Tôn thất Bình kiêm quản các đội Dực nhuệ.

Thành thần Gia-định tâu rằng: « Binh ở chi Võ cự, trước đây lấy dân ở hai thôn An-hòa-đông và Tân-hòa thuộc trấn Vĩnh-thanh bổ vào, miễn cho thuế thân. Sau có kẻ trốn đưa tráng hạng thế vào, thì dân đã đi lính hết rồi,

https://tieulun.hopto.org

không có người nhận để nộp thường. Nếu không trừng trị nghiêm ngặt thì e những lính tại ngũ thấy thế bắt chước. Xin sai quan địa phương sở tại xét những kẻ trốn ấy có gia sản thì lấy hết sung công, đợi khi bắt được thì theo luật thêm bực mà trị tội và bắt sung ngũ. Suất thập đến chi trưởng thì theo lệ xử phân lính trốn của các quân thêm bực lên mà nghĩ xử ». Vua theo lời xin.

Cấp ấn triện phủ nha kiêm lý huyện cho các địa phương. Năm Minh-mệnh thứ 5 mới làm để cấp cho 5 huyện thuộc hạt thành Gia-định, đến nay sai bộ Lễ chiếu các huyện từ Bình-thuận ra Bắc phàm thuộc phủ nha kiêm lý thì cấp cho ấn đồng và kiềm gỗ, do phủ viên giữ, gặp khi có việc huyện thì dùng, không được dùng lẫn ấn phủ như trước.

Cấp cho trạm kinh hai lá cờ chữ nhật bằng đoạn lông màu hồng (thêu hai chữ « Kinh trạm », hai lá cờ đuôi nheo (thêu bốn chữ « Mã thượng phi đệ ») và sáu thanh gươm ngắn, để phòng chạy đệ gấp).

Chia phái các cống sinh giám sinh đi các thành dinh trấn để đợi bổ chức huyện. Trước dây các thành dinh trấn có khuyết chức huyện lệnh thì phần nhiều lấy những cai án tri hạ thuộc huyện ấy cho quyền giữ ấn vụ. Vua bảo bầy tôi rằng: « Chính sự đợi được người mới làm thì nếu không được người thì chính sự ra sao? Bọn cai án tri bạ là nhân viên giúp việc, chợt được tạm quyền chính sự thì trong lòng đã có cái tư tưởng làm kinh triệu doãn năm ngày (1), há có thể vì trẫm mà nuôi

(1) Trương Xương nhà Hán làm Kinh triệu doãn sai thuộc lại là Nhữ Thuấn xét án, Thuấn nói: « Kinh triệu 5 ngày thôi » ý nói không làm việc lâu thì xét làm gì.

https://tieulun.hopto.org

dân ư? Nay những hương cống làm hành tẩu sáu bộ cùng các giám sinh tọa giám đều là người khoa mục, nếu sai ra thử làm việc trị dân tất phải nghĩ gắng công báo nước, như thế thì quan chức được người mà công việc không bỏ thiếu ». Bấy giờ mới sai đình thần xét chọn, dự trúng hơn 60 người. Vua bàn chia phái đi các thành đinh trấn để học tập chính sự, có huyện nào khuyết thì cho đi quyền.

Tham tri Lễ bộ là Nguyễn Đăng Tuân tâu rằng: « Nhà nước lấy học trò quý ở chỗ có thực dụng. Bọn cống sinh giám sinh là tuổi trẻ mới tiến, tinh nết giữ gìn chưa vững, mà bọn lại dịch ở các đinh trấn thì nhiều tham ô ít trong sạch, nay nếu cho ở gần e dễ tập nhiễm nết xấu, cũng khó mong thành tài. Vả huyện lệnh là chức gần dân mà chọn cất người làm lại thuộc quyền đinh trấn, chưa chắc khỏi cái tệ nhờ cậy gửi gắm. Thần cho rằng chi bằng để lại ở bộ, khiến cho được gần dưới xe kiệu để hàng ngày học chính sự, đến khi ra nhận trách nhiệm coi dân xã tất có thể giữ mình trong sạch cẩn thận, không đến nỗi bị bọn lại lừa thao túng». Vua đem lời nói của Đăng Tuân hỏi Hoàng Kim Xán, Xán thưa rằng: « Đăng Tuân nói thế là phải ». Vua bảo rằng: « Các khanh nói cũng có lẽ. Song nhà vua dùng người không thể phân biệt trong triều ngoài quận quá. Đổi chỗ thì đều thế cả. Cống sinh giám sinh quả là hiền tài thì lại tự làm mất chí khí sao được. Nếu là kẻ không tốt thì dẫu ở sáu bộ cũng khó mong thành. Huống chi kiểm chế một địa phương, trẫm còn giao cho đinh trấn, mà cống sinh giám sinh lại không thể cho cùng ở để học tập, huyện lệnh không thể ủy cho chọn cử hay sao? Nên nghĩ cho kỹ, chớ câu nệ ở thiên kiến ấy ». Bèn sai bộ Lại lường chỗ xa gần mà chia đi các địa phương để đợi bổ, mỗi tháng cấp cho tiền 3 quan gạo 3 phương, khi có khuyết

https://tieulun.hopto.org

chức tri huyện hay huyện thừa thì do quan địa phương tâu xin cho tạm thụ nửa năm, nếu làm nổi việc thì cho thực thụ. Đến khi bộ Lại dâng danh sách lên, vua cho vào yết kiến ở Đông-các, cặn kẽ dạy bảo, trước hết về nghĩa vua tôi cha con, sau đến phương pháp làm quan giữ chức. Lại cho mỗi người 20 lạng bạc và cho đi theo đường trạm. Những hương cống hậu bổ phần nhiều là người Nghệ-an. Vua lấy điềm ấy hỏi tham tri Phan Huy Thực rằng: « Vì bọn ấy học giỏi mà thế chăng? » Thưa rằng: « Học trò Nghệ-an phần nhiều chăm học ». Vua bảo: « Trẫm xem người Nghệ-an khi khái hào mại, trừ Phú-xuân Gia-định ra thì không đâu bằng; bởi thế thân binh của các vua thánh triều ta phần nhiều lấy ở Nghệ-an ».

Chuẩn cho yến hộ ở Quảng-bình và Bình-định được nộp thay bằng tiền thuế yến sào thiếu (Hạng nhất 1 cân nộp thay 40 quan tiền, hạng nhì 30 quan, hạng ba 18 quan).

Sai hơn 1.000 biền binh quân Thần sách ở Nghệ-an đi thú Bắc-thành. Thành thần thấy lính giản ở thành đi bắt giặc ít được việc mà số lính thú thì ít, tâu xin phải thêm một hai vệ kinh binh đến đóng giữ, cho nên sai đi. Lại ra lệnh rằng năm dinh quân Thần sách ở Thanh Nghệ năm nay đổi đi thú Bắc-thành thì định lại mỗi dinh đều 500 người, đợi việc bắt giặc hơi thư sẽ lại làm theo như lệ trước (Lệ trước mỗi dinh 300 người).

Lấy thiêm sự hiệp lý Quảng-nam là Lý Văn Phức làm thự hữu thị lang Hộ bộ, thiêm sự Lại bộ là Lê Quang làm hiệp lý dinh vụ Quảng-nam. Vua bảo Quang rằng: « Trẫm muốn dùng ngươi làm quan to địa phương đã lâu, vì ngươi còn ít tuổi cho nên chậm đấy thôi ». (Quang 27 tuổi).

https://tieulun.hopto.org

Tả tham tri Hình bộ lãnh Hình tào Bắc-thành là Vũ Đức Thông vào yết kiến. Vua hỏi: « Quan võ đi bắt giặc trong hạt thành nhiều người không có công trạng là sao? » Thông thưa rằng: « Quản quan cùng binh lính không bằng lòng nhau, thường thường kiện cáo, như thế thì ra trận làm sao khiến họ hết sức được, cho nên không có công ». Vua lại hỏi: « Địa phương có được yên không? » Thưa rằng: « Các trấn hơi yên, duy có Nam-định Hải-dương chưa yên thôi ». Bèn sai lấy nguyên hàm ở lại bộ cung chức.

Lấy tả tham tri Binh bộ là Bùi Đức Minh làm tả tham tri Công bộ, hữu tham tri Binh bộ là Trần Quang Tĩnh làm tả tham tri Binh bộ, hữu thị lang Hộ bộ là Nguyễn Đức Hội làm hữu thị lang Binh bộ lãnh Binh tào Bắc-thành kiêm lý đê chính, Quang lộc tự khanh là Hồ Hữu Thẩm làm thự hữu thị lang Lễ bộ, vẫn lãnh Quang lộc tự.

Sửa đài Trấn hải.

Tri huyện Thiên-lộc là Lê Nguyên Trung làm quan có chính sự tốt. Vua nghe biết khen ngợi, sai bộ Lại ghi tên để bổ tri phủ, gặp khuyết thì bổ ngay.

Lấy phó vệ úy vệ Nghiêm võ quân Thần sách là Tạ Quang Cự làm vệ úy, cai đội Cẩm y là Trần Quang Tiến làm phó vệ úy, vệ úy vệ Cường võ là Phan Văn Uẩn làm vệ úy vệ Toàn võ, phó vệ úy vệ Tráng võ là Ngô Tiến Đức làm vệ úy vệ Cường võ, cai cơ vệ Long võ hậu là Trần Tiến Lưu làm phó vệ úy vệ Tráng võ.

Lấy phó vệ úy vệ Hộ lăng tiền là Tôn thất Tường làm phó vệ úy Trung vệ, cai đội Cẩm y là Nguyễn Văn Nghĩa làm phó vệ úy Tiền vệ.

Sai Thủy quân thử ba thuyền hiệu Thụy long, Phấn bằng và Uy phượng ở ngoài biển Thuận-an. Vua đến xem.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Vệ úy vệ Hậu bảo nhất thự thống quản thập cơ Uy Thắng thuộc Hậu quân là Phạm Tiến Thụy chết ; tặng Vệ úy thống quản thập cơ Uy Thắng quân Thần sách, cấp cho 300 quan tiền.

Sai vệ úy vệ Cường võ quân Thần sách là Ngô Tiến Đức đóng giữ thành phủ Diễn-châu, kiêm quản việc phủ.

Lại lấy Nguyễn Công Trứ làm tham hiệp Thanh-hoa. Trước đây Trứ ở Thanh-hoa, có tang nghỉ. đến nay hết hạn, lại bổ dùng. Trứ vào bệ từ. Vua dụ rằng : « Trước kia hai trấn Thanh Nghệ trộm cướp nổi nhiều, vì trấn thần vỗ về chống giữ có phương pháp, dân nhiều người ra sức, bắt được 8, 9 phần 10 kẻ phạm, như thế thì dân ta có phụ gì triều đình đâu. Nay ngươi đến bảo rõ đức ý của triều đình, chiêu tập những dân xiêu tán, tiễu trừ những đảng giặc sót để cho biên phương yên lặng lâu dài, ấy là điều trẫm mong đợi ». Nhân triệu vào Đông-các cho ăn.

Những dân xiêu tán trốn đi ở các trấn Bắc-thành phần nhiều đã trở về mà ngạch lính vẫn thiếu. Vua nghe tin, dụ bảo thành thần hợp cùng ba tào bàn bạc công việc đòi cấp thế nào cho đủ số quân. Bộ Binh nhân tâu rằng : « Từ trước đến nay dân xiêu linh trốn có được hoãn bắt mà không định hạn năm, có nơi được hoãn 1 năm, 2 năm, 3 năm. Xin tư cho các địa phương, phàm những nơi được hoãn bắt mà không hẹn năm thì từ năm Minh-mệnh thứ 5 về sau vẫn cho yên ủi gọi về, còn từ năm thứ 4 về trước cùng là nếu hạn năm đã hết, thì đều phải xét rõ dân đã về hết hay chưa, binh linh có nên bắt điền hay không, cứ thực tâu lên ». Vua phê bảo rằng : « Xét cử rõ ràng, thế là để ý nhân chân, đáng khen đáng thưởng. Đều theo lời nghị mà làm ».

https://tieulun.hopto.org

Bộ Hình tâu án cướp ở Nam-định, có những nhà dân bị đốt phá. Vua nói : « Nỗi đau khổ của dân ấy đã thấu đến trên mà chưa được nhờ ơn trạch gì, huống chi là những việc chưa nghe thấy? Vậy hạ lệnh cho quan sở tại xét cấp mỗi hộ 2 quan tiền 1 phương gạo. Từ sau việc án mà có dân bị tai nạn thì theo đấy làm lệ ».

Bắt đầu đặt chức tri phủ ở các phủ Quảng-bình, Qui-nhơn, Bình-hòa, Diên-khánh, Phú-yên, sai quan đình trấn chọn đất làm phủ lỵ để ở. (Phủ Quảng-bình kiêm lý huyện Phong-lộc, phủ Qui-nhơn kiêm lý huyện Phù-ly, phủ Bình-hòa kiêm lý huyện Quảng-phúc, phủ Diên-khánh kiêm lý huyện Hoa-châu, phủ Phú-yên kiêm lý huyện Đồng-xuân, các phủ lỵ đều đặt ở nơi huyện kiêm lý).

Lấy phó vệ úy vệ Thần cơ trung là Nguyễn Văn Niên làm phó vệ úy Hậu vệ.

Mở chợ Nam-thọ (Chợ ở phường Phúc-tuy, chung quanh làm 100 gian quán, ở trong các quán có 4 dãy nhà, mỗi dãy 14 gian, ở giữa dựng đình Lạc hội).

Ban áo mùa đông cho các hoàng tử tước công cùng các quan văn võ ở Kinh từ tứ phẩm trở lên. Từ sau lấy làm lệ thường.

Vua lại nghĩ trấn thần Nghệ-an là Nguyễn Khoa Hào, Nguyễn Đức Nhuận ở ngoài vất vả, sai thị vệ đem áo đến ban cho.

Ra lệnh cho dân châu Bố-chính dinh Quảng-bình đổi lối y phục. Vua bảo bộ Lễ rằng: « Địa đồ nhà nước đã thống nhất, lối chữ cỡ xe đã giống nhau, há lại để chế độ khác nhau ! Châu Bố-chính là đất phụ thuộc Kinh kỳ mà nhân dân ăn mặc vẫn còn khác quá, thế thực không phải là nghĩa cùng tập quán cùng phong tục. Vậy ra lệnh cho dinh thần Quảng-bình truyền bảo cho dân châu

https://tieulun.hopto.org

ấy ăn mặc theo thể chế từ sông Gianh trở vào để cho cùng một phong tục, nếu khinh thường không đổi thi xử theo luật vi chế ».

Quan Bắc-thành tâu rằng năm nội trấn hạt thành thóc lúa thu hoạch kém, xin cho dân nộp thay thóc thuế vụ đông năm nay bằng tiền. Vua cho rằng giá gạo ở các hạt đắt rẻ không đều nhau, hạ lệnh phàm chỗ nào gạo đắt thi định giá 1 hộc thóc là 1 quan tiền, gạo rẻ thì giảm 2 phần 10.

Ban tiền cho giám sinh Quốc tử giám. Vua bảo bộ Lễ rằng : « Mùa đông năm nay trời rét lắm, bọn giám sinh phần nhiều xa quê quán, sách đèn cần khổ, lấy gì chống rét ? Sai cấp cho mỗi người 10 quan tiền ».

Sai án trấn Thanh-hoa là Tôn thất Dịch, hiệp trấn Nghệ-an là Nguyễn Khoa Hào, kén chọn những suất đội ở các vệ thuộc trấn, ai có thể làm được quản cơ thì mỗi vệ lấy một người đưa vào bộ để bộ dẫn vào yết kiến, đợi chỉ cất dùng.

Thiêm sự hiệp lý trấn vụ Định-tường là Trần Đình Tiến bị miễn chức, Tiến trước kia ở Ninh-bình trù biện gỗ lụt ở kho tàng, để hư hỏng của công, đến nay việc phát, ra lệnh giải chức đợi xét. Rốt cuộc bị tội cách chức.

Đặt thêm chức hiệp thủ các nguồn các tấn thuộc Quảng-nam và Phú-yên. Ba nguồn Chiên-đàn, Thu-bồn, Ô-da thuộc Quảng-nam, ba trấn Phú-sơn, Xuân-đài, Vũng-lấm thuộc Phú-yên đều là nơi quan yếu, quan dinh trấn tâu xin nên đặt thêm.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XLII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Bính tuất, năm Minh-mệnh thứ 7 [1826], mùa đông, tháng 11, ngày mồng 1. Vua ngự điện Cần-chánh. Các hoàng tử tước công cùng quan viên văn võ từ tứ phẩm trở lên được ban áo mùa đông vào lạy. Bãi chầu, cho ăn yến.

Chuẩn định từ nay các nhân viên tổn thất lệ được chiếu phẩm chi bổng, vì có lỗi phải giáng mà bổng theo phẩm bị giáng không bằng bổng tổn thất thì cấp cho bổng tổn thất. Nếu phải cách chức, thì mỗi tháng chỉ cấp tiền 1 quan gạo 1 phương. Ghi làm lệ.

Làm lại miếu Trung tiết công thần. Trước đây sai làm hai miếu Khai quốc công thần và Trung tiết công thần ở hai bên tả hữu chính miếu Trung hưng công thần. Hữu ty thấy chỗ bên hữu có đường nước của xưởng thuyền, mới làm miếu Trung tiết công thần ở chỗ đằng sau bên tả hướng về tây. Đến đây chuẩn y lời bàn của bộ Lễ lấp đường nước ấy, làm lại miếu Trung tiết công thần sang bên hữu để đối với miếu Khai quốc công thần, còn miếu cũ thì để làm chỗ ân tự mùa xuân mùa thu hàng năm. Làm sở Tế sinh của Thần trù đàn Nam giao, Văn miếu, miếu Lịch đại đế vương cùng bạ miếu Công

https://tieulun.hopto.org

thần. (Trước cứ làm thời làm tạm bằng gỗ và gạch ngói). Lại dời sở Tế sinh của Liệt miếu đem làm ở phường Bảo-hòa trong Kinh thành. (Trước làm ở bờ sông Vạn-xuân, ngoài quách phía tây).

Thuộc ty bộ Lễ có Mai Bá Phương khinh nhờn trái phép. Bộ thần tâu hặc. Phương mang lòng oán, kiện vu cho bộ trưởng Nguyễn Xuân Thục và Phan Huy Thực tham tang. Tra hỏi không có sự thực. Vua nói: « Chưa có người thích phạm thượng mà không thích làm loạn. Cái thói ấy không thể để cho lớn dần ». Sai phát đi sung quân ở đạo Cam-lộ.

Những biền binh « Luyến khuyết tinh ân » (1) thuộc các vệ Long thao, Hổ-lược từ Gia-định đến Kinh 60 người. Vua bảo bộ Binh rằng: « Bọn quân này mãn ban, hơn 100 người xin lưu lại, trẫm thương xa quê quán đã lâu, cho hạn về thăm nhà. Trước mặt trẫm đã bảo ngày hết hạn nghỉ muốn đến Kinh hay muốn ở quê đều cho tùy ý, không ép. Nay một loạt đến Kinh đã hơn 60 người, thực là đáng khen ». Bèn thưởng mỗi người 3 quan tiền. Ai đến sau cũng thưởng như thế. Đều bổ vào hai đội Ngân thương nhất nhị quân Thị nội, sai Nguyễn Văn Lộc kiêm quản, cho theo vệ Cẩm y luân phiên lên trực.

Nghệ-an có mỏ chì. Trấn thần nấu đem dâng. Vua thấy chất nhẹ nổi, sai Vũ khố nấu lại, cũng không thành chì. Nhân bảo bầy tôi rằng: « Trước đây Quảng-nam có một mỏ đá, mới nấu thì thành chì, nấu lần nữa thì thành bạc, nấu lần thứ ba thì thành vàng, đấy là vật hóa tự nhiên, không phải có phép dùng thuốc luyện thành đâu ».

Bắt đầu định lệ xét hình án hay dở để thưởng phạt. Trước đây bộ Hình tâu dâng sách xét hình hay dở của

---

(1) Luyến khuyết tinh ân : luyến cửa khuyết, tinh ân cần.

https://tieulun.hopto.org

các địa phương. Vua xem rồi dụ rằng: « Thưởng phạt khuyên răn là việc lớn của nhà nước, cho nên *Ngu thư* nói « Ba năm xét công », *Chu quan* nói « Cuối năm xét chính », đều là để thúc giục người lười, mong cho thành công ». Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta thận trọng việc hình phạt, dựng ra phép tắc, thúc đẩy mọi việc, chuẩn định trình hạn xử kiện, nghiêm gia dạy bảo, là muốn cho người giữ pháp luật không để việc dằng dai, mà kẻ hay người dở có phân biệt. Trẫm nối theo chí trước, đặc biệt lưu ý việc hình ngục. Tự trước đến giờ các nha môn hỏi kiện có những án chưa xét xong, trẫm đã nhiều lần xuống chỉ nghiêm sức, vốn muốn cho án không để chồng chất, ngục không giam tù lâu. Nay cứ sách tâu của bộ Hình thì có án làm xong trong hạn, có án ngoài hạn còn dim. Nếu không khuyên răn cho rõ ràng, thì người mẫn cán lấy gì mà khuyến khích, người lười biếng lấy gì mà sợ hãi? Sẽ đến nỗi kẻ gian ác chậm bị giết, kẻ không tội bị lụy lây, làm sao đem lại được điều vui như gió động, thành hiệu không dùng hình? Vậy giao sách này cho bộ Lại tra xét, nên bàn thưởng bàn phạt thế nào, bàn cho thỏa đáng tâu lên ». Đến nay bộ Lại dâng lời bàn. Lại hạ lệnh cho đình thần bàn lại, chuẩn định thi hành, lấy ngày mồng 1 tháng giêng năm Minh-mệnh thứ 8 bắt đầu :

1. Các án mạng, án cướp, án tranh địa giới, cùng những tội trảm giảo, hạn trong 3 tháng phải xử xong. Quan thẩm án để một cái án chậm một hạn thì phạt bổng 3 tháng, chậm thêm một tháng phạt thêm một bực, tội chỉ đến giáng 2 cấp lưu ; 2 án trở lên thì gồm các án mà nghị xử, tội chỉ đến giáng 3 cấp lưu. Các việc kiện về hộ, hôn, điền, thổ, tài sản, đánh nhau, hạn trong 2 tháng. Để một án chậm quá một hạn thì phạt bổng 3 tháng, chậm thêm một tháng thì phạt thêm một bực, tội chỉ đến giáng

https://tieulun.hopto.org

3 cấp lưu ; 2 án trở lên thì gồm các án mà nghĩ xử, tội chỉ đến giảng 4 cấp điệu. Các việc kiện vặt như chửi mắng, công nợ, tranh nhau phần thịt, làm trái, hạn trong 1 tháng. Để một án chậm quá một hạn thì phạt bổng 3 tháng, chậm thêm một tháng phạt thêm một bực, tội chỉ đến giảng 4 cấp điệu ; 2 án trở lên thì gồm các án mà nghị xử, tội chỉ đến cách chức. Nếu án nào từ lúc nhận đơn đến ngày xử xong hiện đã quá hạn, mà trong quãng ấy có quan mới quan cũ thay đổi nhau, xét phần tháng chưa đến quá hạn thì miễn nghị. Án nào quan cũ xét, trong hạn tra cứu lấy cung xong, bổng phải dời chức giao lại cho quan tiếp biện nhận làm, quan cũ được chiếu lệ bàn công, quan tiếp biện làm chậm trễ đến quá hạn thì tội ở quan tiếp biện.

2. Các án ở huyện giải lên phủ, phủ xét 20 ngày phải giải lên trấn ; trấn xét 20 ngày phải giải lên thành ; thành cũng 20 ngày phải duyệt xong, theo kỳ hội tâu, không được quá hạn 2 tháng. Nha nào trái lệ này đều chiếu luật « công văn để chậm » mà xét nghị.

3. Các nha môn xét hình mà trong hạn xét xong, án mạng, án cướp cùng những án nặng xử trảm giảo, xử 1 án thì được bàn thưởng kỷ lục một thứ, 4 án thì gia một cấp ; án hộ, hôn, điền thổ, tài sản, đánh người, cùng các án sung quân, lưu đồ, thì 2 án bàn thưởng kỷ lục 1 thứ, 8 án thì gia 1 cấp. Còn các án kiện vặt thì 4 án bàn thưởng kỷ lục 1 thứ, 16 án thì gia 1 cấp.

Ở Quảng-nam, Quảng-ngãi có sâu như kiến trắng, như bọ ngựa bu vào lúa, lúa đều khô chết. Đình thần tâu lên.

Vua xem tâu, dụ rằng : « Trẫm rất lo cho địa phương ấy. Nay nên đặt đàn cầu đảo, được mưa thì sâu chết,

https://tieulun.hopto.org

hoặc tìm cách bắt giết đi, hoặc khuyên dân trồng trọt bù, để trừ hại cho dân, lợi cho việc nông là được ».

Bãi lệ mở quốc bảo cất quốc bảo. Trước là Khâm thiên giám theo lệ chọn ngày tốt mở quốc bảo và cất quốc bảo dâng trình. Vua nói : « Các đời có lệ cất ấn mở ấn, là vì hữu ty quanh năm siêng năng khó nhọc, đến lúc hết năm tạm cho nghỉ ngơi, vốn là phải. Nếu như vương giả theo trời mà làm mạnh thì có ngày nào nghỉ yên đâu. Từ nay việc cất ấn mở ấn cứ theo lệ trước mà chọn ngày tốt tâu cho thi hành. Còn như quốc bảo lúc nào có việc thì dùng, lệ mở và cất bãi đi ».

Lại chuẩn định từ nay phàm ân chiếu năm mới đều lấy ngày mồng 1 tháng giêng mà ban bố, để tỏ nghĩa nhà vua ở ngôi chính thể đạo nguyên (1) (Lệ trước cứ ngày mở quốc bảo thì đem in ra mà niêm yết).

Vua lại dụ bộ Lễ rằng: « Việc binh là việc dữ tợn mà năm mới lại có lệ xuất binh, không phải là việc đời thái bình nên làm. Đời trước ở lúc chiến tranh nên có việc ấy. Nay thiên hạ yên lặng, nên bàn đổi đi thì phải ».

Các vệ linh kinh quê ở các dinh trấn Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, ngày tới ban cáo bệnh không đến có đến 5,6 phần 10, bộ Binh đem việc tâu lên. Vua dụ rằng: « Lính là người giữ nước, nếu để nhu nhược như thế thì họ trông ngóng nhau, dần đến khinh nhờn, làm sao cho nghiêm chỉnh được hàng ngũ? Lỗi ấy đều bởi quan địa phương khinh thường ủy cho lại dịch làm hồ đồ xong việc. Vậy truyền chỉ sức rằng từ nay những biền binh tới ban có người nào cáo ốm thì

(1) Đạo nguyên: bốn đức của quẻ Càn là *nguyên hanh lợi trinh*. *Nguyên* là đạo trời.

https://tieulun.hopto.org

phải đòi đến công đường xét nghiệm, ai bệnh nặng thì phái người đến tận nhà khám thực mới được phê làm bằng đưa lên bộ. Nếu vẫn sơ xuất như trước thì nghiêm nghị không tha ».

Trấn Bình-định lại tâu xin cho những biền binh đổi ban cứ tháng chạp này đến Kinh thì mùa thu sang năm về quê, định làm lệ thường. Vua không cho. Bộ Binh xin đổi lấy ngày mồng 1 tháng giêng năm sau bắt đầu. Vua nói : « Ghét nhọc muốn nghỉ là thường tình người ta. Binh lính suốt năm khó nhọc, đến cuối năm việc ít mới được nghỉ ngơi, thế mà lại bắt ra đi làm việc từ ngày mồng một tết, lối làm chính trị lại như thế à? Từ nay biền binh tới ban nên lấy ngày mồng 7 tháng giêng bắt đầu ».

Chuẩn định ruộng trại ở Bình-định đóng thuế theo lệ thuế ruộng công.

Ở các dinh trấn Quảng-nam, Quảng-ngãi, Phú-yên, Bình-hòa gạo đắt. Sai các quan dinh trấn đặt mua đường cát, mật bọt, vỏ quế, sa nhân, trước phát thóc công làm vốn, đợi mùa hạ sang năm nộp cho nhà nước.

Tặng tri huyện Phù-ninh trấn Sơn-tây là Nguyễn Thế Cát làm đồng tri phủ. Sơn-tây có tướng giặc là Lê Trọng Liên nổi lên ở địa hạt huyện Phù-ninh, dân xã Viên-lãng (1) bắt được 6 tên đồ đảng. Cát nhân đi khám dân xiêu tán nghe tin báo, lấy linh bảo Thọ-lão đóng gông đem bọn ấy về huyện. Đường đi qua rừng xã Tử-đà, giặc xông ra đánh cướp tù. Cát bị giặc giết chết. Việc đến tai vua. Đặc cách sai truy tặng và cho 50 quan tiền tuất. Rồi Liên lại bị quân quan bắt được đem giết.

(1) Bây giờ là Viên-minh.

https://tieulun.hopto.org

Thượng thư Lễ bộ là Nguyễn Xuân Thục đem việc phong tặng bách thần đã xong tâu lên, xin đặt tiệc hát tạ thần. Vua y cho. Nhân cười nói rằng: « Trước đây bộ thần bị lỗi là tự mình làm ra, có dính gì đến thần. Các ngươi một lòng trong sạch kính cẩn thì làm gì có lỗi ».

Cấp áo quần cho biền binh 6 đội Thường trực vệ Cẩm y, 2 đội Ngận thương nhất nhị, 2 vệ Long thao, Hổ lược. Vua nghĩ mùa đông rét mướt, các vệ đội đều người Gia-định không quen chịu rét, cho nên đặc cách cấp cho áo quần. Lại sắc cho bộ Hộ rằng từ nay phàm suất thập 6 đội Thường trực vệ Cẩm y, 2 đội Ngân thương nhất nhị đã có lệ bổng, nếu ốm chết thì cho tiền tuất gấp hai; binh lính thì cho thêm 3 quan tiền.

Chưởng cơ Tượng quân là Nguyễn Đình Đề chết: cho 1 cây gấm Tống, 300 quan tiền.

Định-tường có bão to, người và thuyền đi trên sông đắm đuối nhiều. Thành thần tâu lên. Vua hạ lệnh chiếu lệ bị nạn bão ở biển mà cấp cho. Từ sau lấy đó làm lệ.

Lấy vệ úy vệ Quảng võ quân Thần sách án thủ phủ thành Tĩnh-gia là Lê Văn Túc lãnh quản đạo Ninh-bình. Trước Trần Quang Tĩnh từ Bắc-thành về Kinh đi qua phủ Tĩnh-gia, Túc nói chuyện với Tĩnh bày tỏ là tuổi già tài kém, không làm gì cho vua biết được lòng quyến luyến cửa khuyết nên không yên. Tĩnh đem lời ấy tâu lên. Vua cho triệu Túc vào yết kiến, hỏi lý lịch bảo rằng: « Ngươi làm việc lâu năm, sức vóc con khỏe, chẳng được mấy người như thế ». Nhân hỏi những giặc trốn ở địa phương đã bắt hết chưa? Đáp rằng chưa. Vua nói: « Bọn giặc trốn nấp được là vì dân che chở. Quan địa phương biết khéo vỗ nuôi dân để dân thân gần với mình thì giặc cướp dân tự bắt thôi ». Rồi có mệnh này.

https://tieulun.hopto.org

Khởi phục Nguyễn Hựu Nghi làm lang trung Binh bộ thự tham hiệp Ninh-bình. Hoàng Quỳnh làm chủ sự Công bộ thự lang trung.

Vua cùng bầy tôi bàn về lý học. Vua nói : « Thánh nhân có khác gì người thường đâu ! Xét những việc làm, cũng chẳng qua những việc ngày thường vẫn làm mà thôi. Duy hay gạn hết lòng dục của người mà lẽ trời được lưu hành, cho nên đến được địa vị thánh nhân. Cổ ngữ có câu rằng : « Kẻ sĩ trông được như người hiền, người hiền trông được như thánh, thánh trông được như trời », há chẳng phải là thánh nhân có thể học mà đến được sao ?

Lại bàn đến việc đời trước rằng : « Đời Lê Trịnh mũ giày đảo lộn, phận vua tôi sai hẳn. Nhưng họ Trịnh không dám cướp ngôi nhà Lê, là bởi liệt thánh của ta ở phía Nam gây dựng cơ đồ mà vẫn noi theo chính sóc của nhà Lê, cho nên họ Trịnh dẫu có lòng lấn cướp mà còn sợ không dám làm. Vả lại họ Trịnh cấp vua Lê để hiệu lệnh thiên hạ gần 200 năm phép tắc không có cái gì khả quan, có phải là họ chẳng biết lập ra kỷ cương để làm phép tắc cho đời sau đâu, nhưng tự nghĩ mình đã tiếm bậy, nếu lập pháp độ thi phân trên dưới rõ ràng, đã không thỏa được ý riêng mà người ta lại có thể bàn bạc sau lưng được. Mình đã không ngay thẳng thì bắt người ta ngay thẳng làm sao ? Bởi thế giặc cướp tứ tung đều lấy danh nghĩa phù Lê không phải là lạ. Duy bản triều được thiên hạ là rất chính đáng, thế mà những kẻ rồ dại ở Bắc-thành còn tụ tập quấy rối, có lẽ là vì nhiễm thói ác của họ Trịnh chưa gột hết mà ra thế ». Lại nói : « Việc lớn của nước là việc thờ và việc binh. Đời Lê Trịnh ở dàn Nam giao thì làm nhà để tế trời đất, thế là điển lễ gì ? Không đủ làm gương là rõ ràng lắm ».

https://tieulun.hopto.org

Lấy ký lục Bình-thuận là Đoàn Viết Nguyên làm thự hữu tham tri Hộ bộ, nguyên cai bạ Vĩnh-thanh là Lê Đại Cương đổi bổ hữu thị lang Hình bộ.

Sai đô thống chế Phan Văn Thúy kiêm quản các vệ Nội hầu. Kỳ võ, Thành võ.

Cho thự thống chế Tượng quân là Phạm Văn Điển, Lê Văn Hoan, thự thống chế Thủy quân là Nguyễn Tài Năng, Nguyễn Văn Hạnh cùng với các đại thần thay ban vào trực.

Lấy thự Thái thường tự thiếu khanh là Thái Doãn Tư làm đốc học Nam-định, tri huyện Thanh-hà là Lê Sĩ Thưởng làm phó đốc học Hải-dương.

Thổ tù châu Đà-bắc trấn Hưng-hóa là Xa Văn Nhị tụ họp đồ đảng, bắt giữ người công sai, định giữ châu để nổi loạn. Quan Bắc-thành tâu lên. Vua nói : « Hình tích làm loạn của Nhị đã rõ ràng, nếu không dập tắt sớm sẽ lan rộng ra ». Bèn sai lượng phái linh ở thành ủy cho trấn thần quản lãnh, và phát hịch gọi thổ mục thổ binh các châu đến đánh bắt.

Định ngạch thợ các cục của Vũ khố, lấy hiện số 4.246 người làm hạn, nếu thiếu thì mộ cho đủ. Bộ Binh tâu rằng thợ các cục của Vũ khố quê từ Quảng-nam trở vào đến Bình-thuận, loại ra hơn 1.400 người, phàm là người các xã dân xiêu tán thiếu ngạch giản binh thì lấy để điền vào, còn số thừa thì bổ làm linh cơ dinh trấn sở tại, Quảng-nam, Bình-định, mỗi cơ đủ 10 đội, Quảng-ngãi, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận, mỗi cơ đủ 5 đội, mỗi đội đều 50 người, nếu còn thừa nữa thì thả cho về làng đương việc sai dịch; nếu thiếu thì mộ thêm. Vua cho theo lời bàn mà làm.

Trấn thủ Sơn-tây là Lê Văn Tiến chết, cho 2 cây gấm Tống, 300 quan tiền. Lại lấy Đỗ Văn Trà làm trấn thủ

https://tieulun.hopto.org

Sơn-tây. Trà vào bệ từ. Vua yên ủi rằng: « Trước ngươi ở Sơn-tây, trẫm nghĩ ngươi tuổi già khó nhọc mãi ở ngoài cho nên gọi về. Nay trọng trấn một phương ấy chưa tìm được người, ngươi lại đi lần nữa vậy » Bèn cho áo chầu.

Đổi kho Động-hải ở Quảng-bình làm kho Quảng-bình hai kho Thăng-hoa, Điện-bàn ở Quảng-nam làm kho Quảng-nam, hai kho An-hòa, Xuân-đài ở Phú-yên làm kho Phú-yên, hai kho Hội-an, Phúc-an ở Bình-hòa làm kho Bình-hòa, kho Kỳ-lân ở Nghệ-an làm kho Nghệ-an, kho Hà-trung làm kho Hà-hoa, kho Tiên-lý làm kho Diễn-châu, kho Cầu-chân ở Sơn-nam làm kho Sơn-nam thượng.

Lấy quản cơ Trung tiệp Tiền quân là Trương Văn Tín làm phó vệ úy Thị nội, vẫn hành chức quản cơ.

Quan võ các trấn Nam-định, Hải-dương đem quân đi tuần bắt thổ phỉ. Quản phủ Tiên-hưng là Phạm Công Luật đánh nhau với giặc ở Tổng Ỷ-đốn (thuộc huyện Thần-khê), quản phủ Ninh-giang là Nguyễn Văn Phượng đánh nhau với giặc ở xã Cổ-am (thuộc huyện Vĩnh-lại), đều thua. Biền binh chết và bị thương rất nhiều: Việc đến tai vua. Vua sai cấp cho những người chết trận, cai đội mỗi người 40 quan tiền, đội trưởng mỗi người 20 quan tiền, binh lính mỗi người 10 quan tiền, cấp cho những người bị thương, cai đội, đội trưởng mỗi người 10 quan tiền, binh lính mỗi người 5 quan tiền. Luật và Phượng vì làm hỏng quân cơ đều phải tội trảm giam hậu.

Đảng giặc Bắc-thành nhiều kẻ vào dân gian đòi tiền đòi lương. Có dân hai xã Tống-xá, Nậu-phú (thuộc huyện Giáp-sơn, Hải-dương) không chịu, bắt mấy tên đảng giặc giải lên Bắc-thành. Thành thần đem việc tâu lên. Vua

https://tieulun.hopto.org

rất khen, thưởng cho 200 quan tiền. Dụ thành thần rằng: « Tự trước đến nay dân mọn ở Bắc-thành nhiều người không hiểu nghĩa lớn, bị bọn côn đồ dọa nạt, hoặc đưa ngầm lương cho giặc, hoặc chứa giặc không báo, thậm chí ngầm báo tin tức làm tai mắt cho giặc để dò quan quân. Dẫu có nói bị giặc ức hiếp nên có những tệ như thế, xét ra thì cũng là xử cùng với giặc, nhất đán việc phát ra thì làm sao trốn khỏi pháp luật? Nếu xã nào cũng bắt chước hai xã này mà cùng lòng hợp sức thì có sợ gì giặc nữa! Đã ngăn được tai họa cho hương đảng, lại được triều đình khen thưởng, thì sợ gì mà không làm như thế? Vậy nên sao dụ này ra nhiều bản phân phát khắp nơi, truyền bảo cho nhân dân biết lối nào nên đi, lối nào nên tránh mà tỉnh cơn mê, giặc cướp sẽ ngày ít, làng mạc sẽ ngày yên, mà dân ngu sẽ khỏi cái tội bị hiếp theo giặc ».

Quản phủ Vĩnh-tường trấn Sơn-tây là Trần Đình Di đem lính đi tuần bắt, đến Bạch-hạc, nghe tin tướng giặc là Bạch Văn Thanh tụ họp ở xã Bích-đại, tức thì cùng với biền binh do thành phái hội đánh, bắt được Thanh đem giết.

Vua tự làm bài « Nhật xuất nhật trung viễn cận luận » (1), đưa cho thị thần xem và nói rằng: « Người đời truyền rằng: có người hỏi nạn đức Khổng tử mặt trời lúc mới mọc và lúc giữa trưa lúc nào gần đất hơn? Lẽ ấy dễ biết lắm, hà thánh nhân lại không trả lời được ư? Đấy là hậu nhân ngoa truyền thôi. Trẫm nhân xem toàn đồ quả đất, nhớ đến chuyện ấy mà đem bàn, để đợi người quân tử sáng suốt ».

---

(1) Bài luận « Mặt trời lúc mới mọc và lúc giữa trưa, lúc nào gần lúc nào xa ? ».

https://tieulun.hopto.org

Sai bọn phó vệ úy Nguyễn Lương Huy biên tu Văn thư phòng Nguyễn Tri Phương, lang trung Vũ khố Nguyễn Đăng Uẩn, cai đội Thượng trà viện Vũ Văn Giai, chia nhau ngồi các thuyền hiệu Thụy long, Uy phượng, Tĩnh ba đi Hạ-châu làm việc công.

Quảng-ngãi tâu rằng chỗ thú sở của cơ Lục Kiên thuộc trấn tự đời Gia-long khai khẩn ruộng hoang hơn 60 mẫu, thường năm thu hoạch, mỗi mẫu để 40 thưng thóc giống, còn thừa thì nộp vào kho. Nay xin đo số mẫu, chia làm các hạng mà đánh thuế.

Vua dụ rằng: « Thuế khóa nhà nước chẳng phải nhờ số ruộng ấy mà nhiều thêm. Huống chi biền binh cơ Lục Kiên vốn đã canh giữ khó nhọc, lại thêm việc cày ruộng, thực cũng đáng thương, vi thế lệ trước chỉ cứ số thóc gặt được mà lượng nộp vào kho là muốn khiến cho họ được tùy tiện, thế mà lòng trẫm vẫn chưa cho là đáng. Bây giờ nếu đăng vào ngạch thuế thì thu thuế có kỳ hạn, thiếu thuế có pháp luật, bọn lính ấy sau này cung nộp sao nổi? Vậy bắt đầu từ năm nay, phàm những ruộng khai khẩn, không cứ số mẫu sào đẳng hạng, số thóc gặt vụ chiêm vụ mùa được bao nhiêu thì lấy một nửa nộp vào kho, để cho họ được hưởng cái lợi làm ra mà vui việc làm ruộng ».

Trấn thủ Vĩnh-thanh là Nguyễn Đình Phổ về Kinh; lấy vệ úy vệ Tiền phong tiền là Nguyễn Văn Cận thay.

Tháng 12, lấy thiêm sự Lễ bộ là Hà Quyền làm hiệp lý đinh vụ Quảng-trị. Vua bảo bộ Hộ rằng: « Quyền, cùng Lê Quang đều là tiến sĩ có tiếng giỏi, trẫm muốn dùng đã lâu, vì Quyền ốm mà chưa dùng. Nay tạm lấy chức tư mục thử xem đấy thôi ».

Cho con thống binh cai cơ Nguyễn Tiến Huyên là Nguyễn Tiến Quang làm cai đội. Huyên trước theo quốc công Võ Tánh tử tiết, vua nghĩ đến nên dùng người con.

https://tieulun.hopto.org

Bộ Binh tâu rằng việc đặt sông bến cầu đò cũng là một việc trong chính sự nhà vua, người cung dịch không thể thiếu được, mà số người thì tất phải có thứ bực khác nhau. Nay xét sổ ngạch các thành dinh trấn, phu cầu phu đò liệt vào hạng biệt tinh phần nhiều là rườm thừa, xin do quan sở tại xét theo thế sông rộng hẹp mà bàn định số phu nhiều hay ít, số thừa thì rút về sổ dân mà chịu sai dịch.

Vua cho là phải.

Bãi việc ca xướng của tiểu hầu (Lệ trước ở các viên tẩm từ đường (1), hàng năm các lễ tiết Nguyên đán, Đoan dương, tế Xuân, tế Thu, tế Chạp, tối hôm trước có tiểu hầu nữ nhạc đến hát, đến nay cho là nhảm nhí nên bãi bỏ.

Ký lục Quảng-ngãi là Hứa Đức Đệ chết, cho 300 quan tiền.

Triệu phó thống thập cơ Kinh Tiệp của Tiền quân là Hoàng Văn Ngôn, phó thống thập cơ Chấn Định của Trung quân là Trần Văn Lộc về Kinh. Đổi bổ phó vệ úy vệ Tả nhất quân Thị trung là Hoàng Đăng Thận làm vệ úy hàm chánh tam phẩm lãnh phó thống thập cơ Kinh Tiệp của Tiền quân, phó vệ úy vệ Trung nhất là Hoàng Văn Ẩn làm vệ úy hàm chánh tam phẩm lãnh phó thống thập cơ Chấn Định của Trung quân.

Lấy nguyên trấn thủ Vĩnh-thanh là Nguyễn Đình Phổ làm chưởng cơ thống quản thập cơ Chấn Định của Trung quân, vệ úy vệ Tả nhất quân Thị trung là Nguyễn Văn Nghị làm chưởng cơ thống quản thập cơ Kiên Nhuệ của Tả quân, vệ úy vệ Kỳ võ quân Thị Nội là

(1) Nhà thờ các thân vương.

https://tieulun.hopto.org

Đặng Hữu Chất làm chưởng cơ thống quản thập cơ Uy Thắng của Hậu quân.

Lấy vệ úy vệ Quảng võ quân Thần sách là Lê Văn Nghĩa làm vệ úy vệ Nghĩa võ, vẫn án thủ phủ thành Tĩnh-gia, kiêm việc quản phủ, vệ úy vệ Nghĩa võ là Vũ Văn Tín làm vệ úy vệ Quảng võ.

Bắt đầu định hàm và thụy phong tặng cho quan viên văn võ. Bộ Lễ bàn tâu rằng : « Lễ phong tặng từ xưa, rộng ban ơn huệ để vẻ vang người trước, hậu đãi cuối cùng để nêu thưởng người hay, không phải vì như việc chia chức đặt quan, mà tất phải ấn định quan danh ở dưới phẩm hàm. Xét hội điển các đời Bắc triều ghi chép phẩm hàm văn võ đều 18 bực mà không nói đến chức nên tặng. Đến như bầy tôi được tặng chức thì thấy nhiều ở sách, bởi vì có một phẩm hàm mà quan chức thì nhiều nên chiếu theo chức gia tặng mà điền phẩm hàm, không thể lấy một chức mà hoạch định. Nước ta văn hiến nối nhau, các đời có theo cũ đổi mới, khoảng đời Quang-thuận Bảo-thái nhà Lê chước định giai cấp phong tặng, phàm sung ân tặng, phàm suy ân cho tiên nhân thì võ giai kém con 1 cấp, văn giai kém con 2 cấp ; phong tặng bản thân thì theo chức phẩm hiện tại mà đều thêm một cấp. Nay xin chiếu lệ cũ, quan viên văn võ được phong tặng cha mẹ thì đều kém con 2 cấp, gia tặng bản thân thì đều lên 1 cấp. Cứ theo phẩm hàm điền viết vào cáo sắc. Lại tên thụy để đổi tên thường là bắt chước phép nhà Chu. Từ trước tên thụy chưa đặt sẵn, đến việc là tâu xin thì cũng là rườm phiền, mà bộ thần lâm thời nghĩ đặt thì cũng khó khỏi hiềm nghi về sự yêu ghét tư vị. Kính xét phép đặt thụy ở Kinh Lễ chước định từ nhất phẩm đến cửu phẩm mỗi phẩm một chữ thụy ; còn những người có công cao đặc biệt được vua đặc cách cho tên thụy thì không theo lệ này ».

https://tieulun.hopto.org

Vua cho làm theo lời bàn.

(*Hàm văn giai*. Chánh nhất phẩm: Đặc tiến vinh lộc đại phu, thượng, tả, hữu tru quốc, (trở xuống đều xưng là họ Mỗ công); tùng nhất phẩm: Vinh lộc đại phu trụ quốc; chánh nhị phẩm: Tư thiện đại phu chính trị thượng khanh, (trở xuống đều xưng là họ Mỗ hầu); tùng nhị phẩm: Trung phụng đại phu chính trị khanh; chánh tam phẩm: Gia nghĩ đại phu tư trị khanh; tùng tam phẩm: Trung nghị đại phu tư trị thiếu khanh; chánh tứ phẩm: Trung thuận đại phu tán trị doãn; tùng tứ phẩm: Triều liệt đại phu tán trị thiếu doãn; chánh ngũ phẩm: Phụng nghị đại phu tư chính thứ doãn, (trở xuống đều xưng họ Mỗ phủ quân); tùng ngũ phẩm: Phụng thành đại phu hiệp chính thứ thiếu doãn; chánh lục phẩm: Thừa vụ lang; tùng lục phẩm: Văn lâm lang; chánh thất phẩm: Trưng sĩ lang; tùng thất phẩm: Trưng sĩ tá lang; chánh bát phẩm: Tu chức lang; tùng bát phẩm: Tu chức tá lang; chánh cửu phẩm: Đăng sĩ lang; tùng cửu phẩm: Đăng sĩ tá lang. *Hàm Võ giai*. Chánh nhất phẩm: Đặc tiến tráng võ tướng quân, thượng, tả, hữu trụ quốc, (trở xuống đều xưng là họ Mỗ công); tùng nhất phẩm: Tráng võ tướng quân trụ quốc; chánh nhị phẩm: Nghiêm uy tướng quân thượng hộ quân, (trở xuống đều xưng là họ Mỗ hầu); tùng nhị phẩm: Hùng uy tướng quân hộ quân; chánh tam phẩm: Anh dũng tướng quân khinh xa đô úy; tùng tam phẩm: Phấn dũng tướng quân khinh xa úy; chánh tứ phẩm: Minh nghĩa đô úy thân quân hiệu; tùng tứ phẩm: Tín nghĩa đô úy phó thân quân hiệu; chánh ngũ phẩm: Võ công đô úy hộ quân hiệu, (trở xuống đều xưng là họ Mỗ phủ quân); tùng ngũ phẩm: Kiến công đô úy phó hộ quân hiệu; chánh lục phẩm: Tráng tiết tá

https://tieulun.hopto.org

kỵ úy bộ quân hiệu ; tùng lục phẩm : Kinh tiết tá kỵ phó bộ quân hiệu ; chánh thất phẩm : Hiệu trung kỵ úy ; tùng thất phẩm : Hiệu trung tá kỵ úy ; chánh bát phẩm : Trung tín hiệu úy ; tùng bát phẩm : Trung tín tá hiệu úy ; chánh cửu phẩm : Hiệu lực hiệu úy ; tùng cửu phẩm : Hiệu lực tá hiệu úy. *Thụy hiệu văn giai.* Chánh nhất phẩm : Văn nghị ; tùng nhất phẩm : Văn ý ; chánh nhị phẩm : Tráng lượng ; tùng nhị phẩm : Tráng khải ; chánh tam phẩm : Hiến mục ; tùng tam phẩm : Hiến tĩnh ; chánh tứ phẩm : Đoan cẩn ; tùng tứ phẩm : Đoan lượng ; chánh ngũ phẩm : Đoan trực ; tùng ngũ phẩm : Đoan thận ; chánh lục phẩm : Đôn nhã ; tùng lục phẩm : Đôn túc ; chánh thất phẩm : Đôn giản ; tùng thất phẩm : Đôn kính ; chánh bát phẩm : Cung doãn ; tùng bát phẩm : Cung xắc ; chánh cửu phẩm : Cung mậu ; tùng cửu phẩm ; Cung phác. *Thụy hiệu võ giai.* Chánh nhất phẩm : Võ nghị ; tùng nhất phẩm : Võ khác ; chánh nhị phẩm : Trung liệt ; tùng nhị phẩm : Trung phấn : chánh tam phẩm : Anh túc ; tùng tam phẩm : Anh mại ; chánh tứ phẩm : Tráng dực ; tùng tứ phẩm : Tráng nghĩa ; chánh ngũ phẩm : Tráng nhuệ ; tùng ngũ phẩm : Tráng hiển ; chánh lục phẩm : Hùng kính ; tùng lục phẩm : Hùng tiết ; chánh thất phẩm : Hùng quả ; tùng thất phẩm : Hùng cảm ; chánh bát phẩm : Dũng kiên ; tùng bát phẩm : Dũng mậu ; chánh cửu phẩm : Dũng lệ ; tùng cửu phẩm : Dũng mẫn ; *Phẩm cấp vợ các quan văn võ* (Không phân biệt chánh tùng). Nhất phẩm : Phu nhân ; Nhị phẩm : Phu nhân ; Tam phẩm : Thục nhân ; Tứ phẩm : Cung nhân ; Ngũ phẩm : Nghi nhân ; Lục phẩm : An nhân ; Thất phẩm : An nhân ; Bát phẩm : Nhụ nhân ; Cửu phẩm : Nhụ nhân).

Hữu tham tri Lễ bộ kiêm quản Hàn lâm viện là Phan Huy Thực tâu rằng : « Các đời đặt quan đều dùng lời

https://tieulun.hopto.org

văn cáo, thực là để kinh trọng mạng vua mà vẻ vang cho đường làm quan. Xét điển lệ của Bắc triều, phàm quan văn võ được bổ, tự chánh nhất phẩm đến tùng ngũ phẩm, đều xưng là cáo thụ (1), tự chánh lục phẩm đến tùng cửu phẩm đều xưng là sắc thụ (2). Thể thức thi chánh nhất phẩm bắt đầu 6 câu, giữa 14 câu, kết 6 câu; nhị phẩm bắt đầu 6 câu, giữa 12 câu, kết 6 câu; tam phẩm bắt đầu 6 câu, giữa 10 câu, kết 6 câu; tứ ngũ phẩm bắt đầu 4 câu, giữa 8 câu, kết 4 câu; lục thất phẩm bắt đầu 4 câu, giữa 6 câu, kết 4 câu; bát cửu phẩm bắt đầu 2 câu, giữa 4 câu, kết 2 câu. Xin soạn định làm 12 thức, văn nghĩa đều có thể thông dụng để tiện noi theo ».

Vua sai bộ Lại duyệt kỹ, để thi hành.

Thổ phỉ ở Nam-định là Phan Bá Vành cùng với đồng đảng là Nguyễn Hạnh (ngụy xưng là chưởng Hữu quân) tụ họp hơn 5.000 người, quấy rối các huyện Tiên-minh, Nghi-dương trấn Hải-dương, lại liên kết với giặc Thanh để cướp bóc ngoài biển, chống nhau với quan quân. Trấn thủ Nguyễn Đăng Huyên đánh không nổi. Quan Bắc-thành sai vệ úy lãnh cơ Tứ dực Thủy quân là Nguyễn Văn Phong đem binh thuyền đi đánh bắt, rồi đem việc tâu lên.

Vua dụ rằng: « Vành đã họp thành đám to, nên diệt sớm đi. Song Nguyễn Đăng Huyên, Vũ Văn Thân nếu đem nhiều quân mà không đánh mạnh trận nào, để cho giặc được tự do đi lại là làm sao? Vậy truyền chỉ cho các tướng biền quân thủy bộ đi đánh giặc từ chánh phó

---

(1) Cáo thụ: cáo là chiếu lệnh của vua ban quan tước lớn. cáo thụ là trao chức tước bằng cáo mệnh.

(2) Sắc thụ: Sắc là chiếu lệnh của vua truyền xuống dưới hoặc ban chức tước cho các quan.

https://tieulun.hopto.org

thống quản thập cơ, trấn thủ, quản phủ trở xuống, người nào lâm trận mà rụt rè bỏ chạy thì cho chém đầu ở cửa quân cho mọi người biết. Các đại viên đi đánh bắt ai mượn cớ nấn ná, sợ giặc tránh giặc, thì đóng cũi giải về Kinh xét trị. Công việc đánh dẹp thế nào cách một ngày tâu một lần. Có việc quan yếu thì tâu ngay. Đại đội kinh binh nay mai cũng sẽ đến thành ».

Lại dụ bộ Binh rằng: « Trương Phúc Đặng từ khi được trẫm ủy cho thống quản biền binh Bắc-thành đến nay không biết chỉnh sức việc quân, chợt gặp việc bắt giặc thì xếp đặt lúng túng, chẳng có kế gì hay, cho nên các tướng biền đến đâu cũng chẳng nên công, vì thế nhen thành giặc lớn. Vậy Trương Phúc Đặng thì giáng 4 cấp điệu, lại lột cả mũ áo lập tức cuốn gói, không cho lính theo hầu, về Kinh đợi chỉ. Nguyễn Hữu Thận là quan to giữ một phương, không biết tính toán công việc thì giáng 2 cấp lưu. Nguyễn Đăng Huyên thì cách lưu, vẫn cho coi quân để ra sức đánh giặc chuộc tội ».

Gia hàm Tiền phong đô thống chế cho phó đô thống chế lãnh trấn thủ Nghệ-an là Trương Văn Minh, cho chuyên quản biền binh Bắc-thành, hiệp đồng với hiệp tổng trấn Nguyễn Hữu Thận xử lý việc quân. Minh vào bệ từ. Vua cho một con voi dực. Dụ rằng: « Con voi này là tự ngày trẫm ở Thanh cung (1), Hoàng Khảo Thế tổ Cao hoàng đế cho trẫm đấy, mạnh khỏe không voi nào bằng, trẫm rất qui. Nay cho khanh, nếu có chỗ dùng nó thì tất là thắng trận ». Lại cho một thanh gươm thượng phương (2), nói rằng: « Hạt Bắc-thành tự khi Lê Chất chuyên giữ đến nay, chỉ làm tạm bợ, cho nên thế quân không được phấn chấn. Nay ngươi vâng mệnh ra

(1) Cung hoàng thái tử ở.
(2) Gươm vua dùng.

https://tieulun.hopto.org

thú ngoài Bắc, phàm việc binh chính đều ủy cả cho ngươi. Từ quản cơ trở xuống lâm trận mà rụt rè thì không tiếc gươm này ». Lại răn rằng: « Nhà nước nuôi quân để phòng có việc dùng đến, ngày thường nhất thiết không nên sai làm việc riêng. Nếu có sửa đắp đồn trại thì thuê dân làm, không nên bắt lính làm việc khó nhọc ».

Bèn sai phó vệ úy vệ Tiền phong trung là Hoàng Văn Lý, phó vệ úy vệ Kỳ võ là Trương Văn Ba, phó vệ úy vệ Long thao là Trần Văn Hựu, vệ úy vệ Hổ lược là Vũ Văn Du đem hơn 1.000 biền binh các vệ, 4 thớt voi, theo ra Bắc-thành lưu thủ. Lại phái 40 viên tử trong số Hoa danh theo đi để sai khiến. Các viên bị cách là Mai Gia Cương, Nguyễn Văn Lễ đều phát đi Bắc-thành để ra sức làm việc trước quân.

Lấy phó tướng Tiền quân là Nguyễn Văn Hiếu làm phó đô thống chế Tả dinh quân Thần sách lãnh trấn thủ Nghệ-an.

Cho tham hiệp Thanh-hoa là Nguyễn Công Trứ gia hàm thị lang quyền biện Hình tào Bắc-thành, tham hiệp Nghệ-an là Nguyễn Đức Nhuận gia hàm thị lang quyền biện Binh tào Bắc-thành, đều cho bổng tùng tam phẩm, theo Nguyễn Hữu Thận và Trương Văn Minh tham tán việc quân. Những thuộc binh (nguyên tù phạm đồn bổ) ở Nghệ-an, cho Đức Nhuận đem đi sai phái để gắng sức làm việc.

Lấy cai đội Cẩm y là Nguyễn Văn Mỹ làm phó vệ úy vệ Hổ oai tiền, đem lính vệ đi thú Thanh-hoa, vệ úy vệ Hổ oai trung là Nguyễn Xuân, phó vệ úy là Lê Văn Thảo đem lính vệ đi thú Nghệ-an. Lính thú trước là vệ Hổ oai hữu và vệ Ban trực tả thì đợi Trương Văn Minh đến, theo Bắc-thành.

https://tieulun.hopto.org

Sai quản cơ Thanh-hoa là Vũ Văn Hảo đem 4 chiếc binh thuyền, quản cơ Nghệ-an là Trương Văn Tin đem 14 chiếc binh thuyền đi chóng đến Hải-dương theo Phạm Văn Lý và Nguyễn Văn Phong đi đánh giặc.

Vua dụ quan Bắc-thành rằng: « Đảng giặc Hải-dương nhiều lần chống cự với quan quân, thế tất thông đồng với toán khác để gây thêm việc cho ta phải chia sức quân. Nên lượng phái linh miền Nam 1.000 người và linh Thanh Nghệ 1.000 người giữ gin thành lớn, còn các trấn Nam-định, Sơn-nam, Hải-dương, Bắc-ninh, Sơn-tây thì đều phái một vài viên có năng lực cùng 500 hay 600 linh, Hưng-hóa thì phái 300 hay 400 linh, xen linh miền Nam và Thanh Nghệ, để giữ các trấn thành, còn những linh đi tuần bắt khác thì đều triệt về cả. Vẫn ủy người tài giỏi dắc lực như thống quản thập cơ Phan Văn Lý đem linh voi và hỏa khi chia đường hội đánh đám giặc to ở Hải-dương. Đám giặc ấy đã trừ được thì đám khác chẳng đánh cũng tan ».

Bèn phái 100 linh pháo thủ dinh Thần cơ đem 300 súng tay có đá và dặn rằng ngày đến Bắc-thành thì do quan Bắc-thành lượng để 20 người giữ hỏa khí, còn thì ủy người có năng lực đem 3 khẩu súng hỏa xa và 30 khẩu súng quá sơn đi gấp đến quân thứ Nguyễn Đăng Huyên để giúp việc. Súng tay thì chia cấp cho các vệ Hậu bảo Hùng dũng.

Lại xuống dụ sai cáo khắp các địa phương xứ ấy rằng: « Hễ người bị giặc bắt hiếp đi theo mà biết hối lỗi về hàng thì đều tha tội. Trong bọn có người nào bắt được bọn đầu sỏ là Phan Bá Vành và Nguyễn Hạnh, hoặc chém đầu đem nộp, thì tha cả tội trước, lại thưởng cho 300 lạng bạc. Quan quân dân chúng ai bắt được chém được giặc cũng thưởng như thế. Còn các yếu phạm khác ai bắt được chém được cũng đặc cách thưởng hậu ».

https://tieulun.hopto.org

Bắt đầu định lệ các nha trong ngoài làm sách lý lịch quan văn quan võ. (Hàng năm kỳ tháng 4 đều làm sách tâu giáp ất binh 3 bản, nộp ở bộ Lại. Bộ Lại hội đồng với bộ Binh, phái ủy ty viên khảo duyệt kỹ càng. Bản giáp thì ở dưới chỗ niên hiệu đường quan hai bộ đều ký tên và đóng ấn bộ, ty viện chuyên biện cũng theo thứ tự ký tên; hai bản ất binh thì chỉ để chữ ký của chuyên viên và đóng triện của bộ. Bộ Lại đem bản giáp tâu lên, đóng ấn quốc bảo để phụng giữ Bản ất thì đưa sang bộ Binh, bản binh thì đưa về nguyên nha lưu chiếu).

Đốc học Nam-định là Thái Doãn Tư dâng phong bì tâu việc 3 điều: 1/ Đặt kho xã thương để phòng mất mùa. 2/ Thêm địa lợi để dồi dào đời sống cho dân. 3/ Sáng giáo hóa để chỉnh đốn tục dân.

Vua bảo bộ Lễ rằng: « Thái Doãn Tư tâu bày đều là chính sách tốt của nhà nước, nên lần lượt thi hành. Tỏ lòng trung thành như thế thực là đáng khen. Nhưng trong ấy còn có một vài chỗ chưa chu đáo, đợi sau chước lượng sửa chữa mà thi hành ».

Hữu tham tri Hình bộ là Vũ Đức Thông trước ở Hình tào Bắc-thành làm việc nhiều điều sai lầm, bị giáng đến 5 cấp, bộ Lại bàn xin cách chức. Vua đặc cách cho giáng làm lang trung Công bộ. Thông lại vì tra cứu không minh cái án Nguyễn Duy Xương người Sơn-nam theo giặc giết người, việc phát, bèn hạ lệnh cách chức trước giao bộ Hình xét hỏi.

Đổi ba thổng Man Lão châu Quy-hợp (Thổng Lạn, Thổng Đồ, Thổng Châm) theo Quảng-bình quản hạt, 6 thổng (Thổng Mỗ, Thổng Kham, Thổng Cốc-tán, Thổng-Xưởng, Thổng Mang, Thổng Lan-can) vẫn gọi tên động Dịch-động theo trấn Nghệ-an quản hạt. Chuẩn định lệ thuế tùy nơi mà nộp (3 thổng trên mỗi năm nộp một

https://tieulun.hopto.org

tấm vải hoa, 2 cân sáp vàng, 6 thổng dưới mỗi năm nộp 2 tấm vải, 4 cân sáp vàng). Lấy năm Minh-mệnh thứ 8 bắt đầu. Vì 3 thổng ấy cách Nghệ-an hơi xa, tù trưởng Man xin thuộc vào dinh Quảng-bình cho gần, dinh thần Quảng-bình tâu xin dùm. Vua y cho.

Đem huyện Lôi-dương trấn Thanh-hoa cho thuộc phủ Thọ-xuân kiêm lý. Những lại dịch cũ ở phủ và huyện thì chọn lấy người làm nổi việc bổ làm thuộc lại ở phủ, còn thừa thì bắt về dân.

Đổi cửa Chính lý đại quan ở dinh Quảng-bình làm cửa Võ thắng quan.

Hàn lâm thừa chỉ Phạm Đình Hổ đem sách *An-nam chí* và sách *Ô-châu cận lục* dâng lên. Vua thưởng cho 10 lạng bạc, 5 tấm lụa.

Chuẩn định từ nay những nhân viên được ăn lương ở Kinh cứ đến cuối năm nếu muốn lãnh trước tiền gạo một kỳ về năm sau cũng cho.

Sai Tượng quân tập trận voi, các quân tập bắn súng nhỏ súng lớn.

Triệu trấn thủ Hưng-hóa là Lê Văn Sách, trấn thủ Quảng-yên là Lê Phúc Hậu về Kinh; lấy vệ úy vệ Định võ quân Thần sách là Phan Bá Phụng làm trấn thủ Hưng-hóa, vệ úy vệ Tuyển phong tiền là Nguyễn Đăng Khánh làm trấn thủ Quảng-yên, lang trung Công bộ là Lê Đạo Quảng làm tham hiệp Quảng-yên.

Lấy vệ úy quân Thần sách là Nguyễn Văn Hạnh làm vệ úy vệ Hữu nhị quân Thị trung, Nguyễn Văn Thọ làm vệ úy vệ Long võ hậu quân Thị nội, Tống Viết Trị làm vệ úy vệ Minh võ, cai đội Phan Văn Nghiêm làm phó vệ úy, cai cơ vệ Hổ oai hậu quân Thị nội là Trương Văn Hoa làm phó vệ úy vệ Kỳ võ, cai đội Nguyễn Văn Cải làm phó vệ úy vệ Ban trực tả quân Thần sách.

https://tieulun.hopto.org

Gia-định gạo rẻ. Sai thành thần mua 10 vạn phương để sẵn chi cấp lương bổng.

Bãi chức quản đạo đạo Bình-an thuộc Bình-hòa. Bình-an lệ thuộc phủ Bình-hòa đã có phủ viên thống nhiếp cho nên bãi chức quản đạo.

Triệu thự hiệp trấn Tuyên-quang là Phạm Gia Tử về Kinh; lấy hiệp trấn Thanh-hoa là Nguyễn Hữu Phượng làm hiệp trấn Tuyên-quang, thị lang Binh bộ là Đặng Văn Thiêm làm hiệp trấn Thanh-hoa.

Định ban thứ quan chức văn võ trong ngoài. (Như 3,4 viên cùng một phẩm thì cứ chiếu ai được gia cấp nhiều thì ở trên, thứ đến gia cấp ít, rồi đến không có gia cấp. Ai có gia cấp phải giáng lưu cũng kể cấp đã giáng, ít thì ở dưới người cùng phẩm, nhiều thì lại ở dưới nữa. Như giữ nguyên phẩm mà thăng thự hàm khác, tuy phải giáng cũng vẫn ở trên nguyên phẩm, khi ký tên tập tâu thì chiếu y lệ này).

Lấy hữu thị lang Công bộ là Lê Văn Đức làm hữu thị lang Binh bộ.

Thăng Vũ Văn Tinh làm trấn thủ Cao-bằng. Tinh quyền thự việc trấn, được khen là mẫn cán, cho nên thăng chức này.

Trấn thủ Hải-dương bị cách lưu là Nguyễn Đăng Huyên đem biền binh thủy bộ tiến đánh thổ phỉ, quân đến xã Cổ-trai (thuộc huyện Nghi-dương), nghe tin thuyền giặc đậu ở Đồ-sơn, sai quản cơ Hậu thắng là Nguyễn Văn Tòng và phó quản cơ Trung chấn là Nguyễn Văn Tuyền đem 9 chiếc binh thuyền giữ cửa Tam-giang, vệ úy vệ Hùng cự nhị là Ngô Văn Thành, cai cơ vệ Hậu bảo nhất là Nguyễn Văn Huy, phó quản cơ Tả tiệp là Nguyễn Văn Đán, phó quản cơ Hữu thắng là Nguyễn Quang Quảng, đem 18 chiếc binh thuyền giữ sông Cổ-trai. Đăng Huyên đem binh và voi đi tuần chặn đường

https://tieulun.hopto.org

bộ. Nhân đêm giặc xông vào cửa Tam-giang, đánh cướp một binh thuyền. Tòng và Tuyền rút lui. Huy tự Cồ-trai đem binh thuyền đến tiếp ứng, giặc bèn rút đi. Sáng hôm sau thuyền giặc lại đến cự chiến. Tòng và Tuyền chạy trước. Giặc thừa thế tiến đến sông Cồ-trai. Đăng Huyên chần chờ không đến cứu ngay. Ngô Văn Thành cùng cai đội Nguyễn Văn Lô đều cố sức đánh bị chết, biền binh chết hơn 80 người, còn đều tan chạy. Thuyền ghe súng ống khí giới bị giặc cướp hết. Đăng Huyên đem việc báo thành, trong lời có nhiều điều giấu giếm vẽ vời. Thành thần cứ lời báo tâu lên và nói đã cho những biền binh thua trận ấy theo Phạm Văn Lý làm tiền bộ để ra sức chuộc tội.

Vua dụ rằng: « Biền binh hơn 300, không lẽ đem xử tử cả, lại gặp lúc lắm việc, cho đi ra sức làm việc còn có thể hiểu. Đến như lũ Nguyễn Văn Tống có trách nhiệm cai quản mà khi ra trận bỏ chạy thì nên xét tên nào tội nặng hơn đem chém đầu trước quân cho mọi người biết, sao lại thả cả cho đi tiền khu? Lũ ấy có dám cố chết vì triều đình mà giết giặc đâu nữa! Kẻ khác còn sợ gì mà chả làm hỏng việc! Đó thực là dụng binh sai lầm, xem việc mờ tối vậy. Bọn võ biền phạm tội Nguyễn Văn Tòng thì lập tức giải về thành xét hỏi, và phái người có năng lực đến ngay địa phương cứ theo thực trạng mà tâu lên ».

Đến lúc tờ tâu dâng lên, vua xuống dụ rằng: « Đăng Huyên trước là một viên bị cách, lúc trẫm ở tiềm đề đã bỏ lỗi mà dùng, chẳng mấy năm, thăng đến chưởng cơ, nhà nước phá cách dùng người đối với nó không phải là không hậu. Đáng lẽ phải cảm phát thiên lương, thề lòng ra sức. Thế mà địa phương gặp loạn, Bắc-thành đã giao cho đại đội thủy lực lại không xét kỹ cơ nghi, sai Ngô Văn Thành tiến đánh mà mình lại rut lùi không cứu,

https://tieulun.hopto.org

đến nỗi hỏng việc, lại còn vẽ vời lấy bại làm công. Tự trẫm xem ra đã rõ như xem lửa cháy. Trước còn nghĩ hỏng buổi sáng mong đến buổi chiều cho nên cho đeo tội ra sức lập công. Nay lại chẳng mưu tính được gì, còn mong gì nữa. Vậy cách chức Nguyễn Đăng Huyên và giao xét nghĩ ». Án thành, Nguyễn Văn Tòng và Nguyễn Văn Tuyển đều trảm quyết ; Nguyễn Đăng Huyên, Nguyễn Văn Đản và Nguyễn Quang Quảng đều trảm giam hậu. Những người chết trận, Ngô Văn Thành tặng chưởng cơ, Nguyễn Văn Lô tặng chức cai cơ, cai đội thì thêm tiền tuất mỗi người 40 quan, đội trưởng mỗi người 20 quan, binh lính mỗi người 10 quan.

Sau khi dẹp yên giặc, vua nghĩ đến trận Cổ-trai, dụ bộ Lễ rằng : « Ngày nọ thổ phỉ quấy rối, bọn Ngô Văn Thành, Nguyễn Văn Lô quân đơn không có viện mà đã giữa nguy liều chết, đến nỗi cả xác lẫn hồn tan theo sóng gió, khiến ta bội phần thương xót. Vậy hạ lệnh cho quan địa phương biện lễ tam sinh và tiền giấy, do thành phái một viên thị lang đến bên sông cho tế một đàn. Lại xây mộ giả ở đấy, chính giữa là mộ Ngô Văn Thành, đằng trước về bên tả là mộ Nguyễn Văn Lô, đều xây bằng vôi gạch, còn 80 biền binh thì chia đắp mộ đất ở hai bên. Lại dựng một cái kệ đá khắc mấy chữ « Trận vong tướng sĩ chi mộ ». Ngày làm xong lại làm lễ chiêu hồn cho yên vong linh ».

Đảng giặc họp hơn 100 chiếc thuyền ra vào ở xã Trực-cát thuộc Đồ-sơn. Vua nghe tin ấy, dụ quan Bắc-thành rằng : « Giặc chỉ quấy rối ở đường thủy không dám lên bộ. Nên theo đường thủy mà đánh dẹp mới chóng thành công. Bắc-thành đã phái binh thuyền 70 chiếc, gần đây lại phái binh thuyền Thanh Nghệ vài mươi chiếc, tưởng họp đánh cũng đủ xong việc. Chỉ hiềm tiết dương giữa mùa đông, gió bắc thổi mạnh, thủy sư ở Kinh phái đi

https://tieulun.hopto.org

phải đến hàng tuần mới đến, vậy bắt ngay thuyền của dân hơn 100 chiếc hạng 15, 16 mái chèo, rộng 4,5 thước, chứa được vài chục người, liệu làm cho cao to thêm và quét sơn đỏ, cho lính miền Nam ngồi, chứa sẵn nhiều hỏa khí như đạn nổ, quả lửa, tên lửa, ống phun lửa, phao tin là linh kinh theo đường sông Thanh-hoa, Ninh-bình kéo ra. Lại sai người giỏi quản lãnh các thuyền mà tiến, và hịch cho Quảng-yên lượng bắt thuyền dân chia đường chặn đánh. Bộ binh của ta thì phái đi những chỗ xung yếu ven biển để cùng với thủy binh hợp sức đánh giặc, cốt khiến giặc không lên cạn kiếm ăn được. Chiến thuyền của Phạm Văn Lý, Nguyễn Văn Phong thì nên chọn đại đội quân tinh nhuệ, xông thẳng vào sào huyệt giặc ở Đồ-sơn. Như thế thì hẳn đánh tan ngay được. Nên kính tuân dụ này. Trẫm đang đợi tin thắng trận đấy ».

Bọn Lý tiến đến Đồ-sơn, giặc nghe tin tan trốn cả. Tờ tâu vào. Vua lại dụ quan Bắc-thành giục sai tiến đánh và phải thêm binh và voi đón chặn đường.

Vua bảo thống chế Nguyễn Văn Trí rằng: « Lê Chất là công thần của nhà nước, trẫm giao cho giữ bờ cõi quan trọng mà binh thế không mạnh, không ai nói cho trẫm rõ, mãi đến lúc Chất chết rồi trẫm mới biết, là tại cớ gì? » Trí đáp rằng: « Người bề tôi đã được vua yêu dùng ai còn dám nói? Ngu muội như tôi, nay được vua để ý, dẫu có trăm cái xấu chắc cũng không ai dám bới ra, có phải một mình Lê Chất thôi đâu ».

Vua lại nói: « Trương Phúc Đặng chuyên coi biền binh Bắc-thành mà việc binh bỏ trễ, cũng không có cái gì khả quan ». Trí đáp rằng: « Đặng vốn không giỏi việc binh. Nay Trương Văn Minh đi lần này cũng chưa chắc quân tinh đã phục. Vì người cai quản ngày thường bóc lột sĩ tốt, khiến họ không lấy gì nuôi cha mẹ vợ con, thì họ

https://tieulun.hopto.org

xoay xở không rồi, còn rỗi đâu mà lo bắt giặc. Cho nên lúc lâm trận đối địch thì thường bị quân ô hợp đánh thua, binh thế đến nỗi suy đồi là bởi thế đấy ».

Vua bảo thị thần rằng: « Nay mùa đông rét mướt, linh đi thú ngoài Bắc trèo đèo lội suối khó nhọc, trẫm muốn vì họ cầu tạnh, nhưng lại lo đương lúc cày cấy tạnh mãi thì hại việc nông. Ông vua chỉ có một lòng mà lo nghĩ khó khăn đến thế à »?

Tướng giặc Sơn-tây là Lê Văn Bang họp đảng hơn 1.000 người cướp bóc huyện Lập-thạch. Quản phủ Vĩnh-tường là Trần Đình Di thân đem binh dân 200 người, gặp giặc đánh nhau ở xã Đại-lữ, bắt sống và chém được hơn 30 người. Bang trốn chạy. Thu được khi giới rất nhiều.

Vua nghe tin khen rằng: « Di it người mà địch được giặc đông, đánh giặc thực là xuất sắc ». Liền trao cho chức vệ úy Hậu quân, vẫn lãnh việc quản phủ. Thưởng cho binh dân đi trận 500 quan tiền.

Cho Điện-bàn công Phổ theo ban chầu mừng. Trước bị phạt bổng 3 năm, đổi làm 2 năm, chia trừ vào 4 năm, mỗi năm cấp cho nửa bổng để chi dùng.

Trích hai huyện Thanh - chương và Chân - lộc phủ Đức-thọ trấn Nghệ-an cho lệ vào phủ Anh-sơn. Trước phủ Đức-thọ thống hạt 6 huyện (La-sơn, Hương-sơn, Thiên - lộc, Nghi - xuân, Thanh - chương, Chân - lộc) mà Anh-sơn chỉ có 2 huyện (Nam-đường, Hưng-nguyên), nhiều ít không đều nhau. Vua sai trấn thần hiệp đồng với quan kinh phái là Đỗ Phúc Thịnh xem kỹ địa thế mà chia lại, lại chọn chỗ nào đường sá đi lại vừa đều thì dời xây phủ lỵ hai phủ. (Phủ lỵ cũ của Đức-thọ ở xã An-hồ huyện La-sơn, dời đến xã An-trung; phủ lỵ cũ của Anh-sơn ở xã Hương-lãm huyện Nam-đường, dời đến thôn Hồng-nhiễm).

https://tieulun.hopto.org

Hiệp trấn Sơn-tây là Nguyễn Hữu Bảo chết; cho 200 quan tiền.

Ba trấn Sơn-tây, Bắc-ninh, Hải-dương ít mưa.

Ấm thụ cho cháu công thần Vọng-các thuộc nội cai cơ Cù Văn Liêm là Cù Văn Thành và cháu tổng nhung cai cơ Nguyễn Văn Tuyết là Nguyễn Văn Đông, làm ân kỵ úy.

Chưởng cơ quản vệ Hùng dũng là Đỗ Thiên Thẩm chết. Thẩm di thú ngoài Bắc, có công đánh giặc, vua thương, cho 1 cây gấm Tống, vải lụa mỗi thứ 5 tấm, và 200 quan tiền.

Lấy thiêm sự Binh bộ là Trương Minh Giảng làm thự thị lang Binh bộ, thiêm sự Hình bộ là Thân Văn Duy làm thự thị lang Hình bộ, Hàn lâm viện thừa chỉ là Phạm Đình Hổ làm thự tế tửu Quốc tử giám. Hổ dâng sớ từ. Vua không nghe.

Định lệ phân xử việc để hư hỏng binh khí do nhà nước cấp (Phàm trong hạn mà binh khí hư hỏng, một vệ hỏng đến 100 cái, một đội đến 20 cái trở lên, thì đại viên chưởng lãnh cùng chánh phó quản vệ và suất đội đều phải phạt bổng 6 tháng, một vệ 51 cái, một đội 11 cái trở lên, đều phạt 3 tháng bổng, một vệ 10 cái, một đội 3 cái trở lên, chưởng lãnh miễn phạt, quản vệ và suất đội phạt bổng 2 tháng). Trước đây lệ định những binh khí nhà nước cấp, cứ 5 năm một lần tu bổ, đến bây giờ quan Binh bộ cùng Văn thư phòng hội xét binh khí các quân, có cái chưa đến niên hạn đã hư hỏng. Chưởng lãnh đến suất đội đều bị phạt. Nhân sắc rằng từ nay những binh khí trong hạn mà hư hỏng thì phạt theo lệ, lại bắt phải bồi thường.

Người Man bảy sách (Chế-trang, Làng-lồ, La-vạn, Lục-vân, A-nhân, Ỷ-tuân, Ỷ-đống) ở Bình-hòa đến nộp thuế sáp, và đem phương vật dâng (4 thớt voi, 4 đôi

https://tieulun.hopto.org

ngà voi). Trước đây trấn thần là bọn Nguyễn Văn Quế cho người đến các man chiêu dụ, họ đều nghe mệnh cả, duy Ma Trập sợ không dám ra, cho cháu là Ma Trung cùng man tù hơn 20 người đem bộ lạc đi theo. Họ đến trấn, trấn thần Bình-hòa tâu lên.

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Người Man hối lỗi tỏ lòng thành, tình cũng nên thương. Phép nước đã thi hành, nên lấy đức mà bao dung ». Bèn sai trấn thần thết đãi cơm rượu, yên ủi rồi cho về. Thuế sáp còn thiếu đều miễn.

Định lệ treo cờ ở các kỳ đài trong ngoài (Hàng năm ở Kinh, gặp bốn tiết lớn là Thánh thọ, Vạn thọ, Nguyên đán, Đoan dương, cùng ngày mồng một, ngày rằm lúc đại giá ra vào, đều treo cờ lớn bằng trừu lông sắc vàng; thường triều cùng ngày xem tuồng thì treo cờ nhỏ bằng trừu nam sắc vàng; ngày thường thì treo cờ nhỏ bằng vải vàng. Nếu gặp ngày mưa gió to cùng ngày kỵ thì miễn treo. Các thành dinh trấn đạo phủ huyện, các đài Trấn-hải, Điện-hải, Định-hải, gặp bốn tiết lớn cùng khi xa giá đi tuần đến, đều treo cờ lớn bằng trừu nam sắc vàng; ngày mồng một, ngày rằm, ngày thường đều treo cờ nhỏ vải vàng. Cờ dài rộng đều có thứ bực khác nhau. Các hạng cờ ở Kinh thì chước lượng tâu xin bổ cấp, ở ngoài thì cờ lớn 3 năm một lần thay, cờ nhỏ về ngày sóc vọng mỗi năm một lần thay, cờ nhỏ ngày thường mỗi tháng một lần thay).

Lại định lệ khảo xét các thuế đòi thu đủ thiếu thế nào. Bộ Hộ tâu rằng phép đòi thu là để làm căn cứ mà xem xét thành tích, phân biệt công quá, tất phải tra năm tháng tại chức lâu hay chóng, xét số chính phải thu nhiều hay ít, mà phân biệt nghĩ định thì mới đủ tỏ rõ sự khuyên răn. Từ trước đến nay khóa thanh tra, về các chức đốc

https://tieulun.hopto.org

trưng (1), thôi trưng (2), kinh trưng (3) thi đại khái chỉ lấy số thiếu trong 3 năm tóm lại mà xét, trong ấy cũng có người làm việc từ đầu đến cuối, cũng có người ở chức một năm nửa năm, thế mà nghĩ xét như nhau thì sợ chưa phải là phép công bằng. Xin từ nay các viên làm việc đốc trưng, thôi trưng, kinh trưng thuộc các thành dinh trấn đạo phủ huyện tổng, có người nào thăng thụ, đổi đi, hoặc về hưu trí, bị cách hay chết, thì người làm việc tiếp phải chiếu số thu được đủ thiếu về phần tháng phần năm của người làm việc trước mà báo rõ lần lên thượng ty sở tại để lưu làm hồ sơ, tổng lên huyện, huyện lên phủ đạo, phủ đạo lên dinh trấn, trấn lên thành, dinh trấn nào không thuộc thành thì do người đồng sự lưu chiểu. Đến khóa thanh tra, theo đấy mà khảo xét và phân biệt nghĩ định ».

Vua theo lời tâu.

Hiệp trấn Hưng-hóa là Trần Văn Thông phải tội cách chức. Trước là tri châu châu Văn-bàn là Sầm Nhân Tráng những lạm của thổ dân đến hơn 390 lạng bạc. Thông tra hỏi, Tráng đã thú nhận mà Thông lại thả không giam cầm. Tráng bèn trốn đi. Đến bấy giờ việc phát ra. Thông vì trước sau làm việc ấy, chiếu lệ không giam kẻ trọng phạm phải cách chức. Trấn thủ là Lê Văn Sách, tham hiệp là Tô Văn Hoảng, một người là võ biền, một người đi việc quan vắng, Sách thì giáng làm cai cơ bắt về hưu trí, Hoảng thì giáng một cấp lưu.

---

(1) Đốc trưng: quan ở dinh trấn đốc việc thu thuế.

(2) Thôi trưng: các viên tri phủ, tri huyện, cai trưng, cai trường, thôi thúc việc thu thuế.

(3) Kinh trưng: các viên cai huyện, ký huyện, cai thuộc, ký thuộc, thường thường đến thu thuế. *T.L.C.B.* đệ nhất kỷ, quyển 45.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XLIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh hợi, năm Minh-mệnh thứ 8 [1827] (Thanh Đạo-quang năm thứ 8), mùa xuân, tháng giêng, ngày mồng một. Ban ân chiếu cho trong ngoài. Chiếu rằng: « Vương giả không lòng riêng, vâng mệnh trời mà thương kẻ dưới; nhà nước có việc mừng, cho mọi phúc để rộng gia ân. Kinh *Dịch* nói rằng: « Thể đạo nhân », Kinh *Lễ* nói rằng: « Ban ân đức », đều để tỏ đạo vua to lớn. Trẫm nối mối cả, theo mưu rộng, phàm một chính một lệnh đều nghĩ theo đạo trời. May nhờ trời trên ủng hộ, sông núi giúp thiêng, các quan lớn nhỏ cùng lòng kính cẩn, bốn biển trong ngoài đều được giàu yên. Năm nay vừa gặp Lục tuần đại khánh của Hoàng thái hậu, già cả thêm tuổi, đầy dẫy lộc vinh. Thực bởi hòa thuận gây nên, vâng chịu phúc lớn. Ngửa nhờ khí xuân che chở; mừng ngày phụng dưỡng còn dài. Đem của chín châu để dâng vui, tỏ lòng kính mến; cùng thiên hạ mà đồng lạc, thỏa đạo tôn thân. Lẽ nên cả ra phúc lớn, rộng ban ơn to. Nay hơi dương ban lệnh, ấm sáng mở điềm. Họp cả trên rừng dưới biển để hoan hô, khắp cả mặt đất chân trời mà cho phúc. Vậy có ân điển 13 điều:

https://tieulun.hopto.org

1. Tiền thuế thân, tiền đầu quan, tiền điệu, tiền cửa đình năm nay đều miễn.

2. Tiền thóc gạo thuế lệ về điền thổ năm nay giảm 5 phần 10.

3. Những người vay thóc không có sức trả được đều tha cả.

4. Lệ trước những điền thổ sót lậu thì tính từ năm phát giác truy thu thuế 3 năm, nay chuẩn định truy thu 1 năm. Ghi làm lệ mãi mãi.

5. Những đền miếu phát tích của đế vương lịch đại đều tế một đàn.

6. Các thần núi to sông lớn đều tế một đàn.

7. Các quan viên có lỗi về việc công bị giáng phạt tự năm Minh-mệnh thứ 7 trở về trước thì lượng cho khai phục rộng tha.

8. Quân dân những người 80 tuổi trở lên thì cấp cho mỗi người 1 tấm vải 1 phương gạo, 90 tuổi trở lên mỗi người 1 tấm lụa 2 phương gạo, 100 tuổi trở lên mỗi người 2 tấm lụa 1 tấm vải 3 phương gạo.

9. Những người tài phẩm giỏi giang ẩn núp ở núi rừng thì xét ghi để bổ dùng.

10. Xét hỏi những con hiếu cháu thảo, nghĩa phu tiết phụ để nêu khen.

11. Các nhà trạm dọc đường tự tháng giêng đến tháng 6, mỗi tháng cấp cho 30 quan tiền 20 phương gạo.

12. Các sở dưỡng tế ở các thành dinh trấn có những người góa vợ, góa chồng, bồ côi, già không con, cùng những người tàn tật không kêu đâu được thì phải nuôi nấng.

13. Nhân viên các xứ ra sức chuộc tội đã đủ 3 năm thì chước lượng rộng tha.

TAILIEUSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Ôi! Đức càn nguyên (1) nuôi nấng, ban phúc khánh cho mọi người; phúc vương mẫu dồi dào, dâng tuổi tiên đến muôn thủa ».

Triệu thự trấn thủ Tuyên-quang là Lê Duy Tích về Kinh; lấy nguyên chưởng cơ lãnh trấn thủ Quảng-yên là Lê Phúc Hậu làm trấn thủ Tuyên-quang.

Lấy chưởng cơ thống quản thập cơ Chấn Định của Trung quân là Nguyễn Đình Phố lãnh trấn thủ Hải-dương, chưởng cơ lãnh vệ Cẩm y là Nguyễn Văn Quyền làm thống quản thập cơ Chấn Định Trung quân, chưởng cơ lãnh trấn thủ Bình-định là Nguyễn Văn Trọng lãnh các đội Túc trực vệ Cẩm y.

Đổi tên đội Bả lệnh làm ty Ký cổ vệ Cẩm y, sai Nguyễn Văn Trọng kiêm quản.

Xét những tù tội chết về tạp phạm. Dụ rằng: « Nhà nước dùng phép hình sáng suốt ngay thẳng cốt cho kẻ ác sợ mà kẻ gian biết răn, vì dân mà trừ hại. Người xưa ở chỗ ấy thường để lòng kính thương, mà cũng răn việc lạm thả, cho nên nói rằng « Cần thận không xá tội », rằng « Xá người có tội là hại người lương dân », rằng « Một năm hai lần xá thì người thiện hậm hực », đều là nói việc hình nên cẩn thận, không cho người có tội được tha bừa. Trẫm tự khi thân cầm chính quyền đến nay, về việc hình ngục thường sắc cho hữu ty thanh lý mà không dễ dàng xuống chiếu xá, là sợ để sống kẻ ác mà nuôi kẻ gian. Năm nay kính gặp tiết Lục tuần đại khánh của Hoàng mẫu Hoàng thái hậu, ơn to cả thấm, nghĩ đến những kẻ tội kia cũng nên lượng mà rộng tha. Vậy hạ lệnh cho các nha xét hình trong ngoài xét kỹ các tù tội chết về tạp phạm từ tháng 12 năm Minh-mệnh thứ 7 trở về trước, người nào tình đáng

---

(1) Đức càn nguyên: đức của trời, của vua.

https://tieulun.hopto.org

thương thì kê thành sách, do bộ trình xem, đợi chỉ cho rộng giảm ».

Đổi cấp ấn đồ ký cho vệ Phấn dực Nội thủy (Trước khắc bảy chữ « Thủy quân Nội thủy Phấn dực vệ » nay bớt hai chữ Thủy quân). Lệ ban thi cho cùng với quân Thị nội, vẫn thuộc đại viên chưởng lãnh Thủy quân quản hạt. Những suất thập thực thụ cho đều chiếu phẩm chi bổng.

Sai quan Bắc-thành sát hạch quan lại.

Dụ rằng: « Gần đây nghe nói viên ty và thư lại các tào bắt chước nhau, liên kết bè đảng, nhiều người ăn của lót mưu lợi riêng, công việc tự ý mình làm nặng nhẹ, mà Hình tào càng tệ hơn. Binh dân ngay vạy, khó mà phân biệt, án từ phải trái, làm sao công bằng? Mưa nắng trái tiết, giặc cướp nổi thêm, chưa chắc không phải vì cớ ấy. Tất phải một phen sửa đổi, để dứt mối tệ ấy đi. Bọn ngươi Nguyễn Hữu Thận, Trương Văn Minh, nên cùng với tào viên giữ lòng công bằng, sát hạch bọn ty viên thư lại, người nào thanh liêm, siêng năng giữ phép, không có việc gì tham ô, thì liệt làm hạng ưu, đợi chỉ để bạt ; người nào hơi cần cán, chưa từng a dua làm bậy và mưu cầu hối lộ, thì liệt làm hạng bình, cho lưu để cung chức ; người nào dẫu không có lỗi tệ mà già yếu ươn hèn, thì liệt vào hạng thứ, bắt phải hưu trí. Đến như người nào múa máy văn từ, cợt đùa pháp luật, điên đảo phải trái, thì chỉ tên nghiêm hặc để trừng trị. Không được một chút thiên tư, khiến cho lại được người hiền, quan xứng chức vụ. Về sau vẫn thời thường cố gắng, lưu tâm xem xét, người tốt thì tiến lên, người xấu thì đuổi về. Hoặc có người trước siêng sau biếng, trước liêm sau tham, thì dẫu là người mình bảo cử lên cũng phải cứ thực tham tâu, mới xứng

https://tieulun.hopto.org

đáng với trách nhiệm ủy thác. Phen này trẫm đã khẩn thiết hiểu dụ, bọn ngươi đều nên cảm phát thiên lương, đem lòng công trung vì nước, để cho quan lại được nghiêm chỉnh, hoặc giả đón được phúc trời, thỏa dân trông cậy, cho trẫm khỏi phải lo về phương Bắc».

Gia cho thiêm sự Nội vụ phủ là Nguyễn Khoa Minh hàm thị lang cho quyền biện Hộ tào Bắc-thành.

Ngày giáp thân, tế xuân hưởng.

Sai vệ Ban trực hậu đi thú Ninh-bình, các vệ Long võ trung, Kỳ võ, Hữu bảo nhất đi thú Bắc-thành. Thưởng cho biền binh tiền lương bổng một tháng cùng quần áo theo cấp bực. Lại chuẩn cho từ nay phàm lính kinh đi thú, những thư lại thực thụ cứ ngày đến chỗ thú thì chiếu phẩm chi bổng, về Kinh lại theo lệ chi lương. Định làm lệ mãi mãi.

Đổi vệ Hậu bảo tam của Hậu quân làm vệ Cường dũng, lệ theo viện quân ở Bắc-thành.

Định lệ khóa thanh tra Nội vụ phủ, cứ 3 năm một khóa, lấy các năm dần tỵ thân hợi làm kỳ khóa. Khâm phái đồng lý phó đồng lý, mỗi chức một người. Những người tùy biện thì viên ty sáu bộ mỗi bộ 2 người, viên ty Vũ khố, Khâm thiên giám, Thương bạc, Tào chính, mỗi nơi một người.

Sai thị lang Binh bộ là Trương Minh Giảng làm đồng lý thanh tra Nội vụ phủ, lang trung Hình bộ là Nguyễn Nhược Sơn làm phó.

Sai trấn thần Nam-định xét thực trạng quan lại và binh dân để tâu lên. Dụ rằng: «Tình hình giặc cướp ở địa phương gần đây, quan quân đi tuần bắt giặc làm việc tốt xấu thế nào, quan lại phủ huyện có tham tàn không, dân mọn nghèo đói đi làm giặc nhiều hay ít, các ngươi Đỗ Văn Thịnh, Lê Đình Khuê, Vũ Đức Khuê, nên cứ thực tâu lên ngay, không được mảy may giấu

https://tieulun.hopto.org

giếm, vẽ vời. Lại Vũ Đức Khuê là tự trẫm đặc cách chọn bổ, đến trấn chưa bao lâu, làm việc không được như trước. Ngươi nên đêm khuya bấm bụng, những việc lười biếng sơ suất, cùng những chỗ không dám nói với ai, có thì đổi đi, không thì cố gắng, chớ nghĩ rằng cửa vua xa muôn dặm, mà phải nghĩ lúc nào cũng như ở gần điện đường, nghĩ như thế là đã được hơn một nửa rồi ».

Đến lúc bọn Thịnh phúc tâu, vua quở rằng: « Xem tờ tâu, thấy tình hình dân gian, tệ của quan lại, không nói rõ được một tý nào. Tiếc cho ta một lòng thành thực hỏi kẻ dưới mà các ngươi coi như không nghe. Nay hãy gác để đấy. Nếu bọn ngươi thiên lương không mờ tối, còn tiếc thân danh, thì nên đem những quan lại tham ô chỉ ra mà tham hặc. Nếu một mực dung túng, sau bị người khác tham hặc, thì tội thất sát còn nhẹ, cái tội phụ ơn vua còn nên để sống ở đời sao? Cố đi, cố gắng mãi đi, chớ để đến phải cắn rốn (1) ».

Chế ấn quan phòng bằng ngà cho thị lang lục bộ, mỗi bộ một cái.

Sai hoàng tử Miên an dâng 50.000 quan tiền lên cung Từ-thọ.

Bộ Lễ tâu rằng: « Hàng năm gặp ngày Thánh thọ ở cung Từ thọ, cùng các lễ Nguyên đán, Đoan dương, thì hoàng thượng đem bầy tôi làm lễ. Sau khi muôn việc được rảnh, lại thân đến xem bữa ăn, thăm sức khỏe, thực đủ tỏ bày đức hiếu của thánh nhân. Đến như đầu năm dâng tiền, thì sai hoàng tử, lễ nên như thế. Nhưng nghi thức tiến dâng nên định phép nhất định, khiến người thừa biện được tiện noi theo. Vả xét năm thường

---

(1) Cắn rốn: chữ hán là « phệ tề », chữ ở *Tả truyện*, ví như người ta không thể cúi xuống mà cắn rốn của mình được, ý nói ăn năn không kịp.

https://tieulun.hopto.org

tiến dâng 10.000 quan, gặp năm đại khánh thì thêm lên là 50.000 quan. Xin soạn sẵn mẫu văn lễ điệp cung tiến, mỗi trường hợp một bài, lấy năm Minh-mệnh thứ 9 bắt đầu. Do bộ Hộ theo lệ, cứ đầu xuân xin vua sai hoàng tử và một viên bộ thần mang mũ áo tiến dâng, đúng nghi thức ». Vua theo lời tâu.

Chưởng cơ lãnh thập cơ Kinh Tiệp của Tiền quân là Phạm Văn Lý và vệ úy lãnh cơ Tứ dực của Thủy quân ở Bắc-thành là Nguyễn Văn Phong đánh tan thổ phỉ Nam-định là Phan Bá Vành ở Tam-giang. Vành tự trận Đồ-sơn trốn chạy, đem đồ đảng vài nghìn cùng hơn 100 chiếc thuyền trốn đến địa hạt Tiên-hưng, Thái-bình. Bọn Lý đốc thủy binh theo đến Tam-giang, đánh tan quân Vành, bắt sống và chém giết, thu được thuyền ghe khí giới. Tin thắng trận tâu lên. Vua cho thư khen ngợi. Thăng Phạm Văn Lý làm thống chế vẫn lãnh thập cơ Kinh Tiệp của Tiền quân; thưởng cho một khẩu súng tay bịt vàng của Tây-dương, 1 cái gươm đầu sư tử mạ vàng, 1 cái áo mở bụng bằng nhung đỏ cúc vàng. Thăng Nguyễn Văn Phong làm chưởng cơ vẫn lãnh cơ Tứ dực của Thủy quân; thưởng cho 1 khẩu súng tay bịt bạc, 1 cái gươm đầu sư tử mạ vàng, 1 áo mở bụng bằng nhung Chương-châu hoa chẳng chịt. Thưởng quân sĩ 5.000 quan tiền. Lại dụ cho thành thần truyền hịch cho các đại viên cầm quân đem thủy bộ đều tiến, đánh cho thật mạnh. Có đội trưởng suất đội giữ kho muối là Nguyễn Thường đánh nhau với giặc, chém được hơn 30 tên. Cho thăng chức cai đội, thưởng 400 quan tiền.

Tướng giặc Phan Bá Vành lại họp đảng ở Thiên-trường và Kiến-xương, Thành thần tâu xin phái thêm kinh binh, cùng thuyền ghe và hỏa khí, để thêm quân thế. Vua dụ rằng: « Trận thắng ở Tam-giang giặc đã mất vía chạy trốn, đáng lẽ nên nhân trận thắng ấy thúc

https://tieulun.hopto.org

thủy quân đuổi ngay cho đến cùng, giặc tất phải bỏ thuyền chạy tan; giặc dưới nước đã không chống nổi thì giặc trên bộ cũng đến bị bắt thôi. Bọn ngươi lại thận trọng quá, để mất cơ hội ấy không làm, đến nỗi lửa sót lại cháy, giống như nuôi cái ung để lo về sau. Nếu bảo rằng đợi thêm thuyền ghe thêm hỏa khí mới đủ xong việc, thì sao không nghĩ ngày trước chỉ có như thế cũng đủ đánh được giặc! Nếu mươi ngày nữa lính và khí giới của ta mới biện xong, thì giặc cũng bức bách dân ngu củ kết càng đông, một điều ấy cũng rõ là mờ tối, bỏ mất thời cơ. Lại nói rằng các vệ binh miền Nam hiện đóng thú phân phối không đủ, các vệ Tiền phong mới đến sợ không quen đánh giặc. Nay binh miền Nam trước sau đóng thú cũng chẳng ít gì, mà binh các vệ Tiền phong, Kỳ võ, Long thao, Hổ lược, vốn là quân tinh nhuệ, lo gì không cố sức đánh giặc, chỉ lo tướng súy không chịu ra sức thôi. Vả lại kinh binh chỉ giúp việc đàn áp và phái đi việc khẩn yếu để thu thành hiệu, nếu chỗ nào cũng phải là binh miền Nam thì ý các ngươi muốn có mấy vạn binh mới đủ xong việc? Thành ra binh Thanh Nghệ và Bắc-thành không dùng được việc gì à? Một điều ấy thì lấy gì để khiến cho người ta hăng hái phấn khởi. Lại như xin phái binh Hổ oai và Hậu bảo, thì binh cùng voi ở Kinh mới phái đi mươi ngày nữa cũng sẽ đến thành, không cần xin nữa. Lại xin phát 300 súng tay, thì đã chiếu số phát trạm cho đi rồi. Lại xin phái lính đi thú Ninh-bình, thì đã phái vệ Ban trực hậu đi rồi. Bọn ngươi Nguyễn Hựu Thận, Trương Văn Minh, đều nên trổ mưu kế, nghiêm sức cho các đại viên lãnh binh các đạo định ngày hội đánh, cốt sao đánh một trận thành công, không được lần chần trông ngóng. Nếu lượng sức không đánh nổi thì phải tâu thực ngay. Trẫm đã dự bị đại binh thủy bộ, sai tướng rảo ngay đến đánh, há lại cứ ngồi trông

https://tieulun.hopto.org

đàn rế đàn kiến luông tuồng sinh chỉ hay sao? Đến lúc ấy một trận đánh tan thì bọn ngươi là những người cầm quân sợ không thể trơ mặt đứng ở đời được ».

Nhân sai cấp tiền lương cho linh thủy linh bộ Bắc-thành (Lệ định linh đương ban hàng tháng chỉ cho gạo lương, vì có việc đánh giặc cấp thêm mỗi người 1 quan tiền). Việc xong lại như lệ cũ.

Sai phó tướng Hậu quân là Ngô Văn Vĩnh đem hai vệ Hậu bảo nhất, Hậu bảo nhị đi Bắc-thành đánh giặc. Vua thấy Vĩnh lão luyện về đánh trận cho nên sai đi.

Lại phái vệ úy Thủy dinh và Tả dinh quân Thần sách ở Nghệ-an, mỗi dinh một người theo thành sai phái.

. Cho ủy viên các thành trấn được dẫn vào ra mắt ở Đông-các.

Vua bảo thị thần rằng: « Các vua đời gần đây, thường ở sâu trong chín lần cửa, có việc gì chỉ truyền mệnh lệnh, bầy tôi ít được trông thấy, cái nạn che lấp bởi đó gây nên. Trẫm cho như thế là không phải. Phàm vua với tôi cũng như cha với con, thân nhau như một thân thể. Trẫm hoặc có khi se mình, cho bầy tôi hỏi thăm là cũng muốn trên dưới thân nhau, để khỏi cái tệ cách trở ». Lại nói: « Gần đây các quan ngoài về Kinh vẫn hay cho dẫn vào ra mắt, không những để xét lời nói nét mặt, cũng nhân đấy mà hỏi sự tật khổ của dân gian, phép ấy có thể làm được lâu dài đấy ».

Bộ Hình tâu: « Tự trước đến nay, về việc địa phương thu thẩm tù phạm phát phối quân lưu, cùng việc động tĩnh bốn quí và hình án cuối năm, đều làm sách tâu sớ tàu dâng lên, do bộ Hình xếp đặt để trình. Sách tâu cùng sớ tâu đều phê lời « phụng chỉ », còn các sách khác chỉ để lưu chiếu ở bộ. Trộm nghĩ sách thu thẩm là thẩm xét tội trạng tù nặng, việc rất quan trọng về hình danh, xin

https://tieulun.hopto.org

cứ theo như lệ cũ, còn các việc khác thi đỗi làm sách tư bộ ». Vua theo lời tâu.

Quan Thành thần Gia-định tâu xin cho thống chế Nguyễn Văn Tuyên dự bàn việc thành.

Vua dụ rằng : « Việc đình nghị ở Kinh đã cho các vệ úy Thị trung Thị nội được dự ngồi nghe, đó là để quen hiểu chính thể mà thôi, vốn không được dự vào hàng bàn bạc. Vả những việc của thành tào đều có chuyên trách, Tuyên theo làm việc ở thành, chỉ chuyên cai quản biền binh, há nên cho lấn sang chức khác. Duy khi có một vài việc quan trọng gì khó khăn còn ngờ thi cho đến hội thương cũng được ».

Cấp đồ nhung phục cho các quản quân đi thú ở Thanh Nghệ và Bắc-thành, cứ 5 năm thay một lần như lệ ở Kinh. (Chánh phó vệ úy và suất đội quân Thần sách ở Thanh Nghệ, quản cơ Tứ dực của Thủy quân, quản thập cơ của ngũ quân ở Bắc-thành, chánh phó vệ úy vệ Cường dũng, vệ úy vệ Hùng dũng, phó vệ úy vệ Nghiêm dũng, chánh phó quản cơ cơ Ngũ kích của Tượng quân, cơ tứ dực của Thủy quân, quản cơ Tam hùng, phó quản cơ cơ Hiệu thuận ngũ ở Bắc-thành).

Cho chưởng cơ lãnh lưu thủ Quảng-trị là Phạm Văn Tín lưu ở Kinh theo ban chầu-hầu, gia ân cho chi toàn bổng.

Lấy phó vệ úy vệ Hùng dũng là Trần Văn Duy làm vệ úy.

Ngày giáp ngọ. Duyệt binh.

Vua ngự ở Nam đài để xem. Dụ thị thần rằng : « Binh lính có tên trong sổ phải có thực số, gần đây nghe nói những viên biền không tốt hay giả mạo, để điểm danh cho đủ, thói ấy không thể để cho lớn lên. Tự nay cứ đầu mùa xuân hội duyệt quân lính, có người ốm hay trốn, cho quản quan cứ thực mà khai. Nếu dám có sự giả mạo

https://tieulun.hopto.org

thì theo quân luật xử trị. Đại viên quản lãnh thì giao bộ nghiêm nghị.

Vua đi chơi phía đông giao. Trước định đầu xuân đi tuần thăm, gặp trời mưa lại thôi. Gọi kinh doãn là Ngô Phúc Hội hỏi về công việc làm ruộng. Dụ rằng: « Mưa xuân đương lấy, xa giá chưa thể đi được, đợi trời tạnh cũng chưa muộn, can gì phải làm trái tính để cầu khen, như Nguỵ Văn-hầu [đi săn] giữa lúc mưa (1), Tần Hiếu-công [thưởng người] dời cây gỗ (2), chỉ là giữ điều tin nhỏ mọn ». Đến bấy giờ mới đi chơi phía đông giao, thưởng 2.000 quan tiền cho xã dân dọc đường.

Đi săn ở đồng Hưng-bình.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Người xưa nhân việc đi săn bắn để học việc võ. Ngày nay mùa xuân đi săn cũng là ý ấy ».

Đảng giặc ở Nam-định 5.000 người cướp phủ Kiến-xương. Phó thống thập cơ Oai Thắng của Hậu quân là Phan Bá Hùng đánh nhiều trận, phá tan giặc; phó thống thập cơ Hùng dũng của Hữu quân là Phan Đình Bảo và tham tán Nguyễn Công Trứ cũng đều đem quân chia đường tiến đánh. Bọn giặc bị quân ta giết chết và đánh bị thương nhiều, bèn vỡ chạy cả. Quan Bắc-thành đem việc tâu lên. Vua sai thưởng Bá Hùng gia một cấp quân công, Đình Bảo và Công Trứ đều hai thứ kỷ lục quân công, thưởng biền binh 15.000 quan tiền. Chém được một đầu mục giặc thì thưởng 30 lạng bạc, một tên giặc

(1) Nguỵ Văn-hầu hẹn giờ với Ngu nhân đi săn, đến giờ mưa to, cũng cứ đi săn, để cho đúng hẹn.

(2) Tần Hiếu-công làm tân pháp, muốn cho dân tin, dựng cây gỗ ở cửa nam, yết thị rằng ai dời được cây ấy đến cửa bắc thì thưởng 5 lạng vàng. Không có ai cả, lại yết thị nói ai dời cây ấy thì thưởng 10 lạng vàng, sau có người dời cây ấy, thưởng đủ 10 lạng vàng để làm tin.

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thì thưởng 3 lạng bạc. Đánh nhau với giặc bị thương hay chết, định thưởng theo thứ bực. (Người chết, vệ úy cấp 150 quan tiền; phó vệ úy, quản cơ, 100 quan; phó quản cơ, cai cơ, 70 quan; suất đội 40 quan; suất thập 20 quan; lính 10 quan. Người bị thương, vệ úy cấp 70 quan tiền; phó vệ úy, quản cơ 50 quan; phó quản cơ, cai cơ 30 quan; suất đội 20 quan; suất thập 10 quan; lính 5 quan. Dân phu thủ hạ thì người chết cấp 5 quan, bị thương cấp 3 quan). Sắc rằng từ sau cứ theo lệ này mà làm.

Ban thưởng cho các hương cống phân phái đi hậu bổ vào lạy ở Đông-các mỗi người 20 lạng bạc.

Vua bảo bộ Lại rằng: « Cống sinh giám sinh trong kỳ đại khiêu năm ngoái nhiều người còn đợi bổ. Nên truyền dụ cho các địa phương rằng những chức thư ký, cai án, tri bạ, câu kê khuyết mà không có người bổ được thì có thể lấy cống sinh giám sinh quyền bổ những chức ấy, để cho họ có công việc làm, được thi thố tài năng, cũng có thể theo việc mà xét nghiệm người ấy nên làm chức ấy hay không; hoặc là tài người ấy cho đi cai trị xã dân là hơn thì sau này gặp có khuyết chức doãn thừa, không cần phải thử, tâu xin cho thực thụ ngay lại chóng được thành hiệu. Cốt ở thượng ty để ý xem xét, vì nhà nước gây dựng nhân tài ».

Dựng hành cung Vĩnh-thanh, cùng nhà công, kho công. Vua sai trấn thần thuê thợ làm.

Sai đô thống chế Phan Văn Thúy kiêm quản Tào chính.

Sai bộ Binh tư cho các hạt kén mua ngựa đực, Bắc-thành 50 con; Ninh-bình, Quảng-nam, Bình-hòa, mỗi nơi 10 con; Quảng-ngãi 20 con, Bình-định, Phú-yên, mỗi nơi 25 con, cốt chọn được ngựa to cao khỏe mạnh. Nếu

https://tieulun.hopto.org

được con nào giỏi chạy mà tinh thuần tốt, có thể sung làm ngựa ngự thì ngựa trắng thưởng 100 lạng bạc, các sắc khác 80 lạng bạc.

Ty viên bộ Lễ nhiều người nhởn nhơ không làm việc, quan bộ Lễ xin phép đánh roi. Vua nói rằng: « Quan viên tự thất phẩm trở lên, có người nào không xứng chức thì nên chỉ tên tham hặc, đợi chỉ trừng trị. Sao lại làm trái luật mà đánh roi người ta được? »

Các địa phương theo chỉ thả các tù quân lưu, dồn bổ làm lính, Bình-hòa dồn làm đội Hòa thiện ; Quảng-ngãi dồn làm đội Quy thiện, đều đem việc tâu lên.

Sai cấp cho lương tháng (mỗi tháng 5 tiền và 1 phương gạo). Hạt khác theo đấy làm lệ.

Dựng cột cờ ở các cửa Kinh thành, mỗi cửa dựng hai cột, dài 2 trượng 5 thước; cờ viết tên cửa. Cầu Tả thanh-long, cầu Hữu thủy-quan cũng theo qui chế như thế. Lại định lệ treo cờ treo đèn. (Trước tiết Thánh thọ một ngày, đêm treo đèn, ngày chính thì ngày treo cờ, đêm treo đèn. Trước tiết Vạn thọ 3 ngày, đêm đều treo đèn, trước một ngày treo cờ, ngày chính thì ngày treo cờ, đêm treo đèn. Tiết Trừ tịch, 3 ngày tiết Nguyên đán, tiết Đoan dương, ngày treo cờ, đêm treo đèn. Ngày đại triều, thường triều, xa giá đi tuần lúc đi lúc về ; cùng là ngày vua ngự Nam-đài duyệt binh, đều treo cờ. Nếu như nhà dân trong Kinh thành bị cháy thì ngày hay đêm cứ trông hiệu cờ hiệu đèn trên kỳ đài thì biết bắt đầu hay hết.

Tướng giặc Sơn-tây là Đinh Thế Thai tụ đảng ở huyện Yên-sơn, cướp bóc dữ dội. Quản phủ Quốc-oai là Nguyễn Hữu Án và phó quản cơ cơ Tả oai Hậu quân là Trần Văn Du đem binh đi đánh, bắt được Thai giết đi. Thưởng cho bọn Án kỷ lục đều một thứ ; thưởng cho biền binh 300 quan tiền.

https://tieulun.hopto.org

Hải-dương có hơn 20 thuyền giặc cướp xã Gia-viên, tri huyện An-dương là Nguyễn Quang Mưu nghe tin báo, đem dân phu, thủ hạ đến đánh, cướp được 1 chiếc thuyền, chém được 4 tên giặc; giặc bị chết đuối ở sông rất nhiều, bèn chạy về phương Đông. Thưởng cho Quang Mưu kỷ lục 1 thứ và 150 quan tiền.

Lại có cai đội giữ bảo Nhân-mục (thuộc huyện Vĩnh-lại) là Hoàng Văn Tả gặp giặc, quân ít không địch nổi, cố sức đánh, chết ở trận. Vua nghe tin, sai cấp tiền tuất cho Tả 40 quan, cho đội trưởng chết trận 20 quan, cho binh linh 10 quan. Sắc rằng từ nay các biền binh đi đánh giặc, thực có hăng hái dũng cảm xông vào đánh giặc, liều mình đến chết, thì cho theo lệ này mà thưởng hậu cho.

Phó thống thập cơ Kiên Nhuệ của Tả quân là Vũ Văn Thân đem quân đi tuần bắt giặc ở Hải-dương, bắt được 2 tên đầu mục giặc. Việc tâu lên thưởng cho người báo 200 quan tiền. Thân trước phải giáng cấp, cho khai phục.

Thổ phỉ ở Hưng-hóa là Xa Văn Nhị kết đảng với tướng giặc Lê Duy Khương, mưu dụ dân Man. Quản đạo Ninh-bình thấy thượng du hạt ấy tiếp giáp Hưng-hóa lấy làm lo ngại, báo cho án trấn Thanh-hoa là Tôn thất Dịch biết, rồi đem binh và voi đi kinh lược địa hạt, truyền hịch sai thổ ty thổ mục các châu huyện đóng chặn ở xã Thạch-bi (thuộc huyện Lạc-thổ), lại phái 200 binh theo quản phủ Thiên-quan đóng giữ bảo Lãng-phong rồi về Tờ tâu vào. Vua cho là phải. Lại dụ đạo thần là Lê Văn Túc và Nguyễn Hựu Nghi rằng: « Bọn ngươi đều là trẫm chọn bổ, nên rộng trổ mưu kế mà làm việc, phàm việc xét quan lại, nuôi võ dân, phòng kẻ gian, bắt giặc cướp, phải sao cho mọi việc thỏa đáng để giặc không dám

https://tieulun.hopto.org

dòm ngó, nhân dân được yên lành, mới là xứng đáng chức phận. Nếu không thế thì hỏi tội ở các ngươi ».

Sai đình thần truyền chỉ cho 11 trấn ở Bắc-thành rằng từ nay có việc quân cơ khẩn yếu, và những việc điềm lành hay tai hại, cùng tình hình nhân dân, thói tệ quan lại, giá gạo từng tháng tâu lên, thì được làm tập tâu riêng mà đệ thẳng, đồng thời tư cho thành biện lý. Đạo Ninh-bình thì mọi việc án kiện tấu tập cho được đệ thẳng, còn những công việc tầm thường phải tư cho Thanh-hoa thì chiếu theo lệ trước mà làm.

Chuẩn định các trấn Bắc-thành, phàm có việc đệ thẳng, thì Sơn-nam do trạm Sơn-phú, Nam-định do trạm Ninh-da, đều tự phát đệ thẳng vào bộ, còn các trấn khác thì do thành phát thay.

Thuộc man ở Thanh-hoa, tù trưởng các châu động Sơn-thôi, Trình-cụ, Chấp-yết đến trấn nộp cống (Lệ cống 170 lạng bạc, 15 tấm vải man hoa, 51 cân 4 lạng sáp), trấn thần cấp cho rượu và đồ ăn, nhân xin định làm lệ. Vua y cho.

Triệu chưởng cơ lãnh lưu thủ Quảng-bình là Hồ Văn Trương về Kinh, lấy vệ úy Lê Văn Quý làm chưởng cơ lãnh lưu thủ Quảng-bình.

Lấy tham hiệp Thái-nguyên là Nguyễn Chương Đạt làm tham hiệp Định-tường, hàn lâm kiểm thảo Ngô Bá Nhân làm lang trung Binh bộ thự tham hiệp Thái-nguyên.

Đổi hiệp trấn Nam-định là Lê Đình Khuê làm hiệp trấn Sơn-tây, lại sai Trần Chính Đức về Nam-định cung chức như cũ. Trước Chính Đức có chỉ gọi về Kinh, lấy Đình Khuê thay, đến khi vào chầu, vua hỏi rằng: « Gần đây một vùng Nam-định giặc cướp nổi lên như ong, có phải là vì đói rét hay là vì lời ngoa truyền về tinh tú

https://tieulun.hopto.org

mà kéo nhau làm giặc? » Chinh Đức đáp rằng: « Vì một vài đứa bất đắc chí du dỗ mà thôi ». Vua nói: « Dân mọn bị giặc du dỗ, một khi thấy quan quân thì đáng phải tự quay giáo, sao còn đua nhau cầm giáo mà đánh nhau với quan quân? Đại khái dân không yên phận cày ruộng, rủ nhau làm giặc thì tất có cớ, sao lại chỉ đổ cho chuyện dụ dỗ? » Rồi cho phục chức mà đổi Khuê đi Sơn-tây.

Tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt dâng biểu xin về Kinh thăm cháu.

Vua dụ rằng: « Từ khi giao cho khanh chuyên giữ khỏn đến nay, gió bụi cõi biên đã lặng, nhân dân yên ở làm ăn, thư được mối lo về miền Nam của trẫm. Nay xem tờ tâu, lòng luyến khuyết đã soi thấu. Nghĩ sức khỏe của khanh tuy không bằng ngày trước, nhưng trước nay việc biên thùy đã hiểu rõ, công việc xử trí tưởng cũng chẳng khó nhọc gì lắm. Hãy nên phấn khởi tinh thần, cố gắng ở lại vỗ trị nhân dân. Năm nay gặp lễ Lục tuần đại khánh của Hoàng thái hậu, đợi đến cuối hạ đầu thu trẫm sẽ chọn người quyền thay việc thành, sẽ cho khanh về Kinh để chúc thọ ».

Tháng 2 lấy chưởng cơ lãnh vệ Cẩm y là Nguyễn Văn Trọng làm thự thống chế dinh Hổ oai, chưởng cơ Hồ Văn Trương quản các đội Túc trực và vệ Cẩm y ty Kỳ cổ, vệ úy Nguyễn Tăng Minh làm chưởng cơ vẫn quản các đội Trường trực, Thường trực vệ Cẩm y, vệ úy vệ Thần cơ trung là Trương Công Tuyên làm chưởng cơ kiêm quản các vệ Thần cơ tiền hậu, Chấn oai, Thần oai.

Cho Đoàn Văn Trường làm phó đô thống chế Trung dinh quân Thần sách, Phạm Văn Điển làm thống chế Thị tượng, Lê Văn Hoan làm thống chế Tượng quân,

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Tài Năng, Nguyễn Văn Hạnh làm thống chế Thủy quân. Lại sai chế cấp cho Phạm Văn Điển và Lê Văn Hoan ấn quan phòng Thị tượng thống chế và Tượng quân thống chế bằng ngà.

Lấy vệ úy vệ Hổ oai trung là Nguyễn Xuân làm vệ úy vệ Hữu nhất quân Thị trung, phó thống thập cơ Chấn Định của Trung quân là Trần Văn Lộc làm phó vệ úy vệ Trung nhất, phó vệ úy vệ Long võ hữu là Nguyễn Văn Đoài làm phó vệ úy Tả vệ, viện sứ viện Thượng tứ là Lê Thuận Tĩnh làm phó vệ úy Hậu vệ, vẫn lãnh viện Thượng tứ, vệ úy vệ Hùng cự nhất Tượng quân là Lê Văn Huyên làm vệ úy vệ Hùng cự nhị.

Lấy Thượng bảo thiếu khanh là Trần Văn Quyền làm Thượng bảo khanh, Hàn lâm viện thừa chỉ là Tôn thất Bạch làm Thượng bảo thiếu khanh, đều quản lý Văn thư phòng.

Bọn Trần Lợi Trinh, Trần Văn Tinh, Hoàng Kim Xán, Hoàng Kim Hoán, Nguyễn Đăng Tuân dâng sớ nói: «Thổ phỉ Nam-định hung dữ đánh nhau với quan quân, xin chọn hai viên đại tướng chia nhau cầm quân thủy bộ tiến đánh, cho nhân dân phương ấy khỏi chịu lầm than». Vua cho lời nói là phải. Lấy thự thị lang Hình bộ là Thân Văn Duy làm thự thị lang Binh bộ, quyền biện Binh tào Bắc-thành, vẫn cho tham biện việc quân. Duy thấy thổ phỉ ở Bắc-thành đã lâu chưa dập tắt được, mạnh bạo dâng sớ xin đi, đại lược nói: «Nay thổ phỉ Bắc-thành tụ họp ở miền Đông—Nam, cướp bóc địa phương, xếp đặt công việc bận nhiều đến lòng vua. Sai tướng ra quân thực là muốn dẹp được giặc yên dân, nhưng bọn giặc nhiều lần bị quan quân đánh tan, mà tan rồi lại họp, thần chưa hiểu được. Vả lại hai hạt Đông và Nam, đói thì phát thóc bán rẻ và cho vay, mất mùa thì tha giảm thuế má, người ta lương tâm sẵn có

https://tieulun.hopto.org

há không có bụng tôn thân! Huống chi bọn giặc họp lại như đàn quạ, tan đi như bầy hươu, không như một nước đối địch. Triều đình có tướng lão luyện quân tình nhuệ, đều có lòng căm giặc, thế mà vẫn chưa thấy thành công. Đó lại là điều thần chưa hiểu được. Thần dẫu chưa học việc quân, mà tình trạng nhân dân thì có thể hỏi biết, uy đức của triều đình có thể tuyên dương. Xin được đi theo việc quân để báo đáp ơn trên muôn một». Vua khen là giỏi mà cho đi.

Thiêm sự Lễ bộ là Phạm Vũ Phác cũng dâng sớ xin về Sơn-nam đem thủ hạ đi đánh giặc. Vua cho lấy bản chức theo thành đi tuần bắt. Phác đến nơi, săn bắt được một tên yếu phạm cùng vài tên đồ đảng. Thưởng cho kỷ lục một thứ, 100 quan tiền. Rồi thấy việc đánh giặc hơi thư, triệu về.

TAILIEUSACH.COM.VN

Khai phục nguyên hàm thống chế cho viên bị cách là Trương Phúc Đặng. Đặng trước quản biền binh Bắc-thành, vì địa phương có việc mà điều độ sai lầm phải cách chức, giao cho đình thần bàn xử. Đặng sợ tội tự tử. Vua nghe tin lấy làm thương, nên có mệnh này. Lại cho cấp trả mũ áo. Bộ Lễ bàn tâu: «Việc trưởng công chúa Ngọc-anh để tang Đặng, cho là lời sớ sách *Nghi lễ* nói rằng « Vợ để tang chồng mặc áo sổ gấu », thế là để tang 3 năm mà mặc áo sổ gấu, đó là chính lễ. Nhưng đấy là nói chung lễ của thần dân thiên hạ. Đến như trưởng công chúa là chị em với vua, lễ có câu vì người tôn mà giảm xuống, thì để tang chồng cũng nên giảm xuống để cho khác với thường dân. Xin chế áo tang sổ gấu, để tang một năm thì thôi, vẫn mặc áo trắng đợi xong 3 năm mới mặc áo tốt. Đến như lễ tiết chầu mừng, thì sau một năm đều theo lệ thường mà vào hầu». Vua theo lời bàn.

https://tieulun.hopto.org

Bọn Nguyễn Văn Thắng cai đội kho Phú-thuận ở Kinh mài thấp miệng bát bằng đồng quan cấp (khoảng năm Gia-long nguyên cấp 5 cái bát) để ăn bớt của công, việc phát giác, lấy cái phương của nhà nước để so thì mỗi phương giảm mất 5 phân. Giao cho Bộ Hình trị tội. Bèn sai đúc lại bát mới, cứ lấy 30 bát gạt bằng miệng vừa đúng một phương làm chuẩn, để cấp đổi cho.

Bộ Binh bàn tâu cách thay đổi người coi kho Kinh, xin lấy một vệ chia làm hai ban, 3 năm một lần đổi.

Vua nói: « Một vệ đổi lẫn với nhau thì thông đồng ăn bớt của công cũng chẳng khó gì. Như thế là có tiếng thay đổi mà thực chẳng thay đổi gì. Phàm lập pháp phải xét đến sau, xem có tệ gì. Việc này hãy để thong thả sẽ bàn cũng được ».

Bắc-thành tâu dâng án kẻ cướp. Vua dụ rằng: « Trước kia các viên tổng trấn hễ gặp việc trộm cướp nặng là viện lệ hành hình, không kể đến việc nên tâu hay không, cứ đem kẻ phạm chém đầu, coi mạng người như rơm cỏ. Tự khi Nguyễn Hữu Thận lãnh việc thành đến nay, việc gì cũng đợi chỉ mà không dám tự chuyên, làm như thế thực là hợp lẽ, nhưng cũng có chỗ chưa ổn. Những tên giặc cướp yếu phạm tình rõ tội đáng mà cứ đợi chỉ thì chậm giết lâu ngày, lấy gì mà răn kẻ ngoan ngược! Tự nay về sau thành hạt có kẻ trọng phạm như thế thì cho đem tội trạng tâu lên, rồi lập tức hành hình. Còn những việc khác thì đợi chỉ ».

Miễn thuế điền thổ cho xã Văn-xá.

Dụ rằng: « Năm nay kinh gặp tiết Lục tuần đại khánh của Hoàng thái hậu, trẫm rộng suy hiếu trị, ban khắp mưa ơn, thần dân trong ngoài không ai là không được thấm. Nghĩ xã Văn-xá là làng quê mẹ, điển ban ơn nên đặc biệt hơn. Vậy cho miễn thuế điền thổ 5 năm, bắt đầu từ năm nay ».

https://tieulun.hopto.org

Cho Lương Tiến Tường làm thượng thư Hộ bộ, Hoàng Văn Quyền làm tả tham tri Binh bộ, Lý Văn Phức làm hữu thị lang Hộ bộ, Trần Văn Chiêu làm thiêm sự Hộ bộ.

Lấy tả thị lang Lại bộ là Lê Đăng Doanh làm thự tả tham tri Lại bộ, vẫn kiêm lãnh Thương bạc sứ.

Trấn thủ Hưng-hóa là Phan Bá Phụng đem quân đi tuần bắt thổ phỉ. Tướng giặc Lê Duy Khương đem đồ đảng ẩn nấp ở huyện Hoa-khê, huyện Tam-nông (thuộc tỉnh Sơn-tây). Phụng đón đánh, chém được vài tên ; bọn giặc vỡ chạy ; bắt được rất nhiều khí giới. Việc tâu lên. Thưởng cho Phụng một thứ kỷ lục quân công ; thưởng cho biền binh 500 quan tiền.

Tướng giặc Nam-định là Phan Bá Vành chia phái đồ đảng ngăn chặn các đường thủy bộ ở huyện Thư-trì. Phạm Văn Lý đem thủy binh đánh tan giặc ở sông Bồng-điền. Vành đem quân vây Phạm Đình Bảo ở Chợ Quán. Lý bèn cùng Nguyễn Công Trứ chia quân ba đường đến cứu. Ngoài đánh vào, trong đánh ra, đảng giặc tan vỡ. Vành chạy đóng ở xã Trà-lũ (thuộc huyện Giao-thủy). Đảng giặc còn hơn 2.000 người, đắp lũy đào hào, làm kế cố giữ đến chết. Vua nghe tin, dụ Phạm Văn Lý rằng : « Ngươi gần đây nhiều lần báo tin thắng trận, trẫm khen ngươi giỏi. Duy nay bọn giặc còn dám liên kết liều chết để chống quân ta, tưởng lòng căm thù của ngươi đáng phải giết giặc rồi mới ăn cơm, làm sao đã lâu dầu thắng trận mà đầu tướng giặc vẫn chưa có đầu nào bêu lên, nhiều kẻ yếu phạm vẫn chưa trị tội. Hết đông sang xuân, để chậm chưa giết được thì lấy gì mà nêu rõ phép nước. Ngươi nên lập tức cùng với các đại viên cầm quân chia đường vây đánh. Bọn kia như du hồn đáy hũ, có khó gì mà không đánh một trận bắt hết ! Trẫm vốn biết ngươi đủ làm xong việc

https://tieulun.hopto.org

cho nên chuyên trách ở ngươi. Cố gắng lên! Cố gắng lên! Nếu chần chờ trông ngóng, sợ công to từ trước không đủ bù với lỗi nặng dâu ».

Lại dụ Nguyễn Công Trứ rằng: « Ngươi trải làm quan trong quan ngoài, trầm vốn đã biết. Mùa đông năm ngoái, Bắc-thành nhiều việc, sai ngươi gấp đi giúp đỡ việc quân. Vừa rồi cứ tâu báo thì ngươi cùng Phạm Đình Bảo cầm quân trước sau giết giặc rất nhiều, đã xuống chỉ ưu thưởng rồi. Duy bọn giặc nhiều lần thua mà quan quân chưa bắt giết hết được, khiến ta không khỏi ghi cổ tay mà tức giận. Hiện nay tình hình đánh giặc thế nào, ngươi nên cứ thực tâu lên. Sau này có việc gì khẩn yếu, cho được làm tờ nói thực, niêm phong tâu thẳng ».

Lại dụ cho bọn lãnh binh là Hồ Bôi, Phạm Đình Bảo, Phan Bá Hùng, chia đường tiến đánh giặc.

Sai trung sứ đem 1.000 lạng bạc đến quân thứ Phạm Văn Lý. Dụ rằng: « Bạc này cho ngươi sử dụng. Tướng sĩ trong quân có ai hăng hái đánh giặc thì thưởng cho, chớ tiếc ».

Quan Bắc-thành là Nguyễn Hữu Thận và Trương Văn Minh tâu rằng: « Giặc nay đóng ở Trà-lũ, đất hiểm đường hẹp, lại thêm mưa dầm, đánh gấp chưa tiện ». Vua dụ rằng: « Lũ dân ngu dại họp nhau làm giặc, không phải là nước đối địch hay láng giềng mạnh, thế mà quan quân hàng nghìn hàng vạn lại không thể nhanh chóng dẹp yên! Xem tờ tâu xiết bao bực tức. Lại Trương Văn Minh đến thành đã hơn một tháng, sao không thân đến đốc quân cho mọi người hăng hái, mà chỉ ngồi đấy theo lời phao đồn mà nói chuyện phiếm. Như nói rằng đợi trời mưa tạnh sẽ đánh dữ, thì có lẽ đợi đến mùa hè mới dẹp được giặc à! Hay là

https://tieulun.hopto.org

nói hão cho qua chuyện thôi. Đã nhiều lần nghiêm dụ mà làm ăn như thế, cần gì phải phiền giấy mực! Trẫm hẹn cho lũ ngươi một tuần nữa, nếu quá hạ tuần tháng này mà không đánh xong bọn giặc ấy thì đã có quốc pháp có công luận đó, trẫm chẳng còn có thể châm chước nặng nhẹ được nữa, đến lúc ấy chẳng qua là phê « y nghị » mà thôi ».

Vua nghe nói nhân dân Nam-định nhiều người đi theo giặc, bèn sai dụ khắp rằng: « Xưa Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta xem dân cũng lòng nhân, yêu dân như yêu con, ơn trạch thấm thía vào dân đã sâu lắm. Trẫm tự lúc lâm chính đến nay, gia ơn đức, giữ gìn dân, dẫu chưa có thể theo được hay trước, nhưng tự xét mình chưa từng ngược đãi nhân dân để gây oán giận. Trăm họ các ngươi trước vì giặc bức phải theo thì còn có lẽ nói, đến khi quân lớn của nhà nước đã nhiều lần đánh mà vẫn không lìa tan thì thực khó hiểu. Trẫm nghĩ nhân dân đều là con của triều đình, trí khôn tài giỏi đều sẵn có, sao đến nỗi mờ tối lương tâm! Hẳn là bởi tướng giặc lừa phỉnh đấy thôi. Giết kẻ đầu sỏ, tha người bị hiếp, đó là lời thông luận xưa nay. Trước kia Tây-sơn là kẻ thù của nước không đội trời chung mà những tướng sĩ đem thân qui thuận cũng còn hậu đãi, huống là các ngươi! Nay nên bảo nhau, ai bắt được giặc giải đến cho quan thì không xét tội trước, lại còn khen thưởng, ai tản về làng cùng tự ra thú thì đều cho đổi mới. Nếu còn giữ thói mê không tỉnh ngộ, thì sau khi đánh xong giặc sẽ không còn cầu may mong ân điển gì được đâu ».

Tham tán Nguyễn Đức Nhuận đi tuần bắt giặc ở Sơn-nam, lâu chưa được công trạng gì. Vua dụ rằng: « Tự khi trẫm ủy cho ngươi coi dân ở Nghệ-an, giặc tan dân yên, trẫm đã khen và hài lòng. Mới đây nhân Bắc-thành

https://tieulun.hopto.org

giặc cướp quấy rối, bèn sai người đi giúp việc quân, làm sao đã lâu mà chưa được tin tốt? Hiện nay giặc cướp bắt được hay không? địa phương đã yên ổn chưa? và xét hỏi tình hình dân gian thế nào? cứ thực tâu lên. Sau có việc gì khẩn yếu cho cứ thực niêm phong mà tâu ».

Đức Nhuận liền tâu đã đánh giặc ở Ứng-hòa, chém được 8 đầu, bắt được khi giới, ấn tín, sổ sách. Vua khen, thưởng cho 1 thứ kỷ lục quân công; thưởng chung cho binh dân 500 quan tiền.

Xây đắp cửa Võ-thắng ở Quảng-bình. Phát hơn 300 lính ở dinh làm việc, mỗi người mỗi tháng cấp 2 quan tiền 1 phương gạo.

Triệu tả tham tri Hộ bộ lãnh Hộ tào Bắc-thành là Nguyễn Công Tiệp về Kinh; lấy tả tham tri Lễ bộ là Nguyễn Đăng Tuân làm tả tham tri Hộ bộ lãnh Hộ tào Bắc-thành.

Lấy tham hiệp Bình-hòa là Hồ Hựu làm tham hiệp Thanh-hoa, thiêm sự Hộ bộ là Lê Nguyên Hy làm tham hiệp Nghệ-an.

Thiêm sự hiệp lý dinh vụ Quảng-nam là Lê Quang về dinh ưu; lấy thiêm sự Vũ khố là Đặng Chương thay.

Lấy chưởng cơ thống quản thập cơ Oai Thắng của Hậu quân là Đặng Hữu Chất quyền lãnh trấn thủ Sơn-nam. Trước đây trong hạt Sơn-nam nhiều lần động trống đánh giặc, trấn thủ Lê Công Lý thường cáo ốm không ra. Vua nghe tin bảo rằng: « Làm trấn thủ như thế thì chả hỏng việc cha nó à! » Dụ cho Bắc-thành cứ thực xét tâu. Bèn cho giải chức về quê hưu trí, mà cho Chất quyền việc trấn.

Tả thống chế Thị trung quản tri Tôn nhân phủ là Tôn thất Bình chết. Bình là người thành thực, vua tiếc lắm.

https://tieulun.hopto.org

Tặng chức đô thống chế Thị nội. Lại cho 200 lạng bạc, 3 cây gấm Tống, 10 tấm lụa, 30 tấm vải, 50 cân sáp, 500 cân dầu.

Sai đô thống chế Phan Văn Thúy kiêm quản đội Tả dực quân Thị trung, chưởng cơ Nguyễn Văn Lộc kiêm quản các đội Trung hầu, Tôn thất, Nội hầu, Tả hầu, Hữu hầu, Trung hầu nhất và Dực hùng, Dực nhuệ, Ứng sai, phó vệ úy vệ Nội hầu là Tôn thất Bằng, tử tế đại sứ ty Tử tế là Tôn thất Diêu quyền biện việc Tôn nhân phủ.

Thống chế đinh Thần cơ là Đoàn Đức Luận chết; cho 500 quan tiền, 3 cây gấm Tống.

Lấy cai cơ Tả chi thượng đạo Thanh-hoa là Đặng Lưu Thân làm phó vệ úy các quân, vẫn lãnh việc quản phủ Thiệu-hóa. Thân trải theo Hà Công Thái đi đánh giặc, biết rõ tình tình người Man. Trước có chỉ thăng bổ làm phó vệ úy vệ Hùng dũng, trấn thần kêu là khó tìm người thay, cho nên có mệnh này.

Ngày kỷ mùi, tế Trời Đất ở đàn Nam giao. Sắc rằng: « Từ nay hàng năm gặp tế Giao, trước 2 ngày cáo Thái tổ Gia giụ Hoàng đế và Thế tổ Cao hoàng đế, xin rước đi phối tự thì đều sai các hoàng tử tước công làm lễ. Ghi làm lệnh.

Bắt đầu đặt chức giám đốc (trật tùng tam phẩm), phó giám đốc (trật chánh tứ phẩm) kho Kinh. Lấy cai đội Thị trung là Nguyễn Đức Ba làm giám đốc, cai đội Thị nội là Trần Hữu Y làm phó giám đốc.

Bổ Trần Đăng Nghi làm ký lục Quảng-nam.

Sai quan Bắc-thành kiểm xét những bản in nguyên trữ ở Văn miếu về các sách *Ngũ kinh, Tứ thư đại toàn, Vũ kinh trực giải* (bản in của Quốc tử giám nhà Lê) cùng *Tiền Hậu chính sử* (bản in riêng của Hậu quân

https://tieulun.hopto.org

tham mưu Nguyễn Bá Khoa) và *Tứ trường văn thể* (bản in riêng của trấn thủ Hải-dương Trần Công Hiến), gửi về Kinh để ở Quốc tử giám.

Nêu thưởng những dân thọ trăm tuổi ở các địa phương (Quảng-nam đàn ông 6 người, đàn bà 8 người; Quảng-bình đàn ông đàn bà đều 1; Quảng-trị đàn ông 4, đàn bà 9; Bình-định đàn bà 5; Phú-yên đàn ông 1, đàn bà 4; Bình-thuận đàn ông 1; Nghệ-an đàn ông 8, đàn bà 11; Thanh-hoa đàn bà 5; Ninh-bình đàn ông 2, đàn bà 1; thành Gia-định, Phiên-an đàn ông đàn bà đều 2; Biên-hòa đàn ông 2; Vĩnh-thanh đàn ông 11, đàn bà 10; Định-tường đàn ông 1, đàn bà 7; Hà-tiên đàn bà 2; Bắc-thành, Sơn-nam, đàn ông 3; Nam-định đàn ông 2, đàn bà 3; Hải-dương đàn ông 1, đàn bà 3; Sơn-tây đàn bà 5; Bắc-ninh đàn bà 1).

Chưởng cơ quản nguồn Phương-kiệu ở Bình-định là Nguyễn Văn Tứ, tuổi già xin về hưu. Vua y cho.

Đắp đài Quan tượng (ở mặt đất đài Nam-minh), trên đài dựng đình bát phong. Thưởng biền binh làm việc 3.000 quan tiền.

Thưởng đàn bà thọ 80 tuổi trở lên ở các địa phương. Vua dụ bộ Lễ rằng: « Tự trước đến nay, ân chiếu thưởng người nhiều tuổi, chuyên chỉ đàn ông thôi. Năm nay gặp Lục tuần đại khanh của Hoàng thái hậu, đầu xuân ra ân chiếu thưởng cho quần dân người 80 tuổi trở lên vải lụa và gạo theo thứ bực. Cho đàn bà thọ cũng chiếu hạng được cấp, và từ nay về sau mỗi lần khánh tiết ban ơn đều cho được dự ».

Vua lại thấy lệ thuế đất thuế đinh năm nay đã có ân chiếu giảm bớt, sắc cho các địa phương xem ngoài ra có các thứ thuế khác nên giảm thì tâu để giảm.

https://tieulun.hopto.org

Giảm 5 phần 10 thóc minh xuân và thóc trắng cho tổng Bái-ân dinh Quảng-trị. Dụ rằng về sau gặp có ân chiếu giảm thuế thì được cùng một lệ với thóc thuế chính cung.

Thống chế Thủy quân là Đào Văn Lương tuổi già nghỉ việc (Lương 77 tuổi). Vua nghĩ Lương lúc trẻ đi trận có công khó nhọc, cho 200 quan tiền.

Cho phó vệ úy vệ Nội hầu quyền biện Tôn nhân phủ là Tôn thất Bằng, tử tế sứ Tử tế ty kiêm lãnh quản phủ Hà-trung là Tôn thất Chiếu, mỗi người 100 lạng bạc, 15 cái áo. Bằng và Chiếu đều là con Tôn thất Chương.

Vua bảo Bằng rằng: «Ngươi biết làm quan trong sạch, giống được cha ngươi, ra ơn với người thân, trẫm hẳn không tiếc. Trong tôn phái nhà vua có người tốt là phúc của nước, ngươi nên cố gắng giữ gìn danh tiết, chớ cậy gia thế mà xa xỉ». Lại bảo Chiếu rằng: «Cha ngươi giữ chức địa phương lâu, người ta khen là thanh liêm. Anh em ngươi tiếp nhau lên hàng triều quan, đều biết nối được thói nhà, trẫm rất khen ngợi. Anh ngươi là Bằng ở Kinh đã thưởng cho rồi. Nay sai Văn thư phòng đem bạc và quần áo thưởng cho ngươi. Ngươi nên lo hăng hái thêm, phàm mọi công việc đều giữ phép công, cố sức làm. Như thế thì trời cũng không phụ người tốt, trẫm há lại phụ người tôn thất tốt sao! Chỉ sợ tiếng tốt với sự thực không đúng nhau thì ngươi trở thành phụ trẫm nhiều mà thôi». Rồi cho Bằng làm vệ úy vệ Hậu nhất quân Thị trung, cho Chiếu làm phó vệ úy quân Thần sách vẫn lãnh tử tế sứ Tử tế ty kiêm việc quản phủ Hà-trung.

Phạm Văn Lý và Nguyễn Văn Phong tiến vây tướng giặc Phan Bá Vành ở Trà-lũ, đã mấy tuần chưa hạ được.

Vua nghĩ đóng quân lâu ngày không khỏi trễ nải, sai thị vệ Nguyễn Văn Tinh đi nhanh đến quân thứ, nghiêm

https://tieulun.hopto.org

sức phòng giữ. Tinh chưa đến nơi, giặc quả nhân đêm đánh úp vào tiền bộ của thủy sư. Quân quan không phòng bị, bị giặc đánh thua, súng ống khí giới cùng thuyền ghe bị giặc cướp mất nhiều. Lý lập tức đem bọn cai đội Nguyễn Đức Tứ 13 người chém rồi đem việc tâu lên. Vua xuống dụ nghiêm quở Phạm Văn Lý và Nguyễn Văn Phong cùng thành thần Nguyễn Hữu Thận và Trương Văn Minh, phân biệt giáng cấp. Lại truyền chỉ cho Trương Văn Minh lập tức đến quân thứ, đốc thúc tướng biền, hẹn ngày hội đánh.

Vua lại nghĩ quân sĩ tự tháng chạp sang xuân đi trận lâu khó nhọc, cho 10.000 quan tiền.

Lấy tả thị lang Hình bộ là Nguyễn Kim Bảng làm thự tả tham tri Hình bộ, lang trung Hình bộ là Nguyễn Như Sơn làm thiêm sự Hình bộ.

Lấy cai đội Thượng trà là Nguyễn Đắc Súy làm phó vệ úy Tiền vệ dinh Tiền phong, cai đội Tiểu sai là Nguyễn Trọng Tinh làm viện sứ viện Thượng tứ.

Ngoài kinh thành nhiều trộm cắp.

Vua dụ bộ Hình rằng: «Kinh thành là chỗ đô hội, quân dân tụ họp, tự trước đến nay phân phái đi tuần phòng, ở trong thì có các quán Thị trung, Thị nội, Thần sách, ở ngoài thì có hai đội Giám thành, Võng thành, cùng lính phủ Thừa-thiên, thế mà ngoài ấy còn có kẻ lén đi trộm cắp, há chẳng phải vì tuần phòng không hết sức mà đến thế sao! Vậy hạ lệnh cho các quản quân chia địa phận mà nghiêm đốc tuần xét. Nếu có trộm thì theo phần canh phòng mà trị tội. Bộ ngươi lại nên chọn phái lang trung chủ sự mỗi chức một người, chuyên giữ việc kiểm xét, phàm việc bắt trộm ngoài hạn 3 tháng mà không bắt được thì báo bộ tham hặc. Ai dám thông đồng kiêng nể giấu giếm không báo, cũng là sách nhiễu làm lụy dân thì phải tội».

https://tieulun.hopto.org

Viên bị cách là Vũ Đức Thông có tội bị xử trảm giam hậu.

Trước đây huyện thừa huyện Văn-giang là Đặng Đình Tuấn tha hung phạm mà buộc tội cho người khác, cha Tuấn là Đặng Đình Dương làm thiêm sự Hình tào dụng tình che giấu, Thông làm trưởng Hình tào không xét rõ được, mập mờ kết án. Kẻ bị oan kêu tại Kinh. Vua sai thiêm sự Hoàng Văn Đản và lang trung Phạm Đình Học ra Bắc-thành hội tra, gửi về bộ Hình duyệt lại. Bộ Hình bản xin xử Tuấn tội lưu, Dương tội đồ, Thông xử trảm giam hậu, tâu lên xin chỉ. Vua nói rằng: « Vũ Đức Thông được chuyên ủy việc hình án Bắc-thành, các án đều phải xét rõ lẽ để cho hình không oan lạm, mới là không phụ chức vụ. Thế mà gặp việc án mạng nghiêm trọng lại cùng cha con Đặng Đình Dương thông đồng che giấu vẽ vời, đem pháp luật của nhà nước tự ý mình múa rối, tội ấy kể sao cho xiết, theo luật mà xử, chẳng quá đáng đâu. Nhưng Thông còn can vào án Nguyễn Duy Xưởng theo giặc, hãy cách chức đợi xét, sau sẽ xuống chỉ thi hành. Còn các khoản khác thì cho theo như lời bộ bàn ». Đến lúc án Duy Xưởng thành, Thông phạm tội che dỡ người có tội, cũng bị xử trảm giam hậu. Theo một tội mà xử.

Trấn thần Bình-thuận tâu rằng: « Miếu Hội đồng của trấn ấy làm ở mé nam sông Kỳ-xuyên, đằng trước trông xuống sông, đằng sau gối vào động cát, qui chế hẹp hòi, xin dời miếu đến mé tây bắc thành là chỗ đất cao ráo ». Vua theo lời tâu.

Án thủ bảo Châu-đốc là thống chế Nguyễn Văn Thụy trước mộ dân dời đến ở đất biên thùy, đặt ra 20 xã thôn, vay của công 1.900 quan tiền và 1.500 phương gạo cho dân, đã hoãn cho nhiều năm, dân vẫn không trả được.

https://tieulun.hopto.org

Đến nay Thụy đem của nhà trả bù cho dân. Thành thần đem việc tâu lên.

Vua nói: « Thụy làm như thế là tôn trọng của nhà nước đấy. Nhưng nghĩ những dân ấy mới chiêu tập đến, sinh lý chưa thừa, nay bắt Thụy đền, lòng trẫm không nỡ như thế. Hơn nữa Thụy ở biên thùy lâu ngày, dân tình thỏa hiệp, tiền gạo trả bồi ấy thì đúng số trả lại cho, có thể xem như của trẫm khen thưởng đấy ».

Làm lại các nhà trạm ở Nghệ-an bằng ngói (An-thần, An-sa, An-lạc, An-khê, An-đan, An-kim, An-hương, An-lũy, An-quỳnh, An-liêu, cộng 10 sở).

Gọi lính các cơ Thuận nghĩa, Bình hòa, Hòa thắng ở trấn Bình-thuận về Kinh thao diễn. Khi đến nơi, sai quân Thị trung và quân Thị nội mỗi quân một người quản vệ, ty Kỳ cờ 5 người, cùng lính ấy diễn tập, cho quen kỷ luật.

Thổ phỉ ở Nam-định dẹp yên. Tướng giặc Phan Bá Vành ở Trà-lũ, bị quan quân vây lâu, thế rất cùng quẫn, mưu nhân đêm chạy ra biển, bèn họp thuyền theo sông nhỏ xông ra. Phạm Văn Lý sai Phan Bá Hùng đem quân ngăn chặn. Hùng ra sức đánh riết. Bọn giặc tan vỡ. Quan quân các đường đều tiến đến thẳng sào huyệt, bắt sống được Vành, cùng đồ đảng là bọn nguỵ chưởng Tiền quân Nguyễn Văn Liễn, chưởng Tả quân Vũ Viết Đảng hơn 760 người. Chém hơn 160 đầu. Bắt được hết thuyền ghe, súng ống, khí giới, giấy tờ, ấn tín.

Bắc-thành chạy sớ báo tin thắng trận.

Vua đương lo vì chưa dẹp yên thổ phỉ, nửa đêm không ngủ, làm bài thơ « Xuân dạ ngôn hoài » (1) để tỏ ý mình. Đêm ấy canh tư được tin thắng trận, mừng quá. Buổi chầu sáng sớm đem thơ cho bầy tôi xem, bảo rằng:

---

(1) Đêm xuân nghĩ ngợi.

https://tieulun.hopto.org

« Trẫm vi cớ kẻ dân mọn ngu ngoan, giữa đêm nóng ruột, phát ra thơ này, chưa được vài khắc mà tin thắng trận vừa đến. Mới biết cái cơ trời với người thông cảm như thế đấy ! »

Lại bảo hai bộ Lại Binh rằng : « Bọn ngoan dân bất đắc chi lâu chưa bắt giết được. Nay lòng trời phù hộ, tướng sĩ theo mệnh lệnh, mới xong được việc, ở trẫm có gì đâu ». Bèn dụ sai thưởng trước cho Phan Bá Hùng gia 2 cấp quân công, Nguyễn Hữu Thận, Trương Văn Minh, Phạm Văn Lý, Nguyễn Văn Phong, trước bị giáng cấp đều cho khai phục. Cai tổng Lê Huy Thuyên và phó tổng Đỗ Như Nhật, bắt được Phan Bá Vành, thưởng trước 1.000 quan tiền. Sai thành thần làm danh sách công trạng các quan văn võ, binh dịch, thủ hạ, giao hai bộ Lại Binh bàn thăng bàn thưởng. Cai tổng và dân phu thì giao bộ Hình bàn thưởng.

Vành bị thương chết, cắt lấy đầu và chặt thây ra đem chia treo ở các trấn Nam-định, Sơn-nam, Hải-dương. Nguyễn Văn Liễn và Vũ Viết Đảng thì đóng cũi đưa về Kinh, dùng cực hình mà giết.

Những đồ đảng bắt được, án của thành xin đều trị tội như luật.

Vua nói rằng : « Bọn chúng đều là con đỏ của triều đình, cũng có người sợ giặc tàn ngược mà bị hiếp phải theo, nếu đem xử cực hình cả thì lòng trẫm có chỗ không nỡ. Nếu một mực rộng rãi thì kẻ có tội lại được may mà khỏi. Ở khoảng hai điều ấy, làm sao cho không oan uổng mà không bừa bãi thì được thôi ».

Lại sai thành thần xét lại, cho giảm tội chết, phát đi sung quân gần 400 người.

Sai Bắc-thành truyền dụ cho bọn Phạm Văn Lý, chia đường tìm bắt giặc trốn. Rút các vệ kinh binh cùng binh Thần sách Thanh Nghệ về.

https://tieulun.hopto.org

Vua thấy thổ phỉ Nam-định mới dẹp, nghĩ cách vỗ yên dân chúng. Dụ quan Bắc-thành là Nguyễn Hữu Thận và Trương Văn Minh rằng: « Tự tháng chạp năm ngoái đến mùa xuân năm nay, bọn thổ phỉ quấy rối địa phương Nam-định. Trẫm sớm trưa không yên lòng, chỉ sợ dân ta nhiều người vướng lụy. Trước đã khẩn thiết tuyên dụ cho biết triều đình vốn không có ý tìm tòi ráo riết. Nay tiếp được tin thắng trận, mừng cho dân phương ấy, mà cũng không thể không sợ cho dân phương ấy. Phàm giặc lớn đã yên, quân của ta được nghỉ vai, mà dân của ta được khỏi lửa tàn ác thì còn gì mừng hơn. Đáng lo là dân ta không có tội gì mà gặp một phen tàn tệ, tình hình hiện tại đã không dám ngó tới, thậm chí có người sợ hãi đem vợ con đi trốn, lận đận ở tha hương. Nghĩ đến khiến động lòng thương. Vả lại đương sự thế này, chẳng khác gì người ốm nặng mới khỏi, nếu không có tẩm bổ mạnh thì sao hay bồi lại nguyên khí. Trẫm coi dân như bị thương, việc cứu vớt sao có thể hoãn được. Vậy hạ lệnh cho bọn ngươi kíp tìm phương pháp thiện hậu (1), sức rõ cho các quan trấn phủ huyện hiểu dụ cho nhân dân các làng mạc yên ở làm ăn, kẻ đau ốm thì giúp đỡ, kẻ xiêu tán thì gọi về. Đến như việc chữa thói tệ của quan lại ăn gạn trong phép quan thì càng nên quyết tâm cố gắng, lấy mình làm gương mẫu để cho toàn hạt giặc tất dân yên, cho khỏi phụ ý đặt quan vì dân của trẫm ».

Quan Bắc-thành tìm được sổ của giặc đem tâu lên, can liên đến quan dân hơn 800 người. Vua bảo bộ Hình rằng: « Hạt Bắc-thành thổ phỉ quấy rối, nay mới đánh được, dân tình còn đang sợ hãi, chính là phải nghĩ cách yên ủi vỗ về. Nếu chiếu sổ bắt giam tất cả, không khỏi rối loạn làng mạc, vương lụy đến kẻ vô tội. Nếu im đi

(1) Thiện hậu: thu xếp để cho tốt việc về sau.

https://tieulun.hopto.org

không xét thi kẻ càn bậy còn răn sợ làm sao. Vậy hạ lệnh cho thành thần mật bắt những người trong sổ mà có danh sắc đem xét hỏi trước, xem hư thực thế nào đừng cho người ngoài biết, để sinh ngờ sợ ».

Sau thự lang trung Hình tào là Nguyễn Lý Hào nhân cầu lợi riêng, làm nhiều việc thả buộc tội người, việc phát, phải tội bị giết.

Sai đô thống chế Phan Văn Thúy kiêm quản Thương bạc, đô thống chế Nguyễn Văn Trí kiêm quản Tào chính, chưởng cơ Phạm Văn Tin quản lãnh vệ Nội hầu.

Kén dân các xã bất mãn (1) tự Quảng-bình trở về Nam đến Bình-thuận làm lính.

Bộ Binh tâu rằng: « Triều đình kén lính đã có phép nhất định, có xã 8 đinh lấy 1, có xã 7 đinh hay 3 đinh lấy 1. Nhưng trước có những xã vì số đinh không đủ nên được miễn kén lính. Đến nay đã hơn 20 năm, được nuôi nấng yên lành đã lâu như thế, số người sinh tụ ngày càng thêm nhiều, nếu cứ để yên không hỏi đến thì so với những xã chịu kén lính nặng nhẹ thực là không đều. Nay xin trước xét các xã, thôn, phường, ấp, vạn, bãi, man, lộc, từ Quảng-bình đến Bình-thuận, mà trước chưa kén lính thì chiếu nhân số trong sổ đinh mà kén tuyển như lệ ».

Vua sai đình thần bàn lại mà thi hành. Rồi hạ lệnh cứ theo chỗ ở, tại thượng bạn trung bạn thì kén làm bộ binh, tại hạ bạn thì kén làm thủy binh, để sung điền vào ngạch khuyết của các vệ. Còn thừa thì bổ vào vệ Khinh kỵ, vệ Tả hộ.

Đóng hai chiếc thuyền hiệu Thanh-ba.

Tả tham tri Binh bộ là Trần Quang Tĩnh ốm, xin nghỉ. Vua y cho.

---

(1) Xã bất mãn : xã mà số dân đinh trong sổ không đủ ngạch.

https://tieulun.hopto.org

Tướng giặc ở Bắc-ninh là Tống Lượng và Tống Huân, tụ đảng vài nghìn người, quấy rối địa hạt huyện Phượng-nhãn. Quản phủ Lạng-giang là Nguyễn Văn Thanh đem quân đánh giặc ở xã Mỗ-sơn, chém được 2 tướng giặc, bắt sống được 80 người. Việc tâu lên. Thưởng cho Thanh một thứ kỷ lục, 300 quan tiền. Dân sở tại bị giặc tàn phá thì được chẩn cấp.

Giặc biển ở Quảng-yên là Ba Công Dụng họp hơn 50 chiếc thuyền ăn cướp châu Tiên-yên. Trấn thủ Nguyễn Đăng Khánh và tham hiệp Lê Đạo Quảng thân đem binh thuyền đến đánh bắt. Thiêm sự Hình bộ là Ngô Đức Chính (người Hoa-phong) nhân nghỉ về thăm nhà, cũng đem thổ dân theo đi. Quảng và Chính làm tiền đạo. Khánh làm hậu ứng, theo cửa Mô vào đánh tan bọn giặc, chém được Công Dụng cùng đồ đảng 14 đầu, bắt sống được 16 người, thu được thuyền ghe khí giới rất nhiều.

Bắc-thành đem việc tâu lên. Vua xuống chỉ khen ngợi. Thưởng Quảng và Chính mỗi người 1 thứ kỷ lục quân công, thưởng Khánh một khẩu súng tay hai máy hoa vàng, thưởng Quảng một khẩu súng tay hoa vàng; lính và dân thì thưởng bạc tiền theo thứ bực khác nhau. Lại có người nước Thanh là Từ Đạt-khôi gặp giặc ở ngoài biển U-nang, gọi thuyền đánh cá đuổi bắt, bắt được 7 tên giặc và 1 chiếc thuyền đem nộp. Thưởng cho 100 quan tiền.

Dồn hai đội Tiểu sai nhất và nhị làm một đội.

Lấy tham hiệp Bắc-ninh là Nguyễn Văn Tuân làm hiệp trấn Hưng-hóa, thiêm sự Binh bộ là nguyễn Văn Hóa làm tham hiệp Hưng-hóa, thiêm sự Công bộ là Nguyễn Mẫn làm tham hiệp Phú-yên.

Sai Bình-hòa mua thóc 50.000 hộc, Bình-thuận mua thóc 30.000 hộc, để chứa kho cho đầy đủ.

Đúc chuông đồng đền Khải-thánh.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XLIV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh hợi, năm Minh-mệnh thứ 8 [1827], mùa xuân, tháng 3. Trong Kinh kỳ mưa. Vua mừng bảo thị thần rằng: « Lúa đương trổ mà được mưa này, thực là thỏa lòng mong muốn của dân ta ».

Khởi phục Trương Hảo Hợp làm câu kê dinh Quảng-trị, Đoàn Khiêm Quang làm tri bạ dinh Quảng-nam. Rồi lại cho Hảo Hợp làm tư vụ thự chủ sự Hình bộ, Khiêm Quang làm chủ sự thự lang trung Hình bộ, đều làm việc Hình tào Bắc-thành.

Sai binh mã phó sứ Hộ thành binh mã ty là Đỗ Phúc Thịnh đi Nghệ-an vẽ hình thế núi sông để dâng.

Sai phó đô thống chế Tả dinh quản Thần sách lãnh trấn thủ Nghệ-an là Nguyễn Văn Hiếu, và thự thượng thư Hình bộ là Hoàng Kim Xán đi kinh lược hai trấn Sơn-nam, Nam-định, thị lang Binh bộ phái đi bắt giặc ở Bắc-thành là Thân Văn Duy làm tham biện việc kinh lược.

Vua thấy thổ phỉ Bắc-thành mới dẹp yên, nhân dân đau khổ điêu tàn, mong được quan đại thần đi vỗ về chiêu tập mà khó tìm người, bàn với bầy tôi rằng: « Nguyễn Văn Hiếu trước ở Nam-định có tiếng về chính sự tốt,

https://tieulun.hopto.org

lại vốn hiểu rõ công việc quan lại, tình tệ dân gian, sai đi kinh lược có được không?» Bầy tôi đều đáp rằng được. Vua nói: «Đương việc nặng này nên có một vài quan văn giúp nữa». Bèn lấy Hiếu làm kinh lược đại sứ, Xán làm phó sứ, Duy làm tham biện. Sai đình thần bàn các điều khoản về việc võ thương điêu tàn, chấn chỉnh quan lại, rồi chuẩn định thi hành.

Kim Xán bệ từ. Vua bảo rằng: « Quan tham lại những là mọt hại dân, giặc cướp nổi lên là bởi đó cả, trẫm rất chán rất ghét. Ngươi đến trấn nên xét thực nêu lên trị tội để răn về sau. Dân phương này sau khi rối loạn không biết kêu đâu, nay nghe quan Kinh lược đến, đơn kiện cáo hẳn nhiều. Nếu việc nào cũng tự mình xét lấy thì ngày không làm xuể. Việc lớn thì tự xét xử, việc nhỏ thì giao cho quan sở tại. Đến như nhân tài ở Bắc-thành, cũng nên hết lòng tìm hỏi, dẫu người tinh một nghề, giỏi một việc, cũng đều tâu tên lên, không bỏ sót. Lần này đi quan hệ đến việc lớn của nhà nước, trẫm tạm bảo một vài điều thôi, cần phải tùy nghi mà xếp đặt, không nên coi thường, cũng không nên câu nệ, ở khoảng hai điều ấy châm chước mà làm thì khá ». Bèn sai thưởng cho Hiếu 200 lạng bạc, Xán 150 lạng, Duy 100 lạng, các quan thuộc khác đều thưởng tiền lương 3 tháng.

Quảng-nam và Phú-yên lâu không mưa. Dụ sai quan sở tại cầu đảo.

Sai chọn thuộc viên ở Văn thư phòng đến Nội vụ phủ và Vũ khố mỗi sở 2 người, ty viện hai bộ Hộ Công đến Bảo tuyền cục mỗi bộ 1 người, để hội đồng giúp làm việc. Trong nửa năm ai làm việc giỏi thì thượng ty tâu lên để khen thưởng, nếu ươn hèn không làm nổi việc thì không cứ đã đến hạn hay chưa cũng lập tức chỉ hặc, lấy người khác thay.

https://tieulun.hopto.org

Bộ Hộ tâu rằng : « Từ trước đến nay các nhân viên được sai đi làm việc mà có chỉ dụ cấp tiền lộ phí thì đều chỉ từng việc mà nói, đến như việc sai phái thường thì chưa có lệ thưởng cấp. Xin từ nay phái người mang đệ hồng bản (1) chỉ dụ cùng chương sớ văn thư cung lục, cho đến những công vụ khẩn yếu bất kỳ, đều chia làm ba hạng mà cấp tiền lộ phí (Đi Gia-định, Bình-thuận, cấp 2 quan tiền ; đi Bắc-thành, Bình-hòa, Phú-yên, Bình-định, Nghệ-an, Thanh-hoa, Ninh-bình, đều 1 quan 5 tiền ; đi Quảng-nam, Quảng-bình, Quảng-trị, Quảng-ngãi, đều 1 quan). Lại năm Minh-mệnh thứ 1 có bàn định lệ thưởng phạt việc chạy công văn tối khẩn, thứ khẩn, thường hành là chỉ nói đến hai thành, còn các nơi khác chưa bàn. Nay xin tự Kinh trở vào Nam đến Bình-thuận, tự Kinh ra Bắc đến Ninh-bình, cũng đều tính đường đi xa gần mà đặt làm mức thời khắc, đúng hạn thì được thưởng, quá hạn thì bị phạt, vẫn chiếu lệ trước mà làm ». (Đi Quảng-nam, việc tối khẩn lệ di 1 ngày 1 giờ ; thứ khẩn 1 ngày 2 giờ, đều thưởng 1 quan tiền ; thường hành 1 ngày 5 giờ. Đi Quảng-ngãi, tối khẩn, 2 ngày 1 giờ, thưởng 1 quan 5 tiền ; thứ khẩn, 2 ngày 4 giờ, thưởng 1 quan ; thường hành 2 ngày 9 giờ. Đi Bình-định, tối khẩn, 3 ngày 4 giờ, thưởng 2 quan 5 tiền ; thứ khẩn, 3 ngày 8 giờ, thưởng 1 quan 5 tiền ; thường hành 4 ngày 5 giờ. Đi Phú-yên tối khẩn, 3 ngày 11 giờ, thưởng 3 quan tiền ; thứ khẩn 4 ngày 5 giờ, thưởng 2 quan ; thường hành 5 ngày 3 giờ. Đi Bình-hòa, tối khẩn 5 ngày 2 giờ, thưởng 4 quan ; thứ khẩn 5 ngày 9 giờ, thưởng 2 quan 5 tiền ; thường hành 6 ngày 11 giờ. Đi Bình-thuận, tối khẩn 6 ngày 7 giờ, thưởng 5 quan ; thứ khẩn, 7 ngày 4 giờ, thưởng 3 quan ; thường hành 8 ngày 9 giờ. Đi Quảng-trị, tối khẩn 4 giờ, thứ khẩn 5 giờ,

(1) Hồng bản : các tờ chỉ dụ của vua viết chữ đỏ.

https://tieulun.hopto.org

đều thưởng 1 quan; thường hành 1 ngày. Đi Quảng-bình, tối khẩn 1 ngày 2 giờ, thưởng 1 quan 5 tiền; thứ khẩn 1 ngày 4 giờ, thưởng 1 quan; thường hành 1 ngày 7 giờ. Đi Nghệ-an, tối khẩn 2 ngày 6 giờ, thưởng 2 quan; thứ khẩn 2 ngày 10 giờ, thưởng 1 quan 5 tiền; thường hành 3 ngày 4 giờ. Đi Thanh-hoa, tối khẩn 3 ngày 5 giờ, thưởng 2 quan 5 tiền; thứ khẩn 3 ngày 10 giờ, thưởng 2 quan; thường hành 4 ngày 7 giờ. Đi Ninh-bình, tối khẩn 3 ngày 10 giờ, thưởng 3 quan; thứ khẩn 4 ngày 3 giờ, thưởng 2 quan 5 tiền; thường hành 5 ngày 2 giờ. Phàm công văn tối khẩn, thứ khẩn, để quá hạn 1 ngày, không được thưởng, không phải phạt; để quá đến 1 ngày 1 giờ, đánh 30 roi; cứ chậm thêm 1 ngày, đánh thêm 20 roi, tội chỉ đến 90 trượng thì thôi. Công văn thường hành, quá hạn 1 ngày miễn tội; quá đến 1 ngày 1 giờ, đánh 20 roi; cứ chậm thêm 1 ngày, phạt thêm 10 roi, tội chỉ đến 50 roi thì thôi).

Chở tiền ở kho Kinh 40.000 quan đem chứa ở Bình-hòa; chở tiền kho Bắc-thành 80.000 quan đem chứa ở Ninh-bình, 100.000 quan đem chứa ở Thanh-hoa, 80.000 quan, đem chứa ở Quảng-bình.

Sai thự tham tri Hình bộ là Nguyễn Kim Bảng kiêm quản Tào chính, hiệp cùng đô thống chế Nguyễn Văn Trí làm việc.

Lấy hữu thị lang Binh bộ lãnh Binh tào Bắc-thành là Nguyễn Đức Hội làm thự hữu tham tri Hộ bộ lãnh Hộ tào Bắc-thành, vẫn kiêm lãnh Đê chính; chưởng cơ Nguyễn Văn Nghị cũng cho kiêm lý Đê chính; hữu tham tri Hộ tào là Nguyễn Đăng Tuân làm hữu tham tri Binh bộ lãnh Binh tào Bắc-thành.

Vua nghĩ rằng các nhân viên bị phạt bổng, chiết trừ lương chưa đủ, rồi về hưu, xin nghỉ, bị cách, hoặc chết,

https://tieulun.hopto.org

người nào nên miễn, người nào nên đòi, nên có lệ định, sai bộ Hộ xét điển lệ cũ mà bàn rõ tâu lên. Bèn chuẩn định từ nay phàm nhân viên bị phạt bổng, người nào chết thì miễn không đòi nữa; hưu trí thì chia làm hai hạng, giả ốm được về hưu thì không cứ tội công tội tư đều được miễn đòi, nếu bị bắt về hưu, hay bị tham hặc về tội công thì được miễn, về tội tư thì đòi; bị cách chức cũng chia làm hai hạng, phàm tham tang vặn sai pháp luật và lầm lẫn hỏng việc quân cơ mà bị cách thì phải đền đủ mới thôi; vì việc công mà lầm lẫn thì đợi khi nào phục chức thì chiết trừ; sau khi cách chức mới phát ra án mà án phải phạt bổng thì cũng như thế; đến như cách lưu thì chưa vào sổ, đợi sau khi phục chức thì trừ; bỏ chức trốn đi thì theo nguyên quán tra thu; phải giải chức đợi xét thì đợi khi xét xong được bổ làm quan sẽ trừ, bị cách bãi thì theo tội công hay tư mà phân biệt đòi hay tha; cáo tang, cáo nghỉ, cáo bệnh, đều đợi đến ngày cung chức sẽ trừ; các tôn nhân bị phạt bổng cùng nhân viên bị trú bổng (1), đình bổng, đình lẫm (2), có việc giống như thế thì cũng chiếu theo lệ này mà làm. Rồi lại đổi lại rằng những viên bị cách bãi thì tha đòi.

Cấp quần áo cho biền binh các vệ cơ lưu thú ở Bắc-thành, và Thanh Nghệ, vì cớ làm việc khó nhọc ở ngoài đã lâu.

Đổi định cho viện sử viện Thượng tứ trật chánh tam phẩm.

Lấy lang trung Hình bộ là Thái Bá Hạc làm thiêm sự Hình bộ.

---

(1) Trú bổng: gửi bổng lại đó đợi xét xong án.

(2) Đình lẫm: bị đình chỉ không cấp lương ăn, như lương giám sinh.

https://tieulun.hopto.org

Hoãn việc duyệt tuyển năm nay ở Bắc-thành.

Thành thần tâu rằng: « Trong hạt thành từ mùa đông năm ngoái trở đi giặc giã quấy rối, nay dẫu đã hơi yên mà những người xiêu tán còn chưa về, nếu theo lệ mà làm duyệt tuyển thì sợ dân sở chưa được thực số, xin tạm hoãn ».

Vua sai đình thần bàn lại, rồi chuẩn cho đến tháng 2 sang năm thi cử hành. Dân ai già ốm thì cho thượng ty sở tại tạm miễn cho binh dao để đợi kỳ tuyển. Từ sau thì cứ theo lệ cũ.

Vua lại nghĩ Bắc-thành làm duyệt tuyển khóa trước, là việc mới bắt đầu, chưa có phép nhất định, sai bộ Hộ bàn kỹ. Bộ thần tham chiếu các điều khoản đã làm ở các hạt từ Quảng-bình vào Nam từ Nghệ-an ra Bắc, theo đấy châm chước, điều gì chưa đủ thì bổ thêm, điều gì thái quá thì bớt đi, xin ghi làm lệ mãi. Lại sai đình thần bàn lại và cho thi hành:

1. Cách thức làm sổ. Sổ tuyển các xã theo lệ Quảng-bình trở vào Nam, đem cả nhân số các hạng trong xã, như chức sắc, khoa mục, tỵ lại, binh đinh, tráng hạng, cho đến người già ốm, trốn, chết, tiểu nhiêu (1), xiêu tán mới về, đến tuổi tục thêm, ngụ cư, đều chia hạng liệt kê; lý trưởng thì khai kết, cai tổng thì xét thực; chia làm ba bản giáp, ất, bính, bản giáp thì quan võ khâm mạng đề chữ son, bản ất thì quan văn khâm mạng đề chữ son, bản bính thì quan trấn sao chữ mực, đều đóng ấn duyệt tuyển. Bản giáp đệ giao bộ Hộ, bản ất đệ giao bộ Binh, bản bính giao trấn lưu chiếu. Từ nay Thanh Nghệ và Ninh-bình đến kỳ duyệt tuyển theo lệ này mà làm. Lại sổ tuyển trước gọi là tấu bạ, dùng bìa vàng,

---

(2) Tiểu nhiêu : người lùn không đầy 3 thước được nhiêu miễn phú dịch.

https://tieulun.hopto.org

nay đổi làm thân bạ, dùng bìa xanh. Các hạt đến kỳ tuyển đều theo đó mà làm.

2. *Cẩn thận phép tuyển.* Phàm chức sắc có chiếu sắc, bằng son cùng từ chỉ (1), ý chỉ, (2) lệnh chỉ (3), đều đệ đến tuyển trường trình xét. Nếu lỵ sở ở xa không kịp đệ trình thì quan khâm mạng đề chữ « tra » bằng son ở trên tên người ấy, để dợi tra xét; nếu không có cớ gì mà không đệ trình thì cứ theo lệ cho về tráng hạng. Như trước được chỉ sai (4), chỉ truyền (5) cùng công đồng phó cho được bổ thăng thì đều không được liệt vào hạng chức sắc. Còn về hạng quan viên tử thì đều theo lệ năm Gia-long thứ 18; gián hoặc có người đến tuổi mà chưa trước bạ, hiện đem bằng sắc của cha mẹ đến trình thực, đều cho biên thêm vào, hoặc cho đem bằng sắc đi chỗ làm quan, có lý trưởng cam kết, thì quan khâm mạng cũng đề chữ « tra ». Nếu viên nào đã chết, mà con đem bằng sắc trình thực thì cho liệt vào hạng quan viên tử. Phàm chiến sĩ, cử nhân, tú tài các khoa từ khoa đinh mão năm Gia-long thứ 6 về sau thi theo lệ liệt vào hạng chức sắc. Quan viên văn võ đời Lê từ tùng lục phẩm trở lên, cùng tiến sĩ, hương cống và con các quan tam phẩm trở lên (đời Lê) thì đều cho theo như cũ liệt vào hạng ngoại tiêu sai (6). Lại từ Nghệ-an trở ra Bắc, các cục tượng nhiều khi cả làng đều sung ngạch thợ, so với Quảng-bình trở vào Nam sự thể khác nhau, thì vẫn theo lệ khóa trước, từ Nghệ-an trở ra Bắc, phàm

---

(1) Từ chỉ: Chỉ của hoàng thái hậu
(2) Ý chỉ: Chỉ của hoàng hậu.
(3) Lệnh chỉ: Chỉ của hoàng thái tử.
(4) Chỉ sai: Chỉ của vua sai.
(5) Chỉ truyền: Chỉ của vua truyền.
(6) Ngoại tiêu sai: không phải sai dịch gì.

https://tieulun.hopto.org

thợ có ai già ốm phải về thì đều cho đăng sổ đợi tuyển. Đến như binh lính các sắc, linh trạm, hoặc có người thải về chưa kịp xóa sổ mà hiện có người khác sung điền, cũng là người Minh-hương tục thêm chưa xóa sổ mà đã liệt vào sổ hộ, thì cũng cho vào trường ứng tuyển. Có những người già ốm mà ngày tuyển chưa đến, thì trong hạn cho lý trưởng dẫn đến để tuyển tiếp tục ; quá hạn thì cứ để như hạng cũ.

3. *Đặt trường sở.* Sơn-tây cùng Hoài-đức hợp làm một trường ở Hoài-đức, chọn đất làm một chính đường. Bốn trường Sơn-nam, Nam-định, Hải-dương, Bắc-ninh đều lấy hành cung ở lỵ sở làm chính đường. Trước nhà chính đường đều làm một bình bạt bằng tranh, 2 quán xá bên tả bên hữu ở ngoài rào bằng phên tre, đằng trước mở ba cửa, bên tả bên hữu mỗi bên một cửa. Từ nay Thanh Nghệ và Ninh-bình đến kỳ tuyển cứ theo như thế mà làm. Cấp tiền nhân công vật liệu làm tuyển trường thi trường Sơn-tây 100 quan, các nơi khác đều 50 quan. Cấp riêng tiền hai lễ cáo tạ mỗi trường 50 quan. Lại chước định tiền cung ứng vật liệu. Sơn-tây, Nam-định, Bắc-ninh, mỗi trường 100 quan tiền ; Nghệ-an cũng thế ; Sơn-nam, Hải-dương, mỗi trường 80 quan ; Thanh-hoa 90 quan ; Ninh-bình 50 quan.

4. *Phái quan lại.* Mỗi trường quan tam phẩm trở lên văn võ mỗi ban một viên sung chức quan khâm mạng, cấp cho cờ bài ấn triện. Các trường Sơn-nam, Nam-định, Bắc-ninh, ấn cũ khắc các chữ *Sơn-nam thượng hạ* và *Kinh-bắc* » thì đều đúc lại mà cấp. Chức cai án thì dùng quan lục thất phẩm, mỗi trường một người ; chức cai lại thì dùng thư lại bộ ty của hai bộ Hộ Binh, Sơn-nam, Nam-định, Sơn-tây, Bắc-ninh, mỗi trường 6 người, Hải-dương 4 người. Trước kia tuyển trường các hạt, quan

https://tieulun.hopto.org

khâm mạng chưa cấp cờ bài, từ nay cứ đến kỳ tuyển thì chiếu lệ này mà cấp. Lại cai án trước chỉ chuyên một việc xét bằng sắc quan lại, cai lại thì làm mọi công việc sổ sách, nay định lại cai án cũng phải cùng với cai lại kiêm làm sổ sách cho công việc đều nhau. Mỗi trấn lại lấy thêm thuộc lại theo làm việc, chiếu số ứng tuyển 30.000 người trở lên thì lấy 10 người, 20.000 người trở lên thì lấy 8 người, 10.000 người trở lên thì lấy 6 người. Quan khâm mạng lại ủy 2 người sở thuộc xem xét tật tích.

5. *Cấp tiền khoản đốn.* Ba trường Sơn-tây, Nam-định, Bắc-ninh, quan khâm mạng đều được cấp tiền cung đốn, mỗi viên 120 quan ; hai trường Sơn-nam, Hải-dương đều 100 quan, cai án các trường, mỗi người 30 quan ; cai lại mỗi người 20 quan tiền ; tùy biện mỗi người 4 quan tiền 2 phương gạo; khám xét tật tích mỗi người 10 quan. Cấp riêng cho người thuộc trấn phục dịch ứng hậu ở tuyển trường: Ba trường Sơn-tây, Nam-định, Bắc-ninh đều 120 quan tiền, hai trường Sơn-nam, Hải-dương đều 110 quan tiền. Phàm cung nhu đều cho chi của kho, do trấn thần khai sổ, lại do thành thần làm sớ dề lên.

6. *Định số người phục dịch.* Quan khâm mạng đều cấp 10 lính đi theo, sau khi đến tuyển trường, cấp thêm 20 người lính trấn. Lại chước định người đi hầu quan khâm mạng đều 5 người, cai án đều 2 người, cai lại đều 1 người, mỗi tháng cấp mỗi người 5 tiền 1 phương gạo. Ngày khởi hành lượng phái lính kinh hộ tống. Các trạm tiết thứ đài đệ. Quan khâm mạng đều cấp 4 người phu trạm, cai án đều 2 người, lại cấp riêng 1 người đài đệ hòm ấn. Sau này các tỉnh đến kỳ tuyển đều chiếu theo lệ này mà làm. Lại khi quan khâm mạng đến thành thi

https://tieulun.hopto.org

cấp thêm linh thú mỗi trường 150 người đi theo làm việc công. Đến lúc trở về, hòm sổ tuyển mang về thi do thành thần lượng bắt phu trạm lần lượt đài đệ.

7. *Định trình hạn.* Ba trường Sơn-tây, Nam-định, Bắc-ninh, đều hạn 1 tháng 20 ngày, trường Sơn-nam hạn 1 tháng 10 ngày, trường Hải-dương 1 tháng. Từ nay về sau, đến kỳ tuyển ở Thanh Nghệ và Ninh-bình, thi trường Nghệ-an hạn 2 tháng, trường Thanh-hoa hạn 1 tháng 10 ngày, trường Ninh-bình hạn 15 ngày.

8. *Làm sổ sách.* Tuyển trường xong việc rồi, thì cai lại cùng các người trấn lại theo làm việc đều chiếu sổ tuyển làm sách thông qui 2 bản giáp ất, quan khâm mạng viết quan hàm và đóng ấn để kết mà đệ về, do bộ Hộ chuyển tâu. Lại làm sổ thị hạ (1) do trấn thần viết quan hàm và đóng ấn kiểm, cai lại viết chữ ký tên, phát cho các xã mỗi xã một bản. Lại chiếu số người trong hạt cứ tính mỗi người 1 đồng tiền mà chi phát tiền công cấp cho làm tiền bút giấy. Các hạt đến kỳ tuyển đều theo lệ này mà làm. Lại các trấn thần làm riêng sách thông qui, do thành thần hội làm sách tâu, đem tổng số hộ khẩu toàn hạt chép khai minh bạch, chia làm ba bản giáp ất bính, làm sớ phát đệ, bản giáp đóng ấn kim bảo do bộ Hộ phụng giữ, bản ất lục gởi sang bộ Binh, bản bính lục gởi cho thành thần tuân chiếu. Thành Gia-định đến kỳ tuyển cũng theo lệ này mà làm.

9. *Trị gian giấu.* Phàm dân xiêu tán mới về, hay dân mới đến tuổi thì đều biên thêm vào sổ, tuổi 18 làm hạng dân đinh, tuổi 20 trở lên làm hạng tráng; ở ngụ thì liệt vào hạng kiểu ngụ, để tiện tra xét. Nếu ẩn lậu đinh

(1) Thị hạ bạ : sổ cho kẻ dưới biết.

https://tieulun.hopto.org

khẩu từ một người trở lên thì chiếu luật trị tội. Gián hoặc có người già ốm thì đều do lý trưởng dẫn đến trường để ứng tuyển. Quan khâm mạng xét về mặt cùng tật tích nặng hay nhẹ, để làm các hạng lão nhiêu, lão hạng, nhiêu tật, tàn tật; như người lùn bé không đầy 3 thước, xét thực thì để làm hạng tiểu nhiêu. Những hạng lão nhiêu, nhiêu tật, tiểu nhiêu đều miễn trừ binh dao thuế lệ; lão hạng và tàn tật thì chịu một nửa. Nếu mạo tuổi, cùng nhờ người đi thay thì chiếu luật trá mạo mà trị tội.

10. Răn những lạm. Phàm quan lại ở tuyển trường cùng các quan trấn phủ huyện, cho đến cai tổng, lý trưởng, nếu ai nhân việc quấy rối, đòi tiền ngoài lệ, và mọi tình tệ những lạm, thì kể tang, lấy luật uổng pháp mà trị tội nặng thêm.

Dựng viện Đoan huy.

Vua từng xem sách sử đời Lê, bảo Phan Huy Thực rằng: « Trẫm xem cuối đời Lê Trịnh kỷ cương rối loạn, một việc kiêu binh lại là việc loạn lạ lùng, từ xưa chưa có, thực đáng thở dài. Trẫm từng nghe việc loạn ở nước Phú-lãng-sa, bắt đầu có người yêu quái truyền nói ở trong nước rằng: « Phàm loài miệng có răng đầu có tóc đều là người cả, sao lại để cho giàu nghèo không đều ». Thế là ùa nhau nổi lên cướp của nhà giàu chia cho nhà nghèo để cho đều nhau, dần đến loạn to, so với việc kiêu binh cuối đời Lê việc cũng giống nhau. Nhưng đảng loạn nước Phú-lãng-sa cuối cùng bị diệt mà kiêu binh thì không từng có kết cục, lại như lọt lưới thì lạ thực ».

Lại bàn đến việc giặc Tây-sơn rằng: « Việc xong rồi mới biết ý trời. Trận đánh ở bến Bồ-đề, Nguyễn Huệ đánh một trận diệt mấy vạn quân Thanh mà vua nhà

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Thanh mới chán việc binh, bèn lấy việc nhà Minh làm răn, không đánh lại nữa. Song năm ấy quân ta đã lấy lại được Gia-định, thanh thế đã hơi mạnh. Nếu quân Thanh lại sang, thì giặc Huệ trước sau bị đánh, còn chạy đi đâu? ».

Lại nói: « Nhà Lê đến Duy Kỳ sang nước Thanh là hết. Duy Kỳ đã nối chinh thống nhà Lê mà đến nỗi róc tóc làm tôi tớ người, chẳng quá lắm à. Sau khi chết nhà Thanh cho đem hài cốt về, triều ta không tặng thụy hiệu là phải đấy ».

Ngày ất dậu, tiết Thanh minh. Vua rước Hoàng thái hậu đi yết lăng Thiên-thụ. Sai đô thống chế Phan Văn Thúy hộ giữ Kinh thành. Lúc lễ xong, vua đi xem khắp hoa cỏ cây cối chỗ cấm địa (1), thấy xanh tốt thì vui lắm, sắc cho bộ Lễ làm cỗ thiếu lao (2) tế thần núi. Các quan giữ lăng đều thưởng 1 thứ kỷ lục. Lính hai vệ Hộ lăng cùng đội Thuận cần đều thưởng lương 1 tháng. Khởi phục Tôn thất Đạo làm phó vệ úy vệ Hộ lăng tiền. (Đạo trước nhân can án phải cách chức).

Lấy phó vệ úy vệ Tiền phong tả là Trương Văn Hậu làm phó vệ úy vệ Cẩm y quản lãnh các đội Túc trực, phó vệ úy vệ Hộ lăng tiền là Nguyễn Nghĩa làm phó vệ úy vệ Tiền phong tả.

Cho Nguyễn Hựu Nghi làm tham hiệp Ninh-bình. Thưởng cho quản đạo Lê Văn Túc 1 thứ kỷ lục. Địa hạt Ninh-bình cùng Sơn-nam, Nam-định tiếp giáp nhau. Vừa rồi hai trấn kia nhiều việc mà Ninh-bình giữ được yên ổn, vua cho là đạo thần khéo việc chăn dân giữ giặc, nên đặc cách thưởng cho.

---

(1) Cấm địa: chỗ gần lăng nhà vua, cấm không cho ai đề mả, gọi là cấm địa.

(2) Thiếu lao: cỗ làm một con lợn hay một con dê.

https://tieulun.hopto.org

Lấy trấn thủ Bình-hòa là Nguyễn Văn Quế làm trấn thủ Bình-định, trấn thủ Phú-yên là Trương Văn Chính làm trấn thủ Bình-hòa, vệ úy vệ Dương võ quân Thần sách là Phan Văn Thể làm trấn thủ Phú-yên.

Định thứ tự ban chầu cho vệ Giám thành, cũng như vệ Võng thành, đều đứng hàng dưới các vệ Thần sách.

Quan Bắc-thành tâu rằng : « Nam-định tự ngày thổ phỉ quấy rối, dân địa phương bị tàn phá, sau khi giặc dẹp yên, dân nhiều người bị đói, ba huyện Vũ-tiên, Thư-trì, Giao-thủy, khổ nhất. Xin phái thiêm sự Hộ tào là Nguyễn Văn Mưu đến hội với trấn thần phát chẩn, cứ 2 người cấp cho 1 hộc thóc hay 1 phương gạo, cho đỡ dân lúc gấp ». Vua theo lời tâu.

Thượng thư Lễ bộ là Nguyễn Xuân Thục ốm, xin về hưu. Vua bảo bộ Lại rằng : « Xuân Thục trải làm quan trong ngoài, là người lão thành quen việc. Nay sức yếu lại bị chứng phong, không nên phiền bắt làm việc quan trọng, nên theo lời xin ». Bèn cho áo quần và 300 quan tiền. Xuân Thục về làng được vài tháng thì chết. Lại cho tiền tuất 300 quan, 2 cây gấm Tống, cấp cho 1 người mộ phu.

Lấy thự hữu tham tri Hộ bộ là Đoàn Viết Nguyên làm thự tả tham tri Lễ bộ, sai cùng với Phan Huy Thực và Hồ Hữu Thẩm quyền giữ ấn triện bộ Lễ.

Cho Nguyễn Công Trứ làm tả thị lang Hình bộ, vẫn quyền lãnh Hình tào Bắc-thành, Nguyễn Đức Nhuận làm tả thị lang Binh bộ, vẫn quyền lãnh Binh tào Bắc-thành, Nguyễn Văn Mưu làm thiêm sự Hộ bộ, vẫn theo Hộ tào Bắc-thành làm việc.

Bắt đầu định phép nhà trạm chạy ngựa. Bộ Binh bàn tâu rằng : « Nhà nước đặt ra nhà trạm để truyền đệ việc quan trọng, cho nên việc « đặt trạm truyền mệnh » từ

https://tieulun.hopto.org

xưa đã có. Triều đình ta đặt nhà trạm, theo việc hoãn cấp mà định lệ tối khẩn, thứ khẩn, thường hành, rõ ràng mà đủ rồi. Nay ngoài việc tối khẩn lại có việc ngựa chạy là muốn nhanh chóng hơn việc đệ trạm. Nhưng ngựa trạm phi đệ tất phải có cờ hiệu tiêu biểu như trạm Kinh, khiến khi trên đường đến đâu trông thấy thì tiếp nhận ngay thì mới không chậm nhỡ việc. Nay xin Nam đến trạm Hòa-thuận, Bắc đến trạm Sơn-mai, cộng 73 trạm, mỗi trạm cấp cho 2 lá cờ đuôi nheo. Lại Bắc-thành từ thành lỵ đến trạm Sơn-mai, Nam-định từ trấn lỵ đến trạm Ninh-da, xin cấp ngựa cùng cờ đuôi nheo như lệ các trạm. (Cờ các trạm 1 mặt thêu chữ Bắc-thành, cờ Nam-định 1 mặt thêu chữ Nam-định, còn một mặt thì đều thêu 4 chữ « mã thượng phi đệ »(1). Từ nay ở Kinh có việc quan khẩn, ở ngoài có phi báo việc quân, báo tin thắng trận, hoặc bắt được tướng giặc yếu phạm, phải đệ bằng ngựa, thì ở trát viết rõ bốn chữ « Mã thượng phi đệ ». Các trạm một khi tiếp đến thì lập tức cắm cờ lên ngựa phi chạy, lần lượt đệ đi. Làm trái thì trị nặng ».

Vua theo lời bàn.

Sai trưởng đạo Mường-vanh ở Quảng-trị là A Điền Cáo cùng với phó sai trưởng là Kiềm không hòa mục với nhau, người Man đuổi Cáo mà suy tôn Kiềm, nhân đem tội trạng Cáo giao thông riêng với nước ngoài và làm điều những tệ đi kêu. Đình thần tâu lên. Vua bảo bộ Hình rằng: « Cáo đã nhận mệnh lệnh của triều đình, không biết vỗ thương dân chúng, lại làm bừa phi pháp, nên trị tội cho xứng đáng. Kiềm dẫu được dân chúng qui phục, mà tự tiện suy lên, việc có quan hệ đến danh phận, chưa nên vội cho ». Bèn sai bãi chức sai trưởng

(1) Mã thượng phi đệ: đệ bay bằng ngựa.

https://tieulun.hopto.org

của Cáo mà giam lại. Kiểm thì vẫn làm phó sai trưởng quyền quản công việc đạo Mường-vanh. Sau Cáo trốn thoát. Đình thần là Nguyễn Công Đàm và Hà Quyền đều phải giáng.

Cho nước Chân-lạp 3 chiếc thuyền lê.

Án thủ Châu-đốc là Nguyễn Văn Thụy mộ lập 3 đội Châu-đốc nhất, Châu-đốc nhị, Châu-đốc Tam, 2 đội An hải nhất, An hải nhị, xin mỗi đội đặt một suất đội. Thành thần Gia-định đề tâu cho. Vua y cho.

Đổi tên kho Vĩnh-phong ở Nội tàng làm kho Vĩnh-phú.

Thao diễn thủy sư ở cửa biển Thuận-an. Vua đến xem. Sai thống chế Trần Văn Cường hộ giữ Kinh thành, sắc rằng phàm những biền binh Cẩm y, Thị trung, Thị nội, Hồ lược, xem trong danh sách hỗ tòng (1) ai có dấu khuyên son thì sung làm tả hữu thị vệ, ai có dấu điểm son thì lãnh binh đi hầu trước sau, còn thì đều theo Trần Văn Cường hộ giữ Kinh thành. Từ sau khi đại giá ra ngoài Kinh thành mà sai quan hộ giữ thì lấy đó làm lệ thường.

Định lệ khóa thanh tra bộ Công.

Vua bảo bầy tôi rằng: « Bộ Công là chỗ tài liệu nhóm họp, khoán hạng bề bộn, từ trước đến nay chưa có tra xét, nên bàn làm đi ». Bèn chuẩn lời đình thần bàn, theo lệ thanh tra bộ Hộ, 6 năm một khóa, lấy các năm tỵ hợi làm hạn. Phái đồng lý, phó đồng lý mỗi chức một người, hiệp lý 2 người, thuộc ty 5 bộ Lại, Hộ, Lễ, Binh, Hình mỗi bộ 3 người, thuộc ty Vũ khố, Khâm thiên giám, Thương bạc, Tào chính, mỗi sở một người. Năm nay bắt đầu.

Sai quan thanh tra bộ Công. Lấy phó đô thống chế Trần Đăng Long làm đồng lý, phủ doãn Ngô Phúc Hội

---

(1) **Hỗ tòng**: theo hầu vua.

https://tieulun.hopto.org

làm phó đồng lý, thự thiêm sự Hộ bộ Nguyễn Công Thiện, lang trung Binh bộ Hồ Văn Tú làm hiệp lý, cứ xét từ năm Gia-long thứ 1 đến cuối năm Minh-mệnh thứ 7, tất cả các thứ tài liệu khai tiêu, thực tại, chứa tự trước, mới thu vào, theo từng khoản mà khám xét. Sai chế cấp cho ấn quan phòng và kiểm « Thanh tra Công bộ » mỗi thứ một cái.

Trong Kinh kỳ ít mưa.

Biền binh các cơ Bắc thuận, Hiệu trung, Hiệu nghĩa, An thuận, Thanh-hoa đi thú Gia-định nhiều người ốm chết. Thành thần tâu lên. Vua dụ sai cấp tiền cho người chết mỗi người 3 quan, người ốm nặng 2 quan, bắt thuyền đưa về quê. Người ốm nặng cho vào hạng miễn thuế dịch.

Quảng-ngãi lâu không mưa. Trấn thần làm lễ đảo vũ mấy lần, được mưa nhỏ. Đến bấy giờ ruộng cao đã gặt, ruộng thấp sắp chín, lại theo chỉ dụ trước đảo vũ lại. Vua nghe biết quở rằng: « Chỉ dụ sai đảo vũ có tự trước, nay tiết đã muộn, mưa xuống chả ích gì, lại không cứ thực tâu lên mà chỉ hư ứng việc cũ, tưởng lấy thế tỏ là hết lòng với việc dân mà cầu trẫm thưởng à! Hay là bụng không kiến thức gì, chỉ làm cho tắc trách thôi. Thử nghĩ xem, lúc trước đã không hay thành tâm cầu đảo, nay lại đảo nhảm như thế, lòng trẫm thưởng khen sao được! ơn thần cảm cách sao được! Vậy truyền chỉ triệt đàn ngay ngày ấy. Tự nay về sau, phàm việc tất phải mình thân xét, cố sức làm, nếu còn giữ kiến thức quê mùa, gặp việc không biết suy xét, thì để làm gì những kẻ kém hèn ấy ».

Xã Dương-mỗ (thuộc huyện Phú-vang) phủ Thừa-thiên có đê ngăn nước mặn bị nước lụt làm vỡ, dân xin miễn dao dịch để đắp cho lợi việc nông. Vua y cho.

https://tieulun.hopto.org

Nhà vua bảo bộ Lễ rằng: « Trẫm xem chương sớ bốn phương, nhiều tờ không hợp khoản. Đấy dẫu là việc nhỏ, nhưng có nhà nước thì chế độ văn từ phải hoạch nhất, há lại cứ để khác nhau ! Các khanh nên bàn mẫu thức mà thi hành ».

Bộ Hình tâu dâng sách hình danh cuối năm trong 7 năm của các địa phương. Án còn đọng lại đến gần 800 cái, bị giam đến gần nghìn người.

Vua bảo bầy tôi rằng: « Việc hình quan hệ đến sự thư thái hay đau xót của dân. Trước đã thiết tha dặn bảo mà vẫn còn để chậm trễ thế, trong đó Bắc-thành lại tệ hơn cả. Đấy tuy là lỗi ở nha xét hình, nhưng cũng bởi thượng ty không biết sức giục mà đến thế. Vậy hạ lệnh cho thành thần Nguyễn Hữu Thận, nghiêm sức cho Hình tào cùng các nha xét hình ở các trấn phủ huyện đều theo án lý mà kết xử cho xong ngay, tha những người can liên chớ để giam lâu. Các địa phương khác cũng do bộ Hình thông sức.

Thổ phỉ ở Hưng-hóa là Xa Văn Nhị trước giữ châu Đà-bắc để làm phản, nghe quan quân đến, trốn vào rừng núi. Đến bấy giờ hiệp trấn Hưng-hóa bị cách là Trần Văn Thông cùng với quan võ của thành phái đi đem quân đi dò bắt, bắt được cha con tên Nhị cùng đồ đảng bọn nguỵ thượng đạo thống lãnh Mai Đình Khuê vài mươi người, đóng gông đưa về Bắc-thành giết đi. Rồi Thông chết. Đến lúc thành thần tâu dâng công trạng, vua nghĩ Thông sau khi bị lỗi còn hay cố sức ở nơi chiến trường, công cũng nên ghi, đặc cách cho khai phục nguyên hàm hiệp trấn.

Đổi cấp cân quan cho Nội vụ phủ. Trước đây đồng lý thanh tra là Trương Minh Giảng và Nguyễn Nhược Sơn tâu rằng: « Năm ngoái mới mua các hạng cân thiên

https://tieulun.hopto.org

bình, pháp mã, vàng sắc định đến khóa thanh tra năm nay thì ban cấp để dùng, nay đem cân mới so với cân cũ của Nội vụ thì nặng nhẹ khác nhau, xin lấy cân mới thay cân cũ và đăng ký vào sách. Cân mới phát giao cho bọn giám thủ phụng giữ để thu phát ». Tờ sớ giao xuống cho đình thần bàn lại, đình thần cho rằng việc dùng cân nhà Ngu khiến phép cân giống nhau, nhà Chu cẩn thận phép dùng, đều là hoạch nhất phép cân nặng nhẹ của thiên hạ. Nay lấy các thứ cân mới cân cũ cân nhắc so sánh với nhau, trong đó nặng nhẹ hơn kém so le, chỉ hai hạng cân bình thiên và đại trung ở Vũ khố, cùng cái cân trung bình pháp mã, đều chế tạo tự lúc quốc sơ, là so nghiệm không sai, đáng làm tiêu chuẩn nặng nhẹ cho các cân. Nhưng Nội vụ phủ từ trước đến nay thu phát chuyên dùng cân cũ, nếu lấy cân khác so sánh thì chiết trừ tính toán rắc rối, thực là chưa tiện. Vậy xin sai đổng lý thần cân cũ, mà cân lại cứ số thực tại mà lấy cân Vũ khố cân lại, ghi sách giao giữ. Lại sai theo cách thức cân ấy mà chế tạo để đưa cho Nội vụ phủ dùng, còn các cân mới cân cũ thì chứa riêng để phòng xét đến. Những cân cũ cấp cho các địa phương có sai cũng xin đổi cấp, khiến cho pháp độ hoạch nhất, trong ngoài giống nhau.

Vua cho là phải. Rồi sai quan cấp cân cho các trấn, đều gọi là cân quan (Khoảng năm Gia-long chế cân có 5 hạng, một là cân trung bình, một là cân bình thiên, một là cân thiên bình, một gọi là cân tư mã, một là cân mười cân).

Thương bạc tàu dâng số tiền lệ của Thương bạc về 2 năm Minh-mệnh thứ 6 thứ 7 là hơn 14.000 quan. Vua thấy số tiền không nhiều, mà con trai con gái vua lộc trong một năm thừa thãi, không cần món tiền ấy để chi dùng. Ngoài ra vẫn chiếu lệ thưởng cấp theo thứ bực.

https://tieulun.hopto.org

Sửa lăng Thiên-thụ.

Dựng kho nhỏ Thừa-phúc (kho ở phía bắc trạm Thừa-phúc), thu tiền gạo thuế của 16 xã dân phụ cận để chứa. Phàm lương bổng của biền binh trú giữ cửa Hải-vân, cùng thủ ngự, cai trạm đều lấy ở kho ấy mà chi cấp.

Thuế gỗ ở Nghệ-an thiếu nhiều. Vua nhân dụ trấn thần rằng: « Gỗ lim là vật cấm, gần đây nghe nói nhiều kẻ mua bán riêng với nhau, há do qui thần chuyên chở bay qua cửa quan cửa tấn sao! Chẳng qua là quan lại trong ngoài thông đồng mưu lợi riêng trước rồi sau mới nghĩ đến thuế nhà nước cho nên có tệ ấy thôi. Những việc về trước không cần xét kỹ, tự nay nên cấm ngặt không được dung túng, nếu không như thế thì sẽ trị tội nặng không tha ».

Lợp lại bốn sở sảnh đường phủ hoàng tử. (Trước dùng rui gỗ lợp lá dừa, nay thay bằng giàn gỗ và ngói gạch).

Nước Vạn-tượng cùng nước Xiêm động binh đánh nhau. Trước là quốc trưởng Vạn-tượng là A Nỗ gả con gái cho vua nước Xiêm, đẻ con là Sâm-ma-yết. Vua Xiêm lại lấy người trong nước đẻ con là Thôn Ỷ-phá. Ỷ-phá đã lớn, mưu cướp ngôi trưởng, giết Sâm-ma-yết đi. Vua Xiêm không ngăn cấm. A Nỗ lấy cớ ấy oán vua Xiêm, đem quân đánh lấy thành Cổ-lạc, giết binh Xiêm hơn 500 người. Vua Xiêm giận, sai Xá-chiêu-oan-na (tên vua thứ hai nước Xiêm) đem tướng sĩ vài vạn đi đánh Vạn-tượng. Tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt trước được tin báo ngoài biên, đem việc tâu lên. Vua thấy thượng đạo Cam-lộ thông với nước Xiêm, sai quản đạo Tống Văn Uyển đến ngay chỗ biên giới dò hỏi việc ấy, dặn sau có việc biên khẩn cấp cần báo ngay thì cho được làm tờ tâu đệ thẳng.

https://tieulun.hopto.org

Cấp áo quần cho biền binh cơ Định man đạo Cam-lộ. Sắc cho dinh thần Quảng-trị về sau cứ mỗi năm một lần chế áo quần cấp cho.

Miễn cho biền binh các cơ ở Gia-định không phải thay lượt đến Kinh thao diễn.

Gia hàm thị lang Lễ bộ cho tử tế đại sứ Tử tế ty là Tôn thất Điêu, vẫn quyền biện việc Tôn nhân phủ.

Phó đốc học Quảng-trị là Trương Cam Triêm nghỉ tang. Lấy cựu đốc học Thanh-hoa là Hồ Sĩ Lâm làm đốc học Quảng-trị.

Lấy lang trung Công bộ là Hoàng Quỳnh làm thiêm sự Hình bộ, sung biện Hình tào Bắc-thành.

Thượng bảo thiếu khanh là Thân Văn Quyền tâu rằng Vũ Xuân Cẩn lãnh Hình tào cùng Quỳnh vốn không ăn ý với nhau, khó cùng làm việc. Bèn đổi Nguyễn Văn Mưu làm thiêm sự Hình bộ sung biện Hình tào, đổi Quỳnh làm thiêm sự Hộ bộ sung biện Hộ tào.

Đổi phong Ưng-hòa hầu Lệ Chung làm Thái-bình hầu. Bộ Lễ tâu rằng: « Tự xưa ân lễ ban ra vốn quá về hậu mà danh nghĩa thì không thể không nghiêm, cho nên thánh nhân bàn việc làm chính trị thì trước nhất là việc chính danh, bởi vì có danh thì mới nói được. Ưng-hòa là tước hiệu của Mỹ Đường được phong trước kia, tự lúc Mỹ Đường phải tội, việc thờ cúng ở nhà thờ Anh duệ, Thái-bình công đã là chủ rồi. Thái-bình công không có con, cho nên Lệ Chung là con Mỹ Đường được tập tước. Nay Lệ Chung đã được chủ việc tế tự Anh duệ thì nên làm người thừa kế Thái-bình công, còn đối với Mỹ Đường, dẫu con không có lẽ cắt dứt với bố, nhưng sau này thứ tự chiêu mục (1) đã không cần đến, nếu cứ

(1) Chiêu mục : là thứ tự bày thần vị ở miếu.

https://tieulun.hopto.org

gọi là Ưng-hòa hầu thì hình như người có tội vẫn được truyền tước, mà Thái-bình công là thân phiên (1) lại đến mất danh hiệu. Vậy xin đổi phong làm Thái-bình hầu thì theo nghĩa mới chính ». Vua nói rằng phải. Sai hữu ty chế lại sách và ấn ban cấp cho.

Trấn thủ Lạng-sơn là Nguyễn Văn Biện chết; lấy vệ úy vệ Tráng võ Hậu dinh quân Thần sách là Hoàng Văn Tài làm trấn thủ Lạng-sơn.

Định lệ các vệ kinh binh canh giữ những chỗ thành trì lâu đài ở Kinh thành: 10 vệ Thị trung cùng giữ kỳ đài, 2 vệ Hữu nhất, Hậu nhất quân Thị trung giữ đài Nam-hanh đến giáp đài Nam-xương, cùng lầu cửa Đông-nam; 2 vệ Tả nhất, Tiền nhất quân Thị trung giữ đài Nam-xương đến giáp đài Nam-chính, cùng lầu cửa Thế-nguyên; 2 đội Trung nhất, Trung nhị quân Thị trung giữ đài Nam-chính đến giáp đài Nam-thắng; 2 vệ Tiền nhị, Tả nhị quân Thị trung giữ đài Nam-thắng đến giáp đài Nam-hưng, lại coi giữ lầu cửa Quảng-đức; 2 vệ Hữu nhị, Hậu nhị quân Thị trung giữ đài Nam-hưng đến giáp đài Nam-minh, lại coi giữ lầu cửa Chính-nam; 2 vệ Long võ trung, Long võ tiền quân Thị nội giữ đài Nam-minh đến giáp đài Tây-trinh; 2 vệ Long võ tả, Long võ hữu quân Thị nội giữ đài Tây-trinh đến giáp đài Tây-an, cùng lầu cửa Tây-nam; 2 vệ Long võ hậu, Hổ oai trung quân Thị nội giữ đài Tây-an đến giáp đài Tây-dực, cùng lầu Thủy-quan; 2 vệ Hổ oai tiền, Hổ oai tả quân Thị nội giữ đài Tây-dực đến giáp đài Tây-lĩnh; 2 vệ Hổ oai hữu, Hổ oai hậu quân Thị nội giữ đài Tây-lĩnh đến giáp đài Tây-tuy cùng lầu cửa Chính-tây; 2 vệ Ban trực trung, Ban trực tiền quân Thần sách giữ đài Tây-tuy đến giáp đài

(1) Thân phiên: anh em chú bác với vua được phong tước công hầu là thân phiên.

https://tieulun.hopto.org

Tây-thành ; 2 vệ Ban trực tả, Ban trực hữu quân Thần sách giữ đài Tây-thành đến giáp đài Bắc-điện ; 2 vệ Ban trực hậu quân Thần sách và Hữu bảo nhất Hữu quân giữ đài Bắc-điện đến giáp đài Bắc-thuận, cùng lầu cửa Tây-bắc ; 2 vệ Hữu bảo nhị Hữu quân và Tiền bảo nhất Tiền quân giữ đài Bắc-thuận đến giáp đài Bắc-trung ; 2 vệ Tiền bảo nhị Tiền quân và Tả bảo nhất Tả quân giữ đài Bắc-trung đến giáp đài Bắc-thanh ; 2 vệ Tả bảo nhị Tả quân và Trung bảo nhất Trung quân giữ đài Bắc-thanh đến giáp đài Bắc-hòa, cùng lầu cửa Chính-bắc ; 2 vệ Trung bảo nhị Trung quân và Hậu bảo nhất Hậu quân giữ đài Bắc-hòa đến giáp đài Định-bắc ; 2 vệ Hậu bảo nhị Hậu quân và Hùng cự nhất Tượng quân giữ đài Định-bắc đến giáp đài Đông-bình, cùng cửa Thái-bình ; vệ Hùng cự nhị Tượng quân và hai vệ Nội hầu giữ đài Đông-bình đến giáp đài Đông-vĩnh, cùng lầu cửa Đông-bắc ; 2 vệ Long thao, Hổ lược giữ đài Đông-vĩnh đến giáp đài Đông-phụ, cùng cầu Thanh-long ; vệ Thành võ quân Thị nội giữ đài Đông-phụ đến giáp đài Đông-gia ; 2 vệ Tiền phong hữu, Kỷ võ quân Thị nội giữ đài Đông-gia đến giáp đài Đông-trường, cùng lầu cửa Chính-đông ; 2 vệ Tiền phong tả, Tiền phong Hậu quân Thị nội giữ đài Đông-trường đến giáp đài Đông-thái ; 2 vệ Tiền phong trung, Tiền phong tiền quân Thị nội giữ đài Đông-thái đến giáp đài Nam-hanh ; vệ Võng thành giữ đài Thái-bình cùng cửa Trường-định.

Bắt đầu đặt kho Thường bình ở ba huyện phủ Thừa-thiên. Vua dụ rằng : « Kho Thường bình là phép tốt đời xưa, trẫm muốn thử làm ở huyện Kinh, đợi có hiệu nghiệm rồi sau mới thi hành ở các địa phương để cho nhân dân đều được lợi ». Lại sai phủ doãn bàn định chương trình tâu lên. Bọn Nguyễn Văn Phượng bàn tâu, cho rằng chế độ thường bình lúc thóc đắt thì bán ra,

https://tieulun.hopto.org

lúc thóc rẻ thì mua vào, cốt muốn cho nhân dân được lợi. Duy lúc xuất kho vào kho, nếu phải người bậy thì lại sinh tệ, tình dân không thích. Từ xưa đã có lời than về tệ lấn bớt trăm họ. Bọn chúng tôi hai ba lần suy nghĩ, cái lợi lâu dài khó định trước được, mà khi mới đặt ra thi phải châm chước cho được ổn đáng. Xin hạ lệnh cho ba huyện đều chọn đất làm 9 gian kho, đến vụ thuế mùa hè thi khiến dân nộp thóc vào kho, mỗi huyện 5.000 hộc. Lại ủy cho huyện thần quản lãnh, chọn thuộc lại ở huyện cùng tổng trưởng đều một người làm chủ thủ. Miễn dao dịch cho 20 người dân xã gần đấy để sung vào việc coi giữ. Phàm có thu thóc phát thóc thi huyện lại biên số thóc vào sổ. Gặp thóc đắt thì giảm giá mà bán cho dân được lợi; gặp thóc rẻ thi tăng giá mà mua để lợi cho nhà nông, do phủ tư bộ tâu xin phái người đến xem. Gặp năm nên phát chẩn thi tâu xin chi phát. Nhiều năm liền được mùa thi đem thóc ấy phát lương, ra thóc cũ, vào thóc mới, cho thóc khỏi mọt nát. Cứ đến cuối năm thi làm sách tâu lên; 3 năm thi thanh tra xét thực mà dong lường lại để ngăn mối gian. Như thế thi phép tốt ngõ hầu làm được.

Vua xem tờ tâu, nói rằng: « Lời bàn này dẫu chưa thỏa ý ta, nhưng chẳng hại gi, cho chiếu khoản thử làm ». Rồi thi phủ doãn tâu xin cho dân ba huyện mùa đông năm nay vay thóc của kho Thường-binh đến mùa hạ sang năm nộp trả, cứ một trăm hộc phụ nộp 5 hộc. Vua y cho. Lại hạ lệnh rằng từ sau có phát thu thi đến cuối năm làm sách trình bộ, không phải tâu.

Lấy hai nguồn Đồng-hương và Đồng-nãi trấn Bình-hòa cho lệ theo thủ Bình-nguyên quản nhiếp. Trước đây về thuế người man 7 sách ở hai nguồn ấy thi đặt riêng công trường sáp vàng, thủ ngự và nguyên lại ngồi thu, thủ Bình-nguyên không dự đến. Đến bấy giờ trấn

https://tieulun.hopto.org

thần tâu rằng thủ Bình-nguyên đã có công trường trao đổi làm chỗ cho người Man tụ họp buôn bán, công việc hai nguồn nên cho thuộc về Bình-nguyên để bớt phiền nhũng. Xin chọn ở trong nguồn lấy 9 người làm nội việc đặt làm thuộc lại thủ Bình-nguyên mà coi thu thuế lệ 7 sách cùng thuế vườn trầu của người Man Đê hạ. Còn các danh sắc thủ ngự công trường Sáp Vàng và cai thu, giang quan, tuần ty, thủ hợp, ký thuộc đều bãi cả. Lại lấy dân ở nguồn Đồng-hương và mộ thêm 50 người làm dân thuộc lệ, theo thủ ngự và hiệp thủ quản suất.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XLV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh hợi, năm Minh-mệnh thứ 8 [1827], mùa hạ, tháng 4, ngày mồng 1. Tế hạ hưởng.

Sai hữu ty kiểm xét đồ dùng về hình ngục.

Vua dụ bộ Hình rằng: « Hình phạt thi hành với bọn tiểu nhân, ở trong luật các đồ dùng về hình ngục đều có về cách thức. Gần đây nghe nói các nha dùng những gông khóa hoặc có cái lấy ở nhà người phạm, hoặc có cái bắt ở xã dân, dài ngắn nặng nhẹ, phần nhiều không đúng thức. Để lao ngục tốt nhân thế làm gian, người có tội thỉnh thoảng trốn thoát cũng bởi cớ ấy. Nên truyền dụ cho các nha môn xét hình, tự nay bắt giam người có tội thì gông cùm, xích khóa, đều tự quan chế ra, hữu ty bắt thần kiểm xét để ngăn tệ gian ».

Quảng-trị mất mùa đôi chút. Dinh thần cho là thuế ruộng năm này đã được ân tha, xin thôi không khám. Vua quở rằng: « Đầu xuân ban ân chiếu, thi ân khắp nơi. Phương này hại mất mùa riêng, khám để giảm thuế đã có lệ thường, sao lại vì có ân chiếu mà thôi không khám? » Bèn sai khám ngay tâu lên.

Kinh lược sứ là bọn Nguyễn Văn Hiếu, Hoàng Kim Xán đến Nam-định, đi thăm các huyện ấp, xét hỏi nỗi

https://tieulun.hopto.org

đau khổ của dân, tâu xin phàm các xã dân bị giặc đốt phá thì cấp cho mỗi nhà 2 quan tiền 1 hộc thóc; nhà nào phái viên ở thành đã phát chẩn thóc rồi thì cấp cho 2 quan tiền; người nào có nhà cửa mà của cải mất hết thì cấp 1 hộc thóc; người nào đánh nhau với giặc bị giết chết thì lượng cấp tiền tuất. Sơn-nam cũng theo như thế mà làm ». Vua y theo lời tâu. Tất cả chi hết hơn 5.700 quan tiền hơn 1.980 hộc thóc.

Bọn Hiếu đến đâu, xử kiện tụng, xét gian tang, quan lại ai cũng sợ hãi nín hơi. Cai án Nam-định là Phạm Thanh, thư ký là Bùi Khắc Kham, rất tham lam giảo quyệt, địa phương cho là người hung ác. Thanh đương quyền huyện Mỹ-lộc, bỏ ấn trốn đi trước. Việc đến tai vua. Vua dụ bọn Hiếu rằng: « Trước kia đã bảo tận mặt những việc gì, sao không để ý, để cho Phạm Thanh trốn thoát, như thế thì cái việc trừng trị kẻ gian tựa hồ chỉ là hư văn. Nhưng nó chẳng qua tìm chỗ kín tạm tránh thôi, không thể mọc cánh bay lên trời được. Bọn ngươi nên tìm cách bắt cho được, cũng có thể bù được lỗi trước. Nếu cuối cùng để nó đi xa mất thì luật có điều « cố thả », các ngươi chối sao được ».

Lại dụ quở trấn thần Nam-định rằng: « Thuộc viên hạt ngươi nhiều kẻ tham lam hại dân, trẫm xét hỏi dích xác, đã nhân việc phê bảo, hai ba lần nghiêm dụ, mà bọn ngươi nhất vị che chở kẻ gian, dám tâu rằng không xét thấy việc tham bỉ, thế là cam lòng vì kẻ thuộc lại mà nói dối trẫm. Thậm chí như Phạm Thanh mà cho là giỏi, sai đi quyền huyện, đến ngày kinh lược đến nơi thì sợ việc vỡ lở nên lọt tin ra cho nó trốn được. Thế thì bụng dạ các ngươi còn nên hỏi đến không? Trị dân thì vỗ nuôi sai pháp, giặc nổi như ong, xét quan thì không biết phân biệt, dung túng thiên vị, khép vào tội

https://tieulun.hopto.org

nịch chức cũng là chưa đủ. Bọn Đỗ Văn Thịnh, Trần Chính Đức, Vũ Đức Khuê đều cách lưu, đeo tội gắng sức làm việc, lại bắt hạn 3 tháng phải bắt cho được kẻ phạm tội ».

Sau đó Khắc Kham cũng trốn, rồi cùng với Thanh bị bắt. Nhân dân đem các việc gian tệ kiện thêm. Sai giải đến chợ trấn chém ngang lưng, tịch thu gia tài chia cho dân nghèo.

Vua bảo bộ Hình rằng: « Giết bọn lại mọt ấy dẫu là việc nhỏ, mà quan hệ đến việc khuyên răn rất lớn ».

Bọn Hiếu lại tham tàu. Tri phủ Kiến-xương Nguyễn Công Tuy tham tang phải tội chết, đồng tri phủ Ứng-hòa Phan Thọ Vực và tri huyện Đại-an Nguyễn Văn Nghiêm cố ý dung túng nha lại những nhiễu hại dân, đều phải cách chức. Còn quan phủ huyện khác không xứng chức đều bãi. Những lại dịch ở Thừa ty hai trấn cùng ở phủ huyện bị kiện bị bắt hỏi và trốn đi có hàng trăm người. Bọn Hiếu xin chọn trong hạt lấy những học trò dự trúng các khoa để sung bổ. Lại dâng sớ cử Vũ Đức Quyền người Nam-định có văn học, Vũ Huy Trinh người Hải-dương có tài khéo. Vua đều hạ lệnh dẫn về Kinh để tùy tài bổ dùng.

Định lệ thuế biệt nạp đệm buồm ở Bình-thuận, lấy 4 năm làm suất, cứ 3 năm thay nộp bằng tiền (đinh tráng mỗi người 8 quan tiền, lão tật một nửa) thì 1 năm nộp hiện vật (mỗi người 50 bó đệm buồm).

Đốc học Bắc-ninh là Dương Đức Tuy tuổi già về hưu trí; lấy cựu phó đốc học Quốc tử giám Nguyễn Huy Tá lãnh đốc học Bắc-ninh.

Vua ra cửa biển Thuận-an xem thủy sư thao diễn. Đến khi về gặp mưa, đỗ thuyền ở bờ sông Thủy-tú. Thuyền Trung thủy có người tránh mưa không ở hàng

https://tieulun.hopto.org

tiền đạo. Vua giận lắm, sai linh Cẩm y bắt hết cả biền binh trong thuyền, thét đem chém đi. Phan Văn Thúy tâu rằng: « Đấy là lỗi ở người quản suất, binh lính ngu muội sao đủ trách mắng! » Vua đỡ giận. Bèn sai đánh người quản suất 100 roi, đánh binh lính 50 roi, rồi tha cả.

Đổi định điều luật phạm gian.

Vua bảo bộ Hình rằng: « Đặt ra hình luật là để trị kẻ ác, răn kẻ gian, cốt cho tình lý đều đủ, nặng nhẹ vừa phải, để tỏ cho dân biết cái điển hình phạt sáng tỏ, phép tắc nghiêm trang. Trẫm từ khi thân chính đến nay chỉ để bụng thương xót việc hình, mỗi khi gặp pháp ty tâu án, tất xét nghĩ hai ba lần, chỉ sợ có chỗ chưa đúng. Như luật cường đạo, dẫu có điều riêng mà tình có nặng nhẹ, không phân biệt thì phép chưa công bằng. Năm Minh-mệnh thứ 5 đã xuống dụ rằng phàm kẻ đi theo đứng ngoài trông coi và chưa vào nhà lấy của cũng là kẻ bị dỗ hay bị hiếp đi theo, hoặc mới ăn cướp lần đầu, tang số không nhiều, xét ra không phải tình trạng hung ác, thì cho được làm tập tâu riêng xin xét. Từ trước đến nay các thành dinh trấn dâng lên các án ăn cướp, phàm kẻ tòng phạm tình có đáng thương như những trường hợp ấy thì đều cho giảm tội chết, phát đi sung quân. Đấy là trẫm đặt nhân dân vào chỗ hình pháp rộng có chừng mà không buông thả. Tự đó gặp những án như thế thì đã biết tuân theo mà làm. Duy luật phạm gian mà hòa gian (1) và điêu gian (2) chỉ xử tội đánh trượng thì nhẹ quá. Nghĩ vợ chồng là gốc nhân luân, là đầu phong hóa, gian phu gian phụ hại phong hóa phá nhân luân, nếu theo luật nhẹ thì lấy gì mà cổ

(1) Hòa gian: đôi bên đều bằng lòng thông gian.
(2) Điêu gian: người lấy trá thuật dỗ dành để thông gian.

https://tieulun.hopto.org

lệ liêm sỉ, sửa chữa phong tục? Vừa rồi cái án gian phụ ở Gia-định đổi kết tội giảo giam hậu, đó là lâm thời xử định, chưa đủ xử hết điều luật. Nay sách luật hiệu chính còn phải chờ nhiều năm tháng, mà điều luật ấy nhẹ quá, người xử án chưa biết theo đâu. Các ngươi nên đem điều luật ấy châm chước so sánh cho được vừa phải ». Bấy giờ đình thần bàn xin đặt luật nặng thêm, định 9 điều luật phạm gian. Vua cho thi hành, lấy tháng 7 năm nay bắt đầu.

Xét 9 điều mới định là:

1. Điều phạm gian. Phàm hòa gian với đàn bà không có chồng thì gian phu gian phụ đều phạt đóng gông 1 tháng, đánh 100 trượng. Điêu gian với đàn bà không chồng thì gian phu gian phụ đều đóng gông 2 tháng, đánh 100 trượng. Hòa gian hay điêu gian với đàn bà có chồng không con thì gian phu gian phụ đều phải tội giảo hậu, với người đàn bà có chồng có con thì gian phu gian phụ đều phải tội giảo quyết. Nếu có người mối lái chứa chấp người ở nhà để thông gian thì người mối lái xử nhẹ hơn gian phu gian phụ một bực. Cưỡng gian (1) đã xong thì gian phu trảm quyết; cưỡng gian chưa xong thì gian phu xử tội mãn trượng (2) và lưu; phụ nữ không phải tội. Gian với con gái 12 tuổi trở xuống, dẫu hòa cũng cho là cưỡng mà xử. Nhân thế mà đến chết thì xử chém bêu đầu. Phàm quan chức cùng quân dân thông gian với vợ quan chức, thì gian phu gian phụ đều phải tội giảo quyết. Quan chức thông gian với vợ quân dân cũng xử giảo quyết, gian phụ thì giảo hậu. Quân dân thông gian với nhau, nô tỳ thông

---

(1) Cưỡng gian: không bằng lòng, mà lấy sức khỏe, hay quyền thế dọa nạt người ta để thông gian.

(2) Mãn trượng: trượng đến 100.

https://tieulun.hopto.org

gian với nhau thì chiếu luật thông gian thường mà xét xử. Những người lần lượt thông gian với phụ nữ con nhà lương dân, thì người bắt đầu xử trảm quyết, người tòng phạm đồng gian xử giảo hậu. Nếu lần lượt gian dâm với phụ nữ đã phạm gian trước rồi thì người bắt đầu xử giảo hậu, người tòng phạm đồng gian xử mãn trượng và lưu; những người đồng mưu khác chưa đồng gian thì xử nhẹ hơn kẻ tòng phạm đồng gian một bực. Nếu lần lượt thông gian mà người phụ nữ chết thì không cứ đã xong hay không, đều chém bêu đầu.

2. *Điều dung túng thê thiếp phạm gian.* Người chồng dung túng thê thiếp thông gian với người, thì người chồng cùng gian phu đều xử 100 trượng, lưu 2.000 dặm, gian phu thì xử 100 trượng, tính đất an trí. Nếu bắt ép thê thiếp cùng con gái nuôi thông gian với người, thì người chồng xử 100 trượng, lưu 2.500 dặm, gian phu xử 100 trượng lưu 2.000 dặm; Người bố nuôi bắt ép con gái nuôi không chồng (thông gian với người) thì xử 60 trượng, đồ một năm; gian phu xử 100 trượng, phụ nữ không phải tội.

3. *Điều thân thuộc cùng gian dâm.* Thông gian với người đàn bà đồng tông không phải để tang và vợ người họ đồng tông không phải để tang cùng thông gian với đàn bà bên nội bên ngoại phải để tang 3 tháng và vợ người họ phải để tang 3 tháng trở lên, thông gian với con chồng trước của vợ mình, hay là với chị em cùng mẹ khác cha, thì gian phu gian phụ đều xử giảo quyết; nếu cưỡng gian thì gian phu xử trảm quyết. Nếu thông gian với bà tổ họ, bà cô, bà bác, bà thím, bà cô chú bác họ, chị em của chú bác, chị em của mẹ, cùng vợ anh, vợ em, vợ của con anh con em, thì gian phu gian phụ đều trảm quyết; nếu cưỡng gian thì gian phu xử chém

https://tieulun.hopto.org

bêu đầu. Thông gian với thiếp của cha, thiếp của ông, bác, thím, cô, chị em, cùng vợ của con cháu, con gái của anh em, thì gian phu gian phụ đều chém bêu đầu; nếu cưỡng gian thì gian phu xử tử lăng trì (1).

4. *Điều vu cho bố chồng gian dâm.* Phàm con dâu vu cho bố chồng gian dâm, và em dâu vu cho anh chồng lừa để thông gian, thì người vu xử trảm quyết. Nếu bố chồng cưỡng gian con dâu chưa thành mà con dâu tự tử, thì gian phu xử giảo quyết, gian đã thành thì gian phu xử chém bêu đầu. Con gái nuôi vu cho bố nuôi lừa để gian dâm, thì theo như lệ người làm thuê vu cho chủ nhà mà xét xử. Chị dâu vu cho em chồng cùng người họ hàng để tang 3 tháng, thì đều theo luật vu cáo mà xét xử.

5. *Điều đầy tớ cùng người làm thuê thông gian với vợ người chủ nhà.* Đầy tớ và người làm thuê thông gian với vợ chủ nhà, thì gian phu gian phụ đều phải xử chém bêu đầu. Đầy tớ và người làm thuê thông gian với con gái không chồng con chủ nhà, cùng thiếp của chủ nhà, đều phải tội giảo hậu. Nếu thông gian với vợ người bà con để tang một năm của chủ nhà và với người để tang một năm của chủ nhà mà có chồng thì gian phu xử trảm quyết; nếu người bà con để tang một năm ấy không chồng thì đều xử tội mãn trượng và lưu, người gian phụ thì tình đất an trí. Nếu thông gian với vợ người bà con để tang 3 tháng trở lên của chủ nhà, cùng người bà con để tang 3 tháng trở lên của chủ nhà mà có chồng, thì đều xử giảo quyết; nếu người bà con không có chồng, thì gian phu phải xử mãn trượng và đồ, gian

(1) Lăng trì xử tử: xẻo dần từng miếng thịt cho đến chết.

https://tieulun.hopto.org

phụ thì phát đi làm khổ sai ở chỗ lính trú phòng, 3 năm tha về; nếu cưỡng gian thì gian phu xử trảm quyết.

6. *Điều quan lại thông gian với vợ và con gái dân trong bộ hạt.* Quan lại cai quản thông gian với vợ người quân dân mình cai quản thì xử giảo quyết. Nếu thông gian với con gái thì xử 100 trượng và bãi chức dịch không được bổ dụng nữa. Phụ nữ thì vẫn chiếu luật thông gian thường mà xử; nếu cưỡng gian thì gian phu xử trảm quyết.

7. *Điều người cư tang cùng tăng nhân đạo sĩ phạm gian.* Người đương có tang cha mẹ và đạo sĩ hòa gian hay điêu gian với người phụ nữ không chồng, và dàn bà đang tang chồng cùng ni cô và nữ quan (1) phạm gian thì đều kết tội nặng hơn thông gian thường 2 bực, duy tăng nhân phạm gian thì xử 100 trượng lưu 2.000 dặm, người thông gian với tăng nhân thì theo luật thông gian thường mà xử. Thông gian với dàn bà có chồng có con đều xử tội giảo quyết; thông gian với dàn bà có chồng không con thì xử giảo hậu; cưỡng gian thì gian phu đều xử trảm quyết.

8. *Điều lương nhân cùng kẻ hạ tiện thông gian với nhau.* Đầy tớ thông gian với phụ nữ lương nhân không chồng, thì gian phu gian phu đều xử tội nặng hơn thông gian thường một bực. Đầy tớ thông gian với phụ nữ lương nhân có chồng, thì gian phu gian phu đều xử giảo quyết. Cưỡng gian thì gian phu xử trảm quyết. Người lương nhân thông gian với tỳ nữ người khác thì gian phu gian phu đều xử tội nhẹ hơn việc thông gian thường một bực. Cưỡng gian thì gian phu xử giảo quyết.

---

(1) Nữ quan là nữ đạo sĩ.

https://tieulun.hopto.org

9. Điều quan lại ngủ nhà dĩ. Quan lại ngủ nhà dĩ thì xử 80 trượng; người mối lái xử nhẹ hơn 2 bực. Ấm tử ấm tôn ngủ nhà dĩ thi đều xử nhẹ hơn quan lại 2 bực. Giám sinh sinh viên ngủ nhà dĩ thi đều xử bắt về làm dân.

Cho trung hưng công thần là thái phó Nguyễn Đức Xuyên được tòng tự ở Thế miếu, thần vị bày ở dưới Nguyễn Hoàng Đức.

Phái viên bộ Hộ đong lại gạo kho Kinh thấy hao thiếu nhiều, bộ thần tâu lên. Vua sai đem người chủ thủ cùng lính coi kho giao cho bộ Hình nghiêm xét; lại sai bộ Binh ngay ngày hôm ấy phái biền binh 2 đội đến thay.

Chưởng cơ Nguyễn Văn Toán tuổi già về hưu trí; cho 100 lạng bạc.

Lấy phó vệ úy Hồ Văn Đa làm vệ úy trật chánh tam phẩm, chuyên quản 5 tượng cơ An, Đinh, Kiên, Bình và Trung; chánh quản cơ Lê Phục Tấn làm phó vệ úy trật tùng tam phẩm, chuyên quản 4 tượng cơ Trị, Tiền, Tả, Hữu.

Hải-dương tâu báo giá gạo, nói thêm rằng gần đây tạnh nắng, lúa ruộng hơi tốt. Vua dụ rằng: « Xem tờ tâu thực không hiểu được, có lẽ nào việc làm ruộng ở hạt ấy lại khác, chỉ thích nắng không cần mưa? Tóm lại là bọn người không quan tâm đến việc làm ruộng, nói hão cho xong việc, không ngờ lời nói trái sai như thế ». Trấn thần làm sớ xin chịu tội. Vua miễn cho.

Triệu thống chế lãnh thập cơ Kinh Tiệp của Tiền quân là Phạm Văn Lý, và tả thị lang Hình bộ quyền lãnh Hình tào Bắc-thành là Nguyễn Công Trứ cùng Tả thị lang Binh bộ quyền lãnh Binh tào Bắc-thành là Nguyễn Đức Nhuận về Kinh.

Vua thấy việc dẹp giặc ở Bắc-thành hơi thư, lại gần đến tiết Vạn thọ, cho nên gọi về. Bọn Lý vào ra mắt,

https://tieulun.hopto.org

vua thong dong yên ủi, thân hỏi sự thể dẹp giặc khó dễ thế nào? Lý tâu rằng: « Biết rõ thế thì dễ, không biết rõ thế thì khó. Giặc lấy quân ô hợp liều mình, khi lâm trận thì dẫu đàn bà con gái cũng cầm giao cầm mác mà đánh, quân ta hơi lui thì nó thừa nhịp ngay, vì thế nên đánh nhau với giặc, nếu binh sĩ cứ liều chết mà đánh thì hẳn được. Thần nhờ oai trời đánh thắng nhiều trận là bởi cớ ấy ». Vua khen và rất vui lòng, cho cái quạt ngự.

Lại hỏi Đức Nhuận các toán giặc có thông đồng với nhau không? Nhuận tâu rằng các toán giặc như tổ ong hang kiến, toán nào riêng toán ấy.

Vua lại hỏi sổ nguỵ gọi là Lê Hoàng là thế nào? Nhuận tâu rằng: « Thần đã hỏi những đứa giặc bắt được thì đều nói rằng chữ Lê là dân chúng, chữ Hoàng là to lớn, lấy nghĩa ấy mà đặt tên chứ không phải là con cháu nhà Lê. Trộm nghĩ sổ nguỵ là bọn giặc dỗ hiếp binh dân khiến phải theo, trong ấy gây tội oan cũng không ít. Xin thánh thượng sáng suốt soi xét khiến người lương thiện được sống yên thì may cho thiên hạ lắm ».

Vua nói: « Ở trận tiền bắt được mà giết còn không nỡ nữa là sổ nguỵ! Người xưa đốt văn thư để cho kẻ giáo dở yên lòng cũng là vì thế ».

Thự hiệp trấn Hà-tiên là Vũ Du vào chầu. Vua hỏi việc biên thùy. Du tâu: « Thần đã từng sai người sang nước Xiêm do thám. Người Xiêm đang đánh nhau với Vạn-tượng, nó không báo cho ta biết, hẳn là nó sợ ta thừa cơ đấy thôi ». Vua cho là phải.

Chuẩn định từ nay về sau thuyền chở Nam Bắc mà vào cửa Thuận-an, khi mới đến thì đài Trấn-hải bắn 3 phát súng hiệu, vào xong cũng bắn 3 phát súng hiệu. Như Gia-định giải bè gỗ đến, khi mới đến và khi xét đã đủ ngạch cũng đều bắn 3 phát súng. Ghi làm lệnh.

https://tieulun.hopto.org

Thuộc man của nước Xiêm tên là Hân Ma-lạt bị Chiêu Ba-thắc (con A Nỗ) nước Vạn-tượng đánh, đem bộ lạc hơn 200 người đến đất biên giới của ta, dâng voi để xin phụ thuộc. Quản đạo Cam-lộ là Tống Văn Uyển đem việc tâu lên.

Vua bảo bầy tôi rằng: « Hân Ma-lạt thế cùng mà qui phụ triều đình, há nỡ cự tuyệt! Nên tùy nghi xử trí để cho cống man 7 động cũng nhờ được yên ổn ».

Bèn sai Tống Văn Uyển đem binh Định man đến sách Na-bôn, chọn đất trống cho chúng ở rồi về, mà trả lại đồ dâng. Lại sai thị độc Văn thư phòng là Vương Hưng Văn hiệp đồng với Tống Văn Uyển giúp việc ngoài biên. Dụ rằng: « Uyển vốn quen tình hình ngoài biên, chỉ sợ nói quá sự thực. Nay ngươi đi nên cùng hắn tỏ rõ oai đức triều đình, vỗ về các sách man khiến cho họ qui thuận. Đến như Hân Ma-lạt là tên Lão bị nạn, thì lấy đất cho ở, vẫn cho muốn ở thì ở, muốn đi thì đi ». Nhân sai mang vóc sa 100 tấm chia cấp cho các man.

Người nước Xiêm là Khúc Lịch-bạn cũng đem bộ lạc hơn 100 người đến phụ vào sách Làng-thin và nộp cống. Vua nhận cho (Khúc Lịch-bạn trước thuộc Làng-thin, sau bị thuộc man nước Xiêm là Ma-lạt bắt đi. Đến nay Vạn-tượng giết chết Ma-lạt, Khúc Lịch-bạn lại về Làng-thin, xin hợp làm một). Đến lúc quân Vạn-tượng thua, Hân Ma-lạt lại xin về đất cũ. Hạ lệnh thả cho về.

Vua thấy dọc biên giới Cam-lộ có việc, hạ lệnh họp cả binh cơ Định man ở thú sở để sẵn sàng sai phái, cấp thêm tiền lương tháng (Lệ chi 5 tiền, cấp cho đủ 1 quan). Đợi việc xong, lại chia ban chi lương như lệ.

Cho Trương Đăng Quế làm Hàn lâm viện thị độc, vẫn sung chức tán thiện Tập thiện đường.

https://tieulun.hopto.org

Hiệp trấn Hải-dương là Trần Văn Toản và tham hiệp là Nguyễn Hựu Nhân vì việc dễ dàng ủy cho lại ty tra tấn người đến chết, án ở Bắc-thành nghĩ xử giáng điệu, lại can án khác bị giáng nhiều cấp, đều bị cách chức. Sai thiêm sự Hình bộ sung biện Hình tào Bắc-thành là Nguyễn Văn Mưu quyền làm tham hiệp Hải-dương.

Đổi cơ Ngũ thụy làm vệ Ngũ thủy. Vua bảo bộ Binh rằng: « Linh kinh đều gọi là vệ mà Ngũ thủy còn là cơ thì không khác gì với thành trấn ở ngoài ». Bèn sai đổi làm vệ; chánh phó quản cơ đổi làm chánh phó vệ úy, phẩm trật cho đồng với các quân mà đứng dưới. Lại dụ rằng: « Thủy binh kỹ nghệ phần nhiều sơ sài, không hiểu kỷ luật, thậm chí không biết bơi lội, xuống nước là chìm, bơi chèo thuyền ghe hình như người gỗ, đều là bởi thống lãnh cùng quản viên không chịu gia tâm huấn luyện nên đến thế. Vậy chuẩn định từ nay về sau hàng ngày phải thay ban thao diễn, không kể mùa rét mùa nực. Cốt sao cho lính mạnh nghề tinh, để sẵn có lúc dùng. Nếu còn theo thói cũ lười biếng, để binh lính vẫn cứ như trước, thì theo phép nghiêm trị. Viên thống quản cũng giao bộ trị nặng ».

Sai trấn Bình-định chiếu số tiền thóc được ân miễn năm nay cho về tự đinh tự điền của Lễ bộ Ngô Tòng Chu mà cấp cho để chi việc thờ cúng.

Trong Kinh kỳ mưa đêm. Vua ở trong cung sai lấy vại sành hứng nước, tự giờ tý đến giờ sửu được nước 1 tấc 6, 7 phân. Đến sáng ngày, Khâm thiên giám dệ tờ tâu việc mưa, thời khắc phân tấc đều sai. Vua bảo Văn thư phòng rằng: « Trẫm thường xét ngày tạnh so ngày mưa để nghiệm xét việc làm ruộng. Bọn kia chức trách là chiêm nghiệm khí tiết mà vẫn giữ tính lười biếng, không một khắc nào để bụng. Đã nhiều lần dạy bảo, đến nay vẫn chểnh mảng như thế, tội dẫu nhẹ mà tình là cố ý,

https://tieulun.hopto.org

nếu cứ rộng tha thì lấy gì mà răn về sau? » Bèn sai đóng gông chiêm hậu ty là Hoàng Văn Thông ở đài Quan tượng, đánh cho 100 côn son ; Nguyễn Danh Giáp, Hoàng Công Dương cùng thuộc ty 26 người đều phân biệt đánh roi đánh trượng. Sai biên những chỉ dụ trước sau đem giáo ở Khâm thiên giám để răn.

Sai hữu tham tri Lễ bộ là Phan Huy Thực quản lý Khâm thiên giám. Trước đây Thực đã quyền lãnh việc Khâm thiên giám, từng nói với vua là thuộc ty lười biếng. Đến bấy giờ bọn Nguyễn Danh Giáp bị quở trách, vua đặc cách tha tội cho Thực, vẫn sai quản lý cho có chuyên trách.

Vua nghĩ đường trạm Gia-định xa xôi, muốn bớt khó nhọc cho linh trạm, cho tự nay việc báo giá gạo mỗi tháng một kỳ thôi (Lệ trước mỗi tháng 2 kỳ báo).

Sai binh mã phó sứ là Đỗ Phúc Thịnh đem binh Giám thành đi đo đường bộ đến hai cửa biển Thuận-an và Tư-dung. Dụ rằng: « Hai cửa biển ấy là chỗ quan yếu mà đường bộ quanh co khuất khúc không được thẳng, ngươi nên xem đo địa thế, chọn lấy một đường thẳng để có việc khẩn cấp đi lại cho tiện. Bây giờ là lúc vô sự nên dự bị sẵn là phải ».

Lấy phó vệ úy vệ Trung bảo nhất là Nguyễn Văn Thận làm phó vệ úy vệ Dương võ Trung dinh quản Thần sách, thành thủ úy Quảng-bình là Trần Văn Quý làm phó vệ úy vệ Trung bảo nhất.

Sai đình thần cắt lượt nhau giữ chìa khóa hòm ấn công đồng.

Vua bảo Văn thư phòng rằng: « Đình thần là cội gốc ra chính lệnh, tuyên giáo hóa, tất phải mọi lời hợp nhau công lệnh không lệch, mới là danh xứng với thực. Tự trước đến nay, việc quan hệ đến đình thần thì có khi

https://tieulun.hopto.org

theo dụ chỉ, có khi do các bộ thần khởi thảo, hoặc do Văn thư phòng biên chép, lấy ngay ấn công đồng đóng vào, đình thần có người không được biết. Ấn công đồng mà một nha chuyên giữ thì có thể sinh tệ có người lòng trung múa máy, nguồn tệ không thể không ngăn. Vậy hạ lệnh cho các quan văn võ cắt lượt nhau giữ chìa khóa hòm ấn. Lúc có việc thì nói rõ cho mọi người biết rồi mới dùng ấn ».

Lại bảo bầy tôi rằng: « Từ trước đến nay, đình thần bàn các đơn kiện, bộ này tâu thì bộ kia phê chỉ, duy tờ sớ đình nghị thì bộ chủ thảo tờ tâu lại tự phê lời phụng chỉ, chưa khỏi cái tệ ý kiến riêng. Từ nay bộ này chủ thảo thì bộ kia phê phụng chỉ, cũng theo như lệ các đơn kiện ».

Vua từng cùng bầy tôi bàn về đạo làm chính trị. Dụ rằng: « Việc thiên hạ đến chỗ làm không được thì cũng phải biến thông thì mới chuyển vận được, cũng như sông để đi bè, biển để đi thuyền là lẽ thường. Nay chở gỗ đi đường biển thì thuyền không dùng được lại phải đóng bè mới đi được, xem một việc ấy thì biết việc khác. Trẫm từng nửa đêm suy nghĩ, những việc thi thố cũng muốn cho thiên hạ đời sau không ai nói vào đâu được, đến lúc thi hành lại thấy khó, cũng là thế như thế thôi. Phàm làm vua ở trên thiên hạ, bên tả bên hữu đằng trước đằng sau, hăm hở mong mỏi không chỉ một việc mà thôi. Nếu việc này việc khác đều thỏa hết nhân tình thì làm sao cho được. Phàm mùa hạ thì phải nóng, mùa đông thì phải rét, khí hậu bốn mùa còn như thế nữa là việc chính trị à! ».

Hiệp trấn Sơn-nam là Ngô Huy Viên phải tội cách chức. Trước đây trấn thủ cũ là Lê Công Lý và tham hiệp là Vũ Tiến Huân thuê đắp đê công ở huyện Duy-tiên,

https://tieulun.hopto.org

dời đống nọ, đổi đoạn kia, nhiều chỗ không đúng thức. Viên tiếp làm việc ấy, biết mà không phát giác. Bị thuộc lại ở trấn thú tố ra, Viên bị giải chức đợi xét. Việc đưa xuống cho quan Bắc-thành tra bàn. Viên cuối cùng bị cách chức, Huân bị trượng 100, phát đi làm lính cơ Định nam. Lý đã chết rồi, thu lại bằng sắc.

Lấy cai bạ Quảng-bình là Trần Thiên Tải làm hiệp trấn Sơn-nam, nguyên ký lục lãnh Hình tào Gia-định là Trần Bá Kiên làm cai bạ Quảng-bình

Bắc-thành cùng Thanh-hoa, Ninh-bình phát bệnh dịch. Sai quan địa phương đặt đàn cầu đảo. Người ốm thì lấy thuốc công phát cho.

Trấn thần Nghệ-an tâu rằng: « Hiện nay giặc cũ đã bắt hết, địa phương được yên ổn, những sự phòng bị trước cũng không nên quên. Đã sai bọn quản vệ Lê Văn Giai, Tạ Quang Cự chia quân đi tuần xét, lại đặt một bảo ở nơi yếu hại là chỗ hai huyện Kỳ-hoa Thạch-hà giáp nhau, phái lính đóng giữ để chặn mầm loạn từ khi chưa mọc ».

Vua y cho.

Chuẩn định tự sau gặp tiết Thánh thọ mà bắn súng mừng thì thưởng cho 30 quan tiền. Bắn súng mừng tiết Vạn thọ cùng bắn súng ngày năm mới xuất quân thì đều thưởng 50 quan tiền.

Trước tiết Vạn thọ một ngày, vua dụ Nội các rằng: « Nay gặp tiết Vạn thọ, các cửa Tả túc môn Hữu túc môn, Tả đoan môn, Hữu đoan môn là chỗ các quan triều yết tụ họp thì suốt đêm hôm ấy cho mở để tỏ ý trong ngoài không ngăn cách. Ghi làm lệnh mãi mãi ».

Ban cá vàng cá bạc và hộp đáng quả cho các hoàng tử tước công cùng đình thần. Lại cho binh lính đương ban ở trong ngoài mà lệ không có tiền lương được thưởng

https://tieulun.hopto.org

tiền 2 tháng theo thứ bực (hạng nhất mỗi tháng 1 quan, hạng nhì mỗi tháng 5 tiền).

Sai bọn vệ úy Phan Văn Uẩn và quản cơ Trương Văn Tín lãnh chở hóa hạng gỗ ván ở Quảng-bình, Quảng-ngãi, Bình-định về Kinh.

Nam-định có sâu hại lúa, trấn thần tâu lên. Vua phê bảo rằng: « Quan lại hạt các ngươi như thế, vật theo loại mà cảm ứng, sao khỏi giặc sâu được. Cũng đủ biết lòng trời thương yêu cho biết triệu chứng. Trẫm chỉ có càng kính cẩn, càng hổ thẹn mà thôi ». Bèn sai đặt đàn cầu đảo. Quan phủ huyện sở tại vì không khám báo ngay đều bị giáng.

Định lệnh cho thú và không cho thú đối với giặc trốn ở Bắc-thành.

Vua dụ bầy tôi rằng: « Việc dẹp giặc ở Bắc-thành đã hơi thư, giặc trốn có dứa ra thú thì nên phân biệt xử trí. Nhân nghĩ kẻ cướp giết người đốt nhà cùng người tùng đảng có khác nhau, nếu nhất khái tha cả thì nặng nhẹ không được phân biệt. Lại như giặc có đưa bắt giải kẻ đồng đảng mà tha cả thì rộng quá, nhưng nếu xử theo nguyên tội thì sao mở được đường đổi mới cho kẻ phạm tội? Các tỉnh lý ấy bọn khanh nên chóng bàn định tâu lên ».

Đình thần bàn tâu xin rằng: « Những giặc giết người cùng những tên tội lớn ác nhiều, dẫu có bắt giải kẻ tòng phạm cũng không bù được tội thì không cho thú. Ngoài ra người tòng đảng dẫu can án giết người đốt nhà, nhưng thực không phải tự mình ra tay, cùng mình dẫu là yếu phạm mà người mình bắt giải cũng là yếu phạm thì lấy công chuộc tội cũng còn nên thứ, đều nên cho ra thú, lượng xét khoan giảm.

Vua theo lời bàn.

https://tieulun.hopto.org

Trấn thần Nghệ-an tâu rằng : « Thổ phỉ Bắc-thành dẫu dẹp yên mà giặc trốn còn nhiều, xin sai quân lính theo địa giới canh giữ không cho giặc chạy sang ». Vua cho là phải, bảo bộ Binh rằng : « Nghệ-an đương yên ổn, trấn thần lo xa như thế cũng là chu đáo. Thanh-hoa và Ninh-bình gần Bắc-thành hơn, việc phòng bị càng không nên lơ là. Nên truyền dụ cho trấn Thanh-hoa và đạo Ninh-bình đều đem quân canh giữ địa giới cho nghiêm ».

Vua ra chơi nhà mát, nhân ngự ở hành cung bãi cát, các nha không ai đem sớ đến tâu. Vua sai Văn thư phòng truyền dụ rằng : « Chỗ này tuy là cung quán ở ngoài cũng có chỗ thỉnh chỉnh trẫm không vì chơi vui mà bỏ việc đâu. Tự sau phàm xa giá đi ra, các nha có việc nên tâu đều cho vào tâu ».

Bốn phường Tuyên-hóa, Bắc-trường, Ninh-viễn, Hà-thanh ở trong Kinh thành bị cháy, cháy lan đến hơn trăm nhà. Vua sai bộ Hộ theo lệ phát chẩn tuất. Nhân bảo thị thần rằng : « Lửa cháy ở bên cạnh công đường kinh doãn, mà lính hai vệ của ty Binh mã dưới quyền của viên đề đốc không phải là ít, thế mà để cho cháy lan ra đến thế, cứ đổ cho gió mạnh lửa dữ mà được sao ? Nếu nhất khái rộng rãi thì bọn chúng chẳng để ý gì đến tai họa của dân ». Giao việc ấy cho bộ Hình bàn xử. Đề đốc Nguyễn Văn Phương, phủ thừa Phan Huy Chú đều bị phạt.

Đúc lại đồng tiền đồng lớn Gia-long thông bảo, lấy mỗi đồng nặng 1 đồng cân làm mức.

Vua bảo bộ Hộ rằng : « Đúc tiền là để dồi dào nguồn của cải mà để mãi về sau. Đời Gia-long đúc tiền đồng tiền kẽm, đều đã thông dụng, duy tiền đồng lớn chưa bàn đến. Trẫm nghĩ Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta, công thần đức thánh nêu cao trong vũ trụ, nên có

https://tieulun.hopto.org

cái gì để lưu dấu tốt nghìn năm. Vậy hạ lệnh truy đúc tiền đồng lớn « Gia-long thông bảo » 10.000 quan » (Đồng 100 cân cho trừ hao 15 cân 8 lạng). Khi đúc xong, sai đem 2.000 quan để ở kho Kinh, còn chia đưa đi các địa phương chứa giữ. (Gia-định, Bắc-thành mỗi thành 600 quan ; Quảng-nam, Quảng-bình, Quảng-trị, Bình-định, Thanh-hoa. Nghệ-an, Phiên-an, Định-tường, Vĩnh-thanh, Sơn-nam, Nam-định, Bắc-ninh, Hải-dương, Sơn-tây, mỗi nơi 300 quan ; Quảng-ngãi, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận, Biên-hòa, Hà-tiên, Tuyên-quang, Hưng-hóa, Cao-bằng, Lạng-sơn, Thái-nguyên, Quảng-yên, Ninh-bình mỗi nơi 200 quan).

Vua đến cung Khánh-ninh. Bảo Phạm Huy Thực rằng : « Ngươi biết ý trẫm làm cung này không? » Thực không biết tâu thế nào. Vua nói rằng : « Trước Hoàng khảo ta làm điện Hoằng-nhân là vì con cháu mà tính kỹ lo xa. Trẫm làm cung này cũng là ý ấy ».

Hàn lâm viện thị độc học sĩ lãnh tư nghiệp Quốc tử giám là Nguyễn Mậu Bách dâng sớ xin hưu trí. Vua bảo thị thần rằng : « Mậu Bách văn học lão thành, có thể dùng làm cố vấn ». Sai lấy nguyên hàm Hàn lâm viện thị độc học sĩ lưu lại ở Kinh. Chưa bao lâu lại cáo ốm xin về quê. Bèn cho về. Tư nghiệp là Nguyễn Đăng Sở cũng vì già ốm xin về hưu. Vua y cho.

Bắt đầu đặt hai vệ Kiêu kỵ, Phi kỵ. Đổi các đội Nội mã, Tả mã, Hữu mã làm 3 đội nhất nhị tam của vệ Kiêu kỵ. Sai mộ thêm dân ngoại tịch bổ cho đủ 10 đội. Đổn bổ đội Dực dũng nhất, đội Dực nhuệ nhị, đội Tiền sai ngũ, đội Hữu sai tứ, các đội Hậu sai nhất, nhị, tam, ngũ, đội Hùng sai ngũ, đội Tân sai nhất, cộng 10 đội, làm vệ Phi kỵ, đều thuộc viện Thượng tứ, cấp bực cũng như quân Thị nội. Chế cấp cho các vệ mỗi vệ một ấn

https://tieulun.hopto.org

đồng đồ kỷ, một dấu kiếm gỗ. Rồi sai viện sứ viện Thượng tứ là Nguyễn Trọng Tính chuyên quản vệ Kiêu kỵ, cho cai đội Cẩm y Nguyễn Văn Hòa thăng thự phó vệ úy vệ Phi kỵ, vẫn theo viện sứ quản lãnh.

Lấy phó quản cơ cơ Trung thủy là Trần Văn Hùng làm phó vệ úy vệ Ban trực trung quân Thần sách.

Dựng chuồng ngựa (Nhà làm hai dãy, mỗi dãy 15 gian, vách xây gạch)

Tháng 5, sửa lăng Trường-diên.

Linh hai vệ Long thao Hổ lược tự Bắc-thành về. Trước đây Phạm Văn Lý về chầu, vua hỏi các vệ kinh binh phái đi, vệ nào dũng cảm đánh giặc. Lý tâu là các vệ Long thao Hổ lược. Vua rất khen. Đến bây giờ hai vệ về đến Kinh, đã lãnh trước tiền lương một tháng ở thành, bộ Hộ xin chiết trừ vào lương tháng này. Vua nói : « Linh hai vệ đều quê ở Gia-định, trước kia phái đi Bắc-thành, hăng hái theo đánh giặc, không chút rụt rè. Nhà nước có quân giỏi này thực là khó được. Tiền ấy chả có bao nhiêu, cần gì phải trừ, miễn cho ». Linh hai vệ ấy ai đánh trận bị thương thì thưởng tiền thêm, cho về quê nghỉ, miễn binh dao và thuế thân suốt đời ».

Thanh-hoa được mùa to, giá gạo rẻ. Trấn thần tâu lên. Vua phê bảo rằng: « Xem tờ tâu vui mừng lắm, rất cám ơn trời, mong sao năm nào cũng được tin mừng ấy, đỡ phải lo khuya lo sớm ». Nghệ-an cũng báo tin được mùa. Vua mừng lắm.

Cho thượng thư Lại bộ là Trần Lợi Trinh kiêm quản công việc Hình bộ. Lấy tả tham tri Hộ bộ là Nguyễn Công Tiệp làm tả tham tri Binh bộ.

Triệu bọn học trò Thanh-hoa là Lương Huy Bích, tú tài Sơn-nam là Phan Hoành Hải, tú tài Hải-dương là

https://tieulun.hopto.org

Vũ Văn Tài, đến Kinh đợi chỉ bổ dùng. Ba người này có tiếng là văn học giỏi, vua nghe tiếng nên triệu. Tài cáo ốm, Bích và Hải đến, sai bộ Lễ xét thực, rồi bổ Hải làm Hàn lâm viện kiểm thảo, Bích làm đãi chiếu. Rồi Bích lấy cớ ốm xin về. Vua y cho.

Tướng giặc ở Bắc-thành là Nguyễn Đình Trượng nguỵ xưng là chánh quản Bắc đạo, họp đảng ở xã An-xá (thuộc huyện Văn-giang). Phó thống thập cơ Uy Thắng của Hậu quản là Phan Bá Hùng đem quân lùng bắt, bắt sống và chém được mười mấy người, lấy được khí giới. Việc đến tai vua. Thưởng cho Bá Hùng một thứ kỷ lục; thưởng cho biền binh 200 quan tiền. Trượng sau bị quan quân bắt được đem giết.

Bọn Phạm Văn Lý, Nguyễn Công Trứ và Nguyễn Đức Nhuận vào bệ từ để về Bắc-thành làm việc. Vua thấy thổ phỉ ở Bắc-thành dư đảng còn nhiều đứa ẩn nấp, dụ cho thành thần phải thêm biền binh theo bọn Lý sai bắt, hẹn trong 3 tháng dẹp hết giặc nấp để cho nhân dân được yên ổn, rồi đều về thành làm việc.

Tham hiệp Sơn-tây là Hoàng Nghĩa Thao bị miễn chức. Thao nghe nói dân có người làm binh khí, cho sai dịch bắt để trị tội, nhân đó gây thành án mạng. Thành thần đem việc tham tấu, bắt phải nghỉ việc đợi xét. Đến lúc án thành, Thao bị cách chức.

Trấn thần Bình-hòa tâu dâng sự nghi vỗ yên sách man, xin miễn tiền thuế cước đồn năm trước còn thiếu (Lệ cũ dân buôn lên thượng nguồn đổi chác với dân man về đến đồn sở thì chiếu theo hóa vật nặng nhẹ mà đánh thuế, gọi là tiền thuế cước đồn). Vua y cho. Lại xuống dụ rằng: « Dân man bảy sách ở Bình-hòa vốn được triều đình che chở. Giặc giã đã yên thì dân man là dân ta. Đoái xem sau một phen rối loạn này, những người cùng

https://tieulun.hopto.org

tùng đau thương, tưởng cũng không ít, cho nên những điều trấn thần tâu bàn đều đã cho thi hành. Duy nghĩ các man mỗi năm nộp thuế sáp đến 2.520 cân thi còn hơi nặng. Vậy bớt đi 397 cân, cho từ năm Minh-mệnh thứ 8 về sau cứ chiếu lệ thường mà nộp 2.123 cân.

Sai bộ Hình gộp làm tổng sách hình án cuối năm. Dụ rằng: « Từ trước đến giờ cuối năm có soạn tổng sách là để biết trong một năm xử án bao nhiêu việc, do đó nghiệm xem nhân dân thiện ác, phong tục hậu bạc thế nào. Gần đây xem sách của bộ, các khoản kê khai chỉ là dây bàn dây gác, rốt cuộc chẳng có ích gì cho việc. Tự nay sách của các địa phương gởi đến chỉ nên tóm lấy số mục mà làm một tổng sách, để xem xét cho gọn mà dễ hiểu, do đó tỏ rõ cái chuẩn đích theo giản dị mà nắm cốt yếu ».

Vua nghe quan lại nhân dân ở Bắc-thành chứa tệ đã lâu, bèn dụ khắp rằng: « Làm chính trị cốt phải bỏ mối tệ để theo về thiện thì mới có thể gọi là thịnh trị. Trẫm từ khi thân chính đến nay, sớm trưa chăm chỉ, cầu cho chí lý về việc chấn chỉnh quan trường, yên nuôi dân chúng thì càng để ý nhiều. Từ trước đến giờ, quan lại Bắc-thành không biết thể tất ý ấy của trẫm, làm việc không đúng, thường hay làm khổ cho dân, cứ cho rằng cửa vua cách xa muôn dặm, chỗ hẻo lánh không soi xét đến, nên nhân tuần làm bậy, chẳng được công gì. Trước đã từng tùy việc răn bảo, mà quen thói đã lâu, vẫn nhiều sâu mọt. Hãy lấy Hình tào mà nói: Từ trước các viên của Tào không biết giữ đạo công mà xét xử, coi chơi pháp luật như hư văn, mà kể lại điển thì theo nhau tự tay nặng nhẹ, xoay xở nhiều vành, chỉ cốt lấy tiền, không được thì buộc vào tội; Trấn thần và quan phủ huyện thì không có chủ trì, phàm văn án đúng hay không chỉ nghe theo tào, ngay cong nặng nhẹ đều sai

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

sự thực. Trẫm từng xem những án tâu lên, từ huyện đến phủ, đến trấn, đến tào, như cho tay một người làm, tình ý văn từ, không khác nhau chút nào, rốt cuộc là nhờ tay lại tư tự ý xếp đặt, thế thì còn có cần thận cái gì. Thậm chí án ở thành đã kết mà ty thuộc ở tào còn đòi tiền án, không được thì chần chờ làm khó, đến nỗi đọng lại. Kẻ lại mọt ở trấn phủ huyện nhân thế lại quấy nhiễu thêm, nhân dân khổ lụy khôn xiết. Như thế mà muốn cho hình không có việc uổng lạm được ư? Lại lấy việc Hộ tào mà nói: Bọn đốc trưng, cai trưng, đề lãnh, lại tư, khố tử ở thành trấn, trên dưới thông đồng, mưu riêng kiếm lợi, tiền thì chọn đếm, thóc thì sàng sảy, thậm chí dân đã cung nộp hãy còn ngăn trở khó dễ, tăng giá mà mua nộp thay để kiếm lợi; hoặc dân để quá hạn thì cho người nhà đi khắp các nơi, tham cầu không chán; nếu có nộp xong, thì lại dịch ở trường còn đòi tiền đơn hợp đồng, xã lớn hơn 10 quan, xã nhỏ cũng chẳng kém 5,6 quan. Những tổng lý kinh trưng lại bắt chước làm bậy, lại bổ, lại thu, để chi phí ngoại, lấy cả đến thuế ruộng phụ canh, lên hạng mà bội thu, hao tổn của dân, tệ hại khôn xiết. « Đến như cục Tạo tác giục thu thuế sản vật, các ty thuộc và lại dịch ở trấn dụng ý sách nhiễu, phàm các thứ sản vật chở đến, không hỏi có hợp thức hay không, hết thảy chọn bỏ để thỏa lòng riêng; hoặc mua nộp thay tính giá bội để lấy lãi. Lý dịch lấy nê mà lấn xén, càng làm khổ dân. Như thế mà muốn thuế không thiếu được sao! Lại lấy việc Binh tào mà nói: Phàm có lính trốn thiếu, thì trấn sai phái phủ huyện đòi bắt lính điền, dân phải dút lót nhiều nơi, lại ty để lâu ngày dằng dai để yêu sách tiền đơn, điền được một tên lính, dân phải phí tổn đã nhiều. Đến khi đưa đến đội ngũ, lại bị quan quản suất thông đồng sách nhiễu, tự ý sai làm việc riêng, tiêu ngang góp vặt, đều

https://tieulun.hopto.org

bất linh chịu, mỗi tháng có đến 5,6 quan, lại chuyển bắt vào dân, dân cung ứng không nổi, bèn phải trốn tan. Như thế mà muốn việc binh không có tệ được sao? Lại đến bọn quản phủ sở tại, và lãnh binh, tuần bổ, tuần phòng không bất lực, đêm thì chọn chỗ đóng yên, ngày thì quấy nhiễu dân thôn, chợt nghe có giặc thì bắt dân đi trước, mình thì theo sau, đến lúc giặc đi mới xét hỏi dấu vết giặc tới lui, hống hách nhiễu dân. Hoặc có dám giặc đến 3, 4 trăm người, dân đem việc cáo lên, thì bảo nhau giấu giếm, để cầu cái tiếng trong hạt yên lặng. Gián hoặc dân có bắt được kẻ phạm giải đến, thì ngầm nhận của đút, hoặc nhận làm thuộc hạ cũ cho vào đảng giặc để dò xét, hoặc tìm cách cứu gỡ, kẻ phạm tội rốt cuộc được lọt lưới mà báo oán hành hung, lại làm hại lương dân. Như thế mà muốn giặc cướp im tắt được sao? Lại từ trước đến giờ, quan lại bị kiện thì sai cách chức ngay, đó là chí ý của trẫm chấn chỉnh quan trường, thương xót nhân dân; thế mà lại có kẻ cường hào gian giảo ở hương thôn, khéo việc ngóng dòm, ngày thường ra vào phủ huyện, nhờ vả kiếm lợi, nếu không thỏa lòng thì dỗ dành dân mọn, thêu dệt làm đơn vu khống, hiếp chế quan tư sở tại cho bõ tức giận. Lại có lũ thầy dùi vô lại chỉ mưu đầy túi, xui nên kiện tụng, thói điêu toa ấy rất là đáng ghét, thế mà quan địa phương không hay nghiêm cấm trị nặng thì sao dứt được nguồn tệ? « Phàm đặt quan là vì dân, quan lại tham những cố nhiên không thể dung được. Đến như bọn dân điêu toa thầy dùi, thì lẽ nào lại dung túng? « Những tình tệ trên này, đều xét được thực trạng, không phải là nghe bóng nghe gió. Đó là nói đại lược dấy thôi, ngoài ra không thể kể xiết được. Trẫm nửa đêm nghĩ ngợi, rất là tức giận, muốn sửa chữa một phen để trừ tệ hại lâu ngày, nhưng còn nghĩ chính trị của vương giả là trước giáo hóa mà

https://tieulun.hopto.org

sau hình phạt, cho nên dạy bảo cặn kẽ, nói không ngại phiền. Bọn quan lớn nhỏ cùng nhân dân trong thành hạt các ngươi giữ, đạo thương yêu, đức tốt, sẵn có lương tâm, tự nay nên rửa lòng đổi lỗi để cho người trên giữ phép người dưới thanh liêm, dân yên giặc tắt, từ đây đổi thói bạc thành thuần hậu, để cùng hưởng phúc thăng bình. Như thế há chẳng tốt sao! Nếu cứ chấp mê thì quyết không dung thứ. Nay đem tờ dụ này hiểu cáo cho cả hạt, khiến quan dân đều tự răn cấm, cốt uốn nắn bản lãnh của mình trước hết để làm gương mẫu cho người. Như thế thì quan to trọng trấn một phương cùng các quan chăn dân trong hạt thực có trách nhiệm nặng nề, trẫm trông mong vào nhiều lắm ».

Chế ấn đồ ký bằng đồng và kiềm gỗ cấp cho viên giám đốc kho Kinh và vệ Võng thành.

Định lại thứ bực khẩu phần lương điền cho các quân.

Hai bộ Hộ Binh tâu rằng: « Triều đình ta quân cấp khẩu phần lương điền, thứ bực trước sau đã có phép nhất định, duy danh sắc quân lính thay đổi luôn chưa có ấn định. Tức như binh lính Cẩm y, vì quân Cẩm y ở trước quân Thị trung nên hay tranh nhau với quyền sai đội trưởng quân Thị trung, những sự vượt lấn như thế, nếu không một phen bàn định lại thì sợ người ta không biết đâu mà theo. Vậy thì Cẩm y với Thị trung, hai bên gặp nhau, như cùng là lính cả mà ngày đầu quân cũng đồng nhau, thì Thị trung cố nhiên không được cùng hàng với Cẩm y; nếu ngày đầu quân có trước sau, thì người đầu quân trước đứng trước, người đầu quân sau đứng sau. Lại như viên biền phẩm trật ngang nhau mà ngày đầu quân cũng đồng nhau thì Cẩm y vẫn ở trước Thị trung; nếu phẩm trật có cao thấp thì lấy phẩm trật làm tiêu chuẩn, ngày đầu quân có trước sau, thì lấy ngày đầu quân làm tiêu chuẩn, không được cứ lấy Cẩm y mà ở

https://tieulun.hopto.org

trước Thị trung. Quyền sai đội trưởng quân Thị trung, dẫu lính Cẩm y đầu quân lâu ngày cũng phải ở dưới viên ấy. Cứ lệ ấy mà suy ra, từ quân Thị nội, quân Thần sách, cho đến các quân và các vệ cơ đội ở các thành dinh, trấn đạo, đều phải như thế, để cho trong chỗ phân biệt lại có phân biệt, để cho người ta đều biết được phân minh ». Vua theo lời bàn.

Đổi các thuộc từ Thừa-thiên trở vào Nam đến Bình-hòa làm tổng, cho thuộc các huyện sở hạt. Trước đây thuộc vẫn là thuộc, không lệ vào huyện, đến bấy giờ mới sai xét theo địa thế, nơi nào gần tiện thì đổi lệ vào.

Bắt đầu đúc tiền đồng lớn « Minh-mệnh thông bảo ».

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Tiền của lưu thông là để làm lợi nghìn muôn năm không cùng. Từ trước đến giờ, tiền đúc ra đều chưa được 1 đồng cân, lâu năm dễ nát, sợ không để được lâu dài. Vậy sai Vũ khố đúc thử mỗi đồng tiền nặng 1 đồng cân làm chuẩn, đưa mẫu ra cục Bảo tuyền ở Bắc-thành để đúc. Còn đồng tiền 9 phân thì thôi không đúc nữa ». (Phép chế tạo, cùng công lớn, công nhỏ, số người, số tiền, đều theo lệ đúc tiền đồng 9 phân, mà số trừ hao thì bớt đi. Mỗi 100 cân đồng kẽm, tiền đồng của nước Thanh thì trừ hao 14 cân, nồi đồng thì trừ hao 15 cân, tiền đồng ngụy thì trừ hao 16 cân).

Vua sắp đi tuần miền Nam, dụ bộ Hộ rằng: « Điển lễ tuần thú là muốn khiến dân ta vui vẻ về sự giúp đỡ: phàm những địa phương đi qua, vật liệu cung ứng đều trả giá hậu, không phiền phí cho dân. Nên truyền dụ cho quan địa phương ở Thừa-thiên và Quảng-nam thể tất ý trẫm, nghiêm cấm lại dịch, không được quấy rối một tý nào, để cho cờ quạt dân sáo đến đâu cũng đều vui vẻ thì tốt ».

Chuẩn lời bàn của bộ Binh định điều khoản ước thúc về hiệu cờ khi hành quân dưởng thủy.

https://tieulun.hopto.org

(1. Phàm thấy cờ « Tam tài » thì nhổ neo đi; thuyền hiệu lệnh đánh ba hồi trống, các thuyền theo thứ tự bày hàng nghiêm chỉnh; nếu thấy cờ ấy mà thuyền hiệu lệnh không đánh trống, thì phải phạt 80 trượng; đã đánh trống mà các thuyền không nhổ neo đi thì phạt 50 roi; nếu chưa thấy hiệu cờ tiến hành mà đã vượt thứ tự tiến lên, thì phạt 100 trượng.

2. Phàm thấy cờ « Thiên địa » thì phải theo thứ tự tiến đi; nếu trông ngóng không tiến thì phạt 50 roi. Khi tiến đi, theo đường nước quanh co, khúc sông rộng hẹp, phải cho nghiêm chỉnh hàng ngũ, theo thứ tự mà tiến, nếu trước sau linh tinh, so le lẫn lộn thì phạt 80 trượng.

3. Phàm thấy cờ « Tứ định » thì phải đi thong thả; nếu vội vàng tranh nhau đi trước, rối loạn trật tự, thì phạt 80 trượng.

4. Phàm thấy cờ « Ngũ hành » thì phải đi nhanh; nếu không ra sức theo thứ tự tiến nhanh, đến nỗi thuyền đáng ở trước mà lại lùi về sau, thì phạt 50 roi.

5. Phàm thấy cờ « Tứ tượng » thì phải dừng thuyền mà nghe; nếu không xem xét rõ ràng, cứ hò hét tiến lên, thì phạt 80 trượng.

6. Phàm thấy cờ « Giao thái » thì những thuyền đi tuần hôm ấy phải chiếu giang phận mà tuần xét, còn các thuyền khác phải đậu ở bờ mà nghỉ ngơi; làm trái thì phạt 30 roi; nếu chưa thấy hiệu cờ mà đã đỗ vào bờ, thì phạt 80 trượng.

7. Phàm thấy cờ « Lục hợp » thì phải nấu cơm; nếu lệnh ra không theo, lệnh chưa ra mà làm, thì phạt 40 roi.

8. Phàm thấy cờ « Bát quái » thì phải thả neo, làm trái thì phạt 40 roi.

Những điều trên đều cử viên quản thuyền chịu trách nhiệm.

https://tieulun.hopto.org

9. Phàm thấy cờ « Nhất thống » thì các đại thần thị vệ đến ngay thuyền ngự để nghe lệnh; ai đến sau sẽ hỏi tội nặng.

10. Phàm trưa nghỉ, đêm ngủ, nếu có thuyền lạ xông vào trong vòng trú phòng tuần tra, thì biền binh trú phòng tuần tra, một mặt hét to để báo cho quân biết, một mặt nhổ neo đuổi bắt, để nghiêm việc cấm vệ; nếu quan binh tuần tra sơ hở để thuyền lạ xông vào trong vòng, thì quan phải cách chức, linh phải phạt 100 trượng và đóng gông 6 tháng; kẻ phạm tội thì lấy quân pháp nghĩ xử. Nếu để thuyền lạ đến gần thuyền ngự thì quan binh xử tội giảo hậu; cả thuyền của kẻ phạm đều phải tử hình).

Ngoài ra kỷ luật hành quân cùng các điều về rơm cỏ cho ngựa voi ăn, thì châm chước lệ trước mà làm.

Chuẩn định tự nay các nha môn nếu thấy quan viên, thị vệ, nội giám, đem bài vương mệnh truyền bảo việc gì, thì chiếu lệ tuân làm; lại cứ việc truyền chỉ ấy mà làm tờ phiến phong kín trình lên.

Các quan giữ cửa cung thành, hoàng thành, kinh thành, đương đêm gặp có quan viên, thị vệ, nội giám mang long bài hiệu cửa, truyền chỉ mở cửa thành cho người ra vào, thì nghiệm rõ mà cho đi; ngày mai đem lý do làm tờ phiến phong kín trình lên; nếu gặp khi vua đi tuần du cũng làm tờ phiến phong kín do quan lưu Kinh đính theo tập tâu mà đệ.

Vua sai hoàng trưởng tử lưu Kinh coi giữ; hữu thống chế quân Thị trung là Trần Văn Cương, thượng thư Lại bộ là Trần Lợi Trinh, đều sung chức đại thần lưu Kinh; Thượng bảo khanh là Thân Văn Quyền, thự tả thị lang Lễ bộ là Hồ Hữu Thẩm, đều sung chức hộ lưu kinh ấn. Lại phái một quản vệ Thị trung Thị nội và 300 biền binh hàng ngày theo hoàng trưởng tử ra vào để hộ vệ.

https://tieulun.hopto.org

Xếp đặt biền binh hổ tòng. Sai thống chế Đoàn Văn Trường lãnh tiền bộ đi cách ngự đạo một quãng, thống chế Lê Văn Hoan lãnh hậu đội, cũng đi cách ngự đạo một quãng.

Ngày ất dậu, xa giá tự Kinh sư đi ra. Ngày đinh hợi đến Đà-nẵng, xem đài Điện-hải, rồi đi chơi núi Tam-thai, nghỉ chân ở hành cung « Đỗng thiên phúc địa ». Sai lấy trâu rượu ban yến cho quan linh đi theo, thưởng tiền bạc theo thứ bực.

Ngày canh dần, xa giá đến dinh Quảng-nam, sai trung sứ mang biểu thỉnh an và quả nam trân (1) về Kinh dâng cung Từ-thọ.

Giảm thuế thân năm sau 3 phần 10 cho toàn hạt Quảng-nam ; hai xã Hóa-khuê-đông và Quán-khái vì là chỗ vua đóng nên giảm 4 phần 10. Các kỳ lão chiêm bái được thưởng 2.000 quan tiền. Có 2 người hơn 100 tuổi, cho thêm mỗi người 10 lạng bạc, 1 cặp áo. Dân ở trên đèo Hải-vân và ở dọc đường đều được ân thưởng.

Cho chùa Bảo-quang ở xã Đông-ba, chùa Di-đà ở xã Đông-an, đều 100 quan tiền (Đông-ba, Đông-an thuộc huyện Diên-phúc). Hai chùa ấy do triều trước sắc cho xây dựng, từ loạn Tây-sơn chùa bị bỏ mà câu đối hoành phi thếp vàng vẫn còn, dân ở đấy đem việc tâu lên. Vua sai thu cất câu đối hoành phi và cho tiền.

Cấp tiền gạo công thuê cho dân Quảng-nam khơi đào đường sông.

Trước là thuyền ngự từ Hóa-khuê tiến đến bến Dinh thành, đường sông có chỗ nông cạn, mướn dân khơi đào. Dinh thần cho là dân phu làm việc, nước lên mới àm, nước xuống lại nghỉ, xin 2 ngày tính dồn làm 1 ngày

---

(1) Nam trân : quả loòng boong, sản ở Quảng-nam.

https://tieulun.hopto.org

mà chiết cấp tiền gạo. Vua dụ rằng : « Việc tuần hành vốn muốn ra ơn cho chốn thôn quê, nếu là tiện cho dân thì dẫu phí đến hàng vạn cũng không tiếc, huống là việc khơi sông dùng đến nhàn công, dẫu chưa làm hết ngày nhưng khó nhọc cũng hết một ngày, nay theo đó mà so kè thời khắc thì có phải là ý trẫm yêu dân thế đâu! » Bèn cho tính cả ngày mà cấp.

Ngày nhâm thìn, xa giá về Kinh sư. Có người ở Duy-xuyên là Nguyễn Tiến Chương dón giá dâng thư, cóp nhặt những tai biến như nước lụt, hạn hán, dẫn đời xưa, chứng đời nay, nói nhiều điều điên cuồng ngang trái. Vua giao xuống bộ Hình bàn. Bộ Hình xin chiếu luật yêu ngôn xử trảm giam hậu.

Vua nói : « Giết kẻ nói quái gở cần bậy nên dùng phép nặng. Trước kia Ân Sinh-quang người nhà Minh đặt yêu ngôn, phát sách đi các nơi, đến nỗi vua Thần tông tức giận, làm liên lụy đến mấy vạn người, cái họa yêu ngôn cũng thảm lắm vậy ». Rồi theo lời bàn của bộ.

Tha cho Vũ Trinh về nhà. Trinh ở đời Gia-long làm hữu tham tri Hình bộ, phải tội phát đi an trí ở Quảng-nam, đến bấy giờ vua thương đã già, tha cho về nhà.

Trấn Bình-định tâu xin phát 3.000 dân sửa đắp đường quan và cầu cống.

Vua nói : « Việc ấy không phải gấp mà sai dân đến 3.000 người chẳng cũng phiền ư? » Bèn bác tờ sớ, sai tính kỹ những việc nào nên làm trước thì tâu lên.

Bãi việc nhà nước mua sa nhân ở Bình-định. Trước đây Bình-định gạo đắt, sai phát thóc công, đặt mua quả sa nhân 15.000 cân để giúp dân đói kém. Trấn thần mua không đủ số, tâu xin gia hạn và nói là khó mua.

Vua dụ rằng : « Trẫm nghĩ sa nhân là thổ sản hạt ấy cho nên sai mua, nếu quả khó khăn thì can gì phải ép!

https://tieulun.hopto.org

Về việc ấy bọn ngươi để ý săn sóc, sao bằng đem cái lòng ấy mà vỗ về nhân dân, gạn trừ lại tệ chẳng là hơn ư? ».

Xây lầu Minh-viễn (lầu ở phía bắc trong cung thành). Hơn một tháng làm xong; thưởng quần áo cho bọn đồng lý Trần Văn Tinh, Nguyễn Văn Trọng, cùng các vệ úy, cai đội; lính và thợ thi thưởng 4.000 quan tiền.

Nước Chân-lập bắt được 3 tên gián điệp người Xiêm, giải sang Gia-định. Lê Văn Duyệt đem việc tâu lên.

Vua dụ rằng: « Nước Xiêm đương có nội biến, chẳng khỏi ngờ vực, đó cũng là tự mưu việc nước họ thôi, không phải dòm ngó nước ta đâu. Nên tha ngay, tỏ ra mình không có ý gì khác ».

Quốc trưởng nước Vạn tượng là A Nỗ đánh nhau với nước Xiêm bị thua; con là Chiêu Ba-thắc bị nước Xiêm bắt, quân và dân tan đi các nơi. A Nỗ thế cùng, chạy ra Ba-động, xin liệt làm dân ngoài biên của nước ta và giữ lễ cống để cầu quân cứu viện. Nghệ-an đem việc tâu lên.

Vua sai đình thần bàn cách xử trí, đều cho rằng: « Nước Vạn-tượng là thuộc quốc của ta, nay có nạn mà quy thuận ta, nghĩa không nên cự tuyệt. Xin chọn vị đại thần võ ban cho quyền lãnh trấn thủ Nghệ-an, sai cùng với hiệp trấn và tham hiệp đem quân giữ bờ cõi, vẫn cho Vạn-tượng trú ở Ba-động; nếu nước Xiêm đến đòi thì tỏ rõ nghĩa lý mà khước đi; nếu họ xâm lấn bờ cõi ta, quấy rối dân man ngoài biên của ta, thì coi như cầm thú làm hại ruộng ta mà trừ đi. Như thế nước Xiêm sẽ sợ thêm mày của ta, mà nước Vạn-tượng cũng được nhờ ta che chở ».

Vua xem lời tâu nói rằng: « Nước Vạn-tượng gây hấn trước, nước Xiêm cất quân lần này là cốt bắt cho được ẻ địch, quét sạch sào huyệt thì mới hả lòng, thế tất đến

https://tieulun.hopto.org

gần cõi ta, quấy thuộc man của ta ; nếu ta không phòng bị trước thì chưa khỏi khi lâm sự sẽ mất nhiều công trù tính ». Bèn sai điều động linh thú ở Thanh Nghệ đóng giữ nơi bờ cõi.

Sai đô thống chế dinh Long võ quân Thị nội là Phan Văn Thúy sung chức kinh lược biên vụ đại thần, kiêm lãnh trấn thủ Nghệ-an, phó tướng Hữu quân là Nguyễn Văn Xuân sung bang biện quân vụ đại thần, phó đô thống chế Trung dinh quân Thần sách là Đoàn Văn Trường và thống chế Tượng quân là Lê Văn Hoan, đều sung bang biện quân vụ, thượng thư Lại bộ là Trần Lợi Trinh sung tham tán quân vụ đại thần, tham tri Binh bộ là Nguyễn Công Tiệp sung tham tán quân vụ, đem hơn 2.000 kinh binh, 30 thớt voi, chọn ngày tiến quân. Đều thưởng cho quần áo và tiền lương một tháng. Lại phái thái y theo đi điều hộ.

Nước Vạn-tượng sai thuộc hạ là bọn Xi Mân đem thư đến Nghệ-an (A Nỗ mới đến Ba-động, chưa có quốc thư, đến nay mới làm thư đệ theo). Trấn thần lưu Xi Mân ở lại châu Qui-hợp đợi vua trả lời.

Vua bảo bầy tôi rằng: « Vạn-tượng sai người đến tỏ lòng thành, nếu không cho về ngay thì chưa khỏi sinh lòng ngờ vực ; vậy dụ sai trấn thần bảo về, và báo cho A Nỗ biết là quân trấn đã đóng giữ ngoài cõi, hãy nên đóng đấy để đợi mệnh lệnh triều đình. Lại sai người đưa tặng phẩm vật cho họ yên lòng ».

Nêu thưởng 4 người thọ dân ngũ đại đồng đường ở Nghệ-an và Sơn-tây (Người ở Nghệ-an là Hoàng Khắc Quỳnh và Thái Doãn Hợp đều 100 tuổi, người ở Sơn-tây là Vũ Thị Ngũ 100 tuổi, Kiều Thị Tường 87 tuổi).

Vua bảo bộ Lễ rằng: « Thọ dân là điềm lành của thọ quốc, cho nên trẫm từ khi thân chính đến giờ ra ơn sâu

https://tieulun.hopto.org

rộng để mong hưởng tuổi thọ. Nay 4 người này là điềm tốt đời thăng bình, nên thưởng hậu để nêu lên ». Bèn sai cấp biển ngạch đề bốn chữ : « Dịch diệp diễn tường »(1) mỗi người một cái, và sai quan làm nhà treo biển, lại gia thưởng cho bạc lụa theo thứ bực. (Khắc Quỳnh và Doãn Hợp mỗi người 10 lạng bạc, 1 tấm đoạn, 10 tấm lụa, 20 tấm vải ; Thị Ngũ, Thị Tường, mỗi người 5 lạng bạc, 1 tấm đoạn, 3 tấm lụa, 5 tấm vải).

Lấy vệ úy Thủy quân là Nguyễn Bá Tinh làm chánh quản cơ cơ Trung tiệp, phó vệ úy Trương Văn Tin làm vệ úy vệ Hậu thủy.

Lấy ký lục Quảng-nam là Trần Đăng Nghi làm tả thị lang Công bộ, phủ thừa Thừa-thiên là Phan Huy Chú làm ký lục Quảng-nam, thiêm sự Lại bộ là Phan Bá Đạt làm phủ thừa Thừa-thiên.

Lấy chánh quản cơ Tống Văn Uyển làm vệ úy, trật tùng tam phẩm, vẫn cai quản đạo Cam-lộ và cơ Định man.

Lấy thự thống chế dinh Hổ oai là Nguyễn Văn Trọng làm thự tả thống chế quân Thị trung, vệ úy vệ Tiền nhất quân Thị trung là Lê Văn Hiếu làm vệ úy vệ Tiền nhị, vệ úy vệ Hổ lược là Vũ Văn Từ làm vệ úy vệ Tiền nhất, phó vệ úy vệ Hổ oai tiền là Nguyễn Lương Huy làm vệ úy vệ Hổ lược, phó vệ úy vệ Trung nhị quân Thị trung là Phan Văn Tạo làm vệ úy vệ Hổ oai tả, phó vệ úy vệ Hữu nhất là Phạm Phú Chung làm phó vệ úy vệ Trung nhị, phó vệ úy vệ Hổ oai tả là Phan Văn Song làm phó vệ úy vệ Hữu nhất, phó vệ úy vệ Hộ lăng tiền là Nguyễn Văn Nghĩa làm phó vệ úy vệ Hổ oai tả, phó vệ úy vệ Hậu nhất quân Thị trung là Hồ Văn Khuê làm vệ úy vệ

(1) Dịch diệp diễn tường : đời đời hưởng phúc lành.

https://tieulun.hopto.org

Tiền phong tả, cai đội viện Thượng trà là Vũ Văn Giải làm phó vệ úy vệ Kiêu kỵ kiêm quản các đội Thượng thiện, Tân sài, vẫn làm hành tẩu ở xứ Ngân bài thị vệ.

Thuộc man nước Xiêm là Xương Tinh, xin phụ theo Chân-lạp. Thành thần Gia-định đem việc tâu lên.

Vua bảo rằng: « Nước Chân-lạp ở vào giữa hai nước lớn, nên hết lễ thờ nước lớn. Nước Vạn-tượng đánh nhau với nước Xiêm đã bị thua, đem gia quyến trốn chạy, gương ấy chẳng xa, nước Chân-lạp há nên lợi dụng Xương Tinh để cho nước Xiêm giận sao? » Bèn sai thành thần Gia-định truyền dụ cho phiên vương Chân-lạp nên giữ bờ cõi, chớ chứa chấp kẻ phản nước chạy trốn mà gây hấn ở biên thùy.

Nêu thưởng nghĩa dân xã Tống-xá (thuộc huyện Phù-dung) trấn Sơn-nam. Trước đây thổ phỉ quấy rối, quyền sai cai tổng là Lê Như Uy đem dân xã kháng cự, bị chết trận, dân ấy cũng nhiều người chết và bị thương. Đến nay kinh lược sứ là bọn Nguyễn Văn Hiếu tâu xin nêu thưởng để khuyến khích nghĩa dân. Vua xem tờ tâu nói rằng: « Dân dẫu chết và bị thương mà không chịu khuất phục giặc dữ, cái nghĩa tôn thân há chẳng nên như thế sao! » Truy tặng Như Uy chức cai tổng, cho tiền tuất 30 lạng bạc và cho những người chết 200 quan tiền; tô thuế thiếu của xã dân đều miễn.

Dựng lại nhà sáu bộ. (Ở bên tả trong Kinh thành, mỗi bộ làm một nhà thượng thư, nhà tả hữu tham tri, nhà tả hữu thị lang, mỗi chức một nhà; phòng ty viện ở tả hữu nhà thượng thư). Chia sai biền binh ứng dịch mỗi bộ 700 người. Làm xong, cho quan sáu bộ từ thất phẩm trở lên ăn yến một bữa, miễn chầu hầu 3 ngày.

Người hiếu tử ở Phú-yên là Nguyễn Văn Tựu xin đến cửa khuyết chiêm bái, bộ Lễ tâu dùm.

https://tieulun.hopto.org

Vua cho vào ra mắt, khen là người thành thực, muốn cho làm quan. Tự cố từ. Bèn cho bạc và y phục, sai trạm đưa về làng.

Lấy lang trung Lại bộ là Thang Huy Thận làm thiêm sự Lại bộ.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XLVI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh hợi, năm Minh-mệnh thứ 8 [1827], tháng 5 nhuận. Người Thừa-thiên là Hồ Quang dâng sách « Thiên nguyên bảo lịch ». Thưởng cho 10 lạng bạc.

Trấn thần Bình-thuận tâu rằng sách man Trà-nương ở Thuận-thành mùa thu năm ngoái vì tật dịch nên xiêu tán dần, xin cho giảm thuế. (Lệ phải nộp thuế hơn 2.800 quan).

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Ân chiếu đầu xuân, thuế chinh cung cả nước đều được giảm bớt, mà riêng dân man này nộp thuế tạp vật hạng đặc biệt nên không được dự, nay lại bị tật dịch, tình hình thực cũng đáng thương. Vả dân man này từ trước đến giờ hàng năm nộp cống phú, kính thuận không đổi lòng, vẫn được khen ngợi, nay nhà nước có lễ mừng, khắp cả đều được đội ơn, sao lại ngăn trừ một phương ấy không được thấm nhuần ơn trạch? Vậy tha cho ».

Quảng-nam và Quảng-trị giá gạo hơi cao. Cho thuế điền năm nay dân được nộp thay bằng tiền.

Định lệ phu miếu và con hát ở các địa phương.

Trước đây bộ Binh tâu rằng sổ đinh ở các thành dinh trấn, các phu miếu và con hát liệt vào hạng biệt tính

https://tieulun.hopto.org

số người phức tạp bất nhất, xin do quan Lễ bộ bàn định. Đến nay lời bàn dâng lên, lại sai đình thần bàn lại, cho rằng: Đế vương các đời chính thống nối nhau cùng là các chính thần có công đức rõ rệt, thì các đền miếu chỗ phát tích từ trước đã cấp dân phu coi giữ, thế là để tôn trọng các triều trước và tỏ ý yên ủy các thần. Nhưng trong ấy số phu có nơi hơn 200 người, có nơi hơn 30 người, nhiều ít khác nhau, cũng nên một phen sửa định cho vừa phải. Còn việc đặt con hát để hàng năm ngày khánh tiết lên hát chúc thọ và hát trong những lễ cầu lễ tạ, theo lễ thì cũng nên thế; nhưng số người nhiều quá, cũng nên rút bớt. Vâng mệnh bàn rằng: về miếu Lịch đại đế vương thì miếu Đinh Tiên hoàng đế và miếu Lê Đại hành hoàng đế ở Ninh-bình, miếu Hùng vương ở Sơn-tây, miếu Lý bát đế và miếu Thục An-dương vương ở Bắc-ninh, miếu nhà Trần ở Nam-định, miếu Lê Thái tổ ở Cao-bằng, đều xin theo lệ Văn miếu ở Kinh, đặt phu miếu mỗi miếu 50 người. Miếu Xung thiên Đồng thần vương và miếu Đồng thiên vương ở Bắc-ninh, miếu Pháp-vũ, Pháp-vân, Pháp-lôi ở Sơn-nam, miếu Trấn vũ ở Hoài-đức, miếu Tản-viên thiên sơn, miếu Hy-cương thiên vương, miếu Tam-giang đại vương, miếu Gia-thông thiên vương ở Sơn-tây, xin theo lệ miếu Hội-đồng ở Kinh, phu miếu mỗi miếu 30 người. Đều chiếu ngạch cũ, thừa thì bớt đi, thiếu thì thêm vào. Miếu Công thần ở Bình-định thì 79 người phu miếu và miếu Công thần ở Phú- yên thì 48 phu miếu, là do nhà vua đặc cách cho, bởi vì các công thần ấy theo đòi từ lúc bắt đầu, hoặc có người liều chết giữ cô thành, hoặc có người bỏ mình ở nơi góc biển, những lúc gian nan không còn ai hơn, cho nên ân điển đặc biệt ưu hậu; nhưng từ trước đến nay đã dựng đền thờ, lại cho tiền hương lửa hàng năm, ơn cho đặc cách cũng đã rất hậu, nay xin theo lệ

https://tieulun.hopto.org

miếu công thần ở Kinh, cấp cho mỗi miếu 30 người phu miếu. Đến như con hát 200 người ở Gia-định (Phường Du xuân cũ đổi làm ca công, mỗi năm nộp tiền sai dịch 10 quan, lại mỗi người nộp riêng 2 tấm 15 thước vải), cùng với dân biệt nạp không khác, không bớt giảm. Con hát ở Bắc-thành (cũ gọi là Giáo phường) hơn 300 người thì nên để lại 100 người, con hát ở Thanh-hoa (cũ cũng gọi là Giáo phường) hơn 200 người thì nên để lại 50 người, còn cho về hết vào sổ dân để chịu sai dịch.

Vua chuẩn y lời bàn, duy miếu Công thần ở Bình-định và Phú-yên số phu miếu vẫn theo ngạch cũ. Rồi lại định miếu Hội đồng các địa phương, mỗi miếu lấy số 20 phu miếu làm chuẩn.

Quân Xiêm đóng ở Mục-đa-hán (tên đất man) phao nói trước lấy Vạn-tượng, sau lấy Lạc-hoàn. Trấn thần Nghệ-an đem việc biên báo chạy tàu. Vua bảo bầy tôi rằng: «Người Xiêm hư trương thanh thế, chưa chắc dám đến quấy bờ cõi; song nước Vạn-tượng sau khi điên đảo, nghe gió thổi hạc kêu cũng đủ sợ hãi, quân ta không đến thì bờ cõi không yên». Bèn giục bọn Phan Văn Thúy tiến quân. Bọn Thúy vào bệ từ. Vua dụ rằng: «Các ngươi hãy đến gần biên giới, đóng quân lại và đưa thư cho nước Xiêm nói rằng họ cùng với nước Vạn-tượng đánh nhau không được vượt sang bờ cõi thuộc man của ta; nếu không nghe, chỉ có đánh thôi».

Quân Xiêm chiếm cứ thành Viên-chăn nước Vạn-tượng. A Nỗ nghe tin, từ Tam-động chạy đến bản Triệu-sần. Trấn thần Nghệ-an đem việc tâu lên.

Vua nói: «A Nỗ chỉ một mực hoảng hốt, sợ quân Xiêm đuổi kịp, vội chạy cho xa. Từ trước đến giờ có gặp mặt người Xiêm bao giờ! Vì hoảng hốt như thế nên tìm đường vội đến, hoặc giả làm cho dân ngoài biên

https://tieulun.hopto.org

náo động». Bèn truyền bảo bọn Phan Văn Thúy đưa thư cho A Nỗ nói rằng quân quan kinh lược đã đến, phải thêm lính đóng giữ, cứ việc chọn đất ở yên chớ sợ.

Sai bộ Binh đem tình hình ngoài biên ở Nghệ-an chạy báo cho thành Gia-định.

Lê Văn Duyệt dâng sớ cho rằng: Nước Vạn-tượng giữ lễ cống đã lâu, làm phiên phụ cho ta, thế cùng phải kêu van, nghĩa không thể cự tuyệt. Huống ta với nước Xiêm, tiếng là láng giềng, thực là nước đối địch, ngày nay giao hiếu nhưng chưa biết ngày khác thế nào. Nước Vạn-tượng nếu bị nước Xiêm kiêm tính thì ta cùng với nước Xiêm giáp giới nhau, thần sợ tiếng ngáy ở giường bên cạnh khó mà ngủ yên; chẳng bằng tìm cách cho nước Vạn-tượng được yên, để làm phên giậu cho ta. Song le ta dung nạp người Vạn-tượng, người Xiêm đòi mà không cho, chẳng khỏi mất hòa. Thần nghĩ thà mất hòa với nước Xiêm, mà Vạn-tượng còn là phên giậu của ta, thì mối lo còn ít; nếu tạm bợ giảng hòa thì nước Vạn-tượng hẳn mất, nước Vạn-tượng mất thì thế nước Xiêm càng to, mối lo ấy càng sâu. Cân nhắc nghĩa nặng nhẹ, bàn mối lo nông sâu, thì giúp Vạn-tượng mà chống nước Xiêm, tưởng là hơn cả. Nếu Xiêm khai chiến thì ta thắng mà nó cong, lo gì không có danh nghĩa. Thần lại nghĩ trấn Hà-tiên thuộc Gia-định cùng bờ cõi phía Nam nước Chân-lạp, liền tiếp địa giới nước Xiêm, nếu quân Xiêm phạm vào Nghệ-an, thần xin đem quân Gia-định thẳng đến chỗ sơ hở, bóp vào cổ, đánh vào lưng, cái công toàn thắng tất là phải được».

Vua xuống dụ rằng: «Xem khanh tâu về thuyết bóp cổ đánh lưng, thực là yếu lĩnh của binh pháp; nhưng nghĩ việc binh là dữ, chiến tranh là nguy, thánh nhân

https://tieulun.hopto.org

bất dắc dĩ mới dùng. Phen này người Xiêm, nếu biết lường tình thế lực, không dám theo đòi Vạn-tượng mà lấn bờ cõi ta thì việc êm người yên, hòa hảo lâu dài. Bấy giờ ta sẽ tính, dần thu lòng người Vạn-tượng, dựng lại nước Vạn-tượng, đã tỏ rõ nghĩa lớn, phục lại nước đã mất, nối lại mối đã dứt, mà thực ngầm cắt đứt cánh tay trái của người Xiêm. Nếu người Xiêm dám càn giỡ lấn lướt, cố đòi Vạn-tượng mà gây hiềm khích trước, thì trời sẽ giúp ta, lẽ phải là mạnh, quân ta chia đường tiến đánh, có thể mau chóng thành công. Hiện nay chưa biết hết lý thế thế nào, nên yên tĩnh để đợi. Lại như nước Chân-lạp, tính vốn hèn nhát, nay nghe người Xiêm độc ác với Vạn-tượng chẳng khỏi sinh lòng ngờ sợ, khanh nên yên ủy vỗ về, thường thường cổ vũ để họ phấn khởi chí khí, đợi ngày khác triều đình dùng đến ».

Từ đó, những chương tấu du chỉ về việc biên giới đều sai bộ Binh trích những điều quan yếu, sao lục gởi cho [Lê Văn Duyệt].

Tham tri Lại bộ là Hoàng Kim Hoán dâng sớ nói việc ngoài biên rằng: « Vương giả đối với nước láng giềng không nên bỏ hòa hiếu mà gây cừu thù, cũng không nên một mực tạm bợ, chỉ cân nhắc sự thế cho phải thôi. Nhà nước ta từ khi đại định đến giờ, nước Xiêm thì thông hiếu, nước Vạn-tượng thì nộp cống, giao thiệp nước láng giềng, bênh vực nước bé nhỏ, cũng đã lâu năm. Song trộm nghĩ: nước ta là nước văn vật mà láng giềng với nước rợ mọi cũng là bất dắc dĩ; vả lại giống rợ mọi lòng tham không chán, chưa chắc nó không để ý nhòm minh mà nhấm nháp. Chỉ vì thế lực ngang nhau nên nó tạm đóng túi để cầu khỏi lỗi; nếu nó đã đắc ý,

https://tieulun.hopto.org

biết đâu chẳng như người nước Mật (1) khinh nhờn, người Yểm-doãn (2) cuồng dại? Hiện nay nước Xiêm đem quân lấn đánh Vạn-tượng, đình thần bàn luận, muốn để việc được thua của nước Vạn-tượng ra ngoài bụng, đợi nó phạm đến bờ cõi ta rồi mới tiến đánh. Thần về nhà tự nghĩ: Nghệ-an là xương sống của nước ta, bên ngoài Trà-lân tiếp ngay Vạn-tượng, thì Vạn-tượng là phên giậu của nước ta, ta không nên bỏ. Nước Xiêm tiến quân lần này, nếu chỉ cốt hả giận, cướp của cải và đàn bà mà về, thì không đủ nói; nếu nó chiếm cứ thành ấp nhân dân nước Vạn-tượng thì khác gì nó dỡ phên giậu của ta đi; dẫu nó không lấn thuộc man của ta, mà thuộc man của ta gần nó, tự nhiên phải lâm tội tớ nó; thuộc man của ta đã làm tôi tớ nó thì Trà-lân của ta lời cũng mất về nó. Xem như nhà Tống đối với một thành cô ở Thái-nguyên còn nói: Bên cạnh giường nằm há để người khác nằm ngáy khò khò. Huống hồ nước Xiêm là nước thế lực ngang nhau với mình, đến cơ hội này còn có thể tạm bợ được sao? Đợi nó đến mà sau mới đánh thì khó; đương lúc nó chưa đến mà đánh ngay thì dễ. Nay đã sai kinh lược đại thần đóng quân ở Nghệ-an nếu nước Xiêm lấy thế hung tợn mà chiếm giữ đô thành Vạn-tượng thì không nên giữ sự tin nhỏ về giao lân mà quên cái kế xa giữ nước. Nên đem quân tiến giữ Ba-động cho nước Vạn-tượng biết là có quân cứu viện, để tự họ hăng hái phục thù, mưu toan rửa hận; rồi sau cho quân Vạn-tượng cùng quân Lạc-hoàn Ba-động làm tiên phong, quân ta tiếp sau, trương to

---

(1) Mật: một nước nhỏ ở cuối đời nhà Ân bị Chu Văn vương cho là có tội mà đánh.

(2) Yểm-doãn: một nước ở phía Tây Trung-quốc, vào lấn Trung-quốc, bị Chu Tuyên vương đánh.

https://tieulun.hopto.org

thanh thế, góp sức cùng đánh, thì nó không dám đương đầu. Phàm lấy Man Di mà đánh Man Di thì thế tiện mà việc cũng dễ. Vả lại đánh quân cường bạo là chính, giúp nước nhỏ bé là nghĩa, quân ta đã có chính và nghĩa thì đánh đâu chẳng vỡ. Sau khi dẹp xong, lại phong vương cho Vạn-tượng để tỏ ý ràng buộc, chọn lấy quan giỏi nước ta cho làm bảo hộ. Chân-lạp và Vạn-tượng đều về ta cả thì người Xiêm như mất cả hai tay, thế suy sức yếu, sao có thể địch với ta được! ».

Vua giao tờ sớ xuống cho đình thần duyệt tâu, đều cho rằng: « Lời bàn trước của bọn thần là muốn tạm dung mà an tháp người Vạn-tượng để theo trong ấy mà tính toán, đợi người Xiêm có làm trái lẽ thì mình sẽ có cớ mà nói, đâu phải là tạm bợ cầu yên, để việc được thua của Vạn-tượng ra ngoài bụng, như lời Kim Hoán nói. Phàm đánh trước để chế người cũng là việc thường của nhà Binh ; nhưng xem cơ mà làm thì việc nào cũng xong. Việc đế vương làm là phải muôn phần được cả. Hoàng thượng ta sáng suốt sâu xa, đã cho đóng trọng binh ở Nghệ-an, lại trao kế hoạch cho Gia-định, những cơ mưu để giúp đỡ Vạn-tượng, chế phục người Xiêm, tưởng không thiếu sót gì nữa. Còn Kim Hoán bàn việc quân trên tờ giấy, về lý, về thế, về địa hình, phần nhiều làm không được ».

Vua nói: « Lời bàn của đình thần là phải, lời Kim Hoán bày tỏ cũng là lòng thành lo nghĩ, nhưng kiến thức một mình có hạn, nên không biết lời nói của mình không đúng khớp. Triều đình đương cần tìm lời nói hay, dẫu người kiếm củi cắt cỏ cũng còn hỏi đến, lọ là quan ở triều đình. Từ nay phàm các quan đều phải thể tất ý trẫm, có việc nên nói thì nên hết ý nghĩ xa mà bày tỏ hết ra, chớ vì một lời nói không hợp mà nản lòng ».

https://tieulun.hopto.org

Khâm phái thanh tra Nội vụ là bọn Trương Minh Giảng thấy ở kho chứa có cái ấn « Kính thiên ngân bảo », đem tâu lên.

Vua bảo Phan Huy Thực rằng: « Bên cạnh cái ấn ấy có khắc chữ « Tân dậu mạnh thu tạo », hoặc giả là của Ngụy Tây chăng? Tục có kiêng kỵ về hành niên nên có chữ « mạnh thu ». Bèn sai tính thì đúng vào đời Nguyễn Quang Toản. Bèn hủy đi.

Trước kia người Phú-lãng-sa là Nguyễn Văn Chấn dâng 2 cái ống dòm bằng đồng của Tây-dương, gọi là ống dòm mặt trời. Vua để một cái ở trong cung, một cái cho Khâm thiên giám, chưa có ai biết dùng. Vua từng khi rỗi đem xem biết được cách xem, gọi Phan Huy Thực và Nguyễn Danh Giáp bảo rằng: « Cái ống dòm này, để bằng, để lệch, để cao, để thấp, độ số khác nhau, gần thì đo được núi non, xa thì xem được trời đất, rất là diệu ». Bèn chỉ vẽ cặn kẽ cho họ tự biết suy xét.

Đặt binh Giáo dưỡng ở thành Gia-định. Thành thần tâu rằng hơn 300 người con quan võ trong hạt tình nguyện do thành chi lương để thao diễn, theo như lệ binh Giáo dưỡng ở kinh sư. Vua nói rằng: « Triều đình lập pháp vốn muốn gây dựng nhân tài để ngày sau dùng. Nay bọn ấy nhà nghèo đường xa không thể đến Kinh được, dẫu không hợp lệ, tình cũng đáng thương, đặc cách cho làm binh Giáo dưỡng ở Gia-định (chia làm hai ban, những người được tập ấm vẫn theo lệ chi bổng, ngoài ra những người đương ban thì đều cấp cho mỗi tháng tiền 1 quan gạo 1 phương). Sau này có ai xin nữa cũng đều cho ».

Sai thống chế thủy quân là Nguyễn Tài Năng coi đóng một chiếc thuyền kim đĩnh, [thuyền đồng] 4 chiếc thuyền mộc đĩnh [thuyền gỗ].

https://tieulun.hopto.org

Ty thuộc của Văn thư phòng bỏ ban không trực, giao xuống bộ Lại nghiêm bàn. Hoàng Kim Hoán và Lê Đăng Doanh xin chiếu luật « phải trực mà không trực » phạt 20 roi. Vua giận ném tờ tâu xuống đất nói rằng : « Bọn ngươi sợ văn thư phòng à ! Nó ở bên tả hữu trẫm mà dám khinh nhờn trễ nải, nếu ở phủ huyện còn đến thế nào. Bọn ngươi là quan to trong nước, giữ lòng công trung dứt bỏ tư ý, sao lại có chỗ thiên vị ? » Kim Hoán và Đăng Doanh rập đầu tạ. Vua nguôi giận, phạt Hoán và Doanh mỗi người 2 tháng bổng, mà phạt người bỏ trực 60 trượng.

Vua từng bảo Hoàng Kim Hoán, Lê Đăng Doanh, Bùi Đức Minh rằng : « Thưởng phạt là quyền lớn của vua, nếu có một việc không công thì sao gọi là chính trị được. Vừa rồi đình thần tâu về các đơn kiện, có người đáng phạt roi, đến khi bộ Công xét nghĩ tâu lại thì xóa bỏ đi, trẫm cho là việc chưa làm, tạm khoan tha cho, từ sau đều nên cẩn thận ».

Lại bảo bọn Văn thư phòng Thân Văn Quyền, Phan Đình Sĩ rằng : « Từ sau đóng ấn vào chương sớ nên lấy bản thảo ngự tiền mà so sánh, có thấy sai khác thì xét tâu lên. (Đường quan các nha môn thường trước mặt vua thảo dụ chỉ, đọc lên rồi tuân hành).

Lấy cai đội thự phó vệ úy là Nguyễn Văn Tinh làm cai cơ thự phó vệ úy, vẫn quản lãnh các đội Dực võ, kiêm quản ngư hộ và hành tẩu ở xứ Ngân bài thị vệ, cai đội Trương Viết Súy làm cai cơ thự phó vệ úy vệ Giám thành, Nguyễn Văn Xuân làm cai cơ thự phó vệ úy vệ Võng thành.

Lấy thiêm sự Lại bộ là Hoàng Văn Đản làm thự hiệp trấn Hưng-hóa, tham hiệp Bắc-ninh là Hoàng Văn Tú làm thự hiệp trấn Bắc-ninh, thiêm sự Binh bộ là Nguyễn Tú làm thự hiệp trấn Quảng-ngãi, lang trung Hình bộ là

https://tieulun.hopto.org

Lê Hữu Đức làm thiêm sự Hình bộ, sung biện Hình tào Gia-định.

Tha giảm thuế ruộng vụ đông năm ngoái bị hạn cho các trấn Định-tường, Sơn-nam, Sơn-tây, Bắc-ninh và Hải-dương.

Trước đây các trấn tâu đệ án khám ruộng bị tai, bộ Hộ đương bàn tha giảm thì trấn Định-tường đã khiến dân nộp thuế xong. Bèn sai chiếu số thuế được giảm để trừ vào vụ thuế cuối năm, mà phạt bổng các trấn thần.

Sai phủ Thừa-thiên mộ 30 người dân ngoại tịch làm thuộc lệ ở Quốc tử giám.

Vua thấy sáu trấn ngoài ở Bắc-thành tiền thóc ở kho hiện số không có mấy, muốn chứa cho sẵn, nên dụ thành thần hết lòng trù biện, cho mỗi hạt thường chứa 10.000 hộc thóc và 20.000 quan tiền trở lên, bàn kỹ tâu lên. Đến bấy giờ lời bàn dâng lên, vua lại sai bộ Hộ bàn lại: Duy có Thái-nguyên kho chứa hơi dồi dào, còn 5 trấn Quảng-yên, Tuyên-quang, Lạng-sơn, Cao-bằng và Hưng-hóa, thuế má thu trong một năm, dem chi tiêu trong một năm, thừa không được mấy, xin cho tiền thuế cửa quan bến đò của các trấn lệ nộp ở thành thì nộp ở trấn, và thóc thuế vụ chiêm lệ nộp thay bằng tiền thì cho nộp cả bằng thóc gộp với thuế vụ đông, nếu vẫn chưa đủ thì dời tiền thóc ở những hạt phụ cận đến mà chứa; sau khi kho chứa đã đầy đủ thì lại theo lệ trước. Nếu có khi chi phí rộng, mà kho chứa thóc không đủ 10.000 hộc, tiền không đủ 20.000 quan thì lại chiếu nghị mà làm.

Vua theo lời bàn ấy.

Đúc lại ấn trường thi Bắc-thành. (Ấn trước hơi to, đổi lại cho bằng các trường khác).

Lấy thượng thư Hộ bộ là Lương Tiến Tường quyền kiêm ấn triện Binh bộ.

https://tieulun.hopto.org

Lấy lang trung Vũ khố là Đoàn Văn Kiệt thăng thự thiêm sự biện lý cục Tạo tác Bắc-thành, lang trung Lại bộ là Mai Phúc Nhuận thăng thự thiêm sự Hộ bộ lãnh cục Bảo-tuyền.

Ban the lụa cho các hoàng tử tước công, trưởng công chúa và các công tử, công nữ, theo thứ bực.

Ác man ở nguồn Hà-duy trấn Phú-yên cướp giết dân ngoài biên ; bát phẩm bá hộ ở bảo Thạch-lĩnh là Lê Văn Nhật bắt được hơn 10 người. Việc tâu lên. Cho Nhật làm chánh thất phẩm thiên hộ, và thưởng 200 quan tiền. Trấn thần là bọn Phan Văn Thể vì phái ủy được người đều được thưởng kỷ lục một thứ.

Vệ úy vệ Gia-võ ở Gia-định là Vũ Văn Chính coi chở bè gỗ từ Gia-định đến Kinh, lại sai chở 150.000 quan tiền ở kho Kinh đem về Gia-định. Có chánh quản cơ Thủy quân là Nguyễn Văn Vân nhận cho bọn tiểu sai gửi chở nhờ gỗ ván, việc phát ra, Vua bảo bộ Hình rằng : « Việc vận tải đường biển, sóng gió nguy hiểm, khó nhọc rất mực, chỉ vì gỗ ván nhà nước cần dùng bất đắc dĩ phải chở, người vâng làm phải thận trọng, sao lại có thể mưu lợi riêng ! Nếu không nghiêm phạt thì lấy gì răn bảo ? » Bèn giáng Vân làm đội trưởng, tiểu sai là Nguyễn Văn Pháp, Mai Đức Hiến thì phạt mỗi người 100 trượng, phát đi làm binh ở cơ Định man đạo Cam-lộ.

Thống chế Thủy quân là Nguyễn Văn Hạnh coi chở 150.000 quan tiền nguy ra Bắc-thành, rồi chở vật hạng về, thuyền qua phần biển Vũng chùa (thuộc tỉnh Quảng-bình), bị bão chìm mất 16 chiếc. Hạnh phải giáng một cấp, không cho xét trừ, những vệ úy phân quản thì Phan Văn Huân giáng làm đội trưởng, giao cho Nghệ-an sai phái, Nguyễn Bá Tĩnh cách chức, giao cho Thủy quân để gắng sức chuộc tội. Hộ bộ và Tào chính nhân tâu

https://tieulun.hopto.org

rằng: « Lệ từ trước thuyền vận tải Bắc được cấp gạo thuê mướn, sau đổi cấp bằng thóc, cho lãnh trước ở chỗ phát tải mà đem bán lấy lời; nhưng đến kỳ vận tải nhiều thuyền bị đắm vỡ, có người lại nhân gió bão mà làm bậy, nếu cứ vì gió bão mà tha thì không những kẻ ranh mãnh được thì thố mánh khóe, mà của nhà nước cũng không nên hư phí như thế. Từ nay đi biển nếu gặp bão to mưa dữ kéo dài, thực sức người không thể chống được, thì phải có quan sở tại khám xét tàu lên để đợi chỉ. Còn mưa gió mạnh tầm thường mà không chịu chống chọi, cùng là đi đỗ trái thời mà đến hỏng việc, thì của công bị mất phải chiếu số đền bồi, mà vẫn chiếu luật trị tội Số phải đền bồi thì trước bắt ở người trong thuyền, nếu không đủ thì bắt ở người trong bang, nếu lại không đủ thì bắt ở các bang, đều cứ giá thuê mướn mà trừ đền, hết số ấy vẫn không đủ thì phải tịch thu để trừ cho đủ. Như thế thì việc vận tải đường biển sẽ thận trọng thêm mà bọn kia cũng biết răn sợ ».

Vua khen phải, sai ghi làm lệ.

Sông Vĩnh-an ở trấn Vĩnh-thanh vỡ bờ, nhà dân bị ngập đổ 20 nhà, có người chết đuối. Trấn thần cho là không có lệ phát chẩn, sai quan huyện bỏ tiền gạo riêng cấp cho dân. Thành thần đem việc tâu lên. Vua dụ rằng: « Đấy tuy không phải là việc mưa lụt bất thường, nhưng cũng vì nước sông xói dữ mà thành tai hại. Trấn thần mắt trông thấy tình trạng dân bị tai nạn, nếu có thể tự bỏ lương của mình để giúp cho dân thì cũng là tốt, sao lại bắt người chức thấp lộc ít làm việc ấy? Vậy truyền chỉ quở, lại cấp cho mỗi nhà 2 quan tiền 1 phương gạo, cho người chết 3 quan tiền, những tiền gạo của quan huyện phát ra thì trả lại ».

https://tieulun.hopto.org

Bọn kinh lược biên vụ Phan Văn Thúy mới đến Nghệ-an, cho là tin tức quân Xiêm còn xa, quân ta chưa nên khinh động, sai cai đội vệ Phấn võ là Nguyễn Trọng Thai đi đến bản Triệu-sần hỏi thăm và yên ủy người Vạn-tượng. A Nỗ thấy Thai đến rất mừng, phục thư nói quân Xiêm sắp đến Lạc-hoàn, xin cho đem quân đến bảo hộ. Bọn Thúy bèn bàn chia phát binh và voi, sai Nguyễn Văn Xuân và Lê Văn Hoan tiến đóng ở Kỳ-sơn, Đoàn Văn Trường tiến đóng ở Quy-hợp, Nguyễn Công Tiệp biện lý quân lương. Thúy cùng Trần Lợi Trinh ở lại trấn Nghệ-an đợi báo tin và đem việc tâu lên.

Vua dụ rằng: « Vạn-tượng hèn nhát như thế, đã là ủy mị không hăng hái được, nhưng không biết người nước ấy còn có lòng suy tôn không; những bầy tôi đi theo còn có mưu thần mãnh tướng hăng hái khẳng khái có thể giúp được việc không? Ấy đều là những điều rất quan trọng ngày nay, kíp nên xét thực tâu ngay để trẫm trù liệu ». Bọn Thúy liền tâu rằng: « Dân Vạn-tượng phần nhiều vui theo nước Xiêm, các bề tôi đi theo không có ai cùng bàn tính được. » Vua nói: « Lòng người đã tan rã, khó phục hưng được ».

Phan Văn Thúy, Trần Lợi Trinh, Nguyễn Công Tiệp tiến quân đến đóng ở Qui-hợp. Thám tử về nói rằng quân Xiêm đã qua sông Khung-giang sang phía Bắc, đóng quân ở Lạc-hoàn, lùa dân về Mục-đa-hán. Bọn Thúy bèn dẫn binh tiến nữa, đem việc tâu lên.

Vua dụ rằng: « Lạc-hoàn là cõng Man của ta, sao để cho người ngoài xâm nhiễu được; nhưng nay tin tức cõi biên chưa được xác đáng, bọn ngươi nên sai người đến Lạc-hoàn đưa thư cho tướng Xiêm, bảo cho họ biết lẽ phải trái, khiến họ tự lui quân; nếu họ bắt sứ của ta, càn rỡ gây chiến, thì chạy tâu ngay. Điều quan trọng

https://tieulun.hopto.org

đạo hành quân là nên cẩn thận, mà tự ta không gây hấn trước, đó là thượng sách. » Bọn Thúy sai thám tử đến thì quân Xiêm đã đi rồi. Thám tử bèn đến thành Vạn-tượng, đưa thư rồi về. Tướng Xiêm cũng phục thư không dám cãi biện.

Đoàn Văn Trường từ Quy-hợp tiến đến Ba-động. A Nỗ nghe quan quân đến, lại về ở Ba-động.

Ở 5 trấn nội của Bắc-thành cùng phủ Hoài-đức gạo đắt ; cho hoãn thuế vụ chiêm cùng thuế thiếu năm trước đến vụ mùa sẽ thu.

Thự hiệp trấn Tuyên-quang là Phạm Gia Tứ là người hèn kém công việc nhiều khi trễ hỏng, trước vâng lệnh gọi về Kinh, đến nơi vua sai đình thần xét nghiệm, bèn cho Tứ lấy nguyên hàm giáng hai cấp về làng hưu trí.

Đặt một chủ bạ và mười thuộc lại ở đạo Cam-lộ trấn Quảng-trị, theo viên quản đạo để thu cống thuế các sách man thuộc đạo ấy. Trước kia lệ đặt cai hợp, thủ hợp, châu quan, cai quan, chuyên giữ việc ấy. Tự năm Minh-mệnh thứ 3 [1822] dồn bỏ làm lính cơ Định man, hàng năm tạm phái đi thu thuế mà thôi. Đến nay mới sai đình thần chọn trong cơ lấy những người làm việc được mà đặt làm chủ bạ và thuộc lại mà xóa tên trong sổ lính.

Sai bọn Văn thư phòng là Lê Nguyên Đản đi thuyền hiệu Thanh-ba sang Quảng-đông làm việc công.

Tham hiệp Cao-bằng là Hoàng Đa Trợ tuổi già về hưu ; lấy thiêm sự Hộ bộ là Trần Văn Chiêu làm tham hiệp Cao-bằng.

Cho hữu thị lang Hình bộ là Lê Đại Cương làm thự hữu tham tri Hình bộ, hữu thị lang Binh bộ là Lê Văn Đức làm tả thị lang Binh bộ.

https://tieulun.hopto.org

Cho Nguyễn Kim Bảng làm tả tham tri Hình bộ, vẫn kiêm quản Tào chính, Nguyễn Khoa Minh làm hữu thị lang Hộ bộ, vẫn quyền biện Hộ tào Bắc-thành, Vũ Xuân Cẩn làm hữu thị lang Hình bộ, vẫn lãnh Hình tào Bắc-thành, Trương Minh Giảng làm hữu thị lang Binh bộ, Trần Danh Bưu và Vũ Quỳnh làm thiêm sự Hình bộ.

Sai bộ Binh truyền dụ rằng phàm người huyện Tống-sơn trú ngụ ở các địa phương, hàng năm đến kỳ tháng 4 đều cứ thực số báo quan sở tại làm sổ để sẵn mà chọn bổ vào các vệ đội.

Thăng tri huyện Kim-động là Nguyễn Nhân Lý làm tri phủ Thiên-trường. Lý làm quan thanh liêm siêng năng, lại dân tin phục, bọn kinh lược Nguyễn Văn Hiếu hỏi thăm được sự trạng tâu lên. Vua khen, nên có mệnh ấy. Đến lúc Nhân Lý đến Kinh, được dẫn vào ra mắt, vua hỏi rằng: « Người ta khen ngươi thanh liêm cần mẫn, ngươi có biết không? » Lý tâu rằng: « Thần ở huyện lỵ vẫn sợ tội, nên ngày đêm chỉ sợ không làm nổi việc, người ngoài khen ngợi thế nào thần không biết ». Vua nói rằng: « Kinh lược sứ nói ngươi giỏi, trẫm cho thăng để nên người lương lại. Ngươi biết giữ phép theo công, một lòng trong sạch, thì khuyên người có công nêu người tài giỏi đã có phép thường, nếu không được như thế thì phép triều đình không có riêng ai, ngươi nên cố gắng và cẩn thận ».

Quan Bắc-thành tâu xin trích ra hơn 60 thớt voi đóng thú chia đi đóng ở các trấn Sơn-nam, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh, Thái-nguyên, Hưng-hóa, cùng ở đồn bảo các phủ, để sai phái bắt giặc. Vua y cho

Lấy phó vệ úy vệ Diệu võ quân Thần sách là Nguyễn Văn Chi làm vệ úy vệ Tráng võ.

Dựng lại mộc xưởng (24 tòa 316 gian).

https://tieulun.hopto.org

Bọn kinh lược sứ Nguyễn Văn Hiếu tâu rằng: « Dân hai trấn Sơn-nam, Nam-định trước bị giặc tàn phá, trong đó có 353 xã thôn trang trại thuộc các huyện Thiên-thị, Phù-dung, Hoài-an, Chương-đức, Giao-thủy, Vũ-tiên, Thư-trì, Thụy-anh, Phụ-dực, Quỳnh-côi và Diên-hà tàn hại rất dữ, dẫu ruộng chưa bỏ hoang hết, dân chưa xiêu tán hết, mà túng đói quẫn bách không thể chịu nổi, nếu đợi đến xiêu tán mới bàn rộng hoãn thì ngày sau vỗ về chiêu tập khó có hiệu quả. Sao bằng cứu chữa trước cho dân được yên ở làm ăn, không phải xiêu tán, thì việc làm một nửa mà công gấp đôi ».

Vua cho lời tâu là phải, sai tha thuế năm ấy, và những binh dao tạp dịch bỏ thiếu từ năm trước đều cho hoãn cả.

Sai hữu thống chế Thị trung là Trần Văn Cường kiêm quản Ngân bài thị vệ, cùng các đội Trung hầu, Nội hầu, Tả Hữu hầu, Trung hầu nhất, chưởng cơ Nguyễn Tăng Minh kiêm quản hai đội Ngân thương và kiêm lãnh các đội Tiểu sai, Dực cường, Dực nhuệ, Ứng sai, Phú thuận, phó vệ úy Nguyễn Đắc Súy kiêm quản ty Hành nhân.

Lấy phó vệ úy vệ Long võ hậu là Lê Thuận Tĩnh làm viện sứ viện Thượng trà, vẫn kiêm quản vệ Long võ và các đội Tài hoa, Việt tường.

Quan Bắc-thành tâu rằng: Sở Dưỡng tế ở các trấn và phủ Hoài-đức trong hạt thành, phàm có những người góa vợ, góa chồng, bồ côi, không con và tàn tật không chỗ nhờ ở đấy thì đã cấp tiền gạo đầy đủ (mỗi người mỗi ngày cấp cho 20 đồng tiền và nửa bát gạo), người không ở luôn đấy thì thôi không cấp; có người ốm chết thì xin chiếu lệ quân lính và người đi đường mà cấp tiền vải để chôn. Vua y cho.

Ngoài biển Thừa-thiên có một chiếc thuyền giặc đón cướp thuyền buôn rồi kéo buồm đi thẳng.

https://tieulun.hopto.org

Vua nghe tin ngạc nhiên, sai bọn phó vệ úy Đoàn Dưỡng đem binh thuyền đuổi bắt. Lại cấp cho các trấn thủ Thuận-an, Tư-dung, Chu-mãi, Vân-quan, mỗi nơi một chiếc thuyền sai tuần dương.

Triệu bọn kinh lược sứ Nguyễn Văn Hiếu, Hoàng Kim Xán, Thân Văn Duy về Kinh phục mệnh. Lại dụ rằng: « Bọn ngươi kinh lược hai trấn Sơn-nam, Nam-định, công việc vỗ yên dân đã đâu vào đấy, cũng toan sai đi khắp Bắc-thành xét hỏi những điều đau khổ của dân để tỏ ý thương yêu tất cả, nhưng nghĩ tình hình đau khổ của các địa phương không đến nỗi như Sơn-nam, Nam-định, trước đã sắc bảo các địa phương để lòng vỗ nuôi, chắc đã được chu đáo. nếu còn mối khổ cũ chưa khỏi, điều u ẩn chưa rõ thì đã có quan thành, không phải triều đình coi chỗ nọ chỗ kia hơn kém nhau đâu ».

Bọn Hiếu đã đến Kinh. Vua thấy việc kinh lược được nhiều điều đúng khớp, yên ủi hỏi lâu, sai bộ Lại ban thưởng hậu. Rồi thăng Nguyễn Văn Hiếu lấm đô thống chế Tả dinh quân Thần sách, vẫn lãnh trấn thủ Nghệ-an, Hoàng Kim Xán làm thượng thư Hình bộ, Thân Văn Duy làm hữu thị lang Hình bộ, đều thưởng gia 1 cấp; các quan thuộc theo làm việc đều thưởng cho bạc tiền theo thứ bực.

Tháng 6, vua ban sâm quế cho các quan văn võ từ ngũ phẩm trở lên.

Cấp tiền thờ cúng cho miếu nhà Lý.

Vua dụ rằng: « Đế vương các đời nước ta, chính thống cùng nối nhau, đời nào cũng đặt phép tắc, cho nên việc tôn kính sùng tự của nhà nước rất là long trọng, chi phí cỗ bàn hàng năm đã có lệ nhất định. Vừa đây chuẩn theo lời đình thần bàn thêm bớt phụ miếu, đó là cân

https://tieulun.hopto.org

nhắc theo nghĩa lý nên làm thế, không phải có hậu bạc đâu. Duy nghĩ miếu nhà Lý thờ cả tám vua, không giống miếu thờ riêng một vị, vậy mỗi năm cấp cho 100 quan tiền thờ cúng, lấy năm Minh-mệnh thứ 9 [1828] bắt đầu ».

Đặt thêm lại dịch ở kho Kinh (trước đặt bát cửu phẩm thư lại mỗi chức 2 người, nay thêm 4 bát phẩm, 6 cửu phẩm). Bộ Hộ cho là kho Kinh lắm việc, thiếu người làm việc nên xin thêm.

Vua nói: « Chức chủ thủ kho Kinh từ trước đến giờ tùy việc mà đặt, vốn không có người nhất định, cho nên cẩu thả tắc trách, nhiều tệ sinh ra. Vả lại người và việc xứng nhau mới không bỏ việc, không phải là so tính số người nhiều ít đâu ». Bèn cho đặt thêm.

Truy tặng chức hàm chánh tam phẩm cho công thần Vọng-các là khâm sai thuộc nội nội cai đội Nguyễn Văn Trị. (Trị là người Bình-dương trấn Phiên-an).

Quân thứ kinh lược ở Nghệ-an nhiều người ốm.

Vua nghe tin bảo bộ Hộ rằng: « Nghệ-an là nơi lam chướng, hành quân vào tháng nắng, lòng trẫm rất thương. Nên truyền dụ cho trấn thần mua nhiều thuốc men và phái thầy thuốc đến điều trị ngay. Lại phát 10 lạng kỳ nam, 2 cân bạch đậu khấu, dầu bạc hà, đinh hương và quế, thuốc viên tô hạp, thuốc bánh « Vạn bệnh giải độc » ở kho nội đem gấp ra cho. Lại thấy đường sá xa xôi, lương quân cần mang nhẹ, phát 10.000 lạng bạc ở kho Kinh sai đưa đến để chi cho quân (cứ 3 người mỗi tháng chi 1 lạng bạc).

Tù trưởng Trấn-ninh là Chiêu Nội qui phụ. Trấn-ninh nguyên trước thuộc bản đồ nước ta, đời Gia-long mới đem đất ấy cho nước Vạn-tượng. Đến nay quốc trưởng Vạn-tượng chạy ra ngoài, nước Nam-chưởng nhờ thanh thế quân Xiêm, thừa cơ đến lấn, dân Man rối loạn.

https://tieulun.hopto.org

Gặp thám tử của ta đến, Chiêu Nội muốn mưu trở về, nhân xin tiến quân để ngăn xâm lược. Phan Văn Thúy sai Trần Lợi Trinh đến Kỳ-sơn hợp cùng bọn Nguyễn Văn Xuân và Lê Văn Hoan mà tùy nghi điều độ. Tờ tâu vào. Vua bảo bầy tôi rằng: « Trấn-ninh đã cáo cấp, nếu quân ta không đến sớm, chúng nó nghe gió thổi hạc kêu cũng đã sợ, thế tất chạy đến Kỳ-sơn, lại tốn công một phen xếp đặt; chi bằng nhân thế mà giữ đất vỗ dân, vừa để yên lòng dân mới phụ, vừa để át khí thế người Xiêm ». Bèn dụ bọn Nguyễn Văn Xuân, Trần Lợi Trinh, Nguyễn Văn Hoan, đem biền binh đến đóng giữ ngay Trấn-ninh. Bọn Xuân sai vệ úy vệ Nghiêm võ là Tạ Quang Cự và phó vệ úy vệ Tuyền phong trung là Nguyễn Văn Linh đem 600 quân đi trước, và tâu rằng từ Kỳ-sơn đến Trấn-ninh núi khe hiểm trở, vận tải không tiện.

Vua dụ rằng: « Trấn-ninh đã thực lòng qui phụ, triều đình nhân đó mà nhận, danh nghĩa rất chính; vả lại có thể mở bờ cõi, mạnh phên giậu của ta, cơ hội không thể bỏ lỡ, há có thể vì tính việc hơi khó mà vội giữa chừng bỏ dở à? Vả nay bảo Lãng-điền hiện chứa muối gạo hơn 3.000 phương, chở đến quân thứ cũng tiếp tế được. Ngày dụ này đến nơi, bọn ngươi phải trước sai người bảo Chiêu Nội chuẩn bị nhiều lương thực; Lê Văn Hoan ngươi thì quyền quản binh tượng đóng lại ở Kỳ-sơn, Nguyễn Văn Xuân, Trần Lợi Trinh các ngươi thì chọn ngay 300 tinh binh cùng một loạt tiến lên, người nào cũng mang lương và bạc mà đi; ngày đến Trấn-ninh, trù lương ăn, sửa thành lũy, chiêu dụ dân Kinh và người Di sở tại, hỏi rõ các sổ sách về đất đai, hộ khẩu, thuế khóa, cùng hết thảy công việc thiện hậu cho theo thứ tự mà làm, rồi tùy việc tâu lên ».

Vua từng cùng bầy tôi bàn việc ngoài biên. Dụ rằng: « Trấn-ninh vốn là bờ cõi cũ của ta, xưa đức Tiên đế

https://tieulun.hopto.org

đem cho Vạn-tượng, không tinh đến tiết nhỏ. Nay A Nỗ xiêu giạt, tù trưởng đất ấy không chỗ nương tựa, lại đem đất ấy dâng ta, thế là ta không mất một mũi tên mà được người xa thần phục, kinh lược như thế là có tiếng giỏi. Vả lại đất ấy hiểm yếu, đời Lê trước Lê Duy Mật chiếm giữ hơn 30 năm, nhà Lê không làm gì được, hình thế vững chắc như thế đấy. Nay lại về ta, thực đủ san phẳng sào huyệt của kẻ gian mà thêm phên giậu mạnh cho nước nhà ». Bầy tôi đều chúc mừng.

Vua lại nói: « Trấn-ninh qui phụ, cố nhiên là đáng mừng; nhưng Vạn-tượng thực là khó xử. A Nỗ cùng khốn mà chạy về với ta, từ trước đến giờ giao cả cho quan ngoài biên xếp đặt, triều đình chưa có một mảnh giấy nào, nếu A Nỗ biết nghĩ, tất phải ngờ sợ. Nay trẫm muốn đưa thư yên ủi mà thực khó nói; vả lại hiểm không đưa thư sớm nên vẫn canh cánh bên lòng. Gần đây lại nghe A Nỗ muốn theo quân ta về thành cũ, ta từ khước thì vô tình, mà theo ý họ đưa họ về, thì rừng núi gập ghềnh, hành quân nghìn dặm, không khỏi có sự lo ngại bất kỳ. Kế ngày nay chẳng gì bằng cứ để A Nỗ ở đấy mà tinh dần, đưa thư cho Xiêm rồi sau sẽ liệu xếp đặt thì phải ».

Phó đô thống chế Trần Đăng Long tâu rằng: « Nước Xiêm là láng giềng với ta, nay dụng binh mà không báo cho ta biết là giấu ta; chẳng gì bằng dem kế của họ làm kế của mình, giả làm không biết, cho đưa A Nỗ về nước, quân ta đã có tiết chế, nếu gặp quân mai phục thì úp đánh mà giết đi, không chỗ nào là không lợi, can gì phải đưa quốc thư ».

Thự Trung quân Tống Phước Lương tâu rằng: « Nước Xiêm cùng ta giao hiếu đã lâu, bây giờ đưa A Nỗ về mà không gởi thư cho họ, được đường nọ mất đường kia, không phải là kế vạn toàn, xin nghĩ kỹ lại ».

https://tieulun.hopto.org

Vệ úy vệ Phấn võ là Lê Văn Giai, cai án Nghệ-an là Nguyễn Huy Lệ, án thủ châu Qui-hợp là Trần Văn Giá, nhân đi việc công, sách nhiễu tiền của người Man Ba-động, Phan Văn Thúy xét được thực trạng tâu lên. Bọn Giai đều phải cách chức. Sai chiếu số tang vật, tinh thành bạc lạng trả cho dân Man.

Mấy nghìn dân đói của các Man Sô-liên, Song-khả và Cổ-khẳng thuộc nước Xiêm xiêu tán đến ở phủ Bông-xuy nước Chân-lạp, hái lá cây và nấu bèo để ăn, nhiều người chết đói. Thành thần Gia-định đem việc tâu lên. Vua động lòng thương nói rằng: « Dân nước Xiêm xiêu tán đông như thế, nước Chân-lạp chứa thóc không được mấy, lấy gì giúp đỡ nhau. Trẫm thương dân như một, sao nỡ ngồi trông mà không cứu ». Bèn sai phát 4.000 phương gạo và 200 phương muối phát chẩn cho.

Sai phủ Thừa-thiên xem dân ba huyện (Phong-điền, Hương-thủy, Phú-lộc) có nơi nào gọi là phường thì đổi làm ấp, để phân biệt với phố phường ở Kinh thành.

Trong kinh kỳ ít mưa. Sai thị lang Hoàng Văn Diễn cầu đảo ở miếu Vũ sư. Ngay ngày hôm ấy mưa to.

Vua mừng bảo bộ Lễ rằng: « Đấy là việc sai phái tầm thường, không gọi là công được; nhưng đương lúc nắng dữ mà cầu ứng ngay, có phải là ngẫu nhiên đâu ». Bèn thưởng cho Diễn kỷ lục 1 thứ.

Đặt thêm phủ đồng tri và huyện thừa ở các địa phương.

Vua thấy các phủ huyện, dinh điền có chỗ nhiều chỗ ít, công việc có chỗ phiền chỗ giản, sai hai bộ Lại Hộ bàn kỹ, nơi nào nên đặt thêm phủ đồng tri hay huyện thừa thì tâu lên. Hai bộ bàn tâu: « Cả nước có 61 phủ, 244 huyện châu; những phủ số đinh chưa đến 20.000 người, số điền chưa đến 40.000 mẫu, những huyện số

https://tieulun.hopto.org

đinh chưa đến 5.000 người, số ruộng chưa đến 10.000 mẫu, công việc còn giản, thì một tri phủ, một tri huyện cũng đủ. Như phủ nào dẫu số đinh chưa đến 10 000, mà số điền nhiều đến 70.000 trở lên, huyện nào số đinh chưa đến 3 000, mà số điền nhiều đến 20.000 trở lên, binh dao kiện cáo, công việc rườm rà thì xin đặt thêm phủ đồng tri và huyện thừa để giúp việc». Bèn chuẩn định 7 phủ là Qui-nhơn, Anh-sơn, Hà-trung, Thiệu-hóa, Thuận-an, Từ-sơn và Lạng-giang đều đặt thêm phủ đồng tri, 23 huyện là Đăng-xương, Minh-linh, Duy-xuyên, Lễ-dương, Hà-đông, Diên-phúc, Bình-sơn, Mộ-hoa, Bồng-sơn, Tuy-viễn, Thạch-hà, Hoằng-hóa, Đông-sơn, Yên-định, Yên-khánh, Yên-mô, Thanh-trì, Phú-xuyên, Nam-chân, Chân-định, Thư-trì, Yên-lạc, Tứ-kỳ, đều đặt thêm huyện thừa.

Vua sai đình thần chọn người để bổ. Đến lúc tờ tâu dâng lên, vua bảo Văn thư phòng rằng: « Đình thần là chân tay tai mắt của trẫm, đã ủy cho tuyển cử, nếu lại chuyên giữ việc định đoạt thì hóa ra độc đoán à! » Đều theo như tâu.

Người An-phúc trấn Bình-thuận là Nguyễn Văn Liễu bé bỏ côi cha, thờ mẹ đủ lễ, ăn uống đều qui xuống để dâng, mẹ chết, làm nhà ở mả ba năm, làng xóm đều khen người có hiếu. Trấn thần cứ thực tâu lên. Vua theo lời bộ Lễ bàn, thưởng cho 30 lạng bạc, đoạn lần trong lần ngoài đều 2 tấm, cấp cho cái biển « Hiếu thuận khả phong » để nêu khen.

Đô thống chế Tiền dinh quân Thần sách là Nguyễn Văn Trì chết. Trì trải theo việc đánh dẹp, tài giỏi công lao rõ rệt. Vua tiếc lắm, nghỉ chầu 1 ngày, tặng chức chưởng dinh, cho thụy là Nghị võ, sai quan đến tế, cho thêm 1.000 quan tiền, 3 cây gấm Tống, 10 tấm lụa, 30 tấm vải, 50 cân sáp, 50 cân dầu.

https://tieulun.hopto.org

Sai thự Tiền quân Trần Văn Năng quyền quản ấn triện Tiền dinh quân Thần sách, phó đô thống chế Hậu dinh quân Thần sách là Trần Đăng Long hiệp đồng với Nguyễn Kim Bảng kiêm quản Tào chính.

Lấy trấn thủ Quảng-yên là Nguyễn Đăng Khánh làm trấn thủ Sơn-nam, nguyên thự trấn thủ Tuyên-quang là Lê Huy Tích làm trấn thủ Quảng-yên, chưởng cơ thống quản thập cơ Uy Thắng của Hậu quân quyền lãnh trấn thủ Sơn-nam là Đặng Hữu Chất về thành cung chức.

Triệu chưởng cơ lãnh trấn thủ Định-tường là Đỗ Qui về Kinh. Lấy trấn thủ Phú-yên là Phan Văn Thể làm trấn thủ Định-tường, vệ úy vệ Tiền bảo nhất Tiền quân là Nguyễn Văn Hợp làm trấn thủ Phú-yên.

Quan thành Gia-định tâu rằng có người nước Thanh ở hạt thành đóng thuyền vượt biển và thuê thuyền đại dịch (1) thuộc thành xin chở gạo và hàng hóa đến bán từ Bình-thuận trở ra Bắc, lại xin theo lệ thuế thuyền buôn nước Thanh mà chở hàng hóa sang nước Thanh.

Vua sai Tào chính và Thương bạc bàn tâu, cho là: «Đã có điều nghiêm cấm thuyền buôn nước ta chở trộm thóc gạo đi bán mà bọn buôn gian mưu lợi còn gian lậu ngoài pháp luật, huống là người Thanh giảo hoạt nhiều cách, hoặc bề ngoài mượn cớ thông thương với nước ta mà thầm ước bọn lái buôn người Thanh ở chỗ đầm sâu dảo vắng, cùng đổi chác với nhau, hoặc đi thẳng về nước Thanh, ai biết đâu mà tố giác, không thể không nghiêm phòng được. Vậy xin phàm những người Thanh ở Gia-định muốn thông thương từ Bình-thuận trở ra Bắc thì chỉ cho chở hàng hóa, cấm không được chở gạo;

---

(1) Đại dịch: thuyền tư nhà nước dùng về việc vận tải để thay dao dịch, gọi là thuyền đại dịch.

https://tieulun.hopto.org

nếu có chở trộm gạo mà quan địa phương và tấn thủ bắt được, thì thu những gạo và hàng hóa của chủ thuyền để thưởng; người địa phương bắt được, hoặc tố cáo ra cũng thưởng như thế; kẻ phạm tội phạt 100 trượng, đóng gông 2 tháng. Ai biết mà cố ý tha cũng phải tội như người phạm. Nếu địa phương sở tại không khám bắt được mà để người khác bắt được, thì quan địa phương phải giáng 1 cấp lưu, viên thủ ngự phải giáng 4 cấp điệu. Ai ăn của đút mà cố ý tha thì chiếu luật uổng pháp mà xử nặng. Người bắt đó được thưởng như lệ. Còn như việc chở hàng hóa sang nước Thanh thì xin cấm không cho ».

Vua cho lời bàn là phải.

Cho Lê Thuận Tĩnh làm vệ úy vệ Long võ hậu lãnh viện sứ viện Thượng trà, vẫn kiêm quản các đội Tài hoa, Việt tướng.

Triệu đô thống chế Hữu dinh quân Thần sách lãnh án trấn Thanh-hoa là Tôn thất Dịch về Kinh; lấy thự phó tướng Hậu quân Ngô Văn Vĩnh lãnh trấn thủ Thanh-hoa.

Đổi bổ tri bạ cơ Tiền tiệp của Tả quân là Dương Tiến Tại làm cai đội. Tại trước có chỉ do bộ dẫn vào ra mắt, lúc vào chầu, vua hỏi nhiều điều không trả lời được, vua bảo Lê Đăng Doanh rằng: « Vương giả dùng người như dùng đồ vật, đều lấy theo sở trường, thì ở dưới không có tài nào bị bỏ. Tại học ít, cho làm giấy tờ chưa hẳn làm nổi. Hắn trước ở Hải-dương đã theo Phạm Văn Lý đi đánh giặc, chắc đã thạo việc quân, nên đổi làm chánh ngũ phẩm cai đội, đợi khuyết vệ úy sẽ bổ thì phải ».

Vua thích xem sách, một hôm xem khánh điển Bát tuần vạn thọ của vua Càn-long nhà Thanh, thấy các bài thơ « Tinh thần » và « Ít ngủ » của vua Cao tông ngự chế

https://tieulun.hopto.org

có nhiều ngụ ý kính trời chăm dân, nhân sai Văn thư phòng chép ra để bên cạnh chỗ ngồi.

Làm trại linh cho hai vệ Long thao Hổ lược. Vua nghĩ hai vệ ấy đi xa làm việc khó nhọc, sai chiếu lệ thưởng kinh binh mà cấp cho gấp đôi.

Khởi phục Nguyễn Văn Lượng làm hiệu úy vệ Cẩm y, hiệp cùng phó vệ úy vệ Tín trực là Đào Văn Nghị giữ đài Điện-hải, kiêm quản pháo đài Định-hải ; Nguyễn Văn Hưng thì đổi ra Bắc-thành, theo Hình tào ra sức chuộc tội (Lượng trước làm trấn thủ Bình-hòa, Hưng làm hiệp lý, vì vỗ yên chống giữ ác man không có kết quả, đều phải phát đi làm binh ở cơ Định man đạo Cam-lộ).

Đổi đúc ấn bạc và kiếm ngà cho sáu bộ. (Trước dùng ấn bằng đồng, khắc chữ « Mỗ bộ đường chi ấn » và triện nhỏ « Khâm ty », đến nay đúc lại ấn khắc chữ « Mỗ bộ chi ấn », kiểm thì khắc chữ « Mỗ bộ ». Cho lấy mồng 1 tháng 8 ban hành.

Thự hiệp trấn Vĩnh-thanh là Vũ Huy Đạt có tội phải miễn chức. Đạt uống pháp. tham tang, bị thuộc liêu tố giác, thành thần Gia-định đem việc tham hặc tâu lên. Đạt bị cách chức để tra hỏi. Khi án dâng lên, tính tham tang hơn 130 lạng bạc, bị tội giảo hậu.

Lấy thự hiệp trấn Phiên-an là Nguyễn Duy Cần làm hiệp trấn Vĩnh-thanh.

Chủ thủ kho Kinh là bọn Đỗ Văn Tín lấy trộm gạo ở kho, việc phát giác, bộ Hình tâu rằng theo phép thì đáng tội lưu. Vua nói rằng : « Nhà nước đặt pháp luật, bắt tội không cứ tội nhỏ. Cái án trước về kho kinh dương xét mà lũ kia không biết sợ, khinh pháp luật quá lắm, xử tội lưu chẳng nhẹ quá sao ! » Bèn đổi xử trảm hậu. Đường quan bộ Hộ thất sát đều bị giáng chức.

https://tieulun.hopto.org

Người dân trong ngoài kinh thành có người mắc bệnh dịch, phủ doãn Ngô Phúc Hội đem việc tâu lên.

Vua đoái bảo bộ Lễ rằng: « Làm chính trị cốt biết đại thể, bọn Hội là quan to chăn dân, dân có tật dịch, nặng thì tâu lên đợi chỉ điều trị, nhẹ thì lấy thuốc cấp cho rồi báo sổ tiêu, có gì là khó mà một tý cũng tâu cho rườm, sao không sợ phiền? »

Lấy lang trung Binh bộ là Bùi Phụ Đạo làm thiêm sự Binh bộ sung biện Binh tào thành Gia-định.

Đốc học Bình-định là Nguyễn Đạt ốm; lấy thự chủ sự Quang-lộc tự là Nguyễn Trung Mậu làm đốc học Bình-định.

Sai bộ Lễ tư cho đốc học, giáo thụ, huấn đạo các địa phương từ nay nên lấy kinh nghĩa bát cổ mà dạy cho học trò tập, cốt phát huy ý sách, lời văn dồi dào đẹp đẽ, chớ chuyên dùng cách thức học qui; kỳ khảo khóa cũng thế. Học trò trúng tuyển hai khóa hạ và đông thì sau kỳ khóa mùa đông gộp làm sách tâu, do bộ để đạt, không phải làm tờ tâu như trước.

Bắt đầu định số tiền chi tiêu việc công hàng năm cho các nha sáu bộ. Từ trước đến giờ chi tiêu việc công ở các nha đều do ty thuộc ứng biện. Vua biết hết sự tình, cho trước sáu bộ tiền dầu đèn năm nay 1.000 quan, lại chuẩn định số cần tiêu một năm, cấp tiền theo thứ bực, lấy năm Minh-mệnh thứ 9 bắt đầu. (Bộ Lại 578 quan 2 tiền 24 đồng; bộ Hộ 577 quan 8 tiền 54 đồng; kho Kinh 336 quan 1 tiền 28 đồng; kho Nội tàng 198 quan 5 tiền; bộ Lễ 528 quan 6 tiền; tự Thái thường 81 quan 9 tiền 48 đồng; tự Quang lộc 63 quan 3 tiền 12 đồng; bộ Binh 702 quan 2 tiền; ty Bưu chính 61 quan 3 tiền 48 đồng; kho súng 30 quan 5 tiền; kho thuốc đạn 36 quan 9 tiền; bộ Hình 609 quan 3 tiền; bộ Công 444 quan 24 đồng; phủ

https://tieulun.hopto.org

Nội vụ 480 quan 9 tiền 36 đồng; Vũ khố 374 quan 6 tiền 12 đồng; Nội tạo 88 quan 2 tiền; Tào chinh 106 quan 7 tiền 24 đồng; Thương bạc 67 quan 4 tiền 12 đồng; Khâm thiên giám 61 quan 5 tiền. Tổng cộng 5.428 quan 4 tiền 22 đồng. Còn lệ cấp giấy hội, giấy long đằng, giấy sắc, ống long đồng, đều cho gặp việc thì chi lãnh).

Định số ty viên văn hàn thuộc phủ các hoàng tử. Mỗi phủ đặt 1 tư vụ, 1 chánh bát phẩm thư lại, 2 tùng bát phẩm thư lại, chánh tùng cửu phẩm thư lại mỗi chức 2 người.

Giặc trốn ở Bắc-thành là Nguyễn Sùng (Đảng của giặc Đặng Trần Siêu ngụy xưng là chưởng Tiền quân kiêm thủy bộ các đạo đại tướng quân) lẫn trốn ở hạt Quảng-yên. Tri châu Vạn-ninh là Phan Thiên Thạch đem quân đi tuần đò bắt được, giải về thành giết đi. Việc tâu lên. Thưởng cho Thạch kỷ lục 1 thứ, 50 lạng bạc, 300 quan tiền.

Thành thần Gia-định tâu rằng các hiệu Mộc đĩnh thuộc thành số binh hơi thiếu, xin lượng giảm lệ thuế ván gỗ. Bèn hạ lệnh giảm cho 1 phần 3.

Đặt thêm các hạng súng ở các đài Kinh thành (98 cỗ súng cùng 3 cỗ nguyên đặt ở đài Thái-bình, cộng 101 cỗ), sai biền binh đóng giữ xây nền súng và làm xưởng chứa súng, chi vật hạng mà làm.

Chuẩn định số biền binh canh giữ cửa Địa-bình: 1 suất đội, 2 suất thập, 15 linh vệ Cẩm y, khí giới đầy đủ, ngày thường ở ngoài cửa cắt lượt canh giữ. Lại phái 3 người linh viện Thượng tứ với một con ngựa trực đợi ở ngoài cửa để sai phái. Ghi làm lệnh.

Chưởng dinh lãnh phó tướng Trung quân hưu trí là Trương Tiến Bửu chết. Bửu là người lão thành, thực thà trung hậu, trải theo chiến trận có công. Vua thương

https://tieulun.hopto.org

lắm, cho 2.000 quan tiền, 5 cây gấm Tống, cấp 3 người phu mộ.

Định lệ kén chọn tôn sinh. Vua dụ bộ Lễ rằng: « Con em tôn sinh đều là chi phái nhà vua, trẫm tử thân chính đến giờ, để ý giáo dục, khiến cho học tập thành tài để nhà nước dùng. Vậy hạ lệnh cho tế tửu và học chính Quốc tử giám chọn người thuần cẩn biết nghĩa lý, không kể văn nghệ hơn kém, đều kê tên tâu lên, đợi chỉ kén dùng. Hệ trưởng các hệ lại chọn con em giỏi bổ thêm vào số tôn sinh. Từ nay lấy các năm dần, tỵ, thân, hợi, mỗi năm một kỳ kén chọn, đều chiếu lệ này mà làm ».

Dựng trạm kinh (ở trong cửa Đông-nam kinh thành).

Hữu tham tri Binh bộ là Hoàng Văn Quyền và tả tham tri Trần Quang Tĩnh có tội phải giáng. Trước là có tên lính trốn đã ba lần, ở bộ tin vào đơn của xã dân nói trốn hai lần, đáng tội giảo mà làm tha, đến lúc việc phát giác, Quyền dụng ý giấu không tâu lên, Tĩnh cũng một mực im lặng, bị thị lang Lê Văn Đức trích ra. Vua bảo thị thần rằng: « Không để ý là lầm lỡ, có để ý là cố phạm. Bộ Binh kiểm xét không thực, không đem việc tâu lên, lại cho giấu đi, là cố ý, không phải lầm lỡ. Giao cho bộ Hình xét bàn ». Khi án dâng lên, vua dụ rằng: « Cái án này lúc mới phát ra, trẫm hỏi tận mặt Hoàng Văn Quyền mà không chịu nói thật, đến lúc ty thuộc thú cung thì sự tình mới rõ rệt. Phàm người bầy tôi thờ vua, nên lấy thành làm đầu, nay làm cái trò dối trá ấy thì đạo làm tôi đã thiếu, còn đáng nói gì nữa ». Bèn giáng Hoàng Văn Quyền làm thiêm sự Hình bộ, bổ đi làm việc ở Hình tào Bắc-thành; Trần Quang Tĩnh thì giáng hàm thị lang, bắt về hưu trí. Lại vì trước đây lãnh Đê chính Bắc-thành, đê công ở Sơn-nam đắp không hợp cách mà không xét ra, bèn cách chức.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XLVII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh hợi, năm Minh-mệnh thứ 8 [1827], mùa thu, tháng 7 mồng 1. Tế thu hưởng.

Vũ khố bàn tâu về công việc thợ ở cục Tạo tác Bắc-thành. Vua sai bộ Hộ bàn lại. Cho là: « Thợ để làm đồ dùng, nhà nước tất phải có, mà chính sách công bằng dùng cho dân nên có phép hoạch nhất. Trong hạt thành năm đinh lấy một, số thợ linh 745 người xin dồn làm 10 hiệu, chia ban mà chi lương. Làm việc ở Kinh thì 6 tháng làm một ban, làm việc ở thành thì 4 tháng làm một ban, thuế lệ đều miễn. Thợ cục Am hiểu số người là 920, nếu có được đòi đến Kinh thì cũng chia ban mà chi lương, thuế lệ đều miễn, nếu không thì phải chịu các thứ thuế ». Lời bàn dâng lên. Vua cho rằng các thợ tự thành đến Kinh, đường sá xa xôi, đổi cho một năm làm một ban; tượng cục thì vẫn theo cũ, không cho đặt làm hiệu; còn thì đều theo lời bàn.

Binh sĩ ở quân thứ Nghệ-an càng ngày càng nhiều người ốm. Bọn kinh lược đại thần Phan Văn Thúy đem việc tâu lên. Vua dụ rằng: « Vạn-tượng là thuộc quốc của ta, cùng khốn chạy về với ta, triều đình không nỡ

https://tieulun.hopto.org

ngồi xem, vì họ mà ra quân là nghĩa giúp người có nạn. Đất ngoài biên lam chướng, cảm nhiễm thế không tránh được, nếu vội vì thế mà giữa chừng bỏ dở, chẳng những phí công trù tính, mà việc làm trước là do chủ trương gì? Vậy hạ lệnh cho trấn thần Nghệ-an phái thêm thầy thuốc mà săn sóc binh sĩ. Bọn ngươi lại phải nghiêm giữ bờ cõi, dò xét cho đích xác sự động tĩnh của người Xiêm mà tâu lên».

Bèn phát 20 cân bạch đậu khấu trong kho nội sai thị vệ đem cấp cho.

Bọn Phan Văn Thúy liền sai người do thám, biết rằng người Xiêm từ khi nghe quân ta đóng áp đất thì để lại tướng là Xú-pha Họa-di cầm vài trăm quân, cùng với em A Nỗ là Ấp Ma-hạt đóng ở thành Vạn-tượng, còn rút về hết. Bèn đem sự trạng tâu lên.

Vua bảo bầy tôi rằng: «Làm việc kinh lược này là lấy thanh thế mà trấn tĩnh ngoài biên. Vừa rồi quân ta mới đến Kỳ-sơn thì Trấn-ninh đã cầu nội phụ. Nay người Xiêm lại tự rút về, chưa từng lấn dân biên thùy của ta, quân ta được tiếng, lại thu được thành hiệu ấy, chính có thể nghỉ việc yên dân, tùy nghi xếp đặt. Vậy dụ cho Đoàn Văn Trường từ Ba-động rút quân, chọn 1.000 quân tinh tráng ở lại giữ châu Qui-hợp. Phan Văn Thúy thì đem đại đội binh tượng về thành tỉnh Nghệ-an nghỉ ngơi».

Quân Nguyễn Văn Xuân và Trần Lợi Trinh đến Trấn-ninh, người Nam-chưởng cũng nghe tiếng rút trước. Tờ tâu vào. Vua dụ rằng: «Trấn-ninh tình hình đã không nghiêm cấp nữa, việc phòng bị hơi thư; nếu để nhiều quân ở đây, cảm nhiễm lam chướng lâu ngày thì ốm đau càng nhiều. Vậy nên theo dụ trước, những việc cần như sửa sang đồn lũy, thu lấy sổ sách hộ khẩu

https://tieulun.hopto.org

thuế khóa, phải trong tuần nhật làm xong, lượng để lại 300 quân sức khỏe, sai một người quản vệ đóng giữ đất ấy. Lại hiểu dụ những man tù mới phụ để họ khỏi ngờ sợ. Bọn người cùng Lê Văn Hoan đều rút về Nghệ-an, cho quân nghỉ sức ».

Cho quốc trưởng Vạn-tượng là A Nỗ đến ở Nghệ-an.

A Nỗ ở Ba-động khẩn thiết xin nương tựa triều đình, bọn Phan Văn Thúy dẻ đạt lên.

Vua bảo bầy tôi rằng: « A Nỗ trú ngụ ở ngoài, ăn sương nằm gió, tình cũng đáng thương; vậy truyền lệnh cho Nghệ-an, làm công quán ở ngoài trấn thành cho A Nỗ ở. Lại cho một đạo sắc dụ, 1.000 lạng bạc, sai Nguyễn Công Tiệp mang đến nơi và đưa A Nỗ về trấn. Ngày A Nỗ đến trấn, cho chọn một người con hay cháu đến Kinh chiêm cận.

Khi trước A Nỗ bỏ nước chạy, em là Ấp Ma-hạt không chịu theo, A Nỗ đem mẹ và 4 người con của Ấp Ma-hạt cùng đi. Đến bấy giờ Ấp Ma-hạt gởi thư cho con A Nỗ là Hạt-xà-bộng mời A Nỗ về nước, lại xin mẹ con nó về để khỏi xiêu giạt. Tướng Xiêm là Xú-pha Họa-di cũng gởi thư cho A Nỗ nói đã xin lỗi vua Xiêm, vua Xiêm đã xá lỗi cho, đừng ngờ nữa. Phan Văn Thúy đem việc tâu lên.

Vua bảo bầy tôi rằng: « Thư ấy lời lẽ hư thực dẫu chưa biết rõ, nhưng A Nỗ đã về với ta, xử trí thế nào cũng nên định sớm. Nay Ấp Ma-hạt đã có thư ấy, nhân cơ hội ấy mà làm thì là trúng khớp. Vả mẹ con nó đã bị A Nỗ bắt giữ, có người khuyên trẫm bảo A Nỗ tha ra thì thế nào? »

Tống Phước Lương tâu rằng: « Di Địch cũng như cầm thú, không lấy nhân nghĩa bảo được; Ấp Ma-hạt

https://tieulun.hopto.org

đương ghét anh nó, thì thương gì mẹ con, giữ lại cũng chẳng ích gì! ».

Phan Huy Thực nói rằng: « Đế vương chế ngự Di Địch, vẫn cần thận cái thuật ràng buộc; chẳng bằng giữ lại một nửa để cho họ còn lòng quyến luyến để ngày sau có chỗ khu xử ».

Vua hỏi Lê Văn Đức và Nguyễn Công Trứ, đều nói như lời của Thực.

Vua nói: « Ý trẫm cũng thế. Phàm tranh thiên hạ thì không đoái đến việc nhà, nên Hán Cao tổ mới có lời nói chén canh (1); nhưng Thái công và Lữ hậu chưa về, nên chưa dám cùng với Sở tử chiến, đến khi bố và vợ đã về rồi, thì lời ước Hồng-câu (2) không đủ tin cậy nữa. Nay Ấp Ma-hạt dẫu muốn chiếm cứ Vạn-tượng, nhưng mẹ con còn xa nhau, dẫu là mọi rợ há không có tình cốt nhục ư? Nếu cho về hết cả, nó không vướng víu gì, ngày khác xử trí cũng khó. Vậy nên dụ cho Nghệ-an truyền dụ cho A Nỗ rằng triều đình sớm tối sẽ đưa về nước, nên tự xét vì cớ gì mà phải chạy, mình tự trách mình, chớ hiềm thù với em và cháu, lại càng nên khéo vỗ về thân quyến bộ lạc để ngày sau sẽ dùng. Lại nên tự viết thư rồi cho một người con Ấp Ma-hạt cùng một vài người bộ lạc thân tín đem thư về, để xem động tĩnh thế nào ».

---

(1) Chén canh: Tức là « bôi canh », xưa Hán Cao tổ và Hạng Vũ tranh nhau thiên hạ, Hạng Vũ bắt bố Hán Cao tổ giữ ở trong quân. Cao tổ đem quân đánh, Hạng Vũ dọa mổ bố Cao tổ, Cao tổ trả lời: « Tôi với anh là anh em, bố tôi cũng là bố anh, có mổ cho tôi một bát canh ».

(2) Hồng-câu ước: Hán Sở giảng hòa, lấy Hồng-câu làm giới hạn, Hồng-câu trở về Đông là Sở, trở về Tây là Hán. Hòa ước ký xong, Sở mới trả Thái công và Lữ hậu về Hán.

https://tieulun.hopto.org

Dụ ấy chưa đến, A Nỗ đã nói trước với quan trấn muốn cho con Ấp Ma-hạt về để dò thăm sự tình.

Vua nghe tin ấy, bảo thị thần rằng: « Trước trẫm ngờ A Nỗ không chịu tha con Ma-hạt nên dụ bảo thả cho về. Nay hắn đã biết như thế, chính hợp ý trẫm. Nếu trời không muốn nước Vạn-tượng loạn lạc, khiến Ấp Ma-hạt nghĩ lại đi đón anh về, ta nhân đó gởi thư cho nước Xiêm và đưa A Nỗ về nước, thì dân ta cũng được nghỉ vai; nếu không thế thì khó lòng tránh khỏi việc binh đao. Vả nó vốn là thần bộc nước Xiêm, nay ta thừa thế mà lấy, không phải là cách hòa hảo với nước láng giềng, sao ta lại làm thế? ».

Bộ lạc Man-cai xin qui phụ nước ta, gởi thư nói vì nước Nam-chưởng cướp phá, xin đem quân bảo hộ, cho được cùng với Trấn-ninh làm dân ngoài biên. Bọn Nguyễn Văn Xuân đem việc tâu lên.

Vua bảo thị thần rằng: « Nước Nam-chưởng chẳng qua nhờ quân Xiêm mà dọa nạt Man-cai, nếu nó sớm biết thanh thế quân ta thì chửa chắc đã dở trò ấy ». Bèn dụ cho bọn Xuân truyền hịch cho Nam-chưởng nói rằng Man-cai đã là thần thuộc của triều đình, những người và súc vật mà Nam-chưởng cướp lấy từ trước phải trả lại ngay ». Lại vỗ về Man-cai, khiến họ yên ở làm ăn.

Hịch ấy đến Nam-chưởng, các tù trưởng hoảng sợ bảo nhau chớ phạm đến bờ cõi của ta, rồi gởi thư đến tạ lỗi.

Tri phủ Hà-hoa là Phan Nhật Tỉnh làm quan tham nhũng, bị dân kiện. Tỉnh hạ minh nói khéo, dân lại thôi không kiện. Trấn thần Nghệ-an đem việc tâu lên, và nói rằng: « Quan phủ huyện là gốc phong hóa. Tỉnh không giữ mình trong sạch, phải van lạy dân, còn có thể diện gì? Dân đã kiện đến quan trên, rồi lại muốn thôi, còn

https://tieulun.hopto.org

có phép tắc gì? Hai điều ấy thực có quan hệ đến phép quan tục dân ».

Vua phê bảo rằng: « Phan Nhật Tĩnh tham lam vô sỉ, lập tức cách chức nghiêm xét; còn kẻ tiểu dân hiếp chế quan trưởng, muốn kiện thì kiện, muốn thôi thì thôi, thói ấy không thể để lớn. Bọn ngươi xét lẽ rất sáng, thực đáng khen, cố gắng đi »!

Án thành, Tĩnh phải tội đồ, người kiện thi phải phạt 80 trượng.

Nguyên tham hiệp Tuyên-quang là Nguyễn Kim Giám bị lỗi phải cách chức về quê, thường hay xui giục kiện cáo, lừa người lấy tiền. Quan Bắc-thành xét được tình trạng, chỉ tên tham tâu.

Vua dụ rằng: « Nó là tay giỏi trong đám điêu toa, người ai cũng ghét; dẫu về luật « điêu toa » tội không đến chết, nhưng gần đây ở thành hạt dân điêu toa điên đảo phải trái, thêu dệt kiện cáo, thậm chí tình người kiêu bạc, giặc cướp nổi lên, chưa hẳn là không bởi lũ này cổ hoặc ». Bèn sai chém.

Dinh thần Quảng-trị tâu rằng lệ thuế sách man Cam-lộ trong hạt hàng năm phải nộp gạo nếp cẩm hơn 100 phương, nộp ở kho Kinh; vả gạo ấy không phải là phẩm vật cung dụng, mà vận tải phiền hà, xin tính giá tiền cho nộp vào kho cho tiện.

Vua y cho. Tự sau lấy đó làm lệ.

Thự hữu thị lang Binh bộ biện lý Binh tao thành Gia-định là Bùi Phổ ốm; lấy tả thị lang Hộ bộ là Hoàng Văn Diễn làm tả thị lang Binh bộ lãnh Binh tào thành Gia-định.

Lấy tham hiệp Bình-định là Hoàng Công Tài làm hiệp trấn Hải-dương, thự tham hiệp Thái-nguyên là Ngô Bá Nhân làm tham hiệp Bắc-ninh.

https://tieulun.hopto.org

Lấy phủ doãn Thừa-thiên là Ngô Phúc Hội làm tả thị lang Lại bộ, thiêm sự hiệp lý dinh vụ Quảng-bình là Đặng Đức Thiệm làm thự phủ doãn Thừa-thiên, nguyên thiêm sự hiệp lý dinh vụ Quảng-nam là Lê Quang làm tham hiệp Bình-định. Phúc Hội sau đổi bổ làm tả thị lang Hộ bộ.

Trấn thủ Nam-định là Đỗ Văn Thịnh, hiệp trấn là Trần Chính Đức, tham hiệp là Vũ Đức Khuê có tội bị miễn chức.

Vua dụ bầy tôi rằng: « Ngày nọ địa phương Nam-định không yên, trẫm lấy sự tật khổ của dân làm lo, hai ba lần dụ bảo bọn Đỗ Văn Thịnh gia tâm trù tính làm việc, mà bọn kia không biết thể ý trẫm mà ra sức vâng làm, tạm dã gia ơn cách lưu để xem sau ra thế nào. Thế mà một mực mờ tối, chẳng chút bận lòng, phải đến khi phái bọn Nguyễn Văn Hiếu đến kinh lược rồi bọn lại tham ô mới không lọt lưới, đau khổ của dân mới được đến tai, bọn ấy hèn kém như thế còn mang trách nhiệm chăn dân một phương sao được. Vậy Đỗ Văn Thịnh, Trần Đức Chính thì triệt về bộ cho ra sức làm việc; Vũ Đức Khuê là kẻ tân tiến, còn có thể thúc dầy lên được, cho giải chức về Kinh lục dùng ».

Lấy vệ úy vệ Trang võ là Hồ Văn Vân làm trấn thủ Nam-định, tham hiệp Ninh-bình là Nguyễn Hựu Nghi làm hiệp trấn Nam-định, thiêm sự Hình bộ là Nguyễn Nhược Sơn làm tham hiệp Nam-định.

Lấy thiêm sự Hộ bộ là Hoàng Quỳnh làm tham hiệp Ninh-bình, thiêm sự Hình bộ là Nguyễn Văn Mưu làm tham hiệp Hải-dương, thiêm sự Công bộ là Nguyễn Công Liên làm hiệp lý dinh vụ Quảng-bình, lang trung Thái thường tự là Phạm Đình Học làm thiêm sự Binh bộ sung biện Binh tào Bắc-thành.

https://tieulun.hopto.org

Giặc trốn ở Bắc-thành là Hoàng Đình Bàng và Nguyễn Tiến Trương bị quan binh các đạo lùng bắt rất gấp. Bàng và đảng nó vài mươi người đêm đến xã Đình-ngũ (thuộc huyện Diên-hà) đòi lương. Phó quản cơ giữ bảo Ba-nông là Nguyễn Đức Trường đem binh dân đến vây bắt được. Trương trốn sang Lục-ngạn, tham tán là Nguyễn Đức Nhuận sai binh dân chẹn bắt, bắt được ở rừng thuộc xã Hồ-lao. Thành thần đem việc tâu lên. Bàng và Trương đều bị lăng trì xử tử, đem đầu đi bêu ở các địa phương Bắc-ninh, Hải-dương, Sơn-nam, Nam-định. Thưởng cho Nhuận một thứ kỷ lục; Trường thì đưa vào bộ để dẫn vào ra mắt, đợi chỉ cất nhắc. Binh dân bắt được Bàng thì thưởng 100 lạng bạc, bắt được Trương thì thưởng 60 lạng bạc, còn các người khác thì thưởng 700 quan tiền.

Vua dụ thành thần rằng: « Vừa rồi thổ phỉ quấy rối, dân hoặc sợ tàn ngược mà nhiều người bị bắt hiếp phải theo. Trẫm nghĩ dân đều là con đỏ của triều đình, đạo thường sẵn có chưa từng dứt mất, cho nên khi cho quân đi đánh thì bày lời hiểu dụ. Rồi thì tướng giặc Phan Bá Vành bị giết, dân sở tại lại biết tố giác và dẫn quan quân đến bắt được đảng nó là lũ Hoàng Đình Bàng, Nguyễn Tiến Trương, lòng dân theo nghĩa thực đáng khen ngợi. Nhân nghĩ năm trước giặc nổi ở Thanh—Nghệ, sau khi huấn dụ thì quan sở tại vỗ dân bắt giặc, trong khoảng mấy tuần một tháng mà giặc trốn bắt hết, lâu nay địa phương ấy được yên. Nay thành hạt bắt được giặc dẫu nhiều, mà dư đảng vẫn chưa hết, Nguyễn Hữu Thận, Trương Văn Minh các ngươi càng nên hiểu dụ nhân dân hết lòng tố bắt giặc giã, và đốc thúc quan binh tìm cách tra bắt, cho giặc cướp sớm bị chặt đầu, không trốn đâu được, để đáp ứng ý trẫm trừ giặc yên dân ».

https://tieulun.hopto.org

Thống chế Thủy quân hưu trí là Đào Văn Lương vào chầu. Lương là người Bình-định, lúc mới trung hưng theo làm việc, từng đi chiến trận, rõ rệt công lao. Vua thương nghĩ đến, cho y phục bằng sa trừu các thứ và sai lính đưa về nhà.

Chợ An-hội bị cháy, cháy lan 90 nhà.

Vua bảo bộ Hộ rằng : « Nơi kinh ấp nhà cháy tuy không đến số 100, mà tai hại cũng đáng thương, vậy gia ơn theo lệ mà phát chẩn ».

Sai phủ doãn Thừa-thiên tra xét các sở phủ đệ sảnh thự trong kinh thành, những chỗ tường bao quanh và đường cái, chỗ nào có nhà tranh của thuộc viên và quân dân ở thì đều bắt dỡ đi, từ sau cấm không được dựng bậy. Làm trái thì phạt 100 trượng, đóng gông một tháng ; cố ý phạm thì trị nặng. Quan mà không răn bảo được thuộc viên thì ghép tội thất sát ; phủ thuộc thì bắt tội trưởng sử. Đề đốc cùng phủ doãn phủ thừa không tra xét được thì phạt bổng 6 tháng ; các viên dịch thì phạt 80 trượng.

Trước dây có chỉ dụ rằng trong kinh thành cùng ngoài quách có nhà cháy, thì lính Thị vệ và lính Thượng tứ mỗi bên một người cùng đi xem xét ; những lính cứu hỏa người nào ra sức hay không, cứ thực làm phiến tâu lên. Bộ Binh nhân tâu rằng : « Những nơi phụ quách ngoài Kinh thành, đi xem hay đi cứu hỏa tất phải ra vào cửa thành, nếu làm thời không có gì làm bằng chứng thì người canh cửa không cho ra ; nếu lại đợi long bài hiệu cửa thì mất nhiều thì giờ ; xin chế cấp cho quân Thị vệ và quân Thượng tứ một lá cờ đỏ nhỏ viết chữ : « Phi trì thám hỏa » (1), hai lá cờ đỏ nhỏ viết chữ « Sát

(1) Phi trì thám hỏa : Chạy nhanh xem xét việc cháy.

https://tieulun.hopto.org

khán cứu hỏa » (1) và một lá cờ đỏ lớn viết chữ « Thừa-thiên cứu hỏa ». Phàm cháy ở những nơi ngoài thành quan giữ cửa các cửa thành thấy chỗ báo hỏa trên kỳ đài treo cờ hiệu đèn hiệu, thì đều theo lệ ban ngày thì đóng chặt cửa thành, ban đêm thì phòng giữ càng nghiêm. Một người lính Thượng tứ lưng cắm lá cờ đỏ « Phi tri thám hỏa », một người lính Thị vệ và một người lính Thượng tứ mỗi người lưng cắm lá cờ đỏ « Sát khán cứu hỏa », đều đi ngựa chạy đến ; một viên quan ở phủ Thừa-thiên đem lính phủ mang lá cờ đỏ « Thừa-thiên cứu hỏa ». Quan giữ cửa xét nhận dích xác, mở cửa cho đi. Người lính thám hỏa về trước để tâu, những người lính cứu hỏa thì đợi lửa tắt mới về. Nếu ban đêm thì cũng xét rõ rồi cho vào, ngày hôm sau làm tờ tâu lên ». Vua theo lời bàn.

Gia hàm Binh bộ tham tri cho Trần Thiên Tải, vẫn lãnh hiệp trấn Sơn-nam. Thiên Tải nhiều lần làm quan các trấn, đều hay xứng chức, nên có mệnh này.

Giặc trốn ở Thanh-hoa là Trần Công Ngôn lén nổi ở Tĩnh-gia, lính phủ đi tuần bắt được. Thưởng cho 80 lạng bạc và 200 quan tiền.

Bắc-thành nước lớn, ba trấn Sơn-tây, Sơn-nam, Nam-định đều vỡ đê, cửa nhà ruộng nương chìm ngập nhiều, cũng có người chết đuối. Thành thần trước phái người đi khắp các nơi mà lượng phát chẩn, rồi đem việc tâu lên.

Vua xem tờ tâu, lấy làm thương xót, xuống dụ cho phi báo rằng : « Đê chính đặt ra ở hạt ngươi là có quan hệ đến đời sống của dân không nhỏ, nhà nước mỗi năm không tiếc phí đến mười vạn tiền và lương để sửa đắp

(1) Sát khán cứu hỏa : Xem xét và chữa cháy.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đê. Thế mà mùa hè mưa lụt, nước sông ngày lên to, đã không phòng bị trước, đến khi đê vỡ lại không phái tào viên đến ngay để trù biện, mà chỉ giao cho ty thuộc thì giữ sao cho khỏi có tệ tùy tay nặng nhẹ được? Đến khi tâu báo lại không cho ngựa trạm phi đệ. Thử nghĩ xem tai nạn của dân có việc gì hơn việc ấy không? Ngựa trạm chỉ dặt không à! Huống lại Đê chính đã có chuyên trách mà trong tập tâu không có một lời tham hặc. Nguyễn Đức Hội cũng ký tên vào tờ tâu, có thể bảo là mặt dày. Có bề tôi như thế, trẫm không thể không nhận lỗi thay các ngươi. Nay Nguyễn Hữu Thận các ngươi nên gia tâm trù tính việc cứu chữa, đê điều có chỗ nên sửa thì sửa, nhân dân có chỗ nên phát chẩn thì phát, thóc giống chỗ nào nên cấp thì cấp, hết thảy mọi việc nên làm phải cho thỏa đáng thì mới có thể chuộc được lỗi trước ».

Lại dụ hai bộ Hộ Binh rằng: « Trẫm từ nối ngôi đến giờ nước sông chảy thuận, đều vui sóng êm. Vừa rồi chợt tiếp tờ sớ Bắc-thành báo tin vỡ đê, lòng sợ tay run, cơ hồ không phê bảo được. Lại nghĩ Bắc-thành thổ phì mới yên, giá gạo đắt đỏ, nay lại bị nạn nước lụt thì dân ta chịu sao nổi. Đã xuống dụ sai phát chẩn ngay để nhân dân không phải khóc lóc; duy trong tờ tâu không nói rõ nơi nào bị nạn nặng nhẹ, khiến ta lại thêm nóng ruột ». Lập tức sai lính thị vệ chạy ngựa trạm đi hỏi.

Kế đến sớ phát chẩn ở Nam-định đệ lên.

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Xem tờ tâu tình hình của dân bị lụt, rất là thương xót, mà phát chẩn không được nhiều, nhân dân chưa khỏi túng thiếu. Vậy dụ cho trấn thần cấp thêm, không cứ đàn ông, đàn bà, già trẻ, người chết đuối thì cấp 3 quan tiền, người đói mà rất nghèo cấp mỗi người 2 quan tiền 1 phương gạo, người nghèo vừa

https://tieulun.hopto.org

cấp 1 quan tiền 1 phương gạo. Còn Sơn-nam, Sơn-tây chưa thấy tâu báo, nếu đợi sở đến rồi mới xuống chỉ thì những dân chim đắm đói khát há chẳng mất công chờ đợi ư? Vậy cho theo lệ này mà cấp ».

Con đê riêng ở xã Bình-tuyền trấn Thái-nguyên cũng vỡ, dân đói. Thành thần xin theo lệ Nam-định phát chẩn. Vua y cho.

Đô thống chế Tả dinh quản Thần sách lãnh án trấn Thanh-hoa là Tôn thất Dịch chết. Dịch là thân thần cũ có công, vua rất qui mến. Dịch ở Thanh-hoa, có lệnh vời, chưa kịp lên đường thì chết. Vua nghe tin thương xót không xiết, cho 1.000 quan tiền, 5 cây gấm Tống, 10 tấm lụa, 30 tấm vải, 50 cân sáp, 500 cân dầu, sai quan sở tại cho linh đưa về quê chôn.

Đổi hai đội Tiền thuận nhị và tứ lệ vào sổ linh Thanh-hoa. Hai đội ấy là bộ hạ của Nguyễn Văn Hiếu. Hiếu trước làm trấn thủ Thanh-hoa, đem hai đội ấy đi theo, đến khi có chỉ gọi về Kinh, giao lại cho Tôn thất Dịch cai quản, đến nay Dịch chết, mới đổi lệ như thế.

Lấy viện sử viện Thượng trà là Lê Thuận Tĩnh làm vệ úy, trật chánh tam phẩm, vẫn lãnh viện Thượng trà, kiêm quản các đội Tiểu sai, Ngân thương, Tài hoa, Việt tường, Dực hùng, Dực nhuệ, Ứng sai, Phú thuận thuộc vệ Tả hộ, thự phó vệ úy vệ Phi kỵ là Nguyễn Văn Hòa làm phó vệ úy vệ Long võ hậu, phó vệ úy vệ Kiêu kỵ là Vũ Văn Giải làm phó vệ úy vệ Phi kỵ, vẫn kiêm quản các đội Thượng thiện, Tân sài, sung hành tẩu xứ Ngân bài thị vệ.

Đặt thêm lại dịch ty Thừa biện phủ Tôn nhân: chánh bát cửu phẩm thư lại, mỗi chức thêm 2 người, vị nhập lưu thư lại thêm 15 người (Trước đặt 2 tư vụ, 1 bát phẩm thư lại).

https://tieulun.hopto.org

Bắt đầu đặt huấn đạo các huyện Long-xuyên, Kiên-giang ở trấn Hà-tiên, theo lời xin của thành thần Gia-định.

Lấy từ tế đại sứ Từ tế ty là Tôn thất Điêu làm hữu thị lang Lễ bộ, vẫn quản lý Từ tế ty, quyền biện việc Tôn nhân phủ, Thượng bảo tự thiếu khanh là Tôn thất Bạch làm thự Tả thị lang Lại bộ, thiêm sự Nội vụ là Lê Bá Tứ làm thự hữu thị lang Công bộ, vẫn quản lý việc phủ Nội vụ phủ.

Đổi tên xã Minh-hương 明香 ở các địa phương làm xã Minh-hương 明鄉.

Bổ người Tây-dương là Phú-hoài-nhân làm chánh thất phẩm thông dịch ty Hành nhân, Tây-hoài-hoa và Tây-hoài-hóa làm tùng thất phẩm thông dịch ty Hành nhân, mỗi tháng cấp cho mỗi người 20 quan tiền, 4 phương gạo lương, 1 phương gạo trắng, sai phủ Thừa-thiên trông coi, cấm không được ra ngoài dạy học trò để truyền giáo (Bọn Hoài-nhân đều là tên họ vua cho).

Triệu tả thị lang Hình bộ quyền lãnh Hình tào Bắc-thành là Nguyễn Công Trứ về Kinh bổ dùng; tả thị lang Binh bộ quyền lãnh Binh tào là Nguyễn Đức Nhuận vẫn về thành làm việc.

Người Phong-lộc dinh Quảng-bình là Trần Đăng Luật đem bài sấm và sách thái binh của cha để lại dâng lên. Vua xem bảo rằng: « Bài thái binh sách đã không có điều gì đáng lấy, còn như sấm là chuyện quái gở không thường, nhà nước đã nghiêm cấm để dứt mối đi. Nay lời sấm này, dầu phụ hội việc cũ, không quan hệ đến triệu tương lai, nhưng cái mầm mống ấy không nên để lớn. Theo phép thì phải tội chết, nhưng nghĩ kẻ tiểu dân không biết, tưởng là sách qui báu mà đem dâng, đã không phải tự nó làm ra, mà cũng chưa truyền bá cho ai, tình còn nên tha, sai đánh 100 trượng mà tha cho về ».

https://tieulun.hopto.org

Miễn cho thuyền vận tải Bắc sang năm không phải chở gạo về Kinh.

Dụ rằng: « Từ trước đến nay hàng năm thuyền vận tải Bắc chở gạo vào Kinh để chi lương bổng. Nay kho Kinh ngày thấy đầy đủ, mà tô thuế ở Bắc-thành liền năm cho giảm bớt nhiều thì kho ở thành chứa trữ dã không được như trước, nếu không trù tính trước, một khi gặp mất mùa đói kém thì lấy gì mà phát chẩn. Vậy miễn cho một lần chuyên chở gạo sang năm. Còn lương bổng ở Kinh thì chi cấp thế nào, cho bộ Hộ bàn định cho ổn ».

Bộ thần xin: « Tự tháng 8 năm nay đến cuối sang năm đều phát lương bằng thóc, đợi đến năm Minh-mệnh thứ 10 [1829], gạo ngoài Bắc chở vào, bấy giờ sẽ phát lương bằng gạo ».

Quan Tào chính lại tâu: « Thuyền vận tải Bắc sang năm dã miễn chở của công, thuyền nào muốn đi buôn thì xin thu tiền ban như lệ thuyền vận tải Nam ». (Theo lệ thóc chở 1 thùng thì nộp tiền ban 2 quan).

Vua đều y cho.

Đóng 20 chiếc thuyền hải đạo. Cấp 2.000 quan tiền cho các quân sắm vật liệu dựng xưởng tạm.

Định lệ đại tu(1) tiểu tu(2) cho xưởng đóng thuyền ở Kinh.

Trước vua sai bộ Công hội cùng Văn thư phòng, viện Thượng trà và đội Tiểu sai đi khám xưởng thuyền các quân, chia hạng đánh giá và định niên hạn sửa chữa. Đến nay bộ Công bàn tâu: « Thuyền lớn thuyền nhỏ cần phải dựng xưởng là 256 sở, xin định làm bốn hạng, phân biệt cấp tiền theo giá (một sở hạng nhất tiền 250 quan,

---

(1) (2) Đại tu, tiểu tu: sửa chữa nhiều là đại tu, sửa chữa ít là tiểu tu.

https://tieulun.hopto.org

hạng nhì 200 quan, hạng ba 150 quan, hạng tư 70 quan). Nhưng công việc nhiều và nặng nề, chưa có thể một loạt làm xong, nên chia làm 3 năm mà làm. Lại lấy năm dựng xưởng mà bắt đầu khoa, cứ 3 năm một khoa tiểu tu, 6 năm một khoa đại tu ; sau đại tu lại tiểu tu, sau tiểu tu lại đại tu, hết vòng lại bắt đầu ; đều cứ ngày bắt đầu dựng mà ứng cấp số tiền, tiểu tu thì 3 phần 10, đại tu thì 5 phần 10. Ở trong ấy có thuyền hiệu Ba lãng và thuyền hải đạo lớn, gặp khi sai phái thì phải dỡ xưởng mới hạ được thuyền xuống bến, đến khi thuyền về lại làm xưởng lại, nếu không phải năm đại tu tiểu tu thì cấp cho 1 phần 10 tiền. Đến như các hiệu thuyền Đại trung bảo cùng thuyền bọc đồng làm xưởng ở dưới nước thì không thể nhất khái theo lệ ấy, xưởng to cấp tiền 70 quan, xưởng nhỏ 40 quan, hàng năm sửa chữa cấp cho 1 phần 10 ». Tờ tâu dâng lên. Vua cho theo lời bàn mà làm.

Trấn Bình-định gạo đắt. Sai thự lang trung Hộ bộ là Lê Văn Lễ, chủ sự Lại bộ là Nguyễn Chí Lý, đi hội với trấn thần phát ra 20.000 hộc thóc kho cho dân nghèo vay. Bọn Lễ đã đi. Vua lại bảo bộ Hộ rằng : « Chính sách cứu đói cần phải có nhiều cách cứu chữa ; nhà nước mua vật hạng mà trả bằng thóc cũng là một cách làm giàu cho nước và lợi cho dân. Nên truyền dụ cho bọn Lễ xem những vật hạng ở hạt ấy có thứ gì cần dùng thì bình giá mà mua, giá 1 quan tiền thì cấp 1 hộc thóc ».

Bắt đầu đặt viên dịch ở Quốc tử giám : Giám thừa 2 người trật chánh thất phẩm, điển bạ 2 người trật tùng bát phẩm, điểm tịch 2 người trật tùng cửu phẩm, vị nhập lưu thư lại 10 người.

Sai thượng thư Công bộ là Trần Văn Tinh kiêm lãnh ấn triện Binh bộ ; miễn cho Lương Tiến Trường không phải quyền lãnh.

https://tieulun.hopto.org

Lấy phó đô thống chế gia hàm đô thống chế Tiền phong là Trương Văn Minh làm đô thống chế Tiền dinh quân Thần sách, vẫn chuyên quản biền binh Bắc-thành.

Sai đình thần kén chọn giám sinh tọa giám có thể lực dung kén, được 29 người, đưa sang bộ Hộ phân phái đi hậu bổ các địa phương. Lại chuẩn định từ nay phàm giám sinh tọa giám, được thăng bổ hay bị lỗi phải cách, thì mũ áo thanh khâm nhà nước cấp phải chiếu lệ nộp trả, người ốm chết thì cho đem theo.

Cấp lễ phục và áo mũ cho biền binh đội Trung vệ nhị và hai đội Tiền vệ nhất và nhị vệ Hộ lăng (3 bộ lễ phục suất đội, áo mũ binh đinh mỗi đội 37 bộ) ; định 6 năm một lần thay.

Lại chế lễ bộ đại giá.

(1. Các thứ làm lại : Cờ ngũ hành 20 lá, cờ vân cầm 25 lá, cờ sao 5 lá. cờ phong vân lôi vũ 4 lá, cờ thanh long, chu tước, bạch hổ, huyền vũ 4 lá, cờ bát quái 8 lá, cờ liệt tú 28 lá, cờ bắc đẩu 1 lá, cờ nhật nguyệt mỗi thứ 1 lá, cờ cửa 8 lá, cờ chiêng trống đều 1 lá, cờ cảnh tất 2 lá, giáo có ngù lông 8 cái, búa có ngù lông 8 cái, cờ tín phan 4 lá, cờ giáng dẫn phan 4 lá, cờ cáo chỉ phan 4 lá, cờ phu giáo phan 4 lá, gậy đầu rồng 8 cái, cờ lệnh vàng 4 cái, cờ báo vĩ phan 4 cái, tán vóc 10 cái, cờ tĩnh túc 2 cái, gậy kim ngô 16 cái, gậy ngự trượng 16 cái, đinh ba nằm 16 cái, gậy cốt đóa 16 cái, đinh ba đứng 16 cái, búa thếp vàng 16 cái, rìu thếp vàng 16 cái, cờ mao tiết 4 lá, cờ ngọc tiết 4 lá, tán lụa vàng thêu chín rồng cán cong 4 cái, tán tròn đoạn vàng 20 cái, lọng lụa vàng thêu hoa năm mây 4 cái, quạt loan phượng đỏ vàng mỗi thứ 2 cái, quạt đuôi trĩ 2 cái, quạt lông công 2 cái, quạt đơn long đỏ vàng mỗi thứ 2 cái, quạt lưỡng long đỏ vàng mỗi thứ 2 cái, quạt chữ thọ vàng 2 cái, quạt chữ

https://tieulun.hopto.org

phúc đỏ 2 cái, lọng đi mưa rồng vàng 8 cái, giáo đuôi báo thếp vàng 12 cái, cờ rồng ngũ sắc 6 cái, cờ rồng mây ngũ sắc 20 cái, cờ rồng mây sắc đỏ 20 cái.

2. Các thứ mới chế: Cờ Trung nhạc, Nam nhạc, Đông nhạc, Tây nhạc, Bắc nhạc, mỗi thứ 1 lá, cờ Nam hải, Đông hải, Tây hải, Bắc hải, mỗi thứ 1 cái, cờ Trung trấn, Nam trấn, Đông trấn, Tây trấn, Bắc trấn, mỗi thứ 1 lá, cờ Nam độc, Đông độc, Tây độc, Bắc độc, mỗi thứ 1 lá, cờ Thiên mã, cờ Thiên lộc, cờ Bạch tượng, cờ Thanh sư, cờ Xích hùng, cờ Hoàng bi, cờ Du lân, cờ Tường phượng, cờ Bạch trạch, cờ Sô ngu, cờ Tịch tà, cờ Giốc đoan, mỗi thứ 1 lá, cờ Thúy hoa 2 lá, cờ Tiến thiện, cờ Nạp ngôn, cờ Phu văn, cờ Chấn võ, cờ Bao công hoài viễn, cờ Hành khánh thi huệ, cờ Minh hình bật giáo, cờ Giáo hiếu biểu tiết, mỗi thứ đều 2 lá, cờ ngũ sắc 20 lá, giáo có ngù 4 cái, biểu kim tiết 4 cái).

Đổi định lệ thưởng phạt vệ Giám thành đi công sai.

Từ trước đến nay vệ Giám thành đến các địa phương để ngắm đo vẽ đồ bản, thì theo đường đi xa gần, việc làm khó dễ, chia thành hạng mà phát tiền gạo. Vua bảo bộ Hộ rằng: « Bọn ấy đi làm việc, giỏi hay không đến lúc làm việc xong mới biết, nếu nhất khái cấp trước thì lấy gì mà tỏ khuyên răn. Cho từ nay vệ Giám thành vâng phái nhân viên chỉ nên cho tiền lộ phí, đợi đến lúc xong việc về, xét xem siêng năng hay lười biếng, giỏi giang hay hèn kém mà thưởng phạt theo cấp bực.

Lấy phó vệ úy vệ Long thao là Trần Văn Hựu làm vệ úy vệ Tráng võ, phó vệ úy vệ Hổ lược là Bùi Công Huyên làm phó vệ úy vệ Long thao.

Các trấn Sơn-nam, Nam-định, Hải-dương, Bắc-ninh, Sơn-tây, cùng phủ Hoài-đức ở Bắc-thành, giá gạo mỗi ngày càng cao, dân có vẻ đói. Thành thần bàn xin mở kho thóc giảm giá bán cho dân.

https://tieulun.hopto.org

Vua giao xuống đình thần bàn lại, cho là bán thóc cũng là việc cứu đói, nhưng dân nghèo không có tiền không được nhờ ơn, chẳng bằng cho dân vay tiện hơn.

Vua cho là phải. Sai bộ thuộc đem lính thị vệ chia đi các trấn, duy phủ Hoài-đức dân ít thì sai quan Bắc-thành tự phái quan thuộc. Tất cả cho vay thóc hơn 150.000 hộc. (Sơn-nam 30.100 hộc, Nam-định 35.900 hộc, Hải-dương 21.800 hộc, Bắc-ninh 36.600 hộc, Sơn-tây 29.300 hộc, phủ Hoài-đức 4.800 hộc).

Vua dụ rằng: « Bắc-thành thổ phì mới yên, lại gặp vỡ đê; nay đương lúc giáp hạt, giá gạo lại đắt, kẻ tiểu dân nghèo đói thực cũng đáng thương. Đã theo lời đình thần bàn, chiếu theo số dân mà cho vay thóc mỗi người 1 hộc. Phái viên các ngươi cùng các quan trấn phủ huyện nên để ý làm việc, chớ để lũ lại mọt hào cường nhân cơ hội làm bậy. Thành thần càng nên hết lòng đốc sức. Nhất thiết những thói tệ noi theo từ trước đến nay phải hết sức dứt bỏ đi để dân ta được nhờ ơn thì khá ».

Trấn Hưng-hóa gạo cũng đắt, thành thần quyền nghị phát thóc cho bốn huyện Văn-chấn, Yên-lập, Trấn-yên, Thanh-xuyên vay, rồi tâu lên.

Vua phê bảo rằng: « Sở kiến ấy cũng hợp thể thống đại thần, thực hợp lòng trẫm; nếu ngoài đó còn có tình hình khó khăn thì cho theo lời bàn ở trên mà làm ».

Thành thần lại tâu rằng dân đương thiếu ăn, lúa mùa còn chậm, xin thuê lấy gỗ đá làm thêm lò đúc tiền để nhóm dân nghèo.

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Lấy công thay chẩn cũng là một cách cứu đói tốt. Cho theo lời xin mà làm ».

Lấy phó vệ úy vệ Ban trực tả là Hồ Văn Lân làm phó vệ úy vệ Diệu võ, cai đội vệ Ban trực tiền là Trần Đức Vịnh làm phó vệ úy vệ Cường võ, phó vệ úy vệ Hùng cự nhị là Đặng Phúc Cẩn làm phó vệ úy vệ Tiền bảo nhất.

https://tieulun.hopto.org

Sai bộ Hộ truyền dụ cho Bắc-thành, từ nay phàm người buôn có bán kẽm thì cứ 9.000 cân kẽm phải kèm thêm 1.000 cân đồng đỏ, đồng không đủ số cũng cho tính rút giá đi mà mua; hoặc lấy khối đồng đỏ Tụ-long cùng lấy đồng ấy làm thành nồi đồng và vung mà đem bán thì cũng như thế; duy tiền đồng nước Thanh thì chiếu giá mà mua, không ở lệ nộp đồng kèm với kẽm.

Thự tế tửu Quốc tử giám là Phạm Đình Hổ ốm.

Vua thấy kỳ hạch đến nơi, đặc sai tham tri Hoàng Kim Hoán làm chủ khảo, phủ thừa Phan Bá Đạt, lang trung Vũ Huy Quỳnh, thị độc Trương Đăng Quế, sung đồng khảo, sau khi tế Đinh mùa thu thì khảo hạch các giám sinh tọa giám cùng học sinh các hạt cử lên năm nay ở nhà Di Luân, phân biệt thứ bực làm sách tâu lên.

Tháng 8, chuẩn định bộ Công tự nay sổ chi thu về ván gỗ và thuyền ghe một năm cứ cuối năm làm sổ tính gộp một lần mà bớt sổ nửa năm đi.

Định lệ lương thợ ở Nội vụ phủ, lấy công việc nhiều ít làm thứ bực (*Hạng nhiều việc*: thợ may, thợ thêu, mỗi người mỗi tháng 10 quan tiền 1 phương gạo; *hạng hơi nhiều việc*: thợ mũ vóc, thợ bí tất, thợ dệt tơ, thợ đèn hoa, thợ nhuộm, thợ nhuộm nhung tơ, thợ nhuộm lĩnh thâm, mỗi người mỗi tháng 1 phương gạo; *hạng ít việc*: không kể số người, thợ mũ cả ban mỗi tháng 5 phương, thợ bao tóc 1 phương gạo, thợ mũ vàng 2 phương gạo, thợ hoa tơ hồng 3 phương gạo).

Định lệ tuất cho các viên tử sổ Hoa danh (Con quan nhất phẩm, cấp tiền 15 quan; con quan nhị phẩm, 10 quan; con quan tam tứ phẩm, 5 quan).

Sai bộ Binh thông dụ cho các nha môn từ nay có việc quan khẩn cần phải tâu ngay, mà trưởng quan hay tá

https://tieulun.hopto.org

nhị đã được mệnh vào chầu ở điện Văn-minh, điện Võ-hiển, hoặc nhà Duyệt thị, cùng những chỗ nghiêm mật, thì ty thuộc không được thiện tiện vào, cho đứng đợi ở ngoài cửa, đợi có thái giám thị vệ ra vào thì gởi chuyển giao để đạt, chớ để chậm nhỡ việc.

Định lệ lương cho binh lính và tiểu mục ở các tượng vệ tượng cơ trong ngoài (18 tuổi trở lên là binh lính, mỗi tháng cấp 1 quan tiền 1 phương gạo ; 12 tuổi đến 17 tuổi là tiểu mục, tự 12 tuổi đến 15 tuổi, mỗi tháng cấp 5 tiền 15 bát gạo, 16 đến 17 tuổi, mỗi tháng cấp 5 tiền 1 phương gạo).

Sắc rằng phàm tiểu mục phải là con biền binh cưỡi voi vốn theo nghề ấy mới được sung bổ ; nếu cho người ngoài lộn vào thì quản quan bị phạt.

Tham hiệp Nghệ-an là Lê Nguyên Hy bị miễn chức. Trước đây có thuyền vận tải Bắc bị gió mắc cạn ở cửa Sót, dân ven biển cướp lấy gạo lương. Hy đi khám, bỏ đấy không xét. Hiệp trấn là Nguyễn Khoa Hào đem việc ấy hặc tâu. Hy lại sai người đến Kinh kêu, đổ cho Khoa Hào hiềm thù làm hại.

Vua nói rằng : « Hy cùng Khoa Hào gièm pha lẫn nhau, khó cùng nhau làm việc ». Sai giải chức về Kinh, giao bộ Hình xét nghĩ. Án thành, Hy bị giáng bổ viên ngoại lang Hộ bộ.

Lấy tham hiệp Thanh-hoa là Hồ Hựu làm tham hiệp Nghệ-an, thự tả thị lang Lại bộ là Tôn thất Bạch lãnh tham hiệp Thanh-hoa.

Cho trấn Nghệ-an 6 chiếc thuyền hiệu Ba lãng.

Ban những thơ ngự chế mới khắc cho các hoàng thân tước công và đường quan sáu bộ.

Bộ thần dâng biểu tạ.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: « Thơ trẫm làm không cần khéo léo, chỉ luôn miệng ngâm ra để nói chí mình thôi. Những bài ban cho ấy đều nói về việc kính trời lo dân, mong lạnh cầu mưa, để các khanh biết ý trẫm, không phải vụ lời văn hoa mà đua hay với văn sĩ đâu. Các khanh đã tạ trước mặt ta là đủ rồi, cần gì làm biểu, chỉ thêm văn sức. Nếu ngẫm nghĩ những bài thơ ấy mà biết trẫm khó nhọc, thì nên cảm động mà thi thố mưu mô để giúp trẫm những việc không nghĩ đến, cho chính sự tốt đẹp, trong ngoài yên vui, thế là trẫm cho thơ mới không phải là vô ích, thì trẫm vui mừng biết là nhường nào. Nếu chỉ trang sức hư văn thì sợ văn võ trên dưới sẽ chơi đùa trễ nải, không bắt chước được thói Đường Ngu nối hát vui mừng thì cũng vô ích, trẫm chẳng khen đâu. Tự sau có cho thơ văn gì, không phải trần tạ nữa ».

Vua cùng thị thần bàn đạo trị dân, dụ rằng: « Trước siêng sau lười là thói thường người ta, thịnh suy cũng bởi đó. *Kinh Thi* có câu rằng: « Chẳng ai không có đầu tốt mà ít có cuối tốt! » Xem đế vương đời trước thì thường thường nghiệm được. Như Đường Minh-hoàng vốn có tiếng là ông vua chăm chỉ, đời Khai-nguyên về trước thì dậy sớm làm việc, đời Thiên-bảo về sau sinh ra ham chơi, vẫn một người ấy, mà trước sau khác hẳn. Trẫm thường soi gương ấy để giữ tốt ở sau, thường lo sức không kham nổi, sẽ khiến người đời sau lại lấy lời ta cười Minh-hoàng mà cười ta ».

Lấy tả thị lang Hình bộ là Thân Văn Duy làm tả thị lang Lại bộ.

Cho Nguyễn Công Thiện làm thiêm sự Hộ bộ.

Triệu hiệp trấn Thanh-hoa là Đặng Văn Thiêm và tham hiệp Ninh-bình là Hoàng Quỳnh về Kinh. Lấy hữu tham tri Lại bộ là Hoàng Kim Hoán lãnh hiệp trấn

https://tieulun.hopto.org

Thanh-hoa, thiêm sự Hình bộ là Trần Danh Bưu làm tham hiệp Ninh-bình.

Định quan chế văn giai võ giai.

Vua dụ bầy tôi rằng: « Từ xưa đặt quan chia chức, trong ngoài lớn nhỏ thể thống theo nhau, cốt để nên công được việc, đó là điển lớn của triều đình. Đức Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta thống nhất bờ cõi, từng đã chuẩn định quan chế văn võ, song lần đầu dựng đặt chưa được kỹ càng. Nay đất nước thăng bình, nhà nước nhàn rỗi, đáng nên tỏ rõ chế độ đời thái bình để mãi về sau, các khanh nên hết lòng bàn kỹ tâu lên ».

Đình thần bèn xem xét quan chế đời Gia-long và những chức danh mới đặt từ năm Minh-mệnh thứ 1 trở đi, tham khảo quan chức biểu các đời, châm chước bàn định phẩm hàm mỗi giai từ chánh nhất phẩm đến tùng cửu phẩm. Tờ tâu dâng lên. Vua cho theo lời bàn mà làm.

1. Văn giai. Chánh nhất phẩm: Cần chánh điện đại học sĩ, Văn minh điện đại học sĩ, Võ hiển điện đại học sĩ, Đông các đại học sĩ, cáo thụ(1) Đặc tiến vinh lộc đại phu.

Tùng nhất phẩm: Hiệp biện đại học sĩ, cáo thụ Vinh lộc đại phu.

Chánh nhị phẩm: Lục bộ thượng thư, Đô sát viện tả hữu đô ngự sử, cáo thụ Tư thiện đại phu.

Tùng nhị phẩm: Lục bộ tả hữu tham tri, Đô sát viện tả hữu phó đô ngự sử, cáo thụ Trung phụng đại phu.

Chánh tam phẩm: Tả hữu thị lang sáu bộ, Hàn lâm viện chưởng viện học sĩ, Hàn lâm viện trực học sĩ, Thông chính sứ ty Thông chính sứ, Đại lý tự khanh,

(1) Cáo thụ: Cáo mệnh của triều đình cho tước hiệu.

https://tieulun.hopto.org

Thái thường tự khanh, Nội vụ phủ thị lang, Vũ khố thị lang, Thiêm sự phủ thiêm sự, Thừa-thiên phủ phủ doãn, các trấn hiệp trấn, cáo thụ Gia nghị đại phu.

Tùng tam phẩm: Thượng bảo khanh, Quang lộc tự khanh, Thái bộc tự khanh, cáo thụ Trung nghị đại phu.

Chánh tứ phẩm: Hồng lô tự khanh, Đại lý tự thiếu khanh, Thái thường tự thiếu khanh, Quốc tử giám tế tửu, Lục bộ Lang trung, Hàn lâm viện thị độc học sĩ; Nội vụ phủ lang trung, Vũ khố lang trung, Thiêm sự phủ thiếu thiêm sự, Tào chính ty Tào chính sứ, Thương bạc ty thương bạc sứ, Tôn nhân phủ phủ thừa, Thừa-thiên phủ phủ thừa; các trấn tham hiệp, Hoàng tử phủ trưởng sử; Thân công phủ trưởng sử, cáo thụ Trung thuận đại phu.

Tùng tứ phẩm: Thượng bảo thiếu khanh, Quang lộc tự thiếu khanh, Thái bộc tự thiếu khanh, Quốc tử giám tư nghiệp, Hàn lâm viện thị giảng học sĩ, Tử tế ty tử tế sứ, Hoàng tử phủ phó trưởng sử, Thân công phủ phó trưởng sử, cáo thụ Triều liệt đại phu.

Chánh ngũ phẩm: Hồng lô tự thiếu khanh, Lục bộ Thanh lại ty viên ngoại lang, Hàn lâm viện thị độc, Lục khoa cấp sự trung, Các đạo giám sát ngự sử, các trấn đốc học, Đại lý tự viên ngoại lang, Thái thường tự viên ngoại lang, Quang lộc tự viên ngoại lang, Thái bộc tự viên ngoại lang, Nội vụ phủ Thanh thận ty viên ngoại lang, Vũ khố Thanh thận ty viên ngoại lang, Tử tế ty tử tế phó sứ, Thái y viện ngự y, Khâm thiên giám giám chinh, Tào chính ty tào chính phó sứ, cáo thụ Phụng nghị đại phu.

Tùng ngũ phẩm: Hàn lâm viện thừa chỉ, Hàn lâm viện thị giảng, Miếu lang, các phủ tri phủ, Thái y viện

https://tieulun.hopto.org

phó ngự y, Khâm thiên giám giám phó, Cẩm y tri bạ, Thị trung tri bạ, cáo thụ Phụng thành đại phu.

Chánh lục phẩm : Lục bộ Thanh lại ty chủ sự, chủ sự Đại lý tự chủ sự, Thái thường tự chủ sự, Quang-lộc tự chủ sự, Thái bộc tự chủ sự, Hồng lô tự chủ sự, Nội vụ phủ Thanh thận ty chủ sự, Tào chính Thanh cần ty chủ sự, Thương bạc ty chủ sự, Các phủ phủ đồng tri, Kinh huyện tri huyện, Khâm thiên giám ngũ quan chính, Hộ thành binh mã ty chủ sự, Thị nội tri bạ, Kiên kỳ tri bạ, Phi kỵ tri bạ, Thần sách tri bạ, sắc thụ (1) Thừa vụ lang.

Tùng lục phẩm : Hàn lâm viện tu soạn, Các huyện tri huyện, Kinh huyện huyện thừa, Quốc tử giám học chính, Giám thành tri bạ, Võng thành tri bạ, Chư quân tri bạ, Chư thành trấn đạo, vệ cơ tri bạ, Thừa-thiên phủ tả hữu thông phán, Chư thành trấn đạo tả hữu thông phán, Thổ tri phủ, sắc thụ Văn lâm lang.

Chánh thất phẩm : Hàn lâm viện biên tu, Lục bộ Thanh lại ty tư vụ, Đô sát viện lục sự, Đại lý tự tư vụ, Thái thường tự tư vụ, Quang lộc tự tư vụ, Thái bộc tự tư vụ, Hồng lô tự tư vụ, Nội vụ phủ Thanh thận ty tư vụ, Vũ khố Thanh thận ty tư vụ, Tào chính Thanh cần ty tư vụ, Thương bạc ty tư vụ, Quốc tử giám giám thừa, Các huyện huyện thừa, Khâm thiên giám linh đài lang, Các phủ giáo thụ, Hộ thành binh mã ty tư vụ, Hoàng tử phủ Văn hàn ty tư vụ, Tôn nhân phủ Thừa biện ty tư vụ, Thừa-thiên phủ tả hữu kinh lịch, các thành trấn đạo tả hữu kinh lịch, sắc thụ Trung sĩ lang.

Tùng thất phẩm : Hàn lâm viện kiểm thảo, Miếu thừa, Thái y viện y chính, Chiêm hậu ty linh đài lang các

(1) Sắc thụ : sắc mệnh của triều đình cho tước hiệu.

https://tieulun.hopto.org

thành trấn đạo, hiệp thủ các quan tấn, thổ tri châu, thổ tri huyện, sắc thụ Trưng sĩ tá lang.

Chánh bát phẩm: Các huyện huấn đạo, chánh bát phẩm thư lại Lục bộ Thanh lại ty, chánh bát phẩm thư lại Đại lý tự, chánh bát phẩm thư lại Thái thường tự, chánh bát phẩm thư lại Quang lộc tự, chánh bát phẩm thư lại Thái bộc tự, chánh bát phẩm thư lại Hồng lô tự, chánh bát phẩm thư lại Nội vụ phủ Thanh thận ty, chánh bát phẩm thư lại Vũ khố Thanh thận ty khố, chánh bát phẩm thư lại Tào chính Thanh cần ty, chánh bát phẩm thư lại Thương bạc ty, chánh bát phẩm thư lại Khâm thiên giám, chánh bát phẩm thư lại Từ tế ty, ngoại khoa y chính Thái y viện, chánh bát phẩm thư lại Hoàng tử phủ Văn hàn ty, chánh bát phẩm thư lại Tôn nhân phủ Thừa biện ty, chánh bát phẩm thư lại Thừa-thiên phủ, chánh bát phẩm thư lại các thành trấn đạo, tri sự các phủ, chánh bát phẩm hành nhân Hành nhân ty, sắc thụ Tu chức lang.

Tùng bát phẩm: Hàn lâm viện điển bạ, Văn miếu tự thừa, Quốc tử giám điển bạ, Thái y viện y phó, tùng bát phẩm thư lại cầm y, tùng bát phẩm thư lại Thị trung, tùng bát phẩm thư lại Hộ thành binh mã ty, tùng bát phẩm thư lại Hoàng tử phủ Văn hàn ty, Thân công phủ chủ bạ, tri sự các huyện, thổ huyện thừa, sắc thụ Tu chức tá lang.

Chánh cửu phẩm: Chánh cửu phẩm thư lại lục bộ Thanh lại ty, chánh cửu phẩm thư lại Đại lý tự, chánh cửu phẩm thư lại Thái thường tự, chánh cửu phẩm thư lại Quang lộc tự, C.c.p. thư lại Thái bộc tự, C. c. p. thư lại Hồng lô tự, C.C.p.t.l. Nội vụ phủ Thanh thận ty, C.c.p.t.l. Vũ khố Thanh thận ty, C.c.p.t.l. Tào chính Thanh cần ty, C.c.p.t.l. Thương bạc ty, C.c.p.t.l. Khâm

https://tieulun.hopto.org

thiên giám, C.c.p.t.l. Từ tế ty, Thái y viện ngoại khoa y phó, Thái y viện y sinh, C.c.p.t.l. Thị nội, C.c.p.t.l. Kiêu kỵ, C.c.p.t.l. Phi kỵ, C.c.p.t.l. Thần sách, C.c.p.t.l. Hộ lăng, C.c.p.t.l. Hoàng tử phủ Văn hàn ty, C.c.p.t.l. Tôn nhân phủ Thừa biện ty, C.c.p.t.l. Thừa-thiên phủ, C.c.p.t.l. các thành trấn đạo, Văn miếu tự thừa các thành trấn đạo, lại mục các phủ, Tượng y ty tượng y phó, chánh cửu phẩm hành nhân Hành nhân ty, sắc thụ Đăng Sĩ lang.

Tùng cửu phẩm: Hàn lâm viện đãi chiếu, Quốc tử giám diễn, Thái y viện ngoại khoa y sinh, tùng cửu phẩm thư lại Hộ thành binh mã ty, T.c.p.t.l. Hoàng tử phủ Văn hàn ty, T.c.p.t.l. Thân công phủ, T.c.p.t.l. Giám thành, T.c.p.t.l. Võng thành, T.c.p.t.l. Lục kiên, T.c.p.t.l. Lý thiện, T.c.p.t.l. Tuần bạc, T.c.p t.l. Tuần thành, T.c.p.t.l. Nam Bắc tào, Lương y ty y sinh các thành trấn phủ đạo, T.c.p.t.l. các vệ cơ đội các thành trấn đạo, lại mục các huyện, cai tổng, Tượng y ty tượng y sinh, thổ lại mục, sắc thụ Đăng Sĩ tá lang.

2. *Võ giai*. Chánh nhất phẩm: Chư quân Đô thông phủ, chưởng phủ sự, cáo thụ Đặc tiến Tráng võ tướng quân.

Tùng nhất phẩm: Thị nội Thần cơ dinh đô thống, Thị nội Tiền phong dinh đô thống, Thị nội Long võ dinh đô thống, Thị nội Hổ oai dinh đô thống, Thần sách ngũ dinh đô thống; cáo thụ Tráng võ tướng quân.

Chánh nhị phẩm: Thị trung Tả dực thống chế, Hữu dực Thị trung thống chế, Thị nội Thần cơ dinh thống chế, Thị nội Tiền phong dinh thống chế, Thị nội Long võ dinh thống chế, Thị nội Hổ oai dinh thống chế, Thần sách ngũ quân thống chế, chư quân thống chế, cáo thụ Nghiêm uy tướng quân.

https://tieulun.hopto.org

Tùng nhị phẩm: Cẩm y Đô chỉ huy sứ ty đô chỉ huy sứ, Cẩm y chưởng vệ sự, Kinh thành đề đốc, Thị trung Tả dực vệ úy, Thị trung Hữu dực vệ úy, khinh xa đô úy tập ấm, cáo thụ Hùng uy tướng quân.

Chánh tam phẩm: Nhất đẳng thị vệ, Cẩm y vệ Đô chỉ huy sứ ty chỉ huy sứ, dinh Thị nội Thần cơ vệ úy, Thị nội Tiền phong vệ úy, Thị nội Long võ vệ úy, Thị nội Hổ oai vệ úy, Thị nội Nội hầu vệ úy, Thị nội Kỳ võ vệ úy, Thị nội Thành võ vệ úy, Thị nội Thị tượng vệ úy, Thượng tứ viện viện sứ, Nội thủy Phấn dực vệ úy, Kiêu kỵ vệ úy, Phi kỵ vệ úy, Thần sách vệ úy, Hộ lăng vệ úy, Thị trung Tả dực phó vệ úy, Thị trung Hữu dực phó vệ úy, chư quân thống quản thập cơ, trấn thủ các thành trấn, cáo thụ Anh dũng tướng quân.

Tùng tam phẩm: Hộ thành binh mã ty binh mã sứ, Thượng trà viện viện sứ, Giám thành vệ úy, Võng thành vệ úy, vệ úy các quân, Ngũ hộ vệ úy, Thị nội Thần cơ phó vệ úy, Tiền phong Thị nội phó vệ úy, Thị nội Long võ phó vệ úy, Hổ oai Thị nội, úy vệ Nội hầu Thị nội phó vệ úy, Thị nội Kỳ võ phó vệ úy, Thị nội Thành võ phó vệ úy, Thị nội Thị tượng phó vệ úy, Nội thủy Phấn dực phó vệ úy, Kiêu kỵ phó vệ úy, Phi kỵ phó vệ úy, Thần sách phó vệ úy, Hộ lăng phó vệ úy, chư quân phó thống thập cơ, Kinh thương giám đốc, Kiêu kỵ đô úy tập ấm, cáo thụ Phấn dũng tướng quân.

Chánh tứ phẩm: Nhị đẳng thị vệ, Hộ thành binh mã ty binh mã phó sứ, Thượng trà viện phó sứ, Giám thành phó vệ úy, Võng thành phó vệ úy, chư quân phó vệ úy, Ngũ hộ phó vệ úy, quản cơ, Kinh thương phó giám đốc, cáo thụ Minh nghĩa đô úy.

Tùng tứ phẩm: Thành thủ úy, phó quản cơ, Trung hầu cai đội, Nội hậu cai đội, Cẩm y cai đội Thị trung Tả dực cai đội, Hữu dực Thị trung cai đội, giám đốc các

https://tieulun.hopto.org

cục Bảo hóa, Bảo tuyền, Tạo tác, Kỵ đô úy tập ấm, tuyên úy sứ, trưởng chi các chi Thổ binh, cáo thụ Tín nghĩa đô úy.

Chánh ngũ phẩm: Tam đẳng thị vệ, Cẩm y hiệu úy, Thần cơ Thị nội Cai đội, Thị nội Tiền phong C.đ., Long võ Thị nội C.đ., Thị nội Hổ oai C.đ., Thị nội Nội hầu C.đ., Thị nội Kỳ võ C.đ., Thị nội Thành võ C.đ., Thị nội Thị tượng C.đ., Thị nội Tả hầu C.đ., Thị nội Hữu hầu C.đ., Thị nội Trung hầu nhất C.đ., Thị nội Dực võ C.đ., Thị nội Thượng trà C.đ., Thị nội Tiểu sai C.đ., Thị nội Tả vệ C.đ., Thị nội Hữu vệ C.đ., Thị nội Kim đao C.đ., Thị nội Kim sang C.đ., Thị nội Ngân sang C.đ., Thị nội Thị nghi C.đ., Thị nội Thượng thiện C.đ., Thị nội Tiểu hầu C.đ., Thị nội Tài hoa C.đ., Phấn dực Nội thủy C.đ., Kiêu kỵ C.đ., Phi kỵ C.đ., Thần sách C.đ., Hộ lăng C.đ., Thị nội Thị trung Tả dực phó đội, Thị trung Hữu dực phó đội, chánh đội trưởng suất đội đội Trung hầu, chánh đội trưởng suất đội đội Nội hầu, quản lãnh Nam Bắc tào, cáo thụ Võ công đô úy.

Tùng ngũ phẩm: Tứ đẳng thị vệ, Giám thành cai đội, Võng thành C.đ., chư quân C.đ., Thân công phủ C.đ., Ngũ hộ C.đ., Lục kiên C.đ., Lý thiện C.đ., Tuần bạc C.đ., Tuần thành C.đ., Chánh đội trưởng suất đội Thị nội Thần cơ (Chánh đội trưởng dưới này đều là chánh đội trưởng suất đội), Thị nội Tiền phong C.đ.t., Thị nội Long võ C.đ.t., Thị nội Hổ oai C.đ.t., Thị nội Nội hầu C.đ.t., Thị nội Kỳ võ C.đ.t., Thị nội Thành võ C.đ.t., Thị tượng Thị nội C.đ.t., Thị nội Tả hầu C.đ.t., Thị nội Hữu hầu thị nội C.đ.t., Thị nội Trung hầu nhất C.đ.t., Thị nội Dực võ C.đ.t., Thị nội Thượng trà C.đ.t., Thị Nội Tiểu sai C.đ.t., Thị nội Tả vệ C.đ.t., Thị nội Hữu vệ C.đ t., Thị nội Kim đao C.đ.t., Thị nội Kim sang C.đ.t.,

https://tieulun.hopto.org

Thị nội Ngân sang C.đ.t., Thị nghi Thị nội C.đ.t., Thị nội Thượng thiện C.đ.t., Thị nội Tiểu hầu C.đ.t., Thị nội Tài hoa C.đ.t., Nội thủy Phấn dực C.đ.t., Kiêu kỵ C.đ.t., Phi kỵ C.đ.t., Thần sách C.đ.t., Hộ lăng C.đ.t., Từ tế C.đ.t., phó lãnh Nam Bắc tào, Phi kỵ úy tập ấm, tuyên úy phó sứ, phòng ngự sứ, phó chi các chi thổ binh, cáo thụ Kiến công đô úy.

Chánh lục phẩm: Ngũ đẳng thị vệ, cai đội ngạch ngoại, C.đ. các thành trấn đạo; C.đ. thuộc binh; Giám thành chánh đội trưởng suất đội, Võng thành C.đ.t.s.đ. (chánh đội trưởng dưới này đều là chánh đội trưởng suất đội), chư quân C.đ.t., Thân công phủ C.đ.t, Ngũ hộ C.đ.t., Lục kiên C.đ.t., Lý thiện C.đ.t., Tuần bạc C.đ.t., Tuần thành C.đ.t., Trung hầu đội C.đ.t. suất thập, Nội hầu đội C.đ.t. suất thập thủ ngự, đốc vận các quan tấn, sắc thụ Tráng tiết kỵ úy.

Tùng lục phẩm: Chánh đội trưởng suất đội các thành trấn đạo, thuộc binh C.đ.t. suất đội, Cẩm y C.đ.t. suất thập (chánh đội trưởng dưới này đều là chánh đội trưởng suất thập) Thị trung Tả dực C. đ. t., Thị trung Hữu dực C.đ.t., đội trưởng Trung hầu đội đ.t., Nội hầu đội đ.t., Thị nội Thần cơ C.đ.t., Thị nội Tiền phong C.đ.t., Thị nội Long võ C.đ.t., Thị nội Hổ oai C.đ.t., Thị nội Nội hầu C. đ.t., Thị nội kỳ võ C.đ.t., Thị Nội Thành võ C.đ.t., Thị nội Thị tượng C.đ.t., Thị nội Tả hầu C.đ.t., Thị nội Hữu hầu C.đ.t., Thị nội Trung hầu nhất C.đ.t., Thị nội Dực võ C.đ.t., Thị nội Thượng trà C.đ.t., Thị nội Tiểu sai C.đ.t., Thị nội Tả vệ C.đ.t., Thị nội Hữu vệ C.đ.t., Thị nội Kim đao C.đ.t. Thị nội Kim sang C.đ.t., Thị nội Ngân sang C.đ.t., Thị nội Thị nghi C.đ.t., Thị nội Thượng thiện C.đ.t., Thị nội Tiểu hầu C.đ.t., Thị nội Tài hoa C.đ.t., Nội thủy Phấn dực C.đ.t., Kiêu kỵ C.đ.t., Phi kỵ C.đ.t., Thần sách C.đ.t., Hộ lăng C.đ.t., Từ tế C.đ.t., ân

https://tieulun.hopto.org

kỵ úy tập ấm ; tuyên úy đồng tri, phòng ngự đồng tri, cai đội thổ binh, sắc thụ Tráng tiết tả kỵ úy.

Chánh thất phẩm : Giám thành chánh đội trưởng suất thập (chánh đội trưởng ở sau đều là chánh đội trưởng suất thập) Võng thành C.đ.t., Chư quân C.đ.t., Thân công phủ C.đ.t., Ngũ hộ C.đ.t., Lục kiên C.đ.t., Lý thiện C.đ.t., Tuần bạc C.đ.t., Tuần thành C.đ.t., Cẩm y đội trưởng suất thập (đội trưởng ở sau đều là đội trưởng suất thập), Tả dực quân Thị trung đ.t. vệ, Thị trung Hữu dực đ.t., Thần cơ Thị nội đ.t., Thị nội Tiền phong đ.t., Thị nội Long võ đ.t., Thị nội Hổ oai đ.t., Thị nội Nội hầu đ.t., Thị nội Kỳ võ đ.t., Thị nội Thành võ đ.t., Thị nội Thị tượng đ.t., Thị nội Tả hầu đ.t., Thị nội Hữu hầu đ.t., Thị nội Trung hầu nhất đ.t., Thị nội Dực võ đ.t., Thị nội Thượng trà đ.t., Thị nội Tiểu sai đ.t., Thị nội Tả vệ đ.t., Thị nội Hữu vệ đ.t., Thị nội Kim dao đ.t., Thị nội Kim sang đ.t., Thị nội Ngân sang đ.t., Thị nội Thị nghi đ.t., Thị nội Thượng thiện đ.t., Thị nội Tiểu hầu đ.t., Thị nội Tài hoa đ.t., Nội thủy Phấn dực đ.t., Kiêu kỵ đ.t., Phi kỵ đ.t., Thần cơ đ.t., Hộ lăng đ.t., Từ tế đ.t., thiên hộ, Nội tạo các cục tượng chính tri sự, sắc thụ Hiệu trung kỵ úy.

Tùng thất phẩm : Chánh đội trưởng suất thập các thành trấn đạo, thuộc binh chánh đội trưởng suất thập Giám thành đội trưởng suất thập (đội trưởng ở sau đều là đội trưởng suất thập) Võng thành đ.t., Chư quân đ.t., Thân công phủ đ.t., Ngũ hộ đ.t., Lục kiên đ.t., Lý thiện đ.t., Tuần bạc đ.t., Tuần thành đ.t., phó thiên hộ, Nội tạo các cục tượng phó tri sự lãnh vận thiên tổng, công thương công khố đ.t., dịch trạm đ.t., phụng ân úy tập ấm, thổ binh đ.t., sắc thụ Hiệu trung tả kỵ úy.

Chánh bát phẩm : Đội trưởng suất thập các thành trấn đạo, thuộc binh đội trưởng suất thập, chánh bát phẩm bá

https://tieulun.hopto.org

hộ, các cục tượng tri sự công thương công khố thứ đội trưởng, dịch trạm thứ đội trưởng sắc thụ Trung tín hiệu úy.

Tùng bát phẩm : Tùng bát phẩm bá hộ, các cục tượng phó tri sự thừa ân úy tập ấm, sắc thụ Trung tín tá hiệu úy.

Chánh cửu phẩm : Chánh cửu phẩm bá hộ, các cục tượng chính chánh cửu phẩm tượng mục, sắc thụ Hiệu lực hiệu úy.

Tùng cửu phẩm : Tùng cửu phẩm bá hộ, hộ trưởng các hộ, thợ các cục, tùng cửu phẩm tượng mục, huyện lệ mục, sắc thụ Hiệu lực tá hiệu úy.

Lấy cai đội Cẩm y Nguyễn văn Trung làm phó vệ úy vệ Hậu bảo nhất, Văn Thế Lễ làm phó vệ úy vệ Định võ quản Thần sách.

Tù trưởng Trấn-ninh là Chiêu Nội đem hiến sổ thổ địa nhân dân (đinh 3.000 người, điền 28 sở), xin định lệ cống. Lại có huyện thổ mục bảy huyện là Xa-hồ, Sầm-tớ, Man-soạn, Mường-lan, Trình-cố, Sầm-nưa và Man-xôi đến quân thứ bọn Nguyễn Văn Xuân nói rằng trước cùng với Trấn-ninh vốn là dân ngoài biên của nước ta, từ khi cho về Vạn-tượng việc cống bèn thôi, nay Vạn-tượng đã mất nước, xin lại dâng cống như trước. Bọn Xuân đem việc tâu lên.

Vua dụ rằng: « Triều đình làm việc kinh lược là thương cứu nạn yên dân, vốn không phải lấy thổ địa làm lợi. Nay bọn ấy thành thực qui phục, nên theo lời xin để yên lòng người mới phụ ». Bèn cho Chiêu Nội làm phòng ngự sứ phủ Trấn-ninh, quản lý việc phủ ; thổ mục bảy huyện đều cho làm thổ tri huyện và huyện thừa, ban sắc và ấn kiềm (phủ thì ấn đồng, huyện thì dấu đồ ký bằng đồng, cùng mỗi nơi một cái kiềm gỗ), có việc gì cho đến trấn Nghệ-an mà báo. Còn như kỳ cống và đồ

https://tieulun.hopto.org

cống sẽ chuẩn định sau. Dụ rằng: « Tự nay về sau đều nên giữ bờ cõi, yên nhân dân, kính theo lễ triều cống, không cứ việc lớn nhỏ, không được theo nước Vạn-tượng sai khiến ».

Vua sai thành thần Gia-định trả lại thư của nước Xiêm. Trước đây nước Chân-lạp sai sứ sang nước Xiêm, người Xiêm đem quốc thư gởi sứ Chân-lạp đệ đến triều đình ta. Vua được tin nói rằng: « Nước ta cùng nước Xiêm là nước láng giềng giao hiếu, nay lại nhờ sứ nước khác nhân tiện gửi đưa thư cho ta, sao lại nhận bừa được! » Bèn sai thành thần tư sang Chân-lạp bảo trả thư lại.

Triệu kinh lược biên vụ đại thần là bọn Phan Văn Thúy về Kinh. Đến nơi, vua yên ủi hỏi han hồi lâu. Sai bộ Binh tuyên chỉ ủy lạo các tướng sĩ, cho yến lạc (1) ở cửa Chấn hanh 3 ngày. Thưởng cho bọn Phan Văn Thúy, Nguyễn Văn Xuân, Trần Lợi Trinh, Đoàn Văn Trường, Lê Văn Hoan đều gia một cấp; quản vệ quản cơ trở xuống đến binh lính đều thưởng kỷ lục và lương bổng theo thứ bực. Chỉ có Nguyễn Công Tiệp làm việc nhiều sai lầm không được dự thưởng.

Sai trấn thần Nghệ-an chọn phái biền binh Thần sách đóng giữ Qui-hợp Lãng-điền và phủ Trấn-ninh; rồi vì ngoài biên không có việc gì lại cho rút về.

Sai thự hữu tham tri Hình bộ là Lê Đại Cương, mang cờ bài và đem hai người liêu thuộc đi Bắc thành xét xử hình ngục. Dụ rằng: « Bắc-thành gần đây bị vỡ đê, bọn tào trưởng Vũ Xuân Cẩn phải đi phát chẩn, việc án dề dọng, không thể chóng làm xong được. Đề dọng một ngày thì dân chịu khổ một ngày, ngươi nên thanh lý cho chóng. Hết thảy các án kiện giao cho, cùng án mạng án

(1) Yến lạc: ăn yến và vui chơi.

https://tieulun.hopto.org

cướp trong hạt, đến tháng 11 phải xét xử xong. Còn như tạp án tầm thường thì do thành xét xử, đến cuối năm phải xong cả, khiến tào không có án để đọng, ngục không có tù giam lâu, để đáp ý trẫm cẩn thận việc ngục, thương xót việc hình ».

Quản cơ cơ Hữu định Trung quân ở Bắc-thành là Nguyễn Văn Uy bổ thu lấy tiền hơn 10.000 quan của quân thập cơ, quan Bắc-thành đem án tâu lên, bị liên can hơn 200 người. Vua giao xuống đình thần bàn lại, đều cho là luật cấm bổ thu có điều khoản rõ ràng, duy ở thành hạt trước nay có làm việc gì thì phần nhiều lấy của lính, xét nguyên ủy không phải là tích tệ một ngày, án này liên can nhiều người, xin lượng cho giảm nhẹ ».

Vua thấy Uy đã ngoài 70 tuổi, đặc biệt hạ lệnh cách chức, phát làm lính ở thành, các người thống quản đều phân biệt giáng phạt, đòi tiền tang trả lại cho lính, còn các người khác đều phạt roi trượng rồi tha.

Triệu thống chế lãnh thập cơ Kinh Tiệp của Tiền quân là Phạm Văn Lý về Kinh, đổi bổ chưởng cơ thống quản thập cơ Uy Thắng của Hậu quân là Đặng Hữu Chất làm thống quản thập cơ Kinh Tiệp của Tiền quân.

Đóng thuyền Phúc-an (trên mui có lầu).

Đổi ba dinh Quảng-nam Quảng-trị, Quảng-bình làm trấn, bỏ hai chữ « trực lệ »; đổi châu Bố-chính trấn Quảng-bình làm huyện Bình-chính; đổi bổ lưu thủ làm trấn thủ cai bạ, ký lục làm hiệp trấn, hiệp lý làm tham hiệp, tri châu làm tri huyện, đều đổi cấp ấn triện.

Nước Chân-lạp bị đói, tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt tiện nghi phát chẩn 15.000 phương gạo rồi làm sớ tâu lên.

Vua dụ rằng: « Cứu giúp tai nạn, triều đình cố nhiên là không tiếc của; duy Chân-lạp là nước thuộc phiên,

https://tieulun.hopto.org

so với dân ta có khác, nếu nước ấy mất mùa đói kém mà phát chẩn thi đợi tâu cũng chưa muộn. Nay tạm cho biên vào sổ tiêu, về sau không được viện làm lệ ».

Đổi các đội Tráng uy của Tiền quân ở Bắc-thành làm cơ Tráng uy, cơ có 10 đội, mỗi đội 50 người, nếu thiếu cho mộ dân ngoại tịch quê từ Quảng-bình trở về Nam sung bổ.

Chuẩn định tự nay phàm chánh đội trưởng suất thập đủ niên lệ mà nên thăng làm cai đội tòng quân thì chiếu theo tên quan mới định mà thăng làm cai đội ngạch ngoại, trật chánh lục phẩm, vẫn là suất thập.

Bắt đầu định các vật hạng công dùng ở công sảnh thành Gia-định và Bắc-thành. Trước đây hai thành dùng son, giấy, dầu, chiếu, đều lấy ở cục Tạo tác. Đến khóa thanh tra ở Bắc-thành năm thứ 7, mới thấy là quan ngại mà trích tâu lên. Vua bèn sai bộ Hộ châm chước định làm lệ nhất định để thi hành. (Bắc-thành: mỗi năm chi 157 cân 8 lạng dầu, 3 đôi chiếu vuông lớn, 2 đôi chiếu vuông vừa, 10 đôi chiếu dài, 12.000 tờ giấy hội, 40.000 tờ giấy lệnh, 200 tờ giấy màu vàng rắc vàng, 30 tờ giấy hồng điều, 5 cân son dóng dấu, 5 cân dầu, túi vải, dây gai đủ dùng. Gia-định thì dầu và chiếu cũng như Bắc-thành, giấy hội 30.000 tờ, giấy hồng điều 20 tờ, giấy rộng 40.000 tờ, giấy màu vàng 250 tờ, túi vải màu vàng màu lam 60 thước, vỏ đay 20 cân, son 3 cân, dầu 3 cân, đều đến cuối năm báo sổ tiêu).

Đổi kho Non nước ở Ninh-bình làm kho Ninh-bình, thuyền An nhất làm đội An nhất.

Triệu hiệp tổng trấn Bắc-thành là Nguyễn Hữu Thận về Kinh; sai đô thống chế Tiền dinh quân Thần sách chuyên quản biền binh Bắc-thành là Trương Văn Minh quyền chưởng công việc tổng trấn, kiêm chưởng cục Bảo tuyền.

https://tieulun.hopto.org

Vua thấy Minh là võ biền, Bắc-thành là nơi quan trọng, sợ một mình không làm nổi, cho các quan ba tào hiệp đồng làm việc thành, những tờ tâu đều cùng ký tên.

Định lại lệ đúc tiền kẽm. Trước đây cục Bảo tuyền Bắc-thành đúc tiền kẽm, có năm thừa kẽm đến 30.000 cân, có năm không thừa tí nào. Qua việc thanh tra xét thấy là quan ngại, tâu lên. Vua dụ bộ Hộ rằng: « Cục Bảo tuyền là nguồn của ở dấy mà ra, quan hệ đến việc chi tiêu của nhà nước, việc đúc tiền hao hay trội phải có tiêu chuẩn nhất định mới không có tệ chấm mút. Thế mà đến nay hàng năm đúc tiền, hoặc dôi ra, hoặc hụt đi, tùy ý thay đổi, dẫu bụng dạ quỉ quyệt không có chứng cớ rõ rệt, mà gian dối từ lâu, tình trạng không hỏi cũng biết. Vậy lãnh cục là Trần Xác và hiệp lý là Hoàng Văn Tân giao cho bộ bàn xử. Còn số kẽm đúc còn thừa cũng nên theo đấy trừ tinh, châm chước định thành ngạch, bàn kỹ tâu lên ». Đến bấy giờ bộ Hộ bàn tâu, cho là việc đúc tiền kẽm bắt đầu từ năm Gia-long thứ 12 [1813], số kẽm trừ hao, số tiền thành khí, đều đã có lệ, duy số kẽm thừa chưa từng bàn đến. Song đúc tiền đã lâu thì phép càng ngày càng nghiêm, công càng ngày càng tinh, cặn bã vụn vặt hẳn là phải có số thừa ngoài lệ. Nay thanh tra xét ra, có năm không có kẽm thừa thì chẳng phải là ăn bớt hay sao. Nhưng tình thì có ăn bớt mà không có tang chứng, chưa nên khép tội « giám thủ tự ăn trộm ». Trần Xác và Hoàng Văn Tân xin chiếu lệ không làm nổi việc mà cách chức. Lại cứ số kẽm còn thừa, theo từng hạng mà trừ tinh (hạng kẽm tốt mỗi 100 cân, đáng thừa 2 lạng 9 đồng cân 9 phân 3 ly, thành tiền 46 đồng; kẽm hạng nhì mỗi 100 cân, đáng thừa 14 lạng 1 đồng cân 9 phân 2 ly, thành tiền là 3 tiền 33 đồng; kẽm hạng ba mỗi 100 cân đáng thừa 2 lạng 6 đồng cân 3 phân 4 ly, thành tiền 36 đồng), gia

https://tieulun.hopto.org

vào chính ngạch để làm định lệ. Tự nay về sau dúc tiền kẽm theo lệ ấy mà làm ».

Vua theo lời bàn.

Trấn thủ Biên-hòa là Mai Văn Châu chết, lấy phó vệ úy vệ Hậu nhị quân Thị trung là Nguyễn Hữu Thuyên làm trấn thủ Biên-hòa.

Lấy thự thiêm sự Lại bộ là Phan Hữu Tinh và lang trung Binh bộ là Phạm Đình Thuân làm tư nghiệp Quốc tử giám.

Quan Bắc-thành tâu rằng: « Những cơ binh mới dồn ở các trấn thuộc thành xin cấp cho mỗi cơ cờ vuông cùng chiêng, trống, thanh la, mỗi thứ một cái, mỗi đội cán cờ 4 cái, súng tay 20 khẩu, giáo dài 20 cái; những thứ nhà nước đã cấp thì lưu lại mà dùng, những cái sắm riêng thì nhà nước tính giá trả tiền; thiếu thì nhà nước chế cấp cho ». Vua y cho.

Cai cơ Thượng trà viện quân Thị nội gia hàm phó vệ úy quyền lãnh phó trưởng sử phủ Thiệu-hóa quận vương là Trần Hưng Hòa, vì lộ việc tham nhũng, bộ Hình kết án đồ. Vua đặc cách sai đánh 100 trượng, cách chức, phát đi đạo Cam-lộ ra sức chuộc tội, rồi lại thả.

Sai vệ úy lãnh viện sứ Thượng trà viện là Lê Thuận Tĩnh kiêm quản Nha bài thị vệ và các ty Lý thiện.

Sai tả tham tri Binh bộ là Nguyễn Công Tiệp, thị lang là bọn Lê Văn Đức, Trương Minh Giảng, quyền giữ ấn triện bộ Binh, cho Trần Văn Tinh khỏi kiêm lãnh.

Quốc trưởng nước Vạn-tượng là A Nỗ sai con là Hạt-xà Bông đem phương vật vào tạ. Vua cho ra mắt, hỏi rằng: « Nước ngươi có quan văn võ giúp đỡ hay không? Lúc trước đánh nhau với nước Xiêm, chỉ nghe có ngươi và Chiêu Ba-thắc là họ hàng quốc vương,

https://tieulun.hopto.org

ngoài ra sao không có ai nữa?» Thưa rằng: «Các tướng đánh mãi không nên công gì, hoặc hàng Xiêm, hoặc bị bắt, nay ở thành Viên-chăn còn có một người võ tướng thôi». Vua lại hỏi: «Làm vua được mấy đời rồi?» Thưa rằng: «Năm đời». Vua cười bảo thị thần rằng: «Mọi sự không có sách, mấy đời cũng không biết, có phải chỉ truyền được năm đời mà thôi đâu». Sai trả lại những đồ dâng, chỉ lấy 10 thớt voi đực, cho rất hậu rồi bảo về.

Man tù ở động Lạc-hoàn cũng sai em là Hạt-xà Bút đem phương vật đến dâng. Vua nói rằng: «Man này đã có lệ cống, không phải như nước Vạn-tượng tạ ơn. Dụ cho trấn Nghệ-an thưởng cho và yên ủi, không nhận đồ dâng».

Đồng lý thanh tra Nội vụ phủ là Trương Minh Giảng và Nguyễn Nhược Sơn tâu dâng sách thanh tra, tìm ra của công hao hụt rất nhiều. Án bộ Hình nghĩ xử các giám lâm chủ thủ bị truất cách hơn 20 người.

Vua nói rằng: «Bọn ấy không biết cẩn thận của công đấy thôi, không phải ăn bớt đâu, nên gia ơn lượng giảm theo thứ bực».

Tù phạm quân lưu ở Nghệ-an trước kia dồn bổ làm 2 đội Tùng thiện tam và tứ ở Bắc-thành, do Trương Văn Minh và Nguyễn Đức Nhuận cai quản sai phái, đến bây giờ việc bắt giặc đã giảm, vua sai rút về Nghệ-an, trước trích lấy 30 người phát đi làm lính ở cơ Định man đạo Cam-lộ, còn thì đợi sang năm giải về Kinh, chia đi đóng thú ở các địa phương.

Cho Tôn thất Duyên làm thứ đội trưởng, coi giữ việc thờ cúng Thiếu sư Phúc quận công Tôn thất Diễn. Duyên là cháu bốn đời về dòng thứ của Diễn, trước đây tên Tào mạo sổ tôn thất được thừa tập, đến bấy giờ việc phát giác, bắt Tào về sổ dân, cho Duyên thay.

https://tieulun.hopto.org

Vua nghĩ tháng 11 năm nay là tiết Lục tuần đại khánh của Hoàng thái hậu, triệu tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt về Kinh chúc thọ, sai thống chế quản lý biền binh thành Gia-định là Nguyễn Văn Tuyên quyền giữ ấn triện thành Gia-định, các tào trưởng Trần Nhật Vĩnh, Hoàng Văn Diễn, Trịnh Xuân Trạm hội đồng giúp làm việc thành.

Trước đây vua bảo Duyệt đến cuối mùa hạ đầu mùa thu thì vào chầu, nhân gặp Vạn-tượng cùng nước Xiêm đánh nhau, lại lưu Duyệt lại. Đến bấy giờ việc biên phòng hơi thư, Duyệt đem tình hình tâu lên, vua bèn xuống chỉ triệu về Kinh, định đến thượng tuần tháng 10 thì khởi hành để khỏi gặp lụt mùa thu, lại cho mang bộ hạ 800 người đi theo.

Sai bộ Lễ chiếu sách ở hai bộ Lại Binh xem những quan to ở các thành trấn đạo ai có dấu khuyên son thì cho triệu về Kinh. Lại tư đi các địa phương cho các quan văn võ từng ngũ phẩm trở lên, hưu trí hay nghỉ phép, và những người giám thủ họ Lê họ Trịnh, ai tình nguyện vào Kinh thì đến kỳ đều đến họp, theo ban mà chúc mừng.

Triệu các thổ ty ở Bắc-thành, Thanh-hoa và Ninh-bình đến Kinh. Dụ rằng: « Thổ ty các hạt đã chịu tước mệnh của triều đình, chính nên lần lượt tới cửa khuyết bái chầu, duy chỗ quan ải hẻo lánh xa xôi cho nên từ trước đến giờ không nỡ bắt trèo đèo lội suối; nhưng nghĩ bọn họ đều ở đất vua, làm tôi vua, không giống những dân ngoài giáo hóa, đạo thường đức tốt, há không có lòng trông ngóng quyến luyến sao! Nay gặp khánh điển, cho chọn mỗi hạt 1,2 người cho vào chầu chúc thọ. Từ sau có chỉ tuyên triệu thì cho cắt lượt người khác, để được lần lượt xem thấy ánh sáng ».

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN THỨ XLVIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh hợi, năm Minh-mệnh thứ 8 [1827], mùa xuân. Vua đi săn ở các nguồn Tả Hữu trạch. Lúc về yết điện Minh-thành (1).

Vua bảo bộ Lễ rằng: « Trẫm vốn cho rằng vô cớ thì không dám cúng nhảm nơi sơn lăng. Nay đi qua gần đây, nếu không dâng hương thì không yên lòng, mà đến thẳng sơn lăng thánh lại không hợp lễ, vậy chiết trung dùng thường phục dâng hương ở điện Minh-thành mà về, tưởng như thế thì về tình lễ đều không đến nỗi sai ».

Bộ Hình dâng sách thu thẩm. Vua dụ rằng: « Tự trước đến nay sách án đều giao cho đình thần bàn lại, án nặng thì cho bắt giam, án nhẹ thì lượng giảm, là để rõ ý cẩn thận việc hình ngục. Năm nay gặp tiết lục tuần đại khánh Hoàng thái hậu, các điều gia ơn đều đã tuyên bố, về việc hình ngục cũng nên nghĩ xử khoan hồng. Nay nếu theo lệ xét lại hết thảy thì không khỏi lại thêm giấy mực, mà những tội tình xác đáng trẫm cũng không nỡ bắt giam. Vậy hạ lệnh cho đình thần xem hết cả ba

---

(1) Điện Minh-thành: điện ở trong vườn lăng Thiên-thụ (lăng Gia-long).

https://tieulun.hopto.org

sách, án nào tội tình đáng thương, đáng ngờ, đáng khoan giảm, thì trích ra bàn định tâu lên. Còn những tội nặng thì thôi không phải bàn ».

Đến lúc bản tâu dâng lên, có Nguyễn Đăng Huyên là quan phạm tội xử trảm hậu, đình thần bàn cho khoan giảm, Phan Văn Thúy không đồng ý mà tập tâu lại biên là đều bàn cả, Thúy đem việc ấy tâu trước mặt vua. Vua dụ rằng: « Đình thần bàn để tỏ rõ lẽ phải của nhà nước, khi đem ra bàn chung, nếu ý kiến khác cũng cho giữ ý kiến, không phải muốn cho hùa nhau đâu. Người tùy ban chủ thảo phải nghe kỹ mà biên chép, sao lại sơ xuất như thế? Chủ thảo là đường quan Binh bộ Nguyễn Công Tiệp và bộ ty Dương Văn Phong, Lê Phúc An đều phạt bổng 6 tháng.

Bắt đầu đúc ấn « Hoàng đế tôn thân » (vuông 3 tấc 2 phân, dày 3 phân 6 ly), ấn « Sắc mệnh chi bảo » (vuông 3 tấc 2 phân, dày 3 phân 2 ly), đều núm hình rồng cuốn, ấn « Khâm văn chi tỷ », ấn « Duệ võ chi tỷ » (đều vuông 2 tấc 7 phân, dày 3 phân 2 ly). Lại đúc lại cái ấn « Trị lịch minh thời » (vuông 2 tấc 8 phân, dày 3 phân 2 ly), đều núm hình rồng ngồi. Dùng vàng mười mà đúc. Sai bộ Lễ hội đồng với Nội vụ và Vũ khố coi việc đúc ấn. Đúc xong, buộc ấn bằng giây tơ vàng, thưởng cho thợ đúc 30 lạng bạc; bọn chuyên biện là giám lâm Vũ khố Trần Văn Hoằng, Nguyễn Đăng Uẩn đều được thưởng một thứ kỷ lục.

Ban chậu sành đo nước mưa mới chế cho các địa phương để lường tinh nước mưa.

Chế cấp dấu kiềm cho những người thủ hộ các cửa Cung thành, Hoàng thành, Kinh thành Thủy quan tây thành cùng cầu Thanh-long, để khi có việc tâu báo thì dùng.

https://tieulun.hopto.org

Tham hiệp Sơn-nam là Đặng Văn Nguyên có tội bị miễn chức. Nguyên vì tha kẻ mua trộm gỗ lim là vật cấm, thành thần tham tâu giải chức đợi xét. Án xong, giáng làm chủ sự Lại bộ.

Lấy thống chế Thủy quân là Nguyễn Văn Hạnh làm thống chế Hữu dinh quân Thần sách, chưởng cơ Đỗ Quý làm thự thống chế dinh Hổ oai, cai đội Trần Hữu Lễ làm phó vệ úy vệ Dương võ Trung dinh quân Thần sách.

Ấm thụ cho cháu công thần Vọng-các khâm sai thống binh cai cơ Nguyễn Văn Biên là Nguyễn Văn Hùng làm ân kỵ úy.

Chủ sự đo Kinh phái đi cho vay ở Bắc-thành là Dương Tam trở về. Vua triệu vào hỏi dân tình có mừng không. Đáp rằng: « Sau khi ngập lụt, dân đói xanh xao vừa nghe thấy lệnh cho vay thóc, ai cũng vui vẻ như được sống lại, tranh nhau đến vay ».

Vua lại hỏi: « Nghe nói chuột đồng Hải-dương tự nhảy xuống nước chết chìm, có hay không? » Tâu rằng: « Chuột không cần lúa mà đều tự nhảy xuống nước chết chìm, người đánh cá bắt được hàng nghìn con ».

Vua nói: « Ngươi nói minh bạch, chắc lòng ngươi cũng minh bạch, thế mà ngày trước cớ gì phải tội? » Tâu rằng: « Thần phải tội là vì ngu tối mà thôi ».

Bắc-thành giá gạo rẻ dần, thành thần tâu lên. Vua vui lòng, nhân hỏi thị thần rằng: « Thóc cho vay lần này sang năm dân có trả được không? » Hộ bộ Lương Tiến Tường tâu rằng: « Thói dân Bắc-thành điêu bạc, tự trước đến nay các món nợ thường hay kéo dài để mong được xá, thần tưởng vị tất trả được ». Vua nói rằng: « Thóc cho vay phát ra, nạn đói kém hơi thư, dân mọn đều được nhờ, nếu họ có lương tri thì phải

https://tieulun.hopto.org

cám ơn lắm, sao lại đến nỗi trốn nợ. Vả lại Bắc-thành trải qua cuối đời Lê Trịnh, lại thêm loạn Tây-sơn, chính sự suy đồi, giáo dục bỏ phứa, bởi thế sinh ra thói xấu. Sau khi nhà nước ta đại định, đã hơn 40 năm, cấm trộm cướp, thương tai nạn, làm việc lợi trừ việc hại, đức chính thấm vào lòng dân không phải là một vài ngày, cái cơ dời đổi phong tục có thể đến nơi, trẫm cùng các khanh nên giữ một lòng khắc phục khó khăn, ngày đêm chăm làm việc để mong thịnh trị, chứ không nên đổ cho thói quen thì mới phải ».

Tướng giặc Hải-dương là Dương Văn Thái ban ngày họp đảng đi ăn cướp. Tri huyện Tiên-minh là Lê Đình Khản đem lại và dân đi bắt được. Thưởng cho Khản gia một cấp, bổ làm đồng tri phủ Kinh-môn; thưởng cho lại và dân 200 quan tiền.

Định lại lệ thưởng tiền sắm đồ cưới cho các công nữ con hoàng tử trở xuống, con vợ cả con vợ lẽ khác nhau. (Hoàng tử cùng các tước công chi gần, con gái cả con vợ cả thưởng 5.000 quan; con gái thứ con vợ cả mỗi người 3.000 quan; con gái thứ con vợ cả mỗi người 3.000 quan; con gái cả con vợ lẽ cũng 3.000 quan; con gái thứ con vợ lẽ mỗi người 2.000 quan. Cháu gái cả hoàng thái tử con vợ cả được 3.000 quan; các cháu gái thứ con vợ cả, đều 2.000 quan; cháu gái cả con vợ lẽ cũng 2.000 quan; các cháu gái thứ con vợ lẽ đều 1.000 quan. Hoàng tử và các tước công chi gần, cháu gái cả con vợ cả 1.500 quan, con vợ lẽ 1.000 quan, còn đều 700 quan; con gái cả của trưởng công chúa 2.000 quan, con gái thứ đều 1.000 quan. Các tước công chi xa, con gái cả con vợ cả 2.500 quan, con vợ lẽ 2.000 quan, các con gái khác đều 1.000 quan).

Làm nhà quan trại lính ở Bắc-thành đã xong. Trương Văn Minh tâu xin tiền cho quân sĩ ăn yến để ủy lạo. Vua phê bảo rằng: « Ngươi cùng các lãnh binh phải nên

https://tieulun.hopto.org

vỗ về quân lính cho được vui lòng để dễ sai khiến. Nếu không thế thì, gần đây như việc quân hiệu Nguyễn Văn Uy thu bổ bị phát giác, thử nghĩ một bữa ăn no có yên ủi được lòng mà lấp miệng được không? »

Sai thự tả tham tri Lại bộ Lê Đăng Doanh, thự tả tham tri Hình bộ Nguyễn Kim Bảng, chuyên làm việc bộ, không phải kiêm quản việc Thương bạc và Tào chính nữa. Vua thấy hai bộ ấy nhiều việc mà Thương bạc và Tào chính đã có Phan Văn Thúy và Trần Đăng Long kiêm quản rồi, nên miễn cho.

Giáng hữu thị lang Công bộ là Lê Bá Tú làm lang trung Nội vụ phủ, vẫn biện lý việc Nội vụ phủ. Bá Tú làm việc nhiều sai lầm nên bị truất giáng. Bèn sai nghiêm sức cho quan lại Nội vụ phủ, dụ rằng: « Phủ Nội vụ là chỗ chứa họp của cải của kho nội, đã nhiều lần xuống chỉ nghiêm sức, thế mà đến kỳ thanh tra thì hao hụt có, hư hỏng cũng có, tiêu quá cũng có, lầm lẫn cũng có, mối tệ rất nhiều, cũng đã theo luật mà trừng trị. Lại thấy thiếu người làm việc, đã chọn lại dịch ở Tào chính và Thương bạc bổ thêm vào. Nhưng gần đây xét ra, bọn kia một mực nhàn tuần không biết sợ, không thể không nghiêm dụ lại để răn đe. Vậy truyền chỉ cho các quan lại, nay viên dịch đã đủ ngạch, ai có việc nấy, tay chân giúp đỡ lẫn nhau, người này người khác khuyên bảo nhau, làm sao cho các hạng của cải đều có ngăn nắp, công việc rõ ràng chu đáo, xếp đặt đúng phép, hàng ngày xem xét, không cho một mảy mất mát, không để một vật gì hư, không một án nào lầm lẫn, không một việc nào lờ mờ, để đáp ứng chỉ ý của trẫm ủy thác tin dùng. Nếu trải lần này chỉ mặt vạch tai mà bảo đi bảo lại mà còn không nghe biết, cứ theo thói cũ, thì kẻ phạm tội sẽ bị nghiêm trị, không thể khoan tha. Nếu gặp án thiếu hụt hư hỏng thì lại tội đến cả vợ con họ

https://tieulun.hopto.org

làng, phải ra sức bồi thường. Nói ra là phép, đều phải cẩn thận tuân theo, chớ quên ».

Giặc trốn ở Thanh-hoa là Ninh.Đăng.Tạo kết hợp đồ đảng, lén phát ở miền giáp giới Thanh Nghệ. Nhân dân bị hại đã lâu, trấn quan dùng nhiều cách tìm bắt, đồ đảng tan đi. Tạo thế cùng, ngầm đến Bắc-thành thú tội, lại không thú hết. Quan Bắc-thành tâu lên, Vua sai giết đi. Nhân bảo thị thần rằng: « Tạo tội ác đầy dẫy, không trốn khỏi lưới trời. Nó đã bị giết rồi thì vùng Thanh Nghệ được yên cả. Trẫm để lòng trừ tàn bạo để yên dân, kẻ không tội cố nhiên là thương xót, nhưng đối với kẻ đầu sỏ đại ác mà cũng thương thì chẳng là lòng nhân của đàn bà sao ».

Hiệp trấn Sơn-tây là Lê Đình Khuê ốm ; lấy tham hiệp Bắc-ninh là Ngô Bá Nhân làm thự hiệp trấn Sơn-tây.

Tham hiệp Lạng-sơn là Nguyễn Nho chết, lấy tuyên phủ sứ Hoài-đức là Hoàng Quốc Điều làm tham hiệp Lạng-sơn. Điều chưa đi Lạng-sơn thì vì việc tra xét án mạng không minh bị bộ Hình đề nghị bắc đi, có chỉ cho ở lại đợi án. Lúc án xong, Điều bị giáng làm viên ngoại lang Hộ bộ, theo Hộ tào Bắc-thành làm việc.

Lấy thự thiêm sự Lễ bộ là Lê Xuân Như làm tham hiệp Thái-nguyên.

Thự tế tửu Quốc tử giám là Phạm Đình Hổ ốm chưa khỏi. Vua sai Văn thư phòng tuyên lời hỏi thăm, cho sâm quế, rồi cho cáo về.

Lại thu thuế mỏ diêm tiêu ở xã Thiện-kỵ trấn Bắc-ninh (xã Thiện-kỵ thuộc huyện Hữu-lũng, mỗi năm nộp diêm tiêu 150 cân).

Trích lính các đội Hậu thuận sung bổ vệ Kiêu kỵ.

Sai Phú-yên đóng 5 chiếc thuyền biển nhỏ.

https://tieulun.hopto.org

Lấy hữu thị lang Lễ bộ là Tôn thất Điều làm hữu thị lang Công bộ, vẫn lãnh chức tử tế sứ Từ tế ty, quyền làm việc Tôn nhân phủ.

Hữu thị lang Hình bộ là Nguyễn Công Trứ từ Bắc-thành về, vào yết kiến. Vua hỏi: « Gần đây giặc cướp hơi im, dân ta có thể yên ổn lâu được không? » Tâu rằng: « Sau khi đại quân đi đánh dẹp, các đám giặc tuy đã tan, nhưng kẻ dầu sỏ chưa bắt được hết. Cứ thần xem thì chỉ tạm yên thôi ». Bèn điệu bổ làm hữu thị lang Lễ bộ.

Lấy ký lục Trịnh Xuân Trạm làm hữu thị lang Hình bộ, vẫn lãnh Hình tào thành Gia-định.

Thí thự (1) huyện thừa huyện Lễ-dương là Nguyễn Duy Hòa ăn bớt tiền ân thưởng, việc phát giác, vua bảo thị thần rằng: « Ngày nọ chia bổ cống sinh giám sinh đi làm việc, trẫm đều gọi đến trước mặt mà hậu thưởng cho, lại nói tận mặt vạch vào tai, chả khác gì cha dạy con, thế mà Hòa vừa mới thử làm việc dân đã vội tham lam thế. Những lời dạy bảo đều phó cho dòng nước chảy xuôi. Giao cho Quảng-nam xét trị ». Án xong, phải tội lưu.

Sai bọn giám thành Lê Đức Lộc và Nguyễn Công Tiến cùng đem lính trấn Nghệ-an, một người do Quy-hợp qua Lạc-hoàn, một người do Lãng-điền qua Trấn-ninh, đều đến thẳng thành Vạn-tượng. Những chỗ đi qua, hình thế núi sông hiểm hay dễ, dân cư xa hay gần, cửa nhà đông hay thưa, đều xét kỹ vẽ thành đồ bản rõ ràng tâu lên.

Hạ lệnh cho 11 trấn Quảng-bình, Quảng-trị, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Cao-bằng, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Quảng-yên, mộ thêm dân

(1) Thí thự: Cho quyền thử một chức nào.

https://tieulun.hopto.org

ngoại tịch quê từ Quảng-bình trở vào Nam để sung bổ làm cơ binh, lấy đủ mỗi cơ 10 đội, mỗi đội 50 người làm bạn.

Vua bỗng không được khỏe, Thái y viện dâng thuốc, trong thuốc có mọt. Nội giám xét được tâu lên. Y chính Đoàn Văn Hòa và Nguyễn Tăng Long đều giáng 4 cấp. Nhân thế sắc cho bọn thượng thư Hộ bộ Lương Tiến Tường, Thượng bảo khanh Thân Văn Quyền và vệ úy lãnh Thượng trà viện là Lê Thuận Tĩnh từ nay có dâng thuốc thì hội đồng với Y viện kiểm xét rồi mới dâng lên.

Mùa đông, tháng 10, mồng 1, tế Đông hướng. Sai hoàng tử Miên Định tế thay ở Thế miếu. Ngày sau, vua ngự điện, trăm quan chầu mừng. Ban cho các hoàng tử cùng đình thần mỗi người một con cá bạc mạ vàng. Lại ban súng đạn nhỏ của Tây-dương (cũng gọi là chưởng tâm lôi: Sấm trong lòng bàn tay) cho các đình thần.

Sai hiệp biện đại học sĩ Nguyễn Hữu Thận lãnh thượng thư Binh bộ quản lý Khâm thiên giám. Trước Nguyễn Hữu Thận ở Bắc-thành về vào chầu, vua hỏi rằng: « Gần đây ở Bắc-thành tướng giặc lần lượt bị giết, sau này có thể yên ổn được không? Đám xưng là Hoằng long Bạch xỉ là dồn khống hay có người thực? » Đáp rằng: « Đầu sỏ giặc còn một vài đứa lọt lưới, gián hoặc còn lẻn lút nổi lên, muốn được yên ổn như Thanh Nghệ thì chưa thể được. Đến như kẻ xưng là Hoằng long Bạch xỉ thì thần từng cho đi dò xét cũng có người thực, duy nó tài trốn như thỏ, nên đã lâu chưa bắt giết được ».

Vua lại hỏi: « Sau khi giặc tan, kế đến nạn vỡ đê, triều đình hết sức cứu chữa, dân có biết ơn không? » Đáp rằng: « Ơn vua đến nơi thì sắc mặt tươi lại, dân tình thực biết cảm vui. Vả lại dân Bắc-thành chỉ biết theo

https://tieulun.hopto.org

lệnh, rất là dễ trị, khó cảm hóa chỉ là bọn hương hào tổng trưởng mà thôi. Bởi vì dân một làng chỉ do hào mục khu sử, chúng nó làm bậy thì dân cũng đều theo, cho nên khó cai trị ». Từ đấy mỗi khi Thận vào chầu tâu việc, vua đều cho ngồi, vì là đại thần nguyên lão nên đãi ưu lễ như thế.

Gia hàm đô thống chế cho hữu thống chế Thị trung là Trần Văn Cường và cho phó đô thống chế Hậu dinh Thần sách là Trần Đăng Long.

Lấy thống chế lãnh thập cơ Kinh Tiệp của tiền quân là Phạm Văn Lý làm thống chế dinh Tiền phong. Lý vào lạy. Vua bảo thị thần rằng: « Đánh giặc ở Nam-định Lý có công to nhất ». Rồi triệu vào hỏi han yên ủi hồi lâu.

Khởi phục Nguyễn Văn Lễ làm tư vụ Binh bộ (Lễ khoảng năm Gia-long làm hiệp trấn Nghệ-an, có lỗi phải cách, vụ đông năm qua phải đi quân thứ Bắc-thành để ra sức chuộc tội, đến bấy giờ được dùng lại).

Tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt đến Kinh vào chầu. Vua triệu lên trên điện cho ngồi, hỏi việc ngoài biên. Dụ rằng: « Trước đây Chân-lạp kêu đói, khanh tiện nghi phát chẩn, không phải việc nhỏ đâu. Quyền nghi thông biến ở khanh thì còn được, chứ người khác thì phải cần giữ pháp độ. Nước Chân-lạp vốn không chứa thóc sẵn, hễ gặp mất mùa là túng thiếu ngay, vạn nhất bờ cõi có việc, đã không giúp quân nhu cho ta, lại đem thóc cho họ, há chẳng phí lắm sao? Cho nên thà cho họ của báu, không nên cho thóc gạo ». Mỗi lần Duyệt vào chầu, vua càng đãi hậu hơn lên, từng nói với thị thần là bọn Trần Văn Năng, Tống Phước Lương rằng: « Người ta nói Duyệt tinh bướng, nay trẫm xem ra là người trung thuận, cái nghĩa thờ bề trên có sẵn lúc ngày thường. Thì ra cái tinh bướng bỗng đã gột sạch, không ngờ lúc tuổi già lại tinh ngộ như thế ».

https://tieulun.hopto.org

Bắt đầu đặt vệ Khinh kỵ. Lấy hai đội Trung sai nhất và ngũ, đội Tiền sai tam, đội Ưng sai nhất, đội Tàn sai ngũ, hai đội Dực dũng nhị và tam, hai đội Dực hùng nhị và tam (đội Dực hùng nhị số ít, lấy đội Dực nhuệ nhất hợp vào), đội Dực tráng nhất, tất cả 10 đội, theo thứ tự dồn bổ cho lệ vào viện Thượng tứ, trật tự cho giống quân Thị nội, sai Thượng tứ viện sứ Nguyễn Trọng Tịnh kiêm quản.

Sai quan biên soạn sách *Bách ty chức chế*, lấy hiệp biện đại học sĩ Nguyễn Hữu Thận làm tổng tài, thị lang Thân Văn Quyền, Nguyễn Công Trứ, Lê Văn Đức, Lý Văn Phức, sung chức toản tu, chọn thuộc ty các bộ viện 12 người sung biên tu, 4 người làm khảo hiệu hiệu san, 15 người đẳng lục, sai đặt cục ở Sử quán mà làm. Trước đây vua muốn sửa đặt chức chế, sai quan sáu bộ họp bàn. Đến nay tâu rằng: « Đặt quan chia chức là phép tốt đời thái bình. Tên quan đã định, chức chế thực phải nên làm. Huống chi bây giờ nhà nước nhàn rỗi, chính là lúc càng nên sửa sang trau dồi để làm phép tắc lâu dài, khiến cho các quan lớn nhỏ trong ngoài đều biết chức phận của mình mà cố gắng làm cho hết sức, thì mọi công việc mới mở rộng được. Vả lại chức chế là để tỏ rõ pháp điển sẵn có, tất phải châm chước xưa nay, so đi xét lại. Xin đặt quan chuyên coi việc ấy mới có thể chóng xong ». Vì thế mà có mệnh này.

Dụ rằng: « Chức chế là quan hệ đến điển chương của nhà nước, nếu mỗi người đều giữ ý kiến riêng thì cũng như làm nhà ở cạnh đường, không bao giờ xong được. Các khanh nên chia việc mà chuyên làm để cho việc có thống thuộc, mới đến xong được ».

Vua từng cùng bầy tôi bàn về chức chế, bảo rằng: « Nhà nước đặt phép tắc, định chế độ, mong để lâu dài. Trẫm trải xem các đời Đinh Lý Trần Lê, làm vua không

https://tieulun.hopto.org

phải là không lâu: Pháp độ nhà Đinh nhà Trần không có gì đáng theo, vài vua nhà Lý hơi có chế tác. Đến Lê Thánh tông, thi qui mô xây dựng, cũng hơi kha khá. Nhưng về các lễ Giao Miếu Xã Tắc thì phần nhiều là nhân tuần giản lược, chưa hay tìm được phép đời xưa để làm tỏ rạng văn minh một đời. Đức Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế kính vâng mệnh trời, gây dựng bờ cõi, làm vua 18 năm, trù tính xếp đặt, phép trị đã đủ. Trẫm tuân giữ phép cũ mà sửa sang thêm, chủ yếu cũng là theo thời xây dựng, chấn chỉnh mối giềng để cho đời sau noi theo. Đến như châm chước thêm bớt cho được thật tốt, thì dẫu phải lâu đến 40, 50 năm thì có hại gì!».

Sai Văn thư phòng tiến lãm bộ *Lịch triều hiến chương* của Phan Huy Chú dâng.

Vua quay hỏi Phan Huy Thực rằng: «Sách này Chú tự soạn thuật hay là sưu tập sách sẵn của các nhà?». Tâu rằng: «Cũng có tìm xa lấy rộng». Vua nói rằng: «Sách này soạn thuật dẫu khéo, nhưng lập ngôn thường thường bênh vực họ Trịnh thì kiến thức cũng quê».

Thượng thư Hộ bộ là Lương Tiến Tường tâu cử chín người học trò có văn học, vua sai hai bộ Lại Lễ xét hạch. Dụ rằng: «Nhà nước lấy khoa mục cầu nhân tài, nhưng người đức cao tài rộng, hoặc còn sót ở ngoài khoa mục, cho nên đời xưa có phép tuyển cử để thu nhân tài bị bỏ sót. Khoa mục cùng tuyển cử mà chí công, thì lo gì chẳng được người thực tài».

Lại bảo bọn Lại bộ Lê Đăng Doanh rằng: «Triều đình bổ dùng, thường thường chú trọng việc cử người. Từng lo số người không đủ, mà nếu bổ dùng bừa bãi, thì sắc son sắc tía lẫn lộn, làm sao giữ trong sạch được quan trường để có ích cho việc cai trị. Nói tóm lại là dùng người phải cẩn thận».

https://tieulun.hopto.org

Dồn bổ hai vệ Tuyên phong và Hiệu dũng của Ninh-bình, lấy những người quê từ Quảng-bình trở vào Nam làm cơ Ninh-bình, những người quê từ Nghệ-an ra Bắc làm cơ Ninh-dũng, mỗi cơ 10 đội, mỗi đội 50 người, thiếu thì mộ thêm, cấp lệ lương khác nhau (cơ Ninh-bình mỗi tháng 1 quan tiền 1 phương gạo, cơ Ninh-dũng mỗi tháng 5 tiền 1 phương gạo).

Đổi tham hiệp Phú-yên là Nguyễn Mẫn làm tham hiệp Bắc-ninh, tham quân Hữu quân là Trần Văn Trị làm tham hiệp Bình-hòa, tri phủ Kiến-an là Nguyễn Huy Hựu làm đốc học Định-tường, tri phủ Khoái-châu là Lê Nguyên Trung làm đốc học Phú-yên.

Lấy vệ úy vệ Tiền nhị quân Thị trung là Lê Văn Hiếu làm vệ úy vệ Trung nhất, phó vệ úy vệ Trung nhất là Trần Văn Lộc làm vệ úy vệ Tiền nhị, vệ úy vệ Tiền phong tả là Hồ Văn Khuê làm vệ úy vệ Tả nhất, vệ úy vệ Tuyên phong tả quân Thần sách là Vũ Đức Hựu làm vệ úy vệ Tiền phong tả, vệ úy vệ Long võ hữu là Tống Văn Sở làm vệ úy vệ Hậu nhị, cai đội Cẩm y Phan Văn Cần làm phó vệ úy vệ Long võ hữu, phó vệ úy vệ Thành võ là Đoàn Dũ làm phó vệ úy vệ Hữu nhị, phó vệ úy vệ Hổ lược là Bùi Công Huyên làm phó vệ úy vệ Hậu nhị, vệ úy lãnh Thượng trà viện sứ là Lê Thuận Tĩnh kiêm quản hai vệ Thành võ và Long thao.

Lấy hiệp trấn Thanh-hoa là Đặng Văn Thiêm làm thự hữu tham tri Binh bộ. Thiêm sự Thanh-hoa về vào yết kiến, vua hỏi trong hạt động tĩnh thế nào. Đáp rằng: « Gần đây giặc cướp im tắt, dân dần được yên ổn ». Lại hỏi: « Triều đình nhiều lần ra ơn, lòng dân có cảm hóa không? » Đáp: « Tình trạng thôn quê thần chưa biết hết. Nhưng xem nhân dân vui vẻ khuyên nhau làm việc, đào giếng cày ruộng, dẫu có kẻ vượt phận trái phép cũng khó dụ dỗ họ ».

https://tieulun.hopto.org

Định lại lệ thuế cửa quan và bến đò ở Bắc-thành. Trước đây thuế cửa quan bến đò đều nộp bằng bạc, sau lại đổi nộp nửa bạc nửa tiền, rồi lại vì đồng và kẽm cần dùng, hoặc cho chiết một nửa nộp thay bằng kẽm, nộp dèo đồng đỏ, tùy tiện mà thu, chưa được hoạch nhất. Đến nay chuẩn định thuế lệ thường năm nộp nửa bạc nửa tiền. Ghi làm lệ mãi mãi. Còn như người lãnh trưng đánh thuế người buôn thì chỉ thu toàn bằng tiền, không được viện lệ này.

Bỏ chức tuyên phủ sứ phủ Hoài-đức ở Bắc-thành, đổi đặt tri phủ.

Lấy tham hiệp Quảng-trị là Hà Quyên làm Thái thường tự thiếu khanh, thự thiêm sự Công bộ kiêm lãnh giám chính Khâm thiên giám là Nguyễn Đình Giáp quyền thự tham hiệp Quảng-trị.

Lấy tham hiệp Ninh-bình là Hoàng Quỳnh làm lang trung Công bộ.

Thuộc viên phủ Kiến-an Công là Hoàng Văn Quy làm giả ấn Kiến-an công, bị người cáo phát, giao bộ Hình nghiêm xét, bị xử trảm hậu, trưởng sử Phan Đình Thuy vì tội thất sát bị phạt.

Lấy phó vệ úy vệ Uy võ quân Thần sách là Nguyễn Văn Ân làm vệ úy vệ Dương võ, cai đội Ban trực là Nguyễn Hữu Cần làm phó vệ úy vệ Uy võ, phó vệ úy vệ Ban trực hữu là Phan Văn Bình làm vệ úy vệ Tuyển phong hậu, cai đội Thị trung là Hoàng Văn Quất làm phó vệ úy vệ Ban trực hữu, vệ úy vệ Hùng dũng là Trần Văn Duy làm vệ úy vệ Toàn võ, phó vệ úy vệ Tuyển phong hậu là Nguyễn Văn Hoặc làm vệ úy vệ Hùng dũng, cai đội Thị trung là Nguyễn Văn Huy làm phó vệ úy vệ Tuyển phong hậu, phó vệ úy vệ Phấn võ là Nguyễn Duy Tân làm vệ úy, cai đội Thị trung là Phan Văn Đồng làm

https://tieulun.hopto.org

phó vệ úy vệ Phấn võ, phó vệ úy vệ Tuyển phong tiền là Nguyễn Văn Linh làm vệ úy vệ Trung võ, cai đội Thị trung là Trần Văn Quân làm phó vệ úy vệ Tuyển phong tiền, phó vệ úy vệ Quảng võ là Nguyễn Văn Quế làm vệ úy vệ Tuyển phong tả, cai đội Thị trung là Vũ Văn Đường làm phó vệ úy vệ Quảng võ, phó vệ úy vệ Túc võ là Nguyễn Văn Đường làm vệ úy vệ Định võ, cai đội Thị trung là Nguyễn Văn Thiều làm phó vệ úy vệ Túc võ, phó vệ úy vệ Tuyển phong hữu là Nguyễn Văn Yết làm vệ úy, cai đội Thị trung là Đinh Mậu Phong làm phó vệ úy vệ Tuyển phong hữu, cai đội Ban trực là Nguyễn Văn Trứ làm phó vệ úy vệ Toàn võ, cai đội Thị trung là Vũ Văn Thuyên làm phó vệ úy vệ Tuyển phong tả.

Đặt thêm lại dịch Bưu chính (trước đặt vị nhập lưu thứ lại 14 người, nay thêm 6 người).

Thành Gia-định bắt được hơn 20 tên cướp, quyền nhiếp thành ấn là Nguyễn Văn Tuyên và Hình tào Trịnh Xuân Trạm đem chém rồi sau mới tâu.

Vua quở rằng: « Quyền lớn sinh sát là tự triều đình. Trước kia Lê Văn Duyệt là trọng thần nên đặc cách cho tiện nghi làm việc, bọn ngươi lại muốn viện đấy làm lệ à? » Đều giáng 2 cấp.

Các địa phương theo dụ đệ danh sách các hiếu tử, thuận tôn, nghĩa phu, tiết phụ dâng lên. Sai bộ Lễ bàn tâu. Đến khi lời nghị tâu lên, xin theo sự thực của việc làm hơn kém chia làm ba hạng ưu bình thứ mà nêu thưởng khác nhau: Hạng ưu 1 người (tiết phụ Nguyễn Thị Ngữ, người huyện Bố-chính Quảng-bình, vợ thiếu sư Đặng Đức Siêu; trong loạn Tây-sơn, Đức Siêu bỏ nhà vào Gia-định, thị mới 21 tuổi, giữ mình trong sạch 15 năm, chồng về vẫn được toàn tiết, Đức Siêu đã chết, vỗ nuôi các con đến lúc thành đạt), thưởng 50 lạng bạc,

https://tieulun.hopto.org

4 tấm đoạn, cấp cho biển ngạch (khắc bốn chữ « Đồng quản phương tiêu 彤管芳標 » (1), quan làm nhà để treo biển.

Hạng binh 11 người (Con hiếu : Nguyễn Cư Sỹ, người huyện Hương-trà, Thừa-thiên, năm 14 tuổi đi đày thay cho cha là Nguyễn Cư Tuấn, chịu được cay đắng, lúc được tha về, phụng nuôi cha không trễ nải ; Nguyễn Doãn Phùng và Tạ Hữu Độ, đều người huyện Đông-thành, Nghệ-an, Doãn Phùng mẹ ốm, nước biển dâng lên, ẵm mẹ lên nóc nhà, con gái bé chết đuối không nhìn đến ; Hữu Độ mẹ bị giặc bắt sắp bị giết, Độ lấy mình giữ mẹ xin chết thay, giặc không nỡ giết, mẹ con cùng thoát nạn cả, Cháu thảo : Phan Đăng Doanh, người huyện Đông-thành, Nghệ-an, bà bị kẻ cướp bắt lấy lửa đốt ngón tay, Đăng Doanh 13 tuổi, kêu khóc van xin, bèn được tha. Người có nghĩa kiêm con hiếu : Mai Sĩ Khang, người huyện Nga-sơn, Thanh-hoa, bắt được 60 lạng bạc trả lại cho người chủ, cha mẹ chết làm nhà ở mả 3 năm ; Nguyễn Đình Tế và Nguyễn Quý Đinh, đều người huyện Bạch-hạc, Sơn-tây, bị vợ lẽ của cha ghét, cùng mẹ ở riêng không tranh cạnh gì, lại chia ruộng và của để giúp chủ nghèo, đặt tự điền để giữ hương hỏa thờ bên nhà mẹ. Vợ tiết : Phan Thị Trang, người huyện La-sơn, Nghệ-an, 17 tuổi, lấy chồng, chưa cưới chồng chết, giữ trinh tiết không lấy chồng nữa ; Nguyễn Thị Ỷ, người huyện Sơn-vị, Sơn-tây và Nguyễn Thị Tuần, người huyện Yên-lạc, Sơn-tây, Thị Ỷ 24 tuổi, Thị Tuần 18 tuổi, đều hóa chồng sớm, mẹ cho đi lấy chồng khác đều thề chết không lấy chồng nữa ; Trương Thị Vân, người huyện Chân-định, Nam-định, 23 tuổi, hóa chồng ở vậy nuôi con, trong làng có kẻ hào phú muốn ép lấy, Thị Vân lấy dao rạch mặt,

(1) Nêu tiếng thơm cho giới phụ nữ.

https://tieulun.hopto.org

nó bèn thôi, đều thưởng mỗi người 30 lạng bạc, 2 tấm đoạn cấp cho biền ngạch (Biền hiếu tử khắc bốn chữ «Hiếu hạnh khả phong 孝行可風», biền thuận tôn khắc bốn chữ «Hiếu thuận khả phong 孝順可風», biền nghĩa phu kiêm hiếu tử khắc bốn chữ «Hạnh nghĩa khả phong 行義可風», biền tiết phu khắc bốn chữ «Trinh tiết khả phong 貞節可風»).

Hạng thứ 9 người. (Con hiếu: Trần Lệ Dực, người huyện Nam-đường, Nghệ-an, Tô Bá Đản, người huyện Thanh-chương, Nghệ-an, Cao Nhật Tựu, người huyện Hương-sơn, Nghệ-an; Lệ Dực, Bá Đản đều vì cha mẹ ốm nặng nếm phân, lại gặp năm mất mùa, chứa gạo để nuôi cha mẹ, không chịu ở riêng để tiện sớm tối hầu hạ; Nhật Tựu hút nhọt cho cha, và cha chết thương khóc không hề mở miệng cười; Hoàng Văn Viên người huyện Nghi-dương, Hải-dương, cha mẹ chết, làm nhà ở mả 3 năm. Người có nghĩa: Nguyễn Viên, người huyện Chân-lộc, Nghệ-an, không tranh cạnh gì với ai, bắt được 10 lạng bạc trả lại người chủ. Vợ tiết: Nguyễn Thị Thanh, người huyện Hoằng-hóa, Thanh-hoá, Nguyễn Thị Thủy, người huyện Nga-sơn Thanh-hoa, Trần Thị Liên, người huyện Hưng-nguyên, Nghệ-an, Thái Thị Oanh, người huyện Đông-thành, Nghệ-an, bốn người đều chồng chết sớm, Thị Thanh làm nhà ở mả chồng, cắt tóc giả điên, Thị Thủy lấy nhọ nồi bôi vào mặt, Thị Liên cắt tóc làm xấu người đi, Thị Oanh tránh sang ở làng khác, đều giữ tiết đến già), đều thưởng 10 lạng bạc. Còn 12 người tiết phụ nữa, sự trạng tầm thường, tâu để đợi chỉ.

Vua dụ rằng: «Dân ta có đủ các hạng hiếu thuận tiết nghĩa đáng nêu đáng khuyên, trẫm khen lắm. Hạng thứ gia ơn thưởng mỗi người 30 lạng bạc, duy một việc Trần Lệ Dực, Tô Bá Đản nếm phân cha, dẫu là khổ tiết,

https://tieulun.hopto.org

nhưng đại hiếu đời xưa chưa ai bằng Đại Thuấn Tăng tử cũng chưa nghe làm việc ấy, việc ấy gần như cầu tiếng mua khen, không đủ làm phép cho đời sau, nhưng nghĩ việc nuôi nấng cha mẹ và lúc để tang cũng hơi đáng khen, chuẩn cho thưởng theo hạng thứ. Còn như 12 người tiết phụ tầm thường không có sự trạng gì đáng ghi, nhưng cũng biết theo một chồng không lấy chồng lần nữa, nay nhân khánh điển cũng nêu gia ơn thưởng cho mỗi người 20 lạng bạc. Ngoài ra đều theo như lời nghị mà làm ».

Giáng tham tri Binh bộ là Nguyễn Công Tiệp làm lang trung Công bộ. Trước Công Tiệp làm Hộ tào Bắc-thành, có nhận đồ đảng giặc là Bùi Quang Oanh làm môn hạ mà không biết, đến bấy giờ việc phát giác, phải giáng 1 cấp, đổi đi nơi khác. Lại vì dưới tên đã chua giáng nhiều cấp, nên bỏ chức này.

Giám đốc kho Kinh là bọn Nguyễn Đức Ba tâu rằng kho Kinh thóc chưa ao lại có hơn 140 vạn hộc, xin hội những người chủ thủ cũ xem sự chi phát để nghiệm thừa thiếu. Vua nói: « Những chủ thủ cũ đều phạm án về hao hụt, sao lại có thể cho dự việc! » Bèn hạ lệnh cho bộ Hộ phái ty viên sang hội làm.

Nghiêm răn thói tệ của quan lại Bắc-thành. Dụ rằng: « Trước đây các trấn Hải-dương, Sơn-nam, Nam-định, Bắc-ninh, Sơn-tây giặc cướp nổi lung tung, quấy hại nhân dân, đều bởi quan lại lớn nhỏ không để lòng nuôi nấng vỗ về, xét hình án thì ngầm mưu lấy lợi, không phân biệt ngay gian mà công nhiên hối lộ, quản lý tiền thóc thì mưu đầy túi tham, không bàn phải trái mà hạch đòi đủ cách. Đến như điền thế binh lính, thì kẻ hào phú vì có của mà được miễn, người nghèo hèn thì phải bỏ nhà đi lính. Thậm chí mỗi khi có việc đòi hỏi

https://tieulun.hopto.org

thì nhân đó vơ vét. Những tình tệ rành rành thực không nỡ nghe, không lạ gì dân không chịu nổi mà rủ nhau làm bậy, phải phiền đến triều đình xử trí một phen mới yên. Phàm nhà nước đặt quan chia chức là vì dân cả. Bọn ngươi không biết nuôi dân để dân cùng khốn phải đi làm giặc, cái chức trách giữ địa phương lại như thế à! Những việc về trước không cần xét kỹ. Nay trẫm thiết tha bảo rõ các ngươi là quan to ở thành trấn, cho đến phủ huyện, người làm việc cũ thì ăn năn lỗi trước, người mới đến thay thì lấy việc trước làm răn. Phủ huyện ai hay vỗ về nhân dân, bắt hết dư đảng để cho trong hạt yên ổn, trong một qui thì cho tâu rõ ràng, giao bộ bàn thưởng, trong một năm thì cất nhắc vượt bực. Quan ở trấn cũng được khen thưởng. Nếu cứ giữ thói làm bậy như trước, thì phủ huyện sẽ xử tội nịch chức(1), quan trấn cũng giao cho bộ làm. Còn quan thành cùng các tào, đã chịu ơn dày của nhà nước, thì càng phải giữ mình sạch sẽ, vâng theo phép công, làm tiêu biểu cho mọi người, để cho chính sự công bằng, hình ngục xong xuôi, trộm cướp im tắt, nhân dân yên nghiệp, đỡ lòng khỏi lo về phương Bắc của trẫm, cho xứng đáng với chức phận. Nếu không như thế thì có phép nhà nước ».

Xây xưởng súng ở trên thành Bắc-thành. (Trước làm bằng tre lá, nay đổi làm bằng gạch ngói gỗ). Vua thấy công việc bề bộn, không thể làm một lần xong được, sai chia làm ba năm mà làm.

(1) Nịch chức: không làm nổi chức phận.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN XLIX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Đinh hợi, năm Minh-mệnh thứ 8 [1827], mùa đông, tháng 11. Sai Tả thị lang Hộ bộ là Nguyễn Khoa Minh lấy nguyên hàm làm việc bộ, lại quyền làm việc Nội vụ phủ. Khoa Minh tự Bắc-thành được triệu về. Vua hỏi việc Bắc-thành động tĩnh thế nào. Thưa rằng: « Gần đây việc bắt giặc đã thưa, hạt thành cũng không có việc gì. Duy lúc gặt lúa mùa, dân nghèo còn gặt lấn trộm lúa ruộng, thói ấy vẫn chưa dứt ».

Lấy phó thống vệ úy lãnh thập cơ Kinh Tiệp của Tiền quân là Hoàng Đăng Thận làm vệ úy vệ Khinh kỵ, lãnh Thượng tứ viện.

Sai phó vệ úy vệ Cẩm y là Trương Văn Hậu kiêm quản vệ Long thao. Phó vệ úy vệ Thần cơ hậu là Nguyễn Văn Niên kiêm quản đội Thị nghi.

Hơn 200 lính các cơ Thanh thuận An thuận gần đây theo tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt về Kinh. Vua nghĩ họ theo đi thú lâu ngày, thưởng tiền và thả cho về.

Đạo thần Ninh-bình tâu rằng trong hạt trước đây vì Sơn-nam vỡ đê, nước sông tràn ngập lâu, mùa màng kém thu. Vua đặc biệt cho giảm thuế vụ đông năm nay

https://tieulun.hopto.org

5 phần 10, còn số thuế phải nộp thì cho nộp thay bằng tiền.

Lính vệ Ban trực trung quân Thần sách tự khi đi Kinh lược Nghệ-an về, nhiều người ốm chết, thành ra thiếu ngạch. Hữu ty xin cứ nguyên quán người lính chết (Quảng-nam) mà bắt điền.

Vua bảo rằng: « Có chỗ lính thiếu nhiều mà số dân ít, đòi bắt cấp quá thì dân chịu sao được! » Du cho sở tại xét xem xã nào dân ít thì cho hoãn.

Đổi chức thiêm sự các nha sáu bộ làm lang trung; lang trung làm viên ngoại lang; tham luận, cai án các quân dinh làm tri bạ; thư ký, cai án, tri bạ các thành trấn làm tả hữu thông phán; câu kê làm tả hữu kinh lịch; thổ ty, thổ tri phủ, thổ cai châu các trấn làm thổ tri châu; thổ cai huyện làm thổ tri huyện; phó châu làm thổ lại mục. Tự trước đến nay, chức hàm quan trong quan ngoài được đặt đối chiếu với quan chế mới định nhiều chỗ không hợp, bộ Lại tâu xin theo quan chế mới mà đổi lại, cấp văn bằng khác để cho rõ ban thứ, chính tên gọi. Vua y lời tâu.

Trấn thủ Sơn-tây là Đỗ Văn Trà sai kẻ thú phạm (1) đi tuần bắt cướp, nhân đó nó cướp bóc của dân. Việc phát giác, Trà bị cách chức giao cho Bắc-thành sai phái để ra sức chuộc tội. Rồi thấy Trà tuổi ngoài sáu mươi, không chịu nổi sai khiến, thả cho về quê.

Phòng ngự sứ Trấn-ninh là Chiêu Nội sai người đến Nghệ-an xin giúp quân, nói rằng Nam-chưởng lấn quấy đất Trình-diệt, thổ tù sở tại đương chống đánh. Trấn thần đem việc tâu lên. Vua bảo thị thần rằng: « Chiêu Nội hoảng sợ đấy thôi. Nam-chưởng trước kia mượn

(1) Thú phạm: tên phạm đã ra thú.

https://tieulun.hopto.org

thanh thế người Xiêm quấy rối đất Man-cai, quân ta mới đến nơi thì nó đã sợ chạy. Nay ta mới rút quân, có lẽ nào nó lại dám đến. Dẫu vậy, việc phòng giữ bờ cõi cũng không nên coi thường ». Bèn phái vệ úy vệ Nghiêm võ là Tạ Quang Cự, phó vệ úy vệ Tuyên phong trung là Nguyễn Văn Linh đem quân tiến đến. Lại lấy 300 linh trấn Nghệ-an cho đóng đồn ở Lãng-điền để ứng tiếp thanh thế. Rồi quân đến Kỳ-sơn thì quân Nam-chưởng đã lui rồi. Ta bèn rút quân về.

Trấn thần Quảng-nam tâu rằng đền Khải-thánh (1) ở xã Câu-nhi ở sát bờ sông, xin chọn đất ở ngoài cửa hữu Văn miếu hơi về đằng trước để dời đền. Hãy tạm đặt thần vị Khải-thánh ở nhà tả Văn miếu.

Vua bảo rằng : « Lễ bởi thánh nhân mà ra. Nay thần vị Khải-thánh thờ ở bên tả thì lòng Phu tử có được yên không ? » Bèn sai tạm làm nhà tranh.

Đồng tri phủ Thiên-trường là Nguyễn Đình Cấp trước kia làm tri huyện mãn niên hạn, tham tri Nguyễn Văn Hưng và Nguyễn Công Tiệp đề cử, đến nay phát ra việc tham tang, phải tội chết. Vua nhân việc ấy dụ bầy tôi rằng : « Cử người lên để thờ vua là chức phận của người bề tôi. Tự trước đến nay, các chức phủ huyện, trẫm không thể nhất nhất kén chọn từng người được, nên để cho đình thần kén chọn, may ra tìm được người khá để làm tốt công việc. Nguyễn Đình Cấp là kẻ tham lam mọt dân mà bọn Hưng không xét kỹ lại khinh suất cử lên, theo phép đáng phải tội, nhưng nghĩ đã bị giáng truất không bắt tội thêm nữa. Bầy tôi các ngươi từ nay nên cẩn thận việc đề cử, chớ vì lòng riêng gây dựng cho người mà lầm phải người bậy, cũng đừng vì cớ đề cử lầm người mà im lặng không đề cử nữa ».

(1) Đền Khải-thánh : đền thờ cha mẹ Khổng tử.

https://tieulun.hopto.org

Vua từng nói chuyện đến nhân tài. Lương Tiến Tường nói rằng: « Thần xem từ xưa những đời thịnh trị tất có nhiều người lỗi lạc ra giúp việc. Nhà nước ta nay bản đồ rộng lớn, các đời Đinh Lý trở lại chưa từng có, thế mà người hiền tài thì chưa được nhiều, thần trộm chưa hiểu tại sao ».

Vua nói: « Trẫm từ khi thân chính đến nay, chưa từng lúc nào không lấy việc đào tạo nhân tài làm việc trước nhất. Những người cất nhắc, không phải không có người anh tuấn, mà đến lúc thử cho làm việc chính trị thì phần nhiều lại sơ suất lầm lẫn mà bị tội, cũng là họ tự làm thôi. Dẫu vậy, hiền tài sinh ra, đời nào không có! Đế vương đời xưa dùng người có phải là mượn người tài ở đời khác đâu! ».

Trương Văn Minh quyền giữ ấn tổng trấn Bắc-thành dâng biểu xin vào chầu.

Vua dụ rằng: « Ngươi là quan trọng trấn ở ngoài, phải nên hết sức làm việc cho trẫm khỏi lo về mặt Bắc. Ngày vào chầu còn dài, thôi chớ xin nữa ».

Đặt tượng cục pháp lam. Bọn Vũ Văn Mai, thợ vẽ ở Nội tạo, học được nghề làm đồ pháp lam (1). Bèn sai đặt cục ấy, hạn cho 15 người, thiếu thì mộ mà sung vào.

Đổi ty Nội lệnh sử làm ty Thanh cẩn phủ Nội vụ, đặt tư vụ, chánh bát phẩm, chánh cửu phẩm thư lại mỗi chức 2 người, vị nhập lưu thư lại 20 người, chuyên trực ở cửa Hưng khánh để làm việc công.

Trấn thủ Quảng-bình là Lê Văn Quý, tham hiệp Quảng-nam là Đặng Chương vào chầu.

---

(1) Đồ pháp lam: đồ đồng tráng men, cũng gọi là pháp lang. Chữ Pháp là émail.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: « Gần đây bốn cõi yên lành, lại thêm thời tiết thuận hòa, mùa màng phong nẫm, hộ khẩu thêm nhiều. Bọn ngươi có trách nhiệm chăn dân, nên lưu ý việc giáo hóa, trước dạy lễ nhượng, bảo rõ chỗ yêu chỗ ghét, để gây nên phong tục tốt đẹp. Người xưa nói dân giàu rồi mới dạy là thế đấy. Vả lại dạy dân tự lúc ngày thường, khiến cho tai mắt thấm nhuần, dần làm điều thiện mà không tự biết, thì dễ thành phong tục tốt. Nếu không lấy giáo hóa để ngăn ngừa mà dân không đến bậy bạ thì cũng ít. Bọn ngươi nên thể tất ý ấy ».

Bắc-thành được mùa to.

Vua mừng dụ rằng: « Bắc-thành liền năm mất mùa, thổ phỉ quấy rối, lại bị nạn vỡ đê, trẫm sớm khuya không yên, hết sức trù biện. Nay được trời giúp, chuyển mất mùa làm được mùa, thổ phỉ phá tan, nước sông thuận dòng, mọi người cho là năm vui, đều mừng yên lành. Trẫm lấy làm thầm cảm, lại càng thêm kính sợ. Nhân nghĩ hạt Bắc-thành vì trước kia đời Lê Trịnh chính sự không có giềng mối, mũ giày đảo lộn, tập thành thói quen, dân phong điêu bạc; ngày nay kỷ cương chỉnh sức, chính lệnh nghiêm minh, nếu được người hiền giữ chức chăn dân, quan lại hiền lương vì triều đình mà ra sức, theo đạo công, giữ pháp luật, để đổi thói kiêu bạc, khiến cho chính trị nên tốt, thì sao lại không thịnh trị! Nhưng trước đây thú lệnh thanh liêm tài giỏi tuy chẳng thiếu gì người, mà kẻ tham tàn bất tiếu lại liền liền vỡ án, cho nên thôn quê rối ren kiện cáo. Ngươi làm như thế thì làm sao cảm được hòa khí của trời! Đến nỗi sao chổi mọc, nước vỡ đê, lúa mất mùa, có phải là vô cố đâu. Gần đây sai quan đi kinh lược và phái người thanh lý hình ngục, những quan lại tham tang tất theo luật trị tội. Những người thanh liêm tài giỏi thì vượt bực nêu khen. Đã nhiều lần đinh ninh dạy

https://tieulun.hopto.org

bảo, tưởng hình ngục dần đã đâu vào đấy, nhân dân dần đã ở yên. Hoặc giả nhờ thế mà phúc trời ban hậu. Bọn quan lại lớn nhỏ các ngươi dừng lấy lời trẫm làm câu chuyện suông. Phàm chỗ trời với ngươi cảm nhau chẳng hở khe bằng sợi tóc, việc làm ở dưới tất ứng ở trên, lời xưa nói không sai đâu. Vua tôi chúng ta tự nay về sau nên ngày thêm kính cẩn, gắng làm để vâng chịu phúc trời mãi mãi thì khá đấy ».

Thự hữu tham tri Hình bộ khâm phái thanh lý hình ngục là Lê Đại Cương tự Bắc-thành về phục mệnh. Vua triệu vào yết kiến. Cương nhân tâu rằng: « Viên dịch Hình tào nhiều người tham nhũng, thần xét ra được hơn mười người, có đủ thực trạng, còn người ngày đêm cần cù có ích cho Hình tào thì chỉ có Đoàn Khiêm Quang, Trương Hảo Hợp và Bạch Xuân Nguyên vài ba người thôi ».

Đặt thêm các đồn bảo theo ven núi ở Bình-định. (Tự nguồn Trà-vân đến bến Đốc-chính, từ nguồn Trà-bình đến bến Trường-tân, dề 13 sở như cũ, dời chỗ khác đến 8 sở, đặt mới 11 sở, cộng 32 sở). Sai trấn thần lượng trích dân ở gần đấy hiệp cùng thuộc lệ thay ban đóng giữ. (Số linh thuộc lệ là 67 người, trích bổ trong 33 ấp phu cận số 709 người).

Chuẩn định từ nay các đồ thờ về tế Giao, các miếu, các lăng tẩm, đền trung tự và đền quần tự, cái gì cần sửa chữa hay làm lại sắm thêm thì do bộ Lễ xét thực, tư cho các phần việc chiếu làm, không nên tâu nhằm. Ghi làm lệnh.

Sai vệ Phi kỵ luyện tập ngựa tốt theo hầu hơn 100 con. Vua ngự điện Càn-nguyên để xem.

https://tieulun.hopto.org

Cho ngựa Bách thổ tên là Cát thông, cùng với các hạng ngựa ngự mã, ngựa lương tuân, ngựa phúc lưu, ngựa cát lưu, nuôi theo một lệ (mỗi tháng mỗi con cấp gạo và đậu mỗi thứ 1 phương).

Ban tiền gạo cho các hộ thiết mộc (gỗ lim) ở Nghệ-an. Dụ rằng: « Hộ làm gỗ ở Nghệ-an, trước nhân địa phương không được yên, lại thêm đói khát, đến mỗi ngạch thuế bổ thiếu ngày càng nhiều, đã chuẩn cho thuế chính cung năm nay theo chỉ dụ năm thứ 7 mà tính trừ đi, số thiếu tự các năm trước cho giảm đi một nửa. Nay thuế chính cung dần dần nộp đủ ngạch, nên gia ơn cho 500 quan tiền 500 phương gạo để dân được nhờ cậy, số thiếu trước lại cho hoãn đến sang năm ».

Bắt đầu định lệ cấp tiền công nhu hàng năm cho các địa phương. Bộ Hộ tâu rằng: Từ trước đến nay các kho trong ngoài chi về dầu đèn, giấy má, lạt xâu, thẻ tre, lệ lấy vào tiền đầu quân về thuế đinh, tiền thập vật, tiền suất về thuế điền mà chi dùng. Nay ở bộ đã cấp tiền công nhu thì những khoản tiền kia, xin nộp vào kho. Các địa phương cũng theo như thế mà làm ».

Vua theo lời tâu. Sai đình thần chiếu theo các nha phiền hay giản mà cấp tiền công nhu khác nhau. (Các tào thuộc Gia-định, Bắc-thành, cấp tiền giấy, bút mực, dầu, chiếu mỗi năm đều 450 quan: Cục Tạo tác hai thành đều 50 quan, cấp thêm dầu mỗi đêm 8 lạng; Thừa-thiên, Quảng-nam, Thanh-hoa, Nghệ-an, Bình-định, Nam-định, đều 300 quan; Quảng-bình, Quảng-trị, Quảng-ngãi, Vĩnh-thanh, Phiên-an, Định-tường, Sơn-nam, Bắc-ninh, Sơn-tây, Hải-dương, đều 250 quan. Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận, Biên-hòa, Ninh-bình, đều 200 quan; Lạng-sơn, Cao-bằng, Quảng-yên, Thái-nguyên, Tuyên-quang, Hưng-hóa, Hà-tiên, đều 150 quan. Tiền

https://tieulun.hopto.org

thẻ tre, tiền lạt xâu, cứ thu thóc 1 vạn hộc, tiền 1 vạn quan thì đều cấp 10 quan).

Bắc-thành tâu án hung phạm giết nhiều người, cho hành hình ngay. Vua dụ bộ Hình rằng: « Bây giờ đến tiết dương sinh (1) mới đem án ấy đệ tâu, nếu chiếu theo lệ thường mà hoãn hành hình thì kẻ phạm tội hung tàn được hoãn giết lâu, có khi trốn mất, khó tỏ được sự giết hiển nhiên mà răn về sau, cho nên bất đắc dĩ giáng chỉ hành hình ngay, thực là lỗi vì thành thần để chậm. Nên truyền chỉ quở và bảo về sau có án nặng như thế thì phải bắt ngay nhân chứng mà xử gấp tâu ngay, đợi chỉ hành hình, nếu để chậm thì sẽ can lại nghị (2) ».

Khởi phục cho Nguyễn Khả Bằng làm hiệu úy vệ Cẩm y. (Bằng trước làm trấn thủ Biên-hòa, có lỗi phải cách chức).

Cho biền binh hạ ban của hai vệ Long thao Hổ lược về Gia-định thăm nhà.

Hiệp trấn Biên-hòa là Nguyễn Minh Châu vào chầu. Vua hỏi về tình hình nghề nông và mưa nắng những nơi đi qua. Đáp rằng: « Trời nắng nhiều, ruộng nương thu hoạch đã được một nửa ». Vua nói: « Giữa mùa đông mà không rét lại nắng, như vậy thì tốt cho khánh lễ đấy. Nhưng mùa đông mà lại ra khi tiết mùa hạ, như dân ta ốm đau thì sao? Trẫm vẫn lo đấy ».

Chuẩn định từ nay việc phong tặng quan viên đổi về chức vụ của bộ Lại. Lệ trước do bộ Lễ làm. Sung tổng tài việc sửa định chức chế là Nguyễn Hữu Thận đem việc ấy tâu nên mới đổi như thế.

---

(1) Dương sinh: tháng 11 là tháng khí dương mới sinh.

(2) Lại nghị: do quan, tức đình thần bàn để luận tội của quan lại làm trái.

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Cho con Nguyễn Hoàng Đức là Nguyễn Hoàng Thành lạy ra mắt ở điện Võ-hiển. Trước vua thường khen tiết tốt của Hoàng Đức, người làm tôi khó có ai bằng, nên cho dòng dõi được vẻ vang. Đến khi Lê Văn Duyệt vào chầu, vua hỏi con Hoàng Đức có mấy người dùng được. Đáp rằng : « Con trưởng là Hoàng Nhân không giống cha, con thứ là Hoàng Thành biết giữ phép nhà, đã tuyên triệu đến Kinh rồi ». Bèn sai Phan Văn Thúy dẫn Thành vào chầu. Vua bảo Thúy rằng : « Thành tính thuần phác, ngươi nên dạy bảo mà gây dựng cho nó ». Nhân ban cho quần áo.

Tù trưởng ba man Cam-cát, Cam-muộn, Phàm-linh châu Trịnh-cao phủ Ngọc-ma trấn Nghệ-an đến dâng phương vật (Cam-cát, Cam-muộn mỗi man 1 thớt voi, 2 cái sừng tê, 1 đôi ngà voi, 4 cân sáp vàng, 4 tấm phá man ; man Phàm-linh 2 cái sừng tê, 1 đôi ngà voi, 2 tấm phá man, 4 khối sáp vàng), khẩn xin phụ thuộc để nộp thuế. Ba man này trước thuộc bản đồ nước ta, cứ ba năm cống một lần, Từ đời Gia-long giao cho Vạn-tượng, đến khi Vạn-tượng thua, bị nước Xiêm quấy rối, bèn dẫn nhau về với nước ta. Trấn thần Nghệ-an đem việc tâu lên. Vua chuẩn y lời bàn của đình thần, đổi man Cam-cát làm huyện Cam-cát, man Cam-muộn làm huyện Cam-môn, man Phàm-linh làm huyện Cam-linh, cho tù trưởng Cam-cát là lang Khâm Lan làm thổ tri huyện, lang Khâm Vu làm thổ huyện thừa, tù trưởng Cam-môn lang Khâm Định làm thổ tri huyện, lang Khâm Pha làm thổ huyện thừa, tù trưởng Cam-linh là lang Khâm Quyết làm thổ tri huyện, lang Khâm Xán làm thổ huyện thừa, đều cấp cho ấn đồ kỷ đồng và kiếm gỗ. Dụ cho trấn thần truyền chỉ khen và yên ủi, thưởng cho bạc lạng mà trả lại đồ dâng. Còn lệ cống thì đợi sang năm sẽ bàn.

https://tieulun.hopto.org

Sai viên ngoại lang Hộ bộ là Lê Đan Quế làm đồng lý thanh tra thành Gia-định, sai thuộc ty sáu bộ chia nhau đi thanh tra các trấn tự Bình-định vào Nam.

Vua thấy năm nay gặp tiết Lục tuần đại khánh của Hoàng thái hậu, trước sai bộ Lễ khảo xét điển lễ mà bàn tâu. Bộ thần cho rằng: Nhà nước ta đã được trời thương, phúc lộc rộng lớn. Hoàng thái hậu khỏe mạnh, phúc tốt tuổi cao. Hoàng thượng kính vâng lòng mẹ, cử hành khánh điển, tự nay về sau cứ mỗi năm làm một tiết, để cho cả nước đều mừng, sử sách thêm sáng. Đến như khắc ngọc đúc vàng, tôn dâng huy hiệu, thì đợi thứ sau cử hành, để rõ đức sáng ».

Vua theo lời bàn. Sai hữu ty làm rạp hoa ở tả hữu nhà Duyệt thiện, dựng lầu hoa ở trước sân trong cửa Tiên thọ, ở tả hữu thì dựng rạp hoa; lại dựng rạp hoa ở sân điện Cần-chánh và nhà yến ở trước lầu Phụ văn.

Định nghi tiết (Hàng năm tiết Thánh thọ vua dâng 20 lạng vàng, 200 lạng bạc, nay dâng thêm các thứ châu ngọc và đồ chơi quí; các hoàng tử tước công, Tôn nhân phủ, các quan văn võ, lệ tiến bạc 120 lạng, nay dùng 20 lạng vàng, cùng các thứ gấm, đoạn, sa trừu, the, lụa. Các thành trấn cùng các cống man thuộc quốc thì tùy phương vật thổ nghi, hoặc kỳ nam, trầm hương, sừng tê, cùng gấm vóc các thứ).

Chế bài nhạc, lại chọn hơn 60 người ca công ở Bắc-thành và Thanh Nghệ cùng các trò chơi, hơn 20 người nhạc công Chân-lạp và Cam-lộ, đều đến họp ở cửa khuyết để diễn ca nhạc.

Ban các điều cấm răn cùng nhật kỳ treo đèn cho trong ngoài (Trước chính tiết 7 ngày và sau 2 ngày, cộng 10 ngày, cấm xét hình; trước 3 ngày, sau 1 ngày, cộng 5 ngày, cấm sát sinh; 5 đêm ấy các nhà quan quân dân đều treo đèn ở trước cửa).

https://tieulun.hopto.org

Ngày bính thìn (trước ngày đại khánh 10 ngày), tự ngày ấy đến ngày chính tiết, các quan theo ban chầu hầu cùng làm việc ở công sở đều mặc áo đẹp. Vua hàng ngày mặc triều phục đến cung Từ thọ, coi bữa ăn, tự mình qui xuống dâng thìa dĩa. Hoàng thái hậu dụ rằng: « Dâng cơm đưa dĩa đã có cung tì nội thị, hoàng đế không cần phải tự khó nhọc ». Vua tâu rằng: « Người thiên hạ đều phải chạy vạy làm ăn, không được nuôi cha mẹ, duy một mình con được phụng dưỡng dưới gối. Phải như thế mới yên lòng chút đỉnh ».

Hoàng thái hậu nhân hỏi: « Cử hành khánh điển trong ngoài có vui không? »

Vua tâu rằng: « Quan dân đều chịu ơn lớn, không lấy chạy vạy làm khó nhọc, dâng phương vật là để tỏ lòng thành, nhân tình đều thỏa thích cả ».

Bày trò chơi leo dây, trèo thang ở trong cửa Tiên-thọ. Vua rước Hoàng thái hậu ngự trên lầu hoa để xem.

Bộ Lễ dâng sách kê phương vật các địa phương dâng mừng. Vua nói « Kỳ nam, tê giác, sa the, các phẩm vật ấy đều là thổ ngơi, tự đủ để tỏ lòng thành, Bắc-thành dâng vàng, không khỏi phải đi mua, trả lại ».

Các thổ ty Bắc-thành, Thanh-hoa, Ninh-bình là bọn phòng ngự sứ Quách Công Nguyên, thổ tri phủ Lưu Trọng Chương, thổ tri châu Phạm Thiên Thạch, 14 người, đem phương vật dâng. Vua bảo rằng: « Các ngươi đã thuộc vào trấn đạo, không như cống man thuộc quốc, phương vật sở tại; các ngươi có dự cả, can gì phải dâng riêng. Vậy miễn cho ». Ban cho mỗi người một bộ mũ áo thường triều.

Nước Chân-lạp sai sứ dâng lễ mừng. (Đậu khấu, sa nhân, cánh kiến, mỗi thứ 50 cân, ngà voi 2 chiếc, tê giác 2 tảng, lộc nhung 2 đôi, lụa màu 20 tấm) cùng lễ cống

https://tieulun.hopto.org

hàng năm. Thưởng mũ áo đại triều tứ phẩm võ giai, cho chánh sứ Nhâm-lịch-đột, mũ áo thường triều lục phẩm văn giai cho phó sứ Phạt Kha-đê Na-đốc-biện cùng quần áo chăn đệm mùa rét.

Các man 7 sách Cam-lộ 3 động Lạc-hoàn dâng lễ mừng thọ (7 sách Cam-lộ: ngà voi 12 chiếc, sừng tê 5 tảng, nhung hươu 2 đôi, 3 động Lạc-hoàn: mỗi động 4 chiếc ngà voi, một tảng sừng tê).

Quốc trưởng Vạn-tượng là A Nỗ dâng biểu nói rằng nước ấy xiêu giạt, đã được miễn lễ thường. Xin dem đồ của đời trước để lại là 1 đôi nhẫn vàng, 23 hòn ngọc kính dâng lễ mừng. Trấn thần Nghệ-an để đạt lên. Vua không nhận. Dụ rằng: « Một tấm lòng thành của ngươi, ta đã rõ rồi. Duy nhà nước chỉ qui người hiền tài, dẫu có ngọc châu sáng như mặt trăng, ngọc bích soi sáng mười hai xe, cũng không qui gì, nữa là những thứ đá vũ phu ấy ».

Thưởng tiền cho các lính các thợ làm lầu rạp, hoa, theo thứ bực.

Vua nhân bảo bộ Lễ rằng: « Sân điện Cần-chánh đã cho làm giàn hoa để làm chỗ ăn yến. Trẫm nghĩ lễ yến hưởng các đế vương đời trước phần nhiều làm ở trên điện. Nay lòng diện rộng rãi, can gì phải làm rạp cho nhọc nhân công. Từ nay gặp ngày khánh điển thì cho yến ở trên điện là được rồi ».

Ngày ất sửu, đem việc lễ đại khánh kính cáo điện Hoàng-nhân. Đêm ấy nhà vua làm bài thơ « Đông dạ hữu cảm » (1) Buổi chầu sớm đem cho quần thần xem, nhân nhỏ nước mắt nói rằng: « Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta mở rộng đất nước, thống nhất cõi bờ, công dày

(1) Cảm xúc đêm đông.

https://tieulun.hopto.org

đức tốt muôn phần ta không theo được một phần. Năm tháng thọ gần 60 tuổi, ta định đợi đến năm Tân tị thi xin làm khánh điển, không ngờ đỉnh đúc xong rồng bay đi (1), gào khóc không kịp nói đến thường đau lòng, cho nên làm bài thơ ấy để tỏ nỗi lòng ta chưa thỏa. Dẫu đạo hiếu của đế vương là ở chỗ nối chí theo việc dựng đặt kỷ cương, để lưu truyền về sau, không những chỉ ở tiết văn thôi, nhưng làm con thờ cha mẹ, phải có lẽ ấy mới khỏi hối hận. Nay gặp tiết Lục tuần đại khánh của Hoàng thái hậu dâng rượu chúc thọ, tuy chưa đủ để báo đáp ơn sâu, nhưng lòng người làm con, cũng nhân thế mà hả được một chút ».

Vua rước Hoàng thái hậu ngự lầu hoa, sai nhạc công dâng điệu múa Trinh tường và tấu nhạc man ở trong cửa Tiên-thọ (bắt đầu là Cam-lộ, Chân-lạp, đến Vạn-tượng là hết)

Ban yến cho các hoàng tử tước công, các quan văn võ ở nhà tả nhà hữu trong cửa Tiên-thọ.

Ngày mậu thin, làm lễ đại khánh. Vua đội mũ cửu long, mặc áo hoàng bào đại ngọc đem các hoàng tử tước công, các quan văn võ đến cung Từ thọ dâng tờ kim tiên và lễ phẩm chúc thọ (Một thoi ngọc như ý sắc xanh « Thánh thọ vạn niên », một hòn ngọc Kim cương to bằng đầu ngón tay « Thọ khảo kiên trinh », 10 chi nhân sâm « Thọ phẩm diên linh Đông quan thượng phẩm » một bộ rượu thọ, một đôi sừng tê « thọ phẩm » hoa to dài mà bịt vàng, một đôi bình sứ vẽ vàng cắm hoa « Thánh thọ trường xuân » và lồng pha lê chụp trên, một tòa thọ đài bằng vàng khắc mây phượng và khảm ngọc trai, một cây trầm hương « thọ phẩm » cao

(1) Điển vua Hoàng đế khi đúc xong cái đỉnh ở Kinh-sơn thì cưỡi rồng bay đi.

https://tieulun.hopto.org

lớn, tháp phật chin tầng bằng đá trắng chạm rất khéo, trong có 9 pho tượng « Vô lượng thọ phật, kim thân bất hoại » (1) một đôi bình phong thọ bằng lông trả, khảm ngọc trai, trang sức hoa điểu. Các rương hòm để ở trên án vàng hai bên tả hữu. Hòm biểu tâu việc cùng rương lễ phẩm của các hoàng tử tước công Tôn nhân phủ các công chúa, trưởng công chúa, phụ nữ tôn thất, các quan văn võ cũng hòm tiên mừng và rương lễ phẩm của các thành, trấn đạo thì trên án đỏ trong rạp hoa ở hai bên tả hữu nhà Duyệt thiện. Hòm tiên mừng và rương lễ phẩm của các thuộc quốc và cống man thì để trên án đỏ trong rạp hai bên tả hữu lầu hoa. Đều để lên trên án đỏ). Dâng thọ ba tuần: « Tuần thứ nhất Kiến-an công Đài, Điện-bàn công Phổ; tuần thứ hai Định-viễn Công Bình, An-khánh công Quang; tuần thứ ba hoàng trưởng tử và hoàng tử Miên Nghi bưng be rượu vàng và bưng chén vàng ».

Tâu năm bài nhạc (Lúc rước Hoàng thái hậu lên tòa, tâu bài nhạc « Sùng khánh », vũ sinh múa trống gõ sinh tiền, gảy đàn tranh đàn nguyệt, đàn tỳ bà, thổi sáo, đánh đàn ba dây, đàn hai dây; dâng thọ tuần thứ nhất, tấu bài nhạc « Tập khánh », múa cành hoa xanh; tuần thọ thứ hai tấu bài nhạc « Chương khánh », múa cành hoa đỏ; tuần rượu thứ ba, tấu bài nhạc « Bảo khánh », múa cành hoa vàng; lễ thành, tấu bài nhạc « Thành khánh », múa quả đào tiên. Sứ thần các thuộc quốc, tù trưởng các cống man thì do bộ Lễ dẫn vào trước sân lầu hoa để dâng lễ mừng. Kỳ lão tôn thất, học sinh tôn thất, công tinh, họ Trần, đều lạy mừng ở trước sân lầu hoa. Kỳ mục Quý hương Quý huyện, nhân viên xã Văn-xá, Giám sinh tọa

---

(1) Vô lượng thọ phật: phật sống lâu không tính đếm được. Kim thân bất hoại: thân bằng vàng không nát.

https://tieulun.hopto.org

Giám, kỳ lão Thừa-thiên họ Lê, họ Trịnh, đều lạy mừng ở ngoài cửa Tiên-thọ. Đội Trung hầu bắn súng mừng chín tiếng. Công chúa, trưởng công chúa chầu trước cung tần, các công nữ, thiếp của các hoàng tử tước công, phu nữ tôn thất mệnh phụ các quan văn võ, thì do Nội giám dẫn vào lạy mừng).

Trong thì các quan lớn nhỏ các người làm việc, ngoài thì thổ ty các thuộc quốc và cống man, ai cũng vui mừng kính cẩn.

Lễ xong, vâng lệnh chỉ Hoàng thái hậu ban yến cho công chúa trở xuống ở nhà Duyệt-thiện cùng ở tả hữu trong lầu hoa. Lại phát của trong cung thưởng cho thân công cùng người họ ngoại theo thứ bực (thân công 4.000 quan tiền, các trưởng công chúa 5.500 quan tiền các con gái hoàng tử 10 000 quan tiền, cung tần triều trước 1.000 quan tiền, con trai con gái các tước công 1.000 quan tiền, đàn ông đàn bà, già trẻ tôn thất 5.000 quan tiền, thiếp của các tước công 500 quan tiền, mệnh phụ các quan văn võ 1.000 lạng bạc, họ Trần 1.000 quan tiền, xã Văn-xá 500 quan tiền, họ Lê Xuân xã Ba-nguyệt 300 quan tiền, xã Ba-nguyệt 200 quan tiền).

Ngày kỷ tỵ, ban đại yến cho các hoàng tử tước công và các quan văn võ từ tam phẩm trở lên cùng quan ngoài đến tham hiệp ở điện Cần-chánh.

Trước kỳ hai bộ Lại Binh làm sách kê tên. Lấy đô thống chế dinh Long võ là Phan Văn Thúy, hữu thống chế Thị trung là Thân Văn Cường sung chức hậu hổ đại thần, lấy thống chế Tượng quân là Phạm Văn Điển, thự tả thống chế Thị trung là Nguyễn Văn Trọng sung chức tứ tửu thị vệ, lấy vệ úy là con Vũ Văn Tử, Nguyễn Xuân 8 người sung chức tiền đạo thị vệ, bọn Phạm Viết Thục, Nguyễn Văn Hòa 4 người sung chức báo vĩ thường

https://tieulun.hopto.org

lhị vệ, viện sứ Nguyễn Trọng Tính, phó vệ úy Vũ Văn Giải sung chức tỉnh thị ngự thiện thị vệ, Văn thư phòng là Thân Văn Quyền, Phan Đình Sĩ, Tôn thất Gia sung chức khởi cư chú.

Ngày hôm ấy vua ngự điện Cần-chánh. Các hoàng tử, tước công, các quan văn võ, dự yến đều mặc triều phục chầu yến. Hoàng tử Miên Định, hoàng thân Kiến-an công Đài, đại thần quận công Lê Văn Duyệt, theo thứ tự dâng rượu. Múa bát dật. Lễ xong, ban thưởng theo thứ bực.

(Các người chấp sự cùng hoàng tử tước công dâng thọ đều thưởng mỗi người một cuốn sổ sô sa, 3 tấm sa; văn võ đại thần dâng thọ mỗi người một cuốn sô sa, 2 tấm sa; các hoàng tử tước công dự yến, mỗi người 3 tấm đoạn, 3 tấm sa, 1 tấm đệm. Văn võ chánh nhất phẩm quận công mỗi người 4 tấm đoạn, 2 tấm sa; chánh nhất phẩm 3 tấm đoạn, 2 tấm sa; tùng nhất phẩm, chánh nhị phẩm, mỗi người 2 tấm đoạn, 2 tấm sa, tùng nhị phẩm 1 tấm đoạn, 2 tấm sa; chánh tùng tam phẩm, mỗi người 1 tấm đoạn, 1 tấm sa, 1 cuốn nhỏ trừu.

Các quan tứ ngũ phẩm cùng quan viên hưu trí, nhân viên văn thư phòng, thổ ty các trấn các đạo, đều dự yến ở nhà Phu văn lầu (chánh tứ phẩm thưởng 6 lạng bạc, tùng tứ phẩm 5 lạng bạc, chánh tùng ngũ phẩm đều 4 lạng bạc; quan hưu trí, chánh nhị phẩm, 13 lạng bạc, tùng nhị phẩm 11 lạng bạc, chánh tam phẩm 10 lạng bạc, tùng tam phẩm 8 lạng bạc, chánh tùng tứ ngũ phẩm thưởng cũng như trên; Văn thư phòng, tùng lục phẩm trở xuống thưởng mỗi người một tấm trừu nam, một tấm sa nam; thổ ty mỗi người 1 tấm sa, 1 tấm đoạn).

Thuộc quốc và cống man dự yến ở xưởng Tả đại tướng quân. Phẩm vật thưởng theo lệ và gia thưởng đều ban cấp ở trước sân điện Càn-nguyên. Quốc vương gia thưởng

https://tieulun.hopto.org

Chân-lạp 5 cây đoạn màu, 5 tấm tơ vũ đỏ, 2 cuốn sô sa đỏ, 20 tấm sa màu, 40 tấm the màu ; chánh phó sứ mỗi người 10 lạng bạc, sa màu lụa màu mỗi thứ 3 tấm ; sai trưởng 7 sách man Cam-lộ, mỗi người 5 lạng bạc, 1 cây gấm Tống, sa lụa mỗi thứ 3 tấm ; trưởng man Lạc-hoàn, 2 cây gấm Tống, 2 tấm tơ vũ đỏ, 2 cuốn sô sa màu ngọc lam, 10 tấm trừu màu, 20 tấm sa màu ; trưởng man Ba-động, 2 tấm tơ vũ đỏ, 1 cuốn sô sa màu ngọc lam, 15 tấm sa màu.

Những kỳ hào tôn thất nhân tản viên nhân công tinh, họ Trần, Qui hương, Qui huyện, xã Văn-xá, họ Lê Xuân, xã Ba-nguyệt, vâng riêng lệnh chỉ hoàng thái hậu cho yến ở nhà tả hữu trong cửa Tiên-thọ ; các quan văn võ tự tùng ngũ phẩm trở xuống, ai có tang không dự yến, cũng chiếu phẩm thưởng cho lụa màu bạc lạng theo thứ bực.

Ngày canh ngọ, vua ngự điện Thái-hòa nhận lễ chầu mừng, xuống chiếu bố cáo cho trong ngoài. Chiếu rằng : « Thánh nhân lập giáo, chuộng hiếu để trọng nhân luân, ngôi vua ở đầu, góp phúc để ban cho thiên hạ. Bởi phúc tất về người có đức, mà chí hiếu chẳng gì hơn việc tôn thân. Kính nghĩ Thánh mẫu Hoàng thái hậu ta, dòng cả đề thơm, dung nghi nên tốt. Khi hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta ra oai thần võ, vân lôi bước gian nan, nhờ có Mân hậu (1) vượt qua ; vâng lời răn trâm nhị (2), tiếng

---

(1) Mân hậu : mẹ vua Thiếu khang nhà Hạ, lúc Hậu Nghệ làm loạn, bà ấy có thai, chạy sang nước Hữu nhưng đẻ ra vua Thiếu khang, sau Thiếu khang phục quốc.

(2) Trâm nhị : Khương hậu, vợ vua Tuyên vương, vì vua ra chầu muộn, bà ấy rút cái trâm và cái vòng tai ra đứng ở ngõ vĩnh-hạng, phàn nàn rằng vì tôi mà vua ra chầu muộn. Vì thế sau vua ra chầu sớm.

https://tieulun.hopto.org

tốt Hợp Vị còn mãi. Đầu gây vương hóa (1), để phép tắc cho cháu con; dạy bảo mình ta, tỏ tài năng về học tập. Phúc đầy đàn như Lân chỉ Chung ty (2). Đức dọi sáng như ngọc uyển ngọc diễm (3), đọc thơ theo lễ, nhân kiểm nêu gương. Chuốt ngọc lau vàng hiền lành để phúc lượng rộng rãi ví như đất chở, công giữ gìn nhờ được trời che. Điện quế xuân nồng cõi thọ muôn năm dần tới. Thềm huyên trăng sáng, tuổi hoa sáu chục (4) vừa tròn. Mừng nay lại gặp ngày sinh, mượn yến Dao tri (5); vui thấy thẻ tuổi, chứa đầy Hải ốc (6). Phúc lộc rộng lớn; nguồn gốc sâu xa. Vâng trời đất cao dày cho phúc, để tổ tông Xã Tắc cùng phu. Ta nay, nối vận thắm tươi, gần gương sáng tốt. Xem đồ sử nhà Chu, lấy một hiếu làm gốc; nghe quân thiều điện Hán (7), họp chín châu làm vui. Khánh tiết gặp tuần; lễ nghi bèn cử. Lấy ngày 24 tháng này, kính cáo điện Hoàng-nhân. Ngày 27, thân đem các quan dâng tờ kim tiên, làm lễ chúc thọ. Tôn vinh gồm đủ; nghi điển huy hoàng. Họp trăm quan văn võ để hoan hô; hợp các nước xa gần mà chúc phúc. Rộng suy lòng hiếu, đã ban ơn tự buổi đầu xuân; lại xuống phúc nhiều, mà thi huệ về ngày đông chí. Tỏ bày lễ lớn, dội thấm ơn sâu gồm có 7 điều:

1. Các quan văn võ ở Kinh từ tứ phẩm trở lên, các quan ngoài từ tam phẩm trở lên, cùng tham hiệp các

---

(1) Vương hóa: giáo hóa của đế vương.

(2) Lân chỉ Chung ty: thơ Lân chỉ nói về con khá, thơ Chung ty nói về cháu nhiều.

(3) Ngọc uyển, ngọc diễm: Ngọc tốt, ví như đức tốt đàn bà.

(4) Tuổi hoa: hoa giáp là tuổi đúng một giáp là sáu chục năm.

(5) Dao tri: chỗ tiên ở.

(6) Hải ốc: ông tiên nhà ở biển. Việc hỏi tuổi, ông nói mỗi lần biển biến làm ruộng dâu thì hạ 1 thẻ, nay đã 10 thẻ.

(7) Quân là nhạc vua Nghiêu. Thiều là nhạc vua Thuấn.

https://tieulun.hopto.org

trấn đạo đều thưởng gia 1 cấp; các quan chức lớn nhỏ trong ngoài, ai có lầm lỗi không cứ tội công hay tội tư mà phải giáng lưu, đều chuẩn cho khai phục 1 cấp.

2. Quan kinh từ ngũ phẩm trở xuống quan ngoài tứ phẩm trở xuống, người nào có bổng lệ thì thưởng cho tiền bổng 2 tháng, người chưa có bổng lệ, thì thưởng tiền bổng 1 tháng.

3. Các quan văn võ trong ngoài từ tam phẩm trở lên, chiếu phẩm của con mà phong tặng cho cha mẹ khác nhau.

4. Các thành phủ trấn đạo, phàm tiền lương vật sản thuế lệ còn thiếu tự năm Minh-mệnh thứ 4 về trước, đều miễn cho cả.

5. Vị nhập lưu thư lại cùng binh lính và thợ ở Kinh đều thưởng mỗi người 1 quan tiền.

6. Quan viên trong ngoài, nhân lầm lẫn việc công bị xử phạt bổng, đều tha cho cả.

7. Nhân viên cống sinh giám sinh tọa giám đều thưởng tiền lương một tháng. Than ôi! Lịch giáp mở điềm tượng trưng tuổi thọ Tiên đào đặt tiệc dâng chúc chén mừng. Cung Vạn-an (1) ngày tháng thảnh thơi, mình nhỏ mọn riêng nhờ phúc cả; ao Thái-dịch (2) móc mưa thấm thía, cả thần dân cùng đội ơn to.

Trước đây trời tạnh sáng lâu, đến khi lễ đại khánh xong mây đen sầm lại, mưa ngọt trút xuống. Đến lúc ban ân chiếu, trời tạnh sáng, trong ngoài vui mừng, đều cho là hiếu đức cảm động đến trời. Vua ung dung bảo bầy tôi rằng: « Khánh điển cử hành, mưa tạnh trúng lúc không phải sức người làm được. Trẫm đội ơn trời nghĩ

---

(1) Cung Vạn-an: cung cha mẹ vua ở.
(2) Ao Thái-dịch: ao ở trước cung điện nhà vua.

https://tieulun.hopto.org

càng kính sợ. Nhưng việc này không những trên dưới vui lòng mà cũng đủ cho người ngoài chiêm ngưỡng ».

Tháng 12, cho quan văn từ viên ngoại lang, võ từ phó vệ úy trở lên, họp cả ở nhà Duyệt-thị xem diễn tuồng 3 ngày. Lại diễn tuồng ở lầu Phu-văn. Xen vào đó có nhạc công các rợ Man và các trò tạp kịch cho sĩ dân đến xem.

Ban hàng tơ cho các quan thành đạo trấn. Dụ rằng: « Ngày nay là khánh điển, những người theo ban chúc thọ, đều được thưởng cả. Ta nghĩ đến các quan ở thành trấn đạo làm việc khó nhọc ở ngoài, há lại bị hạn chế ơn huệ. Vậy ban cho sa đoạn theo thứ bực.

Tặng thêm cho cha Lê Văn Duyệt và Lê Văn Toại làm đô thống hàm tùng nhất phẩm, mẹ là Nguyễn thị làm nhất phẩm phu nhân. Toại trước đã được tặng thống chế hàm chánh nhị phẩm, lần này ân điển, lệ không được dự. Vua nghĩ Duyệt là tôi cũ có công lao danh vọng, cho nên đặc cách ban ơn.

Gia hàm hiệp biện đại học sĩ cho thượng thư Binh bộ hưu trí là Nguyễn Đăng Hựu Hựu tuổi ngoại 80, mới rồi đến Kinh, vua triệu vào ra mắt, cho ngồi hỏi han. Dụ rằng: « Ngươi được thờ tiên triều, trải qua văn giai võ giai, giữ mình không có lỗi. Vừa rồi vì già yếu về hưu, nay gặp khánh tiết còn gắng sức vào mừng, lòng thành đáng khen ». Ban cho bài thơ ngự chế và quần áo chăn đệm cùng 100 quan tiền. Đến bấy giờ thăng thưởng hàm ấy. Hựu muốn lưu đến tết Nguyên đán để chầu mừng. Vua lại dụ rằng: « Ngươi tuổi già nua, ở lâu nhà trọ không phải ý ta ưu đãi người lão thần như thế. Vả nghe ngươi còn con bé, nên về mà dạy bảo nó. Trẫm sẽ lượng bổ để khuyến khích người trung thần » Bèn khiến sai lính đưa về làng. Cho 200 quan tiền.

https://tieulun.hopto.org

Thưởng cho chưởng cơ hưu trí là Nguyễn Văn Hưng 100 quan tiền. Cho chánh sứ Chân-lạp là Ốc Nha Nhâm-lịch-đột họ Kim. Nhâm-lịch-đột là người quan phiên dắc lực trong việc đào sông Vĩnh-tế năm trước. Lê Văn Duyệt đã khen với vua. Đến bấy giờ cho ra mặt ở điện Cần-chánh, Nhâm-lịch-đột tâu nói rõ ràng, nhà vua khen tốt, đặc cách cho thư đóng ấn ngọc cho họ là họ Kim. Đến lúc về, vua lại dụ trước mặt rằng: « Ngươi về nói với phiên vương rằng nay ngươi được ơn săn sóc là vì việc đào sông năm trước, đã vì triều đình ra sức đó cũng là do phiên vương biết người khéo dùng; thưởng ngươi tức là thưởng phiên vương đấy. Ngươi biết cùng bọn đồng liêu giúp phiên vương, khiến cho trên dưới hòa thuận việc nước chỉnh đốn, tức là trung với triều đình ». Đột về nước, chửa bao lâu ốm chết. Sai Gia-định đem cho 100 lạng bạc.

Ban thưởng bạc và hàng tơ cho các thuộc quốc và cống man Chân-lạp, Cam-lộ, Ba-động, Lạc-hoàn, rồi bảo về.

Vua thấy khánh điển đã xong, thưởng cho đường quan Lễ bộ là Phan Huy Thực, Đoàn Viết Nguyên, Hồ Hữu Thẩm, Hà Quyền, kỷ lục đều 1 thứ, cùng thưởng bạc lạng cho các viên dịch ở bộ theo thứ bực.

Hữu thị lang Hình bộ lãnh Hình tào Bắc-thành là Vũ Xuân Cẩn nghỉ tang cha, gặp việc kẻ lại ở tào tiêu mất tiền tuất của dân bất giặc, bị tội thất sát (1) phải giáng lang trung, dợi hết hạn nghỉ sẽ bổ.

Đổi bổ hiệp trấn Nam-định là Nguyễn Hựu Nghi làm tả thị lang Hình bộ, lãnh Hình tào Bắc-thành.

Biền binh quản Thần sách Thanh Nghệ đổi thú ở Bắc-thành, lệ không được thưởng thêm, mùa đông năm

(1) Thất sát : không xét ra được.

https://tieulun.hopto.org

ngoài, nhân có việc bắt giặc, thưởng mỗi người một quan tiền, đến bấy giờ Thanh-hoa cắt linh đi thú lại cấp tiền thưởng rồi đem việc ấy tâu lên.

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Việc đặc ân không phải là lệ thường. Thanh-hoa viện lấy làm lệ, đã không đúng, Nghệ-an im không tâu xin, cũng không đúng. Vậy đều truyền chỉ quở trách mà truy thưởng cho linh thú Nghệ-an [vì có công bắt giặc]. Sau này đến kỳ đi thú phải đem việc xin chỉ trước mới phải.

Đặt cho ty Thừa-biện ở Bắc-thành, 1 viên chủ sự, 2 viên tư vụ, 2 viên chánh bát phẩm thư lại, 4 viên chánh cửu phẩm thư lại, 30 viên vị nhập lưu thư lại, theo quan Bắc-thành giữ từ chương việc công, chọn người ở ty Văn-hàn thuộc thành mà bổ vào; vị nhập lưu thư lại còn thừa thì cho về quê.

Đặt lệ cấp kỷ trác dị. Vua dụ rằng: « Gia cấp kỷ lục là để khuyến khích người có công. Tự trước đến giờ, cấp kỷ trác dị chưa từng bàn đến. Nhân nghĩ việc thưởng công là điển lớn trong việc chính trị việc ấy cần làm trước, há để thiếu sót ». Sai đình thần bàn lại. Đều cho rằng trác dị phải là việc chính việc dân xuất sắc lắm. Nhưng tìm được những việc sâu keo không vào hạt, bông lúa có hai nhánh như người đời xưa gọi là quan địa phương tốt thì khó lòng có được.

Duy ai hay khiến chính sự công bằng, hình phạt đích đáng, trộm cướp im tắt, dân được ở yên, làm quan có tiếng tốt thì thưởng để khuyến công đó, thực là phép lớn không thể thiếu được, cho nên năm trước Nguyễn Văn Hiếu vì chính tích khả quan nên đặc cách khen thưởng. Kinh xét lệ tiến cử trác dị của nhà Thanh: phàm người trong chức vụ không có xử án bậy, không có việc ăn trộm, không thiếu tiền thóc thuế, không hao hụt gạo bạc trong kho, nhân dân trong hạt mỗi ngày thêm khởi

https://tieulun.hopto.org

sắc thì mới có thể được chọn là bực trác dị. Còn những hư văn khác đều không được dự. Xin từ sau này các viên ở trấn đạo phủ huyện làm việc đã mãn 3 năm, mà có thực trạng như trên có thể chỉ ra được thì do thượng ty xét thực, chỉ tên tiến cử, giao bộ dẫn vào yết kiến, lượng thưởng cấp kỷ trác dị để nêu đặc biệt (1 cấp trác dị bằng 4 cấp tầm thường, 2 cấp quàn công; 1 thứ kỷ lục trác dị bằng 4 thứ kỷ lục tầm thường, 2 thứ kỷ lục quân công).

Viên nào được thăng chức thì chiết trừ đi.

(Lấy 1 cấp trác dị đổi làm 4 cấp tầm thường, cùng kỷ lục mấy thứ thì chiếu cấp được thăng mà trừ đi; còn thừa trả về cấp kỷ tầm thường).

Đối điệu với các viên deo tội công phải giáng phạt thì vẫn phân biệt trừ đi (Như bị giáng 1 cấp, đem 1 cấp trác dị đổi làm 4 cấp tầm thường, lấy 1 cấp trừ đi; kỷ lục 1 thứ cũng trừ giáng 1 cấp; phạt bổng 6 tháng thì đem 1 cấp trác dị, đổi làm 4 cấp tầm thường, lấy 1 cấp chiết làm 4 thứ, 1 thứ kỷ lục trác dị đổi làm 4 thứ tầm thường, mỗi thứ trừ được 6 tháng phạt bổng. Ngoài ra cứ theo đó mà suy).

Đến như quan viên văn võ ở Kinh và ở Gia-định Bắc-thành, cùng các quan trấn đạo ở Bình-thuận về Bắc từ Ninh-bình về phía nam, viên nào có trác dị nên khen nhắc lên, thì đều do tự vua đặc biệt chọn ».

Làm dãy nhà ở hai bờ nam bắc cầu Vĩnh-lợi (332 gian). Sai bộ Hộ tư các địa phương, chọn những người Minh hương có vật lực sung làm phố hộ.

Sai Bình-thuận đóng thuyền biển hạng nhỏ 10 chiếc.

Đặt 9 châu và 15 tổng ở đạo Cam-lộ. Trước kia vua sai trấn thần Quảng-trị triệu tập tù trưởng các man đến dụ rằng: Triều đình oai đức rộng xa. Gần đây đất mới

https://tieulun.hopto.org

Trấn-ninh dâng bản đồ sổ sách, đều đã chia đặt phủ huyện, ban cho sắc mệnh, đủ làm vẻ vang. Huống chi các man bọn ngươi cung nộp cống thuế hơn 200 năm, mà lại không bằng những người mới phụ hay sao? Bây giờ các man đều đem sổ đinh điền dâng nộp (đinh 10.793 người, ruộng 922 xứ). Bèn hạ lệnh 9 cống man là dạo Mường-vang các mường Nà-bôn, Thượng-kế, Tá-bang, Xương-thịnh, Tầm-bồn, Ba-lan, Mường-bổng sách Làng Thìn, đều đổi làm châu. Cho phó sai trưởng Kiêm, sai trưởng Xiết, sai trưởng Phủ, sai trưởng Chiêu, sai trưởng Khả, sai trưởng Nội, sai trưởng Ngân, sai trưởng Huân, sai trưởng Đôn làm thổ tri châu đều cấp cho dấu đồng kiềm gỗ.

Hai nguồn Viên-kiệu, Tầm-linh, năm sách Làng-sen, La-miệt, Làng-thuận, Ả-nhi, Tầm-thanh, sáu tộc Làng-hạ, Tầm-la, Làng-khống, Kỳ-tháp, Hương-bạn, Làng-lục, hai nguồn Ô-giang, Cổ-lâm, 15 thuế man ấy đều đổi làm tổng lệ vào châu Hướng-hóa. Các đầu mục tổng trưởng đổi làm cai tổng, cống thuế vẫn do đạo Cam-lộ đem nộp. Công việc quan yếu cho theo trấn Quảng-trị quản hạt. Trấn thần lại chọn trong cơ Định-man những người am hiểu tính tình người Man lấy 12 người làm phân tri cống man, 15 người làm phân tri thuế man, đều bổ làm lại mục. Hai tổng Viên-kiệu Làng-thuận tình nguyện nộp thay thuế lệ. Trấn thần tâu lên. Vua y cho (Viên-kiệu lệ nộp 3 đôi chiếu mây, nộp thay 15.000 dây mây nước mỗi dây dài 6 thước 5 tấc, khoát 2 phân; Làng-thuận lệ nộp 30 cân vỏ gai, nộp thay 15 quan tiền).

Chuẩn định phàm cha các (viên tử) Hoa danh, nguyên là tùng nhị phẩm trở xuống chỉ được 1 người (vào sách Hoa danh), mà nay thăng chánh nhị phẩm trở lên được 2, 3 người, các con theo lệ được đăng thêm vào sách Hoa danh. Người nào bị giáng điệu thì chiếu theo phẩm

https://tieulun.hopto.org

bị giáng, số thừa thì rút đi; giáng đến chánh phó quản cơ, suất đội thì con đều lui xuống làm lính Giáo dưỡng; nếu kém bực ấy thì cũng gia ơn cho sung làm lính Giáo dưỡng.

Cha những lính Giáo dưỡng, nguyên là chánh phó quản cơ, suất đội, con chỉ được làm Giáo dưỡng lính, mà nay thăng chánh phó vệ úy trở lên, thì con được theo lệ đăng vào sách Hoa danh; viên nào phải giáng điệu, chiếu phẩm bị giáng còn con được dự lính Giáo dưỡng, thì vẫn lưu làm lính Giáo dưỡng hoặc theo phẩm bị giáng, lệ con không được dự mà tên còn có mang quan chức nhỏ, thì cũng gia ân không phải tước ngạch. Nếu cách chức thì con đều phải tước ngạch làm dân. Lại các viên tử Hoa danh cha quan chức hơi to mà trốn tránh bỏ đi thì con phải tước ngạch; binh Giáo dưỡng cha quan chức hơi nhỏ mà trốn tránh, thì đợi ngoài hạn 6 tháng không về thú mới tước ngạch.

Tham hiệp Cao-bằng hưu trí là Hoàng Đa Trợ dâng một bộ sách *Cân tượng*.

Vua xem, bảo rằng: « Sách này phép suy tính xem xét, tuy chưa được tinh vi, nhưng nghĩ trẫm từ ngày chấp chính đến nay, vẫn lấy việc tìm sách làm cần, Đa Trợ đã hay hưởng ứng chí ta, thực đáng khen lắm. Vậy thưởng cho đoạn ngoài và đoạn lót đều 2 tấm.

Lấy thự lang trung Hình bộ là Phạm Ngọc Oánh làm tham hiệp Phú-yên.

Bắt đầu cấp tiền công nhu cho các phủ huyện. Từ trước đến nay, các phủ huyện xét hỏi kiện tụng, có các thứ tiền lệ như tiền tra lễ, tiền cơm, tiền tạ, tiền hành lý, tiền canh giam (tiền tra lễ: việc kiện lớn từ 3 quan đến 6 quan, việc kiện nhỏ từ 2 quan đến 4 quan; tiền lễ tạ từ 5 quan đến 15 quan; tiền cơm, việc kiện lớn 2 viên, việc kiện nhỏ 1 viên, tiền cơm mỗi ngày mỗi người

https://tieulun.hopto.org

2 tiền; việc kiện lớn thu tiền cơm tháng, việc kiện nhỏ thu tiền cơm nửa tháng; tiền hành lý, án nặng 2 người đi bắt, kiện vặt 1 người đi bắt, mỗi người mỗi ngày 2 tiền; tiền canh giam, người bị giam mỗi người 3 quan, đàn bà nộp một nửa) đều lấy ở dân. Bộ Hình cho rằng ngày nay phủ huyện đã có tiền dưỡng liêm, nha lại có lương tháng, các thứ hình cụ đều tự nhà nước chế ra, các khoản tiền lệ ấy xin bỏ đi hết. Cấp riêng tiền công nhu để chi phí bút giấy dầu đèn.

Vua chuẩn theo lời đình thần bàn, cấp cho phủ lớn mỗi năm 80 quan tiền, phủ nhỏ 70 quan, huyện lớn 60 quan, huyện nhỏ 50 quan. Lại lệ dịch ở phủ huyện trước không có lương, cũng cho chia ban mà chi lương (dân xã toàn trừ (chuyên đi linh lệ) thì linh lệ đương ban mỗi tháng mỗi người cấp 1 phương gạo; linh lệ mộ vào thì cấp thêm 5 tiền).

Các địa phương từ Quảng-bình trở về Nam đến Bình-thuận, dem việc vì nhân dân xiêu tán nên ngạch giản binh bị thiếu, tâu lên nhiều lần.

Vua dụ cho hoãn việc bắt linh, xã nào hơi hồi phục thi hoãn 1 năm, xã nào chưa hồi phục thi hoãn 2 năm hay 3 năm.

Dồn lại linh mộ ở Bắc-thành.

Các vệ cơ đội linh mộ ở Bắc-thành, đóng thú đã lâu năm, chết trốn cũng nhiều, linh mới mộ phần nhiều là tay chơi vừa mộ lại trốn. Sổ ngạch chỉ có số hư.

Quan Bắc-thành tâu xin cứ số linh hiện có mà dồn thành vệ cơ, mỗi vệ 10 đội, mỗi đội 50 người, cơ cũng như thế. Linh quê từ Quảng-bình về Nam thi sáu đội Thiện võ thuộc Trung quân đổi làm cơ Thiện võ, lấy các đội Hậu võ dồn bổ, 9 đội Tráng oai thuộc Tiền quân đã đổi làm cơ Tráng oai, lấy các đội võ Oai Tiền phấn

https://tieulun.hopto.org

kích dồn bổ, 2 đội Chánh võ thuộc Tả quân đổi làm cơ Chánh võ, lấy các vệ đội Nhuệ võ, Đề-võ, Kiên-nghĩa dồn bổ; 6 đội Võ dũng thuộc Hữu quân đổi làm cơ Võ dũng, lấy các đội Võ lược, Võ kịch, Võ lực, dồn bổ; 8 đội Cự oai thuộc Hậu quân đổi làm cơ Cự oai, lấy các đội Cường dũng, Định oai dồn bổ. Số còn thừa thì đặt làm linh đội Lưu ngạch. 8 đội Lạc võ đổi làm vệ Lạc võ, cùng vệ Nghiêm dũng số linh đều chưa đủ ngạch, đều lấy linh ở 5 cơ Hiệu thuận quê từ Quảng-bình về Nam mà dồn bổ. Còn những linh quê ở Nghệ-an về Bắc hợp với chi Định nghĩa thuộc Trung quân, chi Chương nghĩa thuộc Hậu quân, vẫn dồn bổ làm ngạch cũ của cơ Hiệu thuận. Nếu thiếu thì không cần mộ thêm. « Cơ binh 11 trấn Bắc-thành cũng nhiều người trốn, xin lấy số linh tinh ở các vệ đội cũ sở tại mà dồn bổ. Nếu còn thừa cũng đặt làm linh đội lưu ngạch, để đợi dâu khuyết thì bổ sung.

Lại nói: « Nhà nước nuôi quân, Nam Bắc vốn không chia rẽ. Duy số linh phải có căn cước mới có thể đủ hàng ngũ. Trước đây các binh linh ứng mộ, phần nhiều mạo tên lấy các xã thôn từ Quảng-bình về Nam làm quê quán, xét ra thấy nhiều người nói tiếng Bắc thì họ lại nói là cha người Nam mẹ người Bắc. Điều ấy nên một phen chỉnh đốn, để ngăn ngừa sự gian trá. Xin giao cho các viên thống quản năm quân thuộc thành, cùng thượng ty 11 trấn, xét kỹ biên binh các vệ cơ đội, người nào quê ở Nam, người nào quê ở Bắc, theo thực mà cải chính. Những vệ cơ thuộc thành thì chỉ lấy linh miền Nam sung bổ, các cơ vệ thuộc các trấn, có linh miền Nam xin bổ về thành cũng cho. Linh cơ các trấn có khuyết, xin mộ dân ngoại tịch ở thành hạt, xét có xã dân bảo nhận, trấn quan cam kết thì Binh tào mới được phê chuẩn đăng vào ngạch. Sau

https://tieulun.hopto.org

một năm không trốn tránh thì vẫn chiếu số công điền châu thổ của xã dân cùng với sổ giản binh mà quân cấp. Ai trốn thì cho về sổ dân. Như thế thì lính thành, lính trấn có phân biệt, mà lính đã vào ngạch, không có tệ giả mạo trốn tránh ».

Vua sai đình thần bàn lại, chuẩn cho theo lời xin mà làm. Duy có vệ Lạc võ thì đổi làm vệ Lạc dũng.

Định quy thức lỵ sở các phủ huyện.

Vua thấy quan phủ huyện giữ chính lệnh một phủ một huyện mà cửa nhà chưa có quy chế nhất định. Sai hai bộ Lễ Công hội bàn. Xin phàm phủ huyện nào chưa xây thành thì do Thượng ty chọn địa thế sở tại, chỗ nào cao ráo, đường sá trung độ, dựng lỵ sở nhà cửa và thành đất, thì huyện nha so với phủ nha hơi kém. Thành rộng hay hẹp lại theo số nhân viên nhiều hay ít mà định. Vua theo lời. (Thành đất phủ huyện đều cao 5 thước dưới rộng 5 thước, trên rộng 3 thước nếu 2 viên trí phủ, đồng tri phủ, thì bốn mặt thành mỗi mặt dài 170 thước; nếu chỉ một viên tri phủ thì mỗi mặt dài 160 thước; huyện nào có 2 viên tri huyện huyện thừa thì mỗi mặt dài 150 thước, nếu chỉ một tri huyện thì mỗi mặt 140 thước; trước sau thành đều mở mỗi mặt 1 cửa, cửa xây bằng gạch, cánh cửa bằng gỗ, cửa đằng trước trên khắc 5 chữ « Mỗ phủ huyện lỵ sở », thếp bạc sơn đen; công đường phủ huyện đều 3 gian 2 chái lợp ngói, 2 viên thì chia làm tả đường hữu đường. 1 viên thì nhà làm vào giữa 2 bên trước công đường mỗi bên làm 1 nhà tranh, mỗi cái 3 gian 2 chái, bên tả bên hữu nghểnh lại với nhau, một bên làm thư phòng nha lại, một bên làm trại lính lệ.

Lấy lang trung công bộ là Hoàng Quỳnh làm thự hiệp trấn Nam-định, viên ngoại lang Hộ bộ là Phan Thế Chấn làm tham hiệp Sơn-nam.

https://tieulun.hopto.org

Ngày bính tuất, lễ hợp hưởng. Lễ xong, vua nghĩ đến những điều tốt đẹp của đời trước nhân làm thơ đưa cho quần thần xem. Lại dụ rằng: « Khoảng năm Gia-long bản triều Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta đã dựng Thái miếu ở phía đông nam Hoàng thành, theo nhà Hán nhà Minh là đồng đường dị qui chế thất (một nhà chia ra từng gian), gian giữa thờ thái tổ Gia dụ hoàng đế, hai bên chiêu mục thờ Hy tông Hiến văn hoàng đế, cho đến Duệ tông Hiếu định hoàng đế, cộng tất cả 9 vị».

Sau lại dựng Triệu miếu để thờ Triệu tổ Tĩnh hoàng đế, là ngụ ý tôn đời trước hơn đời sau. Lại ở bên tây làm miếu thờ Hiếu khang hoàng đế. Năm Minh-mệnh thứ 2, việc tang hoàng khảo ta đã hết bàn việc thăng phối, trẫm nghĩ Thái miếu đã thờ đức Thái tổ ở giữa, mà Hoàng khảo ta, thần công thánh đức hơn cả nghìn đời, phải thờ ở giữa miếu quay mặt hướng nam để hưởng mãi sự tôn sùng thì mới hợp nguyện vọng của thần dân nếu phụ thờ Thái miếu thì Duệ tông ở vị chiêu mục lại sợ không phải lẽ.

Bèn sắc chọn đất ở mé tây nam trong Hoàng thành tuân theo qui chế Thái miếu mà dựng điện lớn 9 gian, ở giữa điện đặt thần vị đức Hoàng khảo gọi là Thế miếu. Lại truy tôn Hiếu Khang hoàng đế làm Hưng tổ, cùng theo lệ Triệu miếu, dựng Hưng miếu ở đằng sau Thế miếu. Trẫm đã từng bảo bộ Lễ rằng việc này dẫu không hợp với lễ đời xưa, nhưng thử nghĩ nếu theo lời bàn đời xưa mà làm theo lễ điều (1) thì lấy phận tôi con mà bàn đến vua cha, lòng có yên chăng? Hơn nữa, lễ bởi nghĩa mà đặt, chẳng thà chịu lỗi về quá hậu. Thánh nhân chẳng nói thế à. Nhà nước ta nhờ khí thiêng trời đất tổng xã, con cháu nối đời, truyền nhau mối cả, Thế

(1) Sáu đời thì chôn thần chủ.

https://tieulun.hopto.org

miếu 9 gian đã đày thì nên chọn đất làm thêm miếu mới, bắt chước noi theo, dẫn mãi đến không cùng, thì cái gì tốt bằng, cái gì hay bằng. Nếu nghe lời bọn hủ nho nệ cổ bàn bậy mà đem thần chủ chôn hay cất đi, thì không phải là tội con của triều ta nữa. Nay lại thấy việc này có quan hệ đến kế lớn của tôn miếu, phải cặn kẽ nói rõ hai ba lần cho con cháu thần dân ta hiểu sâu lòng trẫm mà vâng làm thành phép, mong cho tốt đẹp muôn đời. Dụ này nên tuyên giao cho Sử quán kinh giữ.

Đổi tên đội Xiêm hầu trấn Hưng-hóa làm đội Quy-hóa.

Bộ Hình tâu dâng sách kê việc động tĩnh về tháng cuối thu của các trấn đạo, duy Thanh-hoa Ninh-bình có xảy ra giặc ở hai nơi.

Vua nói: « Tự Bình-thuận đến Nghệ-an xa hơn vài ngàn dặm đều được ninh thiếp, chỉ có hai hạt này chưa được yên hẳn, há chẳng phải là việc yên dân bắt giặc chưa làm hết đạo sao ? » Sai truyền dụ cho các quan trấn đạo tìm nhiều cách bắt giặc để yên dân.

Thông sức cho hữu ty xét hỏi việc hình ngục. Vua dụ bộ Hình rằng: « Triều đình đặt ra hình pháp để cho dân biết đường tránh điều trái làm điều phải, không sai không bừa mới đúng ý nghĩa của hình, thực không thể không cẩn thận. Từ trước đến nay, giặc cướp ở Bắc-thành cung xưng người đồng đảng, có khi đổ vấy cho nhà giàu, và vu cáo kẻ thù, quan xét án mới nghe xưng ra, lập tức đòi bắt, kéo dài đến hàng tháng, việc án vẫn không xong. Đến lúc oan uổng được minh thì lương dân khổ lụy đã nhiều rồi. Nghĩ đến việc như thế, phải động lòng thương. Phàm cắt trừ mối tệ cần phải chiết trung. Nếu giặc cướp cung ra mà không hỏi thì không phải là tha rộng quá, mà nhất thiết bắt giam, thì có người bị vạ lây như cây rừng cá ao trong cơn lửa cháy. Người

https://tieulun.hopto.org

xét án cần lấy lòng trống không mà xét hỏi để phân biệt người tốt người xấu mới hay. Vậy nên truyền dụ cho các nha xét hình, từ sau giặc cướp cung xưng ra người can liên thì hỏi kỹ hai ba lần, quả không phải là hiềm thù mà vu thì mới bắt xét, nếu có dụng đến người lành thì lập tức rửa oan; tình hoặc còn ngờ thì cũng nên chước lượng, cho người bảo lãnh để đợi xét đừng để cho người ta phải đà luỵ, cho xứng với ý cẩn thận việc hình của trẫm ».

Chế kiểm gỗ cấp cho các sở giữ cửa biển các trấn. (Cửa Đại-chiêm, Đại-áp ở Quảng-nam, cửa Thái-cần, Đại-cổ-lũy ở Quảng-ngãi, cửa Kim-bồng, An-du, Thi-nại ở Bình-định, cửa Cù-mông, Xuân-đài ở Phú-yên, cửa Cù-huân, Vân-phong [Hòn-khói] ở Bình-hòa, cửa Phan-thiết, Phan-rang, Vỵ-nê [Mũi-né] ở Bình-thuận, cửa Long-hưng, Phúc-thắng ở Biên-hòa, cửa Cần-giờ ở Phiên-an, cửa Đại-tấn, Tiểu-tấn ở Định-tường, cửa Trấn-di ở Vĩnh-thanh, cửa Kinh-hào, sở Phú-quốc ở Hà-tiên, cửa Việt-yên, Tùng-luật ở Quảng-trị, cửa Nhật-lệ, Linh-giang, Ròn-tấn ở Quảng-bình, cửa Luật-tấn [Cửa Sót], Hội-tấn ở Nghệ-an, cửa Trào-tấn ở Thanh-hoa, cửa Lác-tấn ở Nam-định).

Bộ Binh tâu rằng ngạch lính thiếu, phần nhiều do dân khéo tìm cách trốn tránh. Xin từ nay, xã dân nào số giản binh thiếu ngạch thì những người sung sang nha khác, đều bắt về để điền bổ. Đến như học trò khảo khóa, thì quan huấn giáo sở tại hội đồng với quan địa phương cho thi văn bài bốn kỳ, nếu có thực học dự hạng ưu bình thì chiếu lệ cho miễn binh dao và vẫn cho đi học thêm để thành nghiệp học. Nếu văn lý vụng kém cùng văn lý bất thông thì bắt điền vào số giản binh thiếu.

Vua cho lời tâu là phải.

https://tieulun.hopto.org

Tả tham tri Binh bộ lãnh binh tào Bắc-thành là Nguyễn Đăng Tuân vào chầu, tâu rằng : « Thần đợi tội (1) ở thành tào, trí nông, tài kém, chỉ sợ không làm nổi việc, xin dạy bảo cho để vỡ lòng ngu muội ». Vua nói rằng : « Công việc chức trách trẫm không thể chỉ bảo từng điều. Chỉ hai chữ « Bỉnh công » (2) biết giữ kỹ là có thể không phạm lỗi lớn. Phàm người phải có kiến thức cao, đến lúc gặp việc mới có thể ứng phó ngay được. Nếu không được thế thi ở chỗ phải trái hay dở, sai một ly đi một dặm, há chẳng nên nghĩ kỹ ư? » Đăng Tuân dập đầu tạ.

Sai viện sử là Nguyễn Trọng Tinh, vệ úy là Trần Văn Lễ, văn thư phòng là Trần Công Chương, thị vệ Nguyễn Văn Ngoạn, chia nhau ngồi các hiệu thuyền Uy phượng, Phấn bằng. Tĩnh ba đi sang Hạ-châu làm việc quan.

Bộ Lễ tâu rằng lệ trước một năm 5 lễ hưởng (3) cùng ở tết Nguyên dán, Đoan dương Thượng tiêu (dựng nêu) đều do Hoàng thượng đến kỳ chinh minh đến Thái miếu Thế miếu làm lễ. Trộm nghĩ Tôn miếu là chỗ tôn nghiêm lễ văn nghi tắc, phải cho tinh lý thỏa đáng mới là phải. Bốn mùa đắp đổi, nên có bốn lễ hưởng để tỏ rõ tình văn. Khi năm sắp hết thi mùa đông có lễ hợp hưởng để báo thành tích cả năm, cùng là ngày đầu năm đón phúc (Nguyên dán) và lúc giữa trời tươi sáng (Đoan dương) đều là lễ long trọng quan hệ cả. Còn như lễ cuối năm dựng cây nêu, sách vở không thấy nói đến. Nhưng tục nước ta theo làm đã lâu, chưa nên vội bỏ. Từ nay xin sai hoàng tử hay các tước công tế thay, mới là thỏa đáng. Vua cho là phải.

---

(1) Đợi tội : làm quan nói khiêm tốn là đợi tội.

(2) Bỉnh công : cầm lòng công mà làm việc.

(3) Năm lễ hưởng : xuân hưởng, hạ hưởng, thu hưởng, đông hưởng và hợp hưởng.

https://tieulun.hopto.org

Quảng-yên có giặc biển là Lý Công Đồng họp vài trăm thuyền đánh cá, lên nổi ở ngoài biển xã Chân-châu. Đồng là người Quảng-đông nhà Thanh, là đảng của tướng giặc Bạch-xỉ Hoàng Kỷ Trung Năm trước đến ở châu Tiên-yên, can án trốn đi, đến bây giờ lại họp đảng ở Trạm dương, thường ngăn chặn đường biển. Trấn thủ là Lê Huy Tích được tin báo, đem binh thuyền đi bắt. Bọn giặc chạy về phía đông. Được vài ngày chúng lại đến bãi dài châu Tiên-yên. Tích cùng với phó vệ úy vệ Long võ trung là Nguyễn Văn Đàm do thành phái đến hợp sức cùng đánh, chém được vài tên giặc, bắt được 2 chiếc thuyền, còn đều trốn thoát.

Định lại lệ lính trốn cho các địa phương.

Vua dụ rằng: « Lính là nanh vuốt của nước, phải ở hàng ngũ lâu, rồi mới tập quen. Gần đây nghe nói giản binh ở các thành trấn đạo quen theo lệ làng, cứ 3 năm hay 6 năm một lần đổi, có người buổi sớm vào lính, mà buổi chiều đã trốn, có người trốn đến 3, 4 lần, như thế mà không nghiêm răn, thì làm sao giữ nghiêm được quân chính? Vậy lấy năm Minh-mệnh thứ 9 bắt đầu. Y theo lệ xử phân lính Kinh và nghị tội (Trốn một lần đánh 90 trượng, trốn 2 lần đóng gông hai tháng, mãn hạn đánh 100 trượng rồi sung ngũ; trốn đến 3 lần thì tội giảo giam hậu. Sau khi trốn mà chưa đổi họ tên vào làm lính ở dinh khác thì cũng cho là lính trốn mà luận tội. Nếu trong 100 ngày mà biết đến thú thì không cứ phạm lần đầu hay lần thứ hai cũng đều miễn tội. Ngoài hạn ấy lại hạn 100 ngày nữa mà xử giảm 2 bực, đều vẫn sung ngũ. Nếu trốn về làng mình hoặc làng khác, lý trưởng biết mà không bắt giải cũng phải trị tội theo luật. Các ngươi là quan địa phương cần phải nghiêm sức cho các viên cai quản kiểm thúc nghiêm nhặt để cho ngạch lính thường đủ, võ lược mạnh lên. Nếu để cho chúng

https://tieulun.hopto.org

theo mãi thói bậy, thoát ở thoát trốn, thì cứ bọn ngươi cùng người cai quản mà hỏi tội.

Đặt 2 đội Ngân thương tam và tứ. Trước đây biền binh 2 vệ Long thao Hổ lược mãn ban, tình nguyện ở lại Kinh hơn 130 người. Vua cho bài bạc khắc bốn chữ «Luyến khuyết tình ân» và cho hạn về thăm nhà, đến bấy giờ những người lại đến Kinh đều được thưởng 3 quan tiền, bổ làm 2 đội Ngân thương, tam tứ, sai vệ úy vệ Hổ lược là Nguyễn Lương Huy quyền lãnh

Sai Bắc-thành kiếm mua 1.000 lạng vàng.

Ban cây đo bóng mặt trời khảm bạc chế theo lệnh vua, cho các địa phương, duy 5 trấn thuộc Gia-định và 11 trấn thuộc Bắc-thành thì do hai thành theo cách thức mà chế để cấp.

Cấp thóc công làm vốn cho các đường hộ ở Quảng-nam, Quảng-ngãi, (Quảng-nam đường cát hạng nhì 100 cân giá 6 quan tiền, hạng ba giá 5 quan 5 tiền; Quảng-ngãi, đường cát hạng nhất 100 cân giá 5 quan 6 tiền 15 đồng, hạng nhì giá 5 quan 3 tiền 7 đồng, hạng ba giá 5 quan, mỗi 1 quan tiền chiết thành một hộc thóc, lấy 60 quan tiền kẽm 7 phân cân nặng chiết thành 110 cân.

https://tieulun.hopto.org

MỤC LỤC

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP VIII

CHÍNH BIÊN – ĐỆ NHỊ KỶ IV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

			Trang
Quyển	XXXVII	*Minh-mệnh, năm thứ 7, (1826)*	5
Quyển	XXXVIII	— —	28
Quyển	XXXIX	— —	51
Quyển	XL	— —	73
Quyển	XLI	— —	106
Quyển	XLII	— —	122
Quyển	XLIII	*Minh-mệnh, năm thứ 8, (1827)*	152
Quyển	XLIV	— —	185
Quyển	XLV	— —	209
Quyển	XLVI	— —	243
Quyển	XLVII	— —	271
Quyển	XLVIII	— —	309
Quyển	XLIX	— —	327

TIMSACH.COM.VN

Biên tập và sửa bài: *Bùi Cân.*
Bìa: *Mạnh Quỳnh*

00154 18
https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC
TẬP VIII

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC

In 1050 cuốn. Khổ 13 × 19 —
Tại liên xưởng in C.T.H.Đ.
Minh Sang Hà-nội — Số in 48
Số X.B.... Xong ngày 10-7-1964.
Nộp lưu chiểu tháng 7-1964

TIMSACHCU.VN

40.000

https://tieulun.hopto.org